DOĞAKA

T.C. DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI
T.R. EASTERN MEDITERRANEAN DEVELOPMENT AGENCY

2010-2012 YILI

MALİ DESTEK PROGRAMLARI ETKİ ANALİZİ RAPORU

HATAY / KAHRAMANMARAŞ / OSMANİYE

TR63 DÜZEY 2 BÖLGESİ

T.C.

DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI

2010 - 2012 YILLARI MALİ DESTEK PROGRAMLARI ETKİ ANALİZİ RAPORU

2016 - 6

İÇİNDEKİLER

I. YÖNETİCİ ÖZETİ **9**
II. LİTERATÜR ÖZETİ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE **18**
2.1. ETKİ ANALİZİ (IMPACT ANALYSIS) **18**
2.1.1. Etki Analizi Değerlendirme Kriterleri 20
2.2. KARŞIT DURUM ANALİZİ **21**
2.3. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ **21**
2.4. DÜNYA VE TÜRKİYE ÇAPINDA BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI **22**
2.4.1. Dünyadaki Bölgesel Kalkınma Ajansları İyi Uygulama Örnekleri 23
2.4.2. Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Alternatif İyi Örnekler 30
2.5. ARAŞTIRMANIN AMACI **40**
2.6. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLARI **41**
2.7. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ **41**
2.7.1. Örnekleme Süreci 41
2.7.2. Ön Çalışma 41
2.7.3. Veri Toplama Yöntem ve Aracı 41
2.8. VERİLERİN ANALİZİ **42**
III. DOĞAKA ETKİ ANALİZİ ARAŞTIRMASI BULGULARI **43**
3.1. DESTEK ALAN KOBİ'LERİN AÇIKLAYICI İSTATİSTİKLERİ **43**
3.1.1. KOBİ'lerin Üretim Faaliyeti Yaptığı İller 43
3.1.2. KOBİ'lerin Hukuki Durumu 43
3.1.3. KOBİ'lerin Yıllar İtibariyle Ortalama Çalışan Sayısındaki Değişimleri 44
3.1.4. KOBİ'lerin Yıllar İtibariyle Ortalama Cirolarındaki Değişimleri 44
3.1.5. KOBİ'lerin Faaliyet Alanları 45
3.1.6. KOBİ'lerin Faaliyet Gösterdiği Pazar Payı 45
3.1.7. KOBİ'lerin Üretim Yöntemi ve Teknolojik Dağılımı 46
3.1.8. KOBİ'lerin Ürün Satışı Türleri 46
3.1.9. KOBİ'lerin İhracat Türleri 47
3.1.10. KOBİ'lerin Proje Öncesi ve Sonrası Destek Alma Durumları 47
3.1.11. KOBİ'lerin Proje Öncesinde ve Sonrasında Aldıkları Destekler 48
3.1.12. KOBİ'lerin Mali Destek Programı Öncesinde Destek/Hibe/Kredi Aldıkları Kurumların Dağılımı 48
3.1.13. KOBİ'lerin Mali Destek Programı Sonrasında Destek/Hibe/Kredi Aldıkları Kurumların Dağılımı 49
3.2. DESTEK ALAN KOBİ'LERİN PROJE KABUL SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ **49**
3.2.1. Destek Alan KOBİ'lerin Ajans Desteklerinden Haberdar Olma Durumlarının Dağılımı 49
3.2.2. Destek Alan KOBİ'lerin DOĞAKA Hakkındaki Görüşleri 50
3.2.3. KOBİ'lerin DOĞAKA'nın Bilgilendirme-Eğitim Faaliyetlerinden Haberdar Olma ve Faaliyetlere Katılma Durumları 51
3.2.4. KOBİ'lerin DOĞAKA'nın Teknik Yardım Masalarından Haberdar Olma ve Yardım Alma Dağılımları 51
3.2.5. Destek Alan KOBİ'lerin Proje Başvuru Sürecinin Karmaşıklığına Yönelik Değerlendirmeler 52
3.2.6. Destek Alan KOBİ'lerin Proje Başvuru Sürecinde Bilgiye Ulaşma Kaynaklarının Dağılımı 52
3.2.7. Destek Alan KOBİ'lerin Proje Başvuru Sürecinde En Fazla Zorlandıkları Durumlar 53

3.2.8. Destek Alan KOBİ'lerin Proje Hazırlığı Sürecinde En Fazla Zorlandıkları Belgelerin Dağılımı 53
3.2.9. Destek Alan KOBİ'lerin Proje Hazırlığı Sürecine En Fazla Katkı Sağlayacağını Düşündükleri Değişiklikler 54
3.2.10. Destek Alan KOBİ'lerin Proje Hazırlığı Sürecinde Gerekli Evrakların Çokluğundan Kaynaklı Vakit Kaybı Yaşamalarının Değerlendirilmesi 55
3.2.11. Destek Alan KOBİ'lerin Proje Hazırlık Aşamasında Ajans Dışında Danışmanlık Hizmeti Alma Dağılımları 55
3.3. DESTEK ALAN KOBİ'LERİN PROJE UYGULAMA SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ .. 56
3.3.1. KOBİ'lerin Ajans Uzmanları Tarafından Verilen Eğitimlere Katılma Durumları 56
3.3.2. KOBİ'lerin Ajans Uzmanlarına Yönelik Değerlendirmeleri 56
3.3.3. KOBİ'lerin Ödemelerdeki Gecikmelerden Kaynaklı Yaşanan Aksaklıkları 57
3.3.4. KOBİ'lerin Satın Alma Usullerinin Karmaşıklığına Yönelik Değerlendirmeleri 57
3.3.5. Destek Alan KOBİ'lerin İhale Süreçlerindeki Zorlukların Oluşturduğu Risklere Yönelik Değerlendirmeleri 58
3.3.6. Destek Alan KOBİ'lerin Proje İçeriklerinin Hibe Programı Öncelikleri İle Örtüşmesine Yönelik Değerlendirmeleri 58
3.3.7. Destek Alan KOBİ'lerin DOĞAKA'nın Destek Konuları ve Kapsamına Yönelik Değerlendirmesi 59
3.3.8. KOBİ'lerin Yeni Mali Destek Programlarında Öncelik Verilmesini İstedikleri Sektörler ve Faaliyet Alanları 59
3.3.9. KOBİ'lerin Proje Uygulama Sürecinde Danışmanlık Hizmeti Alma Durumu 61
3.3.10. Destek Alan KOBİ'lerin Proje Uygulama Sürecinde Karşılaştıkları Sorunların Dağılımı 61
3.3.11. Destek Alan KOBİ'lerin Uygulama Sürecinde Projede Değişiklik Yapma Durumu 62
3.3.12. Destek Alan KOBİ'lerin Satın Alma Süreçlerine Yönelik Değerlendirmesi 62
3.3.13. Destek Alan KOBİ'lerin Eş Finansman Karşılama Yöntemlerinin Dağılımı 63
3.3.14. DOĞAKA Hibe Desteği Dışında Destek Alan KOBİ'lerin Finansman Kaynaklarının Dağılımı 63
3.3.15. Destek Alan KOBİ'lerin Projeyi Gerçekleştirme Amacı 64
3.4. DESTEK ALAN KOBİ'LERİN PROJE UYGULAMA SONRASININ DEĞERLENDİRİLMESİ 65
3.4.1. DOĞAKA'dan Destek Alınmaması Durumunda Yatırımın Durumu 65
3.4.2. Desteğin Kurumsal Yapı Üzerindeki Etkisi 65
3.4.3. İşletmelerin Yeni Mali Destek Programlarına Başvuru Yapma Eğilimleri 66
3.4.4. Proje Kapsamında Faaliyet Gösterilen Pazarlar 66
3.4.5. Destek Alan KOBİ'lerin Ajans Ödeme Prosedürüne Yönelik Değerlendirmesi 67
3.4.6. Destek Alan KOBİ'lerin Proje Hedeflerine Ulaşma Durumları 67
3.4.7. Destek Alan KOBİ'lerin Projenin Tüm Süreçlerine Yönelik Değerlendirmesi 68
3.4.8. Destek Alan KOBİ'lerin Mali Destek Sonrası İşletme Performansına Yönelik Değerlendirmesi 69
3.4.9. Proje Etkilerinin Değerlendirmesi 70
3.4.10. KOBİ'lerin Mali Destek Programı Döneminde Gerçekleştirdiği Yenilikler 71
3.4.11. Mali Destek Projelerinin Çıktı ve Sonuçları 71
3.4.12. Projelerin Öngörülen Sürede Tamamlanma Durumu 73
3.4.13. Destek Alan KOBİ'lerin Geleceğe Yönelik İhtiyaç Alanları 73
IV. DESTEK ALMAYAN (KARŞILAŞTIRMA GRUBU) İŞLETMELERİN ANALİZİ 74
4.1. DESTEK ALMAYAN (KARŞILAŞTIRMA GRUBU) İŞLETMELERİN AÇIKLAYICI İSTATİSTİKLERİ 74
4.1.1. Destek Almayan İşletmelerin Hukuki Durumu 74
4.1.2. Destek Almayan İşletmelerin Yıllar İtibariyle Ortalama Çalışan Sayısındaki Değişimleri 74

4.1.3. Destek Almayan İşletmelerin Yıllar İtibariyle Ortalama Cirolarındaki Değişimleri 75
4.1.4. Destek Almayan İşletmelerin Yıllar İtibariyle Ortalama Yatırımlarındaki Değişimi 75
4.1.5. Destek Almayan İşletmelerin Yatırım Finansman Kaynakları 76
4.1.6. Destek Almayan İşletmelerin Faaliyet Alanları 76
4.1.7. Destek Almayan İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Pazarların Payı 77
4.1.8. Destek Almayan İşletmelerin Üretim Yöntemi ve Üretim Teknolojileri Dağılımı 77
4.1.9. Destek Almayan İşletmelerin Ürün Satış Türleri 78
4.1.10. Destek Almayan İşletmelerin İhracat Türleri 78
4.1.11. Destek Almayan İşletmelerin DOĞAKA'ya Hibe Başvurusu Yapmama Nedenleri 79
4.1.12. Destek Almayan İşletmelerin DOĞAKA'ya Hibe Başvurusu Yapmalarında En Fazla Etkili Olacak Değişiklik 79
4.1.13. Destek Almayan İşletmelerin DOĞAKA'dan Hibe Alan Rakiplerine Göre Sektördeki Durumu 80
4.1.14. İşletmelerin Destek Alamamasının Kurumsal Yapı Üzerindeki Etkileri 80
4.1.15. İşletmelerin DOĞAKA Dışında Destek Alma Durumları 81
4.1.16. DOĞAKA Dışında Destek Alınan Kurumların Dağılımı 81
4.1.17. DOĞAKA Dışında Alınan Mali Destek Tutarı 82
4.1.18. Destek Almayan İşletmelerin Ajans Desteklerinden Haberdar Olma Durumlarının Dağılımı 82
4.1.19. Destek Almayan İşletmelerin DOĞAKA Hakkındaki Görüşleri 83
4.1.20. Destek Almayan İşletmelerin Yeni Hibe Programında Önem Verilmesini İstedikleri Öncelikler 84
4.1.21. Destek Almayan İşletmelerin Yeni Hibe Programında Destek Verilmesini İstedikleri Faaliyet Alanları 84
4.1.22. İşletmelerin DOĞAKA'dan Destek Alması Durumunda Eş Finansman Kaynakları 85
4.1.23. İşletmelerin DOĞAKA'dan Yeni Dönemde Mali Destek Alma Amaçları 85
4.1.24. İşletmelerin Yeni Dönemde Mali Destek Programlarına Başvuru Yapma Düşünceleri 86
4.1.25. Destek Alınması Durumunda Faaliyet Göstermek İstenilen Pazarlar 86
4.1.26. Destek Almayan İşletmelerin Performansına Yönelik Değerlendirmesi 87
4.1.27. Destek Alınması Durumunda İşletmelere Muhtemel Yansımalarının Değerlendirmesi 88
4.1.28. Destek Almayan İşletmelerin Geleceğe Yönelik İhtiyaç Alanları 90

V. DOĞAKA'DAN DESTEK ALAN İŞLETMELER İLE MALİ DESTEK PROGRAMLARINDAN YARARLANMAYAN İŞLETMELERİN KARŞILAŞTIRILMASI 91

5.1. DOĞAKA'DAN DESTEK ALAN İŞLETMELER İLE KARŞILAŞTIRMALI GRUBUN YILLAR İTİBARİ İLE ÇALIŞAN SAYILARI ARASINDAKİ FARKLILIĞIN İNCELENMESİ 91

5.2. DOĞAKA'DAN DESTEK ALAN İŞLETMELER İLE KARŞILAŞTIRMALI GRUBUN FİRMA PERFORMANSLARI MEMNUNİYET DÜZEYLERİ ARASINDAKİ FARKLILIĞIN İNCELENMESİ .. 91

5.3. DOĞAKA'DAN DESTEK ALAN İŞLETMELER İLE KARŞILAŞTIRMALI GRUBUN FİRMA PERFORMANSLARI, MALİ DESTEK ETKİLERİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRMELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI 92

VI. TR 63 BÖLGESİ'NDE DESTEKLENEN SEKTÖRLERİN ULUSAL GÖSTERGELER AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ 95

VII. SOSYAL KALKINMA MALİ DESTEK ALAN KURUM VE KURULUŞLAR 103

7.1. SOSYAL KALKINMA MALİ DESTEK ALAN KURUM VE KURULUŞLARIN AÇIKLAYICI İSTATİSTİKLERİ 103

7.1.1. Kurum/Kuruluşun Faaliyet Gösterdiği İller 103
7.1.2. Kurum/Kuruluşun Hukuki Durumu 103
7.1.3. Kurum/Kuruluşun Faaliyet Alanı 104
7.1.4. Kurum/Kuruluşun Yıllar İtibariyle Ortalama Çalışan Sayısındaki Değişimleri 104

7.1.5. Kurum/Kuruluşun Daha Önce Destek Alma Durumu 105
7.1.6. Kurum/Kuruluşun Aldığı Mali Destek Miktarı 105
7.2. DESTEK ALAN KURUM/KURULUŞUN PROJE KABUL SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 106
7.2.1. Kurum/Kuruluşun Yararlandığı Mali Destek Programı 106
7.2.2. Kurum/Kuruluşun Ajans Desteklerinden Haberdar Olma Kaynakları 106
7.2.3. Kurum/Kuruluşun Ajans Desteklerinden Yararlanma Yılı 107
7.2.4. Kurum/Kuruluşun Ajansın Diğer Faaliyetlerinden Haberdar Olma Durumları 107
7.2.5. Kurum/Kuruluşun Ajansın Gerçekleştirdiği Faaliyetlere Yönelik Değerlendirmeleri 108
7.2.6. Kurum/Kuruluşun Ajansın Teknik Yardım Masası, Bilgilendirme ve Eğitim Faaliyetlerinden Haberdar Olma Durumları 109
7.2.7. Kurum/Kuruluşun Ajansın Bilgilendirme ve Eğitim Faaliyetlerine Katılma ve Teknik Destek Alma Durumları 109
7.2.8. Kurum/Kuruluşun Proje Başvuru Sürecine Yönelik Değerlendirmeleri 110
7.2.9. Kurum/Kuruluşun Başvuru Sürecinde Yararlandığı Bilgi Kaynakları 110
7.2.10. Kurum/Kuruluşun Başvuru Sürecinde Zorlandıkları Durumlar 111
7.2.11. Kurum/Kuruluşun Başvuru Sürecinde Hazırlamada Zorlandıkları Belgeler 111
7.2.12. Kurum/Kuruluşun Başvuru Sürecine En Fazla Katkı Yapacağını Düşündüğü Değişiklikler 112
7.2.13. Kurum/Kuruluşun Evrakların Fazlalığından Kaynaklı Vakit Kaybı Yaşama Durumları 112
7.2.14. Kurum/Kuruluşun Proje Süresine Yönelik Değerlendirmeleri 113
7.2.15. Kurum/Kuruluşun Danışmanlık Hizmeti Alma Durumları 113
7.3. DESTEK ALAN KURUM/KURULUŞUN PROJE UYGULAMA SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 114
7.3.1. Kurum/Kuruluşun Sözleşme Sonrası Eğitimlere Katılma Durumları 114
7.3.2. Kurum/Kuruluşun Ajans Çalışanlarına Yönelik Değerlendirmeleri 114
7.3.3. Kurum/Kuruluşun Ödemelerden Kaynaklanan Aksaklıklara Yönelik Değerlendirmeleri 115
7.3.4. Kurum/Kuruluşun Satın Alma Usullerinin Karmaşıklığına ve İhale Süreçlerine Yönelik Değerlendirmeleri 115
7.3.5. Kurum/Kuruluşun Projelerin Program Öncelikleri Kapsamı 116
7.3.6. Kurum/Kuruluşun Ajans Destek Konuları ve Kapsamına Yönelik Değerlendirmeleri 116
7.3.7. Kurum/Kuruluşun Yeni Mali Destek Programlarında Öncelik Verilmesini İstedikleri Sektörler 117
7.3.8. Kurum/Kuruluşun Yürüttüğü Projenin Hedef Kitlesi 117
7.3.9. Kurum/Kuruluşun Proje Uygulama Sürecinde Danışmanlık Hizmeti Alma Durumları 118
7.3.10. Kurum/Kuruluşun Proje Uygulama Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar 118
7.3.11. Kurum/Kuruluşun Satın Alma Prosedürleri Konusunda Zorlanma Durumları 119
7.3.12. Kurum/Kuruluşun Uygulama Sürecinde Projede Değişiklik Yapma Durumları 119
7.3.13. Kurum/Kuruluşun Satın Alma Kurallarının Değiştirilmesine Yönelik Değerlendirmeleri 120
7.3.14. Kurum/Kuruluşun Mali Destek Programının Süresine Yönelik Değerlendirmeleri 120
7.3.15. Kurum/Kuruluşun Proje Uygulama Süreçlerine Yönelik Değerlendirmeleri 121
7.3.16. Kurum/Kuruluşun Proje Eş Finansman Kaynaklarının Dağılımı 122
7.4. DESTEK ALAN KURUM/KURULUŞUN PROJE SONRASI SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 123
7.4.1. DOĞAKA'dan Destek Alınmaması Halinde Projenin Durumu 123
7.4.2. Kurum/Kuruluşun Proje Sonrası Destek Alma Durumları 123
7.4.3. Kurum/Kuruluşun Projenin Hedefine Ulaştığına Yönelik Değerlendirmeleri 124

7.4.4. Kurum/Kuruluşun Yeni Mali Destek Programlarına Başvuru Yapma Düşünceleri 124
7.4.5. Kurum/Kuruluşun Ajans Ödeme Prosedürüne Yönelik Değerlendirmeleri 125
7.4.6. Kurum/Kuruluşun Desteğin Kurumsal Yapı Üzerindeki Etkilerine Yönelik Değerlendirmeleri 125
7.4.7. Kurum/Kuruluşun Projelerine Yönelik Değerlendirmeleri 126
7.4.8. Kurum/Kuruluşun Projenin Hedef Kitle Üzerindeki Etkilerine Yönelik Değerlendirmeleri 126
7.4.9. Projenin Kurum/Kuruluş Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi 128
VIII. YÖNETİCİ ÖZETİ 129
8.1. 2010 İKTİSADİ VE SOSYAL KALKINMA MALİ DESTEK PROGRAMININ UYGULAMA SONRASI DEĞERLENDİRMESİ 135
8.1.1. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Proje Sonrası Kredi/Hibe/Teşvik Alma Durumları 135
8.1.2. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Proje Sonrası Kredi/Hibe/Teşvik Aldığı Kurumlar 135
8.1.3. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Projeyi Gerçekleştirme Amaçları 136
8.1.4. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Ajans Desteği Olmaması Durumunda Aynı Yatırımı Yapma Durumları 136
8.1.5. Ajans Desteğinin KOBİ'lerin Kurumsal Yapısı Üzerindeki Etkileri 137
8.1.6. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Yeni Mali Destek Programlarına Başvuru Yapma Durumları 137
8.1.7. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Hedeflerine Ulaşma Durumları . 138
8.1.8. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Projelerine Yönelik Genel Değerlendirmeleri 138
8.1.9. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Gerçekleştirdikleri Faaliyetler... 139
8.1.10. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Geleceğe Yönelik İhtiyaç Alanları 139
8.1.11. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Firma Performansına Yönelik Değerlendirmeleri 140
8.1.12. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Proje Etkilerine Yönelik Değerlendirmeleri 141
8.1.13. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Destek Döneminde Gerçekleşen Yeniliklere Yönelik Değerlendirmeleri 141
8.1.14. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Gerçekleştirdiği Projelerin Çıktı ve Sonuçları 142
8.2. 2011 TARIMSAL SANAYİNİN GELİŞTİRİLMESİ MALİ DESTEK PROGRAMININ UYGULAMA SONRASI DEĞERLENDİRMESİ 144
8.2.1. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Proje Sonrası Destek Alma Durumları 144
8.2.2. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Proje Sonrası Destek Aldığı Kurumlar 144
8.2.3. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Projeyi Gerçekleştirme Amaçları 145
8.2.4. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Ajans Desteği Olmaması Durumunda Aynı Yatırımı Yapma Durumları 145
8.2.5. Ajans Desteğinin KOBİ'lerin Kurumsal Yapısı Üzerindeki Etkileri 146
8.2.6. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Yeni Mali Destek Programlarına Başvuru Yapma Durumları 146
8.2.7. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Hedeflerine Ulaşma Durumları 147

8.2.8. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Gerçekleştirdikleri Projelerine Yönelik Genel Değerlendirmeleri 147

8.2.9. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Gerçekleştirdikleri Faaliyetler 148

8.2.10. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Geleceğe Yönelik İhtiyaç Alanları 148

8.2.11. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Firma Performansına Yönelik Değerlendirmeleri 149

8.2.12. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Proje Etkilerine Yönelik Değerlendirmeleri 150

8.2.13. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Destek Döneminde Gerçekleşen Yeniliklere Yönelik Değerlendirmeleri 150

8.2.14. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Gerçekleştirdiği Projelerin Çıktı ve Sonuçları 151

8.3. 2012 SÜRDÜRÜLEBİLİR ÜRETİMİN GELİŞTİRİLMESİ VE YENİLİKÇİLİK MALİ DESTEK PROGRAMININ UYGULAMA SONRASI DEĞERLENDİRMESİ 153

8.3.1. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Proje Sonrası Destek Alma Durumları 153

8.3.2. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Proje Sonrası Destek Aldığı Kurumlar 153

8.3.3. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Projeyi Gerçekleştirme Amaçları 154

8.3.4. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Ajans Desteği Olmaması Durumunda Aynı Yatırımı Yapma Durumları 154

8.3.5. Ajans Desteğinin KOBİ'lerin Kurumsal Yapısı Üzerindeki Etkileri 155

8.3.6. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Yeni Mali Destek Programlarına Başvuru Yapma Durumları 155

8.3.7. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Hedeflerine Ulaşma Durumları 156

8.3.8. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Gerçekleştirdikleri Projelerine Yönelik Genel Değerlendirmeleri 156

8.3.9. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Gerçekleştirdikleri Faaliyetler 157

8.3.10. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Geleceğe Yönelik İhtiyaç Alanları 157

8.3.11. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Firma Performansına Yönelik Değerlendirmeleri 158

8.3.12. Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Proje Etkilerine Yönelik Değerlendirmeleri 159

8.3.13. Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Destek Döneminde Gerçekleşen Yeniliklere Yönelik Değerlendirmeleri 159

8.3.14. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Gerçekleştirdiği Projelerin Çıktı ve Sonuçları 160

8.4. 2010, 2011 VE 2012 MALİ DESTEK PROGRAMLARI KAPSAMINDA DESTEKLENEN PROJELERİN ETKİLERİ, YENİLİKLERİ, ÇIKTI VE SONUÇLARININ KARŞILAŞTIRILMASI 162

SONUÇ VE ÖNERİLER 164

KAYNAKÇA 169

I. YÖNETİCİ ÖZETİ

DOĞAKA'nın TR63 bölgesinde KOBİ'lere yönelik gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerin incelendiği "DOĞAKA-Etki Analizini Değerlendirme" çalışmasının amacı özet olarak; DOĞAKA'nın desteklediği KOBİ'lere olumlu bir etkisinin olup olmadığının araştırılması, Mali Destek Programlarının hedeflerine ne ölçüde ulaşıldığının ölçülmesi ve bölgedeki işletmelerin rekabet gücü, istihdam düzeyleri gibi çeşitli etki ve sonuçların tespit edilmesidir.

Uygulanan analizler sonucunda aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır;

√ Destek alan KOBİ'lerin ortalama çalışan sayısı 2010 yılında 35 iken, 2015 yılında 54'e yükselmiştir.

√ DOĞAKA mali destek programlarından yararlanan işletmelerin yıllık ortalama ciroları 2010 yılında 530.381,98 TL'den 2015 yılında 1.346.684,42 TL seviyesine çıkmıştır.

√ Destek alan KOBİ'lerin %66'sı sadece yurtdışı pazarlara, %27'si ise sadece yurt içi pazarlara, %6'sı ise hem yurt içi hem de yurt dışı pazarlara yönelik üretim faaliyetlerinde bulunmaktadır.

√ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %60'ı siparişe göre üretim yaparken %34'ü sürekli üretim yapmaktadır. İşletmelerin %6'sı ise parti üretimi gerçekleştirmektedir. İşletmelerin %19'u makine yoğun üretim sistemini, %16'sı işgücü yoğun üretim sistemini, %65'i ise işgücü-makine eşit yoğunlukta üretim sistemini tercih etmektedir.

√ Destek alan işletmelerin %66'sı kendi markasıyla %3'ü müşterinin istediği markayla ve %31'i ise hem kendi markası hem de fason üretimle üretim yapmaktadır.

√ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %56'ı doğrudan ihracat, %21'i dolaylı ihracat yapmaktadır. İşletmelerin %23'ünde ise ihracat yapılmamaktadır.

√ Destek alan işletmelerin %49'u DOĞAKA'dan finanse ettikleri proje öncesinde hibe, kredi, ya da teşvik desteği almış, %51'i ise herhangi bir destek almamıştır. Destek alan işletmelerin %43'ü DOĞAKA'dan finanse ettikleri proje sonrasında hibe, kredi ya da teşvik desteği aldıklarını %57'si ise herhangi bir destek almadıklarını belirtmiştir.

√ DOĞAKA'dan finanse ettikleri proje öncesinde işletmelerin %34'ü hibe desteğinden, %25'i kredi desteğinden, %22'si teşvik belgesinden ve %13'ü ise diğer desteklerden yararlanmıştır. DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %31'i teşvik belgesi, %24'ü kredi desteği, %21'i ise hibe ve diğer desteklerden yararlanmıştır.

√ DOĞAKA mali destek programı öncesinde işletmelerin en fazla destek/hibe/kredi temin ettikleri kurumlar sırasıyla Tarım Bakanlığı (%62), Ekonomi Bakanlığı ve Kalkınma Bankası (%13)'dür. En az destek/hibe/kredi temin ettikleri kurumlar ise Bankalar, İŞKUR, KOSGEB ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumudur. DOĞAKA mali destek programı sonrasında işletmelerin proje yazabilme kabiliyetleri geliştiği için, en fazla destek/hibe/kredi aldıkları kurumlar sırasıyla KOSGEB ve Bankalar (%26), Ekonomi Bakanlığı (%23), Eximbank (%10) şeklinde değişmiştir.

√ En az destek aldıkları kurumlar ise İŞKUR, TÜBİTAK ve Avrupa Birliği'dir. DOĞAKA'nın destekleri hakkındaki bilgileri elde etme dağılımında ise işletmelerin %59'u danışmanlık firmalarından, %13'ü DOĞAKA'nın internet sitesinden, %9'u SMS yoluyla, %6'sı ise diğer kurumların internet sitelerinden aldıklarını belirtmiştir.

√ İşletmelerin %44'ü, DOĞAKA'yı Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmaları yapan, yaptıran, destekleyen, %29'u Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek (eğitim ve danışmanlık) sağlayan, % 11,8'i Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanan projelere hibe veren, %8,8'i TR63 Bölgesinin (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapan veya yaptıran bir kurum olarak değerlendirmektedirler.

√ İşletmelerin önemli bir çoğunluğu destek programı başvuru döneminde DOĞAKA'nın bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerinden bilgi sahibidir. Ayrıca işletmelerin çoğunluğu destek programı başvuru döneminde DOĞAKA'nın bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerine katılmıştır.

√ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %65'i proje aşamasında ajansın teknik yardım masalarından haberdar olmuş ve %63'ü proje hazırlık aşamasında ajansın teknik yardımından yararlanmıştır.

√ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %59'u proje başvuru sürecinin karmaşık olmadığını, %41'i sürecin karmaşık olduğunu ifade etmektedir.

√ İşletmelerin ihtiyaç duydukları bilgiye ulaşmada en çok kullandıkları kaynaklar danışmanlık firmaları olup, DOĞAKA'yı ziyaret ederek veya telefon aracılığıyla da bilgi almaktadırlar.

√ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin proje hazırlama sürecinde en fazla karşılaştıkları problemler mevzuat ve başvuru rehberinin karmaşıklığı, proje ile ilgili talep edilen belgelerin hazırlanması, başvuru formu ve eklerinin doldurulması yer almaktadır. İşletmelerin başvuru sürecinde en az karşılaştıkları durum ise ajansa erişim ve ajansla iletişim zorluğudur.

√ İşletmeler bütçe ve ekleri, mantıksal çerçeve, başvuru formunu ve faaliyet planını hazırlamada zorluk yaşamıştır.

√ İşletmelerin proje hazırlama sürecine en fazla katkı sağlayacağını düşündükleri değişikler proje başvuru eğitimlerinin arttırılması, başvuru formu ve eklerinin basitleştirilmesi, başvuru rehberinin daha anlaşılır hale getirilmesi teknik yardım masalarının geliştirilmesi ve bilgilendirilmelerin arttırılması yer almaktadır.

√ İşletmelerin %74'ü Ajansın istemiş olduğu evrakların fazla olmasından kaynaklanan vakit kaybı yaşamıştır.

√ İşletmelerin çoğunluğu proje hazırlık aşamasında danışmanlık hizmeti almıştır.

√ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %68'i mali destek sözleşmesi imzalandıktan sonra ajans uzmanları tarafından verilen eğitimlere katılmıştır.

√ İşletmeler, destek alma süreçlerinde ajans çalışanlarının iletişim ve işbirliği konusunda oldukça iyi olduklarını ve proje uygulama sürecinde ajansın izleme uzmanlarının her konuda yakından ilgi gösterdiklerini belirtmiştir.

√ İşletmelerin %69'una göre ödemelerin gecikmesi proje faaliyetleri ve diğer firmalarla yapılan sözleşmelerde aksaklıklara yol açmamıştır. İşletmelerin %60'ı proje uygulama sürecinde satın alma usullerinin karmaşıklığından dolayı zorlanmıştır.

√ İşletmelerin %29'una göre ihale süreçlerindeki zorluklar projenin zamanında tamamlanmama riskine neden olmuştur.

√ İşletmelerin %60'ı ajansın destek konuları ve kapsamını değiştirmesi gerektiğini, %43'ü yeni mali destek programında sanayi sektörüne, %22'si enerji sektörüne, %13'ü tarım sektörüne ve %7'si lojistik sektörüne öncelik verilmesi gerektiğini belirtmiştir. İşletmelerin yeni mali destek programlarında destek verilmesini istedikleri öncelikli faaliyet alanları; gıda ürünleri ve içecek imalatı, tekstil ürünleri imalatı, ana metal sanayi, makine ve teçhizatı hariç; metal eşya sanayi, mobilya imalatı ve giyim eşyası imalatı, kürkün işlenmesi ve boyanmasıdır.

√ İşletmelerin proje uygulama sürecinde yaşadıkları sorunlar proje süresi, satın alma süreci (ihale süreci) ve mevzuat, ödeme, sözleşme değişikliğiyle ilgilidir.

√ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %51'inin proje uygulama sürecinde zeyilname ve bildirim mektubu gibi herhangi bir değişiklik ihtiyacı olmamıştır. İşletmelerin %50'si satın alma süreçlerinde zorlanmış ve %43'ü satın alma kurallarının değiştirilmesini istemiştir.

√ İşletmelerin %85'i eş finansman ihtiyaçlarını şirket sermayesinden, %12'si ise banka kredisi kullanarak karşılamıştır.

√ DOĞAKA'nın hibe desteği vermemesi durumunda İşletmelerin %40'ı banka kredisi, %31'i kendi kaynaklarını, %20'si ise farklı kuruluşlara kaynak temini için başvuruda bulunarak gerekli finansman ihtiyaçlarını karşılayacaklarını ifade etmiştir. Ayrıca, işletmelerin sadece %9'u finansal kaynak temin edemeyeceklerini belirtmiştir.

√ İşletmelerin %40'ı destek almadan aynı yatırımı yapamayacaklarını belirtmiştir.

√ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %25'i, ön ödeme oranının %60'dan fazla olması yönünde beklentiye sahiptir.

√ DOĞAKA'dan destek almayan işletmelerin büyük bir çoğunluğu, bütçe revizyonundan kaynaklanmıştır ve işletmenin eş-finansman maliyetinin artmasıyla ilgilidir.

√ İşletmeler, DOĞAKA'nın bütçe revizyonu yapmasını, ajansa olan güvenin sarsılması şeklinde yorumlamaktadırlar.

√ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin geleceğe yönelik ihtiyaç duyduğu alanlar; yatırım için ek finansman, ürün kalitesinin iyileştirilmesi, dış pazarlara açılma, iç pazarda büyüme ve ilave işletme sermayesidir.

√ DOĞAKA'nın hedeflenen sektörleri 2010, 2011, 2012 yılı mali destek programları kapsamında desteklemesi, bazı sektörlerin ön plana çıkmasını sağlayarak istihdam, yatırım, ihracat ve ürün geliştirme açısından bölge ekonomisi üzerinde olumlu etkiler meydana getirmiştir.

√ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin önemli bir çoğunluğu mali destek sözleşmesi imzalandıktan sonra ajans uzmanları tarafından verilen eğitimlere katılım göstermiştir. Bu durum, iş dünyasının eğitim programlarını önemsediğini ve bu eğitimlere katıldığını göstermektedir. Eğitim programlarının sürekliliği projelerin başarıyla tamamlanmasına katkı sağlayacaktır.

√ Ajans çalışanlarının proje başvuru ve uygulama süreçlerinde başvuru sahipleriyle iletişim kurma, işbirliği ve ilgi gösterme konusundaki performansları üst düzeydedir.

√ İşletmelerin önemli bir çoğunluğunda ödemelerin gecikmesinin proje faaliyetleri ve diğer firmalarla yapılan sözleşmelerde aksaklıklara yol açmış olması, DOĞAKA'nın ödeme planını gözden geçirmesi ve gecikme nedenlerini ortadan kaldıracak tedbirleri alması gerektiğini ortaya koymaktadır.

√ DOĞAKA'nın hibe desteği, işletmelerin banka kredisi kullanarak finansman maliyetlerinin artmasını engellemiştir. Ayrıca, öz kaynaklarını kullanmak durumunda kalmamaları sermaye birikiminin artmasına katkı sağlamıştır.

İlgililik

2010 yılı mali destek programının birincil önceliği, "işletmelerin modernizasyonu ve rekabet güçlerinin artırılması", 2011 yılı mali destek programının önceliği, "tarım ve gıda sanayine yönelik makine, ekipman ve malzeme üreten işletmelerin desteklenmesi", 2012 yılı mali destekleme programının önceliği ise, "mevcut işletmelerde katma değer yaratan yenilikçi uygulamaların desteklenmesi ve işletmelerin rekabetçi yapılarının geliştirilmesine yönelik yatırımların desteklenmesidir. DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin proje içeriklerini *"yeni üretim teknolojilerinin uygulanması, yeni ürün üretilmesi ve yenilikçi yöntemlerin yaygınlaştırılması, işletmelerin modernizasyonu, işletmelerin ürün ve hizmet kapasitelerinin arttırılması"* şeklinde değerlendirmesi, yukarıda bahsedilen mali destek programlarının öncelikleriyle tam bir uyumluluk göstermektedir. Ayrıca, DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin proje gerçekleştirme amaçları "*üretim kapasitesini arttırmak, teknolojik altyapıyı geliştirmek, istihdam, satış, pazarlama ve rekabet gücünü arttırmaktır"*. Bu amaçlar da destek programının önceliklerileyle örtüşmektedir.

İşletmelerin projeye başlama amaçlarının (üretim kapasitesini arttırmak, teknolojik altyapıyı geliştirmek, istihdamı arttırmak, işletmenin satış, pazarlama ve rekabet gücünü arttırmak) tamamına veya bazılarına kısmen ulaşmaları aynı zamanda proje önceliklerinin de gerçekleştiğinin bir göstergesidir. İşletmelerin proje amaçlarına ulaşmaları, yeni üretim teknolojileri uygulamaları, yenilikçi yöntemleri yaygınlaştırmaları sayesinde modernizasyonun gerçekleştirilmesi ve ürün hizmet kapasitesinin arttırılması sonucunu ortaya çıkartmıştır. Bu durum mali destek programı önceliklerinin önemli ölçüde gerçekleştiğinin de bir göstergesidir.

Etkililik

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin önemli bir çoğunluğunda proje desteği, işletmelerinin iş yapma süreçleri, hedef pazarlar, çalışanların eğitim seviyesi vb. konularda etkili olmuştur. Destek alan işletmelerin %82'sinin yeni mali destek programlarına başvuru yapmayı düşünmesi, ajans desteğinin etkili olduğunu ve ajansa proje yazmanın işletmelerin proje yazma kabiliyetlerini geliştirdiğini göstermektedir. Ayrıca, DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin proje kapsamında yürütülen faaliyetler sonucunda Türkiye genelinde, TR63 bölgesi ve Avrupa Birliği dışındaki yeni pazarlara ürün veya hizmet satmaları, desteklerin etkili olduğunun diğer göstergeleri arasında yer almaktadır. Son olarak, işletmelerin projeye başlama amaçları içerisinde ön plana çıkan; üretim kapasitesini arttırmak, teknolojik altyapıyı geliştirmek, istihdamı arttırmak, işletmenin satış, pazarlama ve rekabet gücünü arttırmak gibi hedeflerin tamamına veya bazılarına kısmen ulaşmaları da etkililiğin bir göstergesidir.

Verimlilik

√ Destek alan işletmelerin %89'unun mali destek sonrası yatırımların geri dönüşümü genel olarak iyileşmiştir. Ayrıca, işletmelerin çoğunluğu firmaların varlıklarının getirisinden ve sermaye kârlılıklarından genel olarak memnundur.

Proje Çıktıları

√ Mali destek programını kapsayan dönemde işletmeler patent/faydalı model tescili, marka tescili, endüstriyel tasarım tescili, ulusal/uluslararası kalite sertifikalarının alınması gibi faaliyetlerini gerçekleştirmiştir.

√ Mali destek sonrasında işletmelerin %78'inin üretim kapasitesi artmış, %75'inin istihdam hacmi artmış, %54'ünün fiziki üretim alanları büyümüştür. Ayrıca, işletmelerin %71'inin üretim maliyetleri ve %65'inin finansman maliyetleri azalmıştır. Bu sonuçlar, DOĞAKA tarafından desteklenen projelerin Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinde işsizliği, üretim ve finansman maliyetlerini azalttığını, yeni yatırımların yapıldığını ve bölge kalkınmasını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

√ İşletmelerin %77'sinin destek aldıkları proje sayesinde ürün ve hizmetlerin kalitesi gelişmiş, %75'inin yeni ürün veya süreç geliştirme becerileri artmış, %74'ünün birim başına çıktı maliyeti düşmüş, %66'sının müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süresi azalmış ve %51'inde pazarlama, araştırma gibi yeni birimler/çalışma ekipleri kurulmuştur. DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %62'si mali

destek döneminde gerçekleştirilen yenilikler kapsamında müşterilerin finansman gibi sorunlarının çözülmesi amacıyla ekip kurmuş ve yeni bir satış veya dağıtım yöntemi uygulamış, %59'u ürün tanıtımı için yeni ortam veya reklam teknikleri kullanmış, %53'ü ise ürünün tasarım ve ambalajının estetiğinde önemli değişiklikler yapmıştır. Günümüz rekabet koşullarında ürün-hizmet kalitesi, maliyet ve müşteri isteklerini daha hızlı cevaplama gibi konular işletmelerin başarısını belirleyici faktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Ajans desteğiyle gerçekleştirilen projelerin kaliteyi geliştirmesi, maliyetleri azaltması ve pazar taleplerine daha hızlı cevap vermesi temel başarı göstergeleridir. Bu durum mali destek projelerinin, işletmelerin rekabet gücünü arttırması ve bölge kalkınmasına katkıda bulunması açısından önem arz etmektedir.

√ İşletmelerin %93'ünde ürünlerin kalitesi arttırılmış, %81'inde yenilik gerçekleştirilmiş, %80'inde üretim veya hizmet için fiziksel mekan ve araç yatırımı yapılmış, %75'inin ürün çeşidi artmış, %56'sı sertifikalı ürünler elde etmiş ve %53'ü Ar-Ge ve yenilik için yatırımlarını arttırmıştır. Ajans desteği ile ürün kalitesinin artması, yeniliklerin gerçekleştirilmesi ve Ar-Ge ve yenilikler için yatırımların artmış olması bölge işletmelerinin hem iç pazarda hem de dış pazarda rekabet gücünü arttırma hedeflerine olumlu etki yapacaktır.

√ İşletmelerin neredeyse tamamı, öngörülen süre içerisinde projelerini tamamlamıştır.

Sürdürülebilirlik

√ Patent/faydalı model tescili, marka tescili, endüstriyel tasarım tescili ve ulusal/uluslararası kalite sertifikalarının alınması gibi faaliyetler işletmelerin pazarda büyümesine yardımcı olan, rakipler karşısında avantaj sağlayan, tüketici tercihlerini etkileyen, aracıların ürünleri daha kolay kabullenmesini sağlayan uygulamalardır. Bu avantajlı uygulamalar yukarıda bahsedilen proje çıktılarının sürdürülebilir etkileri olacağını göstermektedir.

√ İşletmelerin yeni ürün veya süreç geliştirme becerisi, pazar başarısının gelişmesinin, sürdürülebilir büyümenin ve gelişmenin temel unsurlarından birini oluşturur. Bu anlamda desteklenen projelerin, işletmelerin yeni ürün veya süreç geliştirme becerisini arttırmış olması, hem proje çıktılarının diğer sürdürülebilir etkileri olarak işletmelere hem de bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasına önemli katkılar sağladığı şeklinde değerlendirilebilir.

Gelecek Dönem Destek Programları İçin Öneriler

√ DOĞAKA'nın gelecekte yürütülmesi planlanan projelerde öncelikle sanayi, enerji ve tarım sektörlerine yönelik mali destek programları açıklaması iş dünyasının beklentileri arasındadır. Detaylı faaliyet alanlarının içerisinde gıda ürünleri ve içecek imalatı, tekstil ürünleri imalatı, ana metal sanayi, makine ve teçhizatı hariç; metal eşya sanayi, mobilya imalatı ve giyim eşyası imalatı öncelikle desteklenmesi gereken faaliyet alanları olarak görülmektedir. Ayrıca yatırım için ek finansman ihtiyacı, ürün kalitesini iyileştirme ve dış pazarlara açılma alanlarındaki eksikliklerin giderilmesine yönelik destek çalışmalarının yapılması da işletmelerin talepleri arasındadır.

√ DOĞAKA'nın destekleri hakkında bilgi edinme konusunda danışmanlık firmalarının payının yüksek olması, ajansın bilgilendirme konusunda biraz daha aktif olması gerektiğini göstermektedir.

√ Mevzuat ve başvuru rehberinin basitleştirilebilmesi, proje ile ilgili talep edilen belgelerin hazırlanmasında işletmelere destek verilmesi, başvuru formu ve eklerinin doldurulmasında başvuru sahiplerine destek verilmesi, proje başvuru sürecinde karşılaşılan önemli problemlerin çözümüne katkı sağlayacaktır.

√ Proje başvuru eğitimlerinin arttırılması, başvuru formu ve eklerinin basitleştirilmesi, başvuru rehberinin daha anlaşılır hale getirilmesi, teknik yardım masalarının geliştirilmesi ve bilgilendirmelerin arttırılması proje hazırlama sürecinin başarısına önemli katkılar sağlayacaktır.

√ Ajansın istediği evrakların azaltılması başvuru sahiplerinin daha kısa sürede işlemleri tamamlamasına katkı sağlayacaktır. Ayrıca, ihale sürecindeki zorluklar projelerin zamanında tamamlanması açısından önemli bir risk faktörü olarak görülmektedir. Bu nedenle, ihale sürecinde başvuru sahiplerine destek verilmesi projelerin hedeflerine ulaşmasında önemli katkılar sağlayacaktır.

√ İşletmelerin başvuru koşulları arasına vergi ve SGK borcu gibi kriterlerin konulması ve bu bağlamda başvuru koşullarının yeniden değerlendirilmesi önemli bir mesele olarak durmaktadır.

√ Proje süresi, satın alma süreçleri, mevzuatla ilgili hükümler, ödeme planı ve sözleşme değişikliği proje uygulama sürecinde sorunlara yol açmaktadır. Bu konularda yapılabilecek olan iyileştirmeler başvuru sahiplerinin proje uygulama süreçlerini önemli ölçüde kolaylaştıracaktır.

DOĞAKA'dan destek alan işletmeler ile mali destek programlarından yararlanmayan işletmelerin karşılaştırılması sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

√ Ajansın desteklerinden yararlanan işletmelerin yıllar itibariyle ortalama çalışan sayıları, destek almayan işletmelerden daha fazladır. Diğer bir ifadeyle, destek alan işletmelerin istihdam oluşturma kapasiteleri diğer firmalara göre daha fazladır.

√ DOĞAKA mali destek programlarından yararlanan işletmelerin genel olarak sermaye kârlılığı, varlıkların getirisi, istihdam büyüklüğü, satış geliri ve brüt kâr marjlarından duydukları memnuniyet düzeyi istatistiksel olarak destek almayanlara göre daha yüksektir.

√ Mali destek programlarından yararlanan işletmelerin; Mali destek sonrası genel olarak yaptığı yatırımların geri dönüşümü iyileşmiş, yenilik gerçekleştirilmiş, üretim ve/veya hizmet için fiziksel mekân ve araç yatırımı yapılmış, işletmelerin üretim kapasitesi, ürün çeşidi, ürün kalitesi ve yeni ürün veya süreç geliştirme becerisi artmıştır. Ayrıca, işletmelerin finansman, üretim ve birim başına çıktı maliyeti düşmüş, müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süresi azalmıştır. İşletmeler, ürün tanıtımı için yeni ortam veya reklam teknikleri kullanmış ve yeni bir satış veya dağıtım yöntemi uygulamışlardır.

√ DOĞAKA mali destek programlarından yararlanmayan işletmelere destek verilmesi durumunda; ihracatlarının, ürün çeşitlerinin ve kalitesinin, üretim ve/veya hizmet için fiziksel mekân ve araç yatırımlarının artacağı yönünde bir değerlendirme yapılabilir. Bununla birlikte, yenilik, sertifikalı ürünler, Ar-Ge departmanı gibi gelişimlerin gözlenebileceği, destek alan kuruluşlar örneğinden bakılarak destek almayan kuruluşlar için de söylenebilir. Yine, ürün tasarım ve ambalajının estetiğinde önemli değişiklikler ve yeni ürün veya süreç geliştirme becerisi, destek alan kuruluşlar açısından önemli bir tespittir. Destek alamayan işletmeler için mali destekler almaları durumunda, üretim süreci becerilerinin artacağı, müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarının cevaplanma süresinin azalacağı önemli bir değerlendirme durumundadır. Özellikle, makina alımı gibi mali destekler açısından bu değerlendirme, destek almayan kuruluşların neredeyse tamamı için yapılabilir.

Sosyal kalkınma mali destek programından yararlanan kurum ve kuruluşlarla ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır.

√ Kurum/kuruluşlara göre başvuru formu ve eklerinin basitleştirilmesi, teknik yardım masalarının geliştirilmesi, başvuru rehberlerinin daha anlaşılır hale getirilmesi ve proje hazırlama eğitimlerinin arttırılması proje hazırlama sürecine en önemli katkıyı sağlayacak değişiklikler olarak ön plana çıkmaktadır.

√ Evrakların fazlalığı, destek alan kurum/kuruluşların önemli bir çoğunluğunda (%65) süre kaybına yol açmıştır.

√ Kurum/kuruluşların büyük bir çoğunluğunun ajans çalışanlarıyla iletişim ve işbirliği kurma becerileri oldukça iyidir. Ayrıca, kurum/kuruluşların önemli bir çoğunluğu (%69) proje uygulama sürecinde izleme uzmanlarının her konuyla yakından ilgilendiğini belirtmiştir.

√ Mevzuat, ödeme, satın alma süreci, sözleşme değişikliği ve eş finansman gibi konular kurum/kuruluşların karşı karşıya kaldıkları sorunlar olarak ön plana çıkmaktadır

√ Kurum/kuruluşlara göre proje uygulama aşmasındaki süreçler açık ve anlaşılabilirdir.

√ Kurum/kuruluşların %73'ünün projelerini gerçekleştirmelerinin yolu, DOĞAKA'nın destek vermesine bağlı olduğu tespit edilmiştir.

√ Kurum/kuruluşların yürüttükleri projeler, bölgedeki sosyal yaşamı, ekonomik düzeyi, sivil toplum kuruluşlarını, çevre düzenlemesini, ağaçlandırma gibi altyapı düzenlemelerini, turizm altyapısını (tarihi-kültürel mekânlar, farkındalık vb.) ve araştırma merkezlerini olumlu yönde etkilemiştir. Bununla birlikte, projelerden elde edilen tecrübe diğer kurumlardan proje desteği başvurularını olumlu yönde etkilemiş, kurumun tanıtımına katkı sağlamış ve ajans dışı sağlanan desteklemelerde artışlar yaşanmıştır.

Sosyal Kalkınma Mali Destek Programları İçin Öneriler

√ Kurum/kuruluşların proje hazırlama süreçlerine katkı sağlamak ve yürüttükleri projelerin etkinliğini arttırmak için başvuru formu ve eklerinin basitleştirilmesi, teknik yardım masalarının geliştirilmesi, başvuru rehberlerinin daha anlaşılır hale getirilmesi, proje hazırlama eğitimlerinin arttırılması ve proje evraklarının sayısının azaltılması gerekmektedir.

√ Ajansın desteği kurum/kuruluşların projelerini gerçekleştirmelerinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, bölgenin sosyal yaşamı, ekonomik yapısı, altyapı düzenlemeleri, turizm altyapısının geliştirilmesinde stratejik öneme sahip olan kurum ve kuruluşların hazırladığı sosyal içerikli kalkınma projelerinin desteklenmesinin ve desteğin sürdürülmesi bir zorunluluk olarak değerlendirilmektedir.

√ Kurum ve Kuruluşlar için Ajansın proje etkilerini değerlendirme süresi daha kısa bir zaman diliminde olmalıdır. Özellikle, kamu kuruluşları için projeden sorumlu kişilere tayin, görev değişimi, ölüm vb. nedenlerle ulaşılamaması önemli bir sorun oluşturmaktadır.

II. LİTERATÜR ÖZETİ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. ETKİ ANALİZİ (IMPACT ANALYSIS)

Günümüzde devletler, kalkınma hamlelerini gerçekleştirmek, küresel rekabet güçlerini artırmak gibi amaçlarla ekonomik ve toplumsal hayata farklı politika ve araçlarla müdahale etmektedir. Bu politika ve araçların, ne olacağı meselesi oldukça önem teşkil etmektedir. Bu nedenle, politika ve araçların seçiminde, çeşitli seçeneklerin bulunması ve bu seçeneklerin hangisinin tercih edileceği önemli bir konudur. Son yıllarda, selektif (seçici) mali politikaların en önemli araçlarından biri, "mali destekler" şeklinde ön plana çıkmıştır. Özellikle, bölgesel planda belirli bir ekonomik hinterlanda yönelik bu tür mali destekler, kalkınma ajansları tarafından yürütülmektedir.

Günümüzde işletmelere sağlanan mali desteklere genel bir bakıldığında; Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu (TESK) ve Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsalar Birliği (TOBB) gibi kurumlar KOBİ'lerin yatırım ve destek politikalarının belirlenmesinde önemli katkılar sağlamaktadır. Finansman sağlanması ve teminat gösterilmesi hususunda Halk Bankası, Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Kredi Kefalet Kooperatifleri Birliği (TESKOMB), Kredi Garanti Fonu (KGF), Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV), Türk Standartları Enstitüsü (TSE), Türk Patent Enstitüsü (TPE) ve Türk Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK) gibi kuruluşlar da KOBİ'lere faaliyet alanları kapsamında hizmet vermektedirler.

Türkiye'de faaliyet içinde olan işletmelere, esnafa, çiftçiye, yeni iş kurmak isteyen girişimcilere verilen destekler her geçen gün artmaktadır. Bu desteklerden faydalanarak işini kuran, işini büyütüp geliştiren, yurtdışına açılan firmaların sayısı her geçen gün daha çok artmaktadır.

Dünyada bölgesel kalkınmaya yönelik uygulamalar uzun yıllardan beri farklı şekillerde uygulanmaktadır. Bunlardan en önemlisini kalkınma ajansları oluşturmaktadır. Dünyada ve Avrupa'da uzun zamandan beri faaliyet gösteren Kalkınma Ajanslarının uygulama alanları ülkemizde oldukça yenidir. Ülkemizde uygulama alanları yeni olmakla birlikte, özellikle, Avrupa ülkelerinde ortaya çıkışları 1950'li yıllara kadar dayanan ajansların, Avrupa'da yoğun bir şekilde uygulandığı görülmektedir. Örneğin, II. Dünya Savaşının Avrupa'da yarattığı olumsuz etkiler, gelir dağılımının ve bölgesel dengelerin bozulması bölgesel kalkınma ajanslarına ihtiyaç duyulması için zemin oluşturmuştur.

Mali destekler, ülkelerin ekonomik ve sosyal kalkınmalarında kullanılan ve özellikle karar vericiler açısından uygulama anlamında kolay, ancak ortaya çıkan etkilerin belirlenmesi anlamında oldukça zor olan önemli bir mali politika aracıdır. Bu anlamda, ele alındığında mali destek politikalarının ekonomi ve toplum üzerindeki etkilerinin araştırılması ve ölçümlenmesi önemli bir problem olarak düşünülebilir. Ekonomik ve sosyal alanlardaki mali destekleme politikalarının uygulanma sürecinin öncesinden başlayarak etkilerinin ortaya çıkmasına kadar geçen süre içerisinde, etkilerin değerlendirilmesi oldukça zor ve etkilerin ölçümü konusu da önemli bir problemdir.

Kamu mali desteklerinin etkilerinin belirlenmesinde kullanılan yöntemler, genel olarak "etki analizi[1] (impact analysis)" başlığı altında sınıflandırılmaktadır. Şüphesiz, "kamu müdahalesi" olgusu bir mali destek şeklinde olduğu gibi, piyasaya yönelik bir serbestlik, kota, teşvik, sınırlama veya regülasyon (düzenleme) şeklinde de olabilir. Günümüzde çoğunlukla mali hibe şeklindeki piyasa müdahalelerinin etkileri üzerinde analizler yapılmak istenmektedir. Ancak, temelde etki analizi, mali hibelerin etkilerinin değerlendirilmesinin yanı sıra, "düzenleyici etki analizi (regulating impact analysis)" ve "karşıt durum etki analizi (counterfactual impact analysis)" şeklinde tüm kamu müdahalesi etkilerinin ölçülmesi anlamını taşımaktadır. Nitekim mali hibe şeklinde verilen destekler, aynı zamanda bu desteklerden faydalananlar için birçok yasal düzenleme ve kısıtlamayı veya serbestiyi de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, etki analizi, çoğunlukla mali hibe şeklindeki bir kamu müdahalesi sonrası meydana gelen etkilerin değerlendirilmesinin yanı sıra bir takım yasal düzenlemelerin etkilerinin de değerlendirilmesi şeklinde yorumlanmaktadır. Bu anlamda, fayda/maliyet analizi gibi tutarlı bir analitik yöntem kullanarak, düzenleme önerilerinin sistematik olarak belirlenmesi ve beklenen etkilerinin ortaya koyulduğu bir sistem olan ve "Düzenleyici Etki Analizi" olarak adlandırılan süreç[2]; devletler tarafından ortaya çıkarılan ekonomik ve sosyal politikaların etkilerinin belirlenmesine yönelik yaklaşımların gelişmesine yol açmıştır. Düzenleyici etki analizi, karşılaştırmalı bir süreçtir. Burada düzenleyici hedeflerin altında yatan nedenlerin aranması ve bunları başarma yeteneğine sahip tüm politika müdahalelerinin belirlenmesi etki analizinin temelini oluşturur. Bu analizin desteklenmesi için bir kamu istişare sürecinin entegre edilmesi daha iyi bilgi elde edilmesini sağlamaktadır. Bu da, etkilenen tarafları belirlemek ve varsayımların doğruluğunu tespit etmek için fırsatlar yaratmaktadır[3].

Diğer taraftan etki analizi, farklı uluslararası kuruluşlar tarafından değişik şekillerde tanımlanmaktadır. **Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) etki analizini,** "*bir kalkınma müdahalesi sonucunda doğrudan veya dolaylı olarak meydana gelen, amaçlanan veya amaçlanmayan, temel veya ikinci derece önemli, olumlu veya olumsuz, uzun dönemli değişiklikler*" şeklinde tanımlanmaktadır[4]. **Dünya Bankası (DB) etki analizini,** "*bir müdahale ile doğrudan veya dolaylı olarak amaçlanan veya amaçlanmayan şekilde meydana gelen değişim*" olarak ifade etmektedir[5]. **Avrupa Birliği (AB) ise etki analizini,** "*bir müdahale veya kamu faaliyeti sonrasında destek yararlanıcıları üzerinde doğrudan ya da tüm kesimler üzerinde dolaylı şekilde ortaya çıkan sonuç*" olarak tanımlamaktadır[6]. Bu çerçevede etki analizi; bir program, politika veya proje sonucunda bireylerin, hane halklarının, toplulukların veya firmaların refahlarında meydana gelen değişimleri incelemektedir. Müdahale edilmediği takdirde bu saydığımız gruplara ne olacağı sorusu etki analizinin en temel sorusudur. Çünkü, etki analiziyle gelecekteki program ve politikaların tasarlanmasında bir geri bildirim (feedback) elde etme amaçlanmaktadır[7].

1 Bazı kaynaklarda "etki analizi", "etki değerlendirmesi (impactevaluation)" olarak da geçmektedir.
2 OECD (2008). Introductory Handbook for Undertaking Regulatory Impact Analysis (RIA), OECD.
3 OECD (2008). Introductory Handbook for Undertaking Regulatory Impact Analysis (RIA), OECD.
4 LEEUW, F., J. VAESSEN, "Impact Evaluations and Development- NONIE Guidance on Impact Evaluation, NONIE (Network of Networks on Impact Evaluation), 2009. s.10.
5 GERTLER, P., MARTİNEZ, S., PREMAND, P., RAWLINGS, L.,B., VERMEERSCH, C.M.J., "Impact Evaluation in Practice",The World Bank, Washington, D.C., 2010.s.231
6 Avrupa Komisyonu, "Evalsed:The Resource for the Evaluation of Socio-Economic Development", Brussels, 2012.s.115.
7 WorldbankWebsitehttp://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY/

Etki analizinin temel amacı, çıktıdaki değişimlerin dağılımını ve büyüklüklerini ve bu değişimlerin hedef kitlenin farklı grupları arasındaki etkilerini tahmin etmek ve bu değişimlerin ne kadarının uygulanan müdahale aracı ile ilgili olduğunu değerlendirmektir. Diğer bir deyişle, etki analizinin, yapılan müdahalenin belirlenen amaçlara ulaşılmasını sağlayıp sağlamadığını değerlendirmektedir[8]. Tamamlanmış bir kamu programı sonrasında, sonuçların ve çıktıların tek başına değerlendirilmesi etki değerlendirilmesinin temelini oluşturmaktadır. Şüphesiz bu değerlendirmeler, farklı bir takım yöntemlerle bir sürecin değerlendirilmesi şekline de dönüşebilir. Bu nedenle tüm etki analizi çalışmalarında kullanılabilecek tek bir yöntem yoktur. Dolayısıyla, etki analizi çalışmaları birçok yöntemi içinde barındırmaktadır. Bu yöntemlerin her birinin güçlü ve zayıf yanları vardır. En iyi yöntemin hangisi olduğu ele alınan konulara göre değişiklik gösterecektir. Bu nedenle etki analizi çalışmalarında politika ve faaliyetlere uygun olabilecek yöntemin belirlenmesi ve değerlendirme kriterleri çerçevesinde analizin yürütülmesi önem teşkil etmektedir.

2.1.1. Etki Analizi Değerlendirme Kriterleri

Literatürde değerlendirme ile ilgili beş önemli kriter bulunmaktadır. Değerlendirme çalışmalarının farklı kademelerinde ortaya çıkan ve farklı soruların cevaplanmasına odaklanan bu kriterler, birbirleri ile yakın ilişkilidir. Söz konusu kriterler; **ilgililik, etkililik, etkinlik, etki ile toplam fayda ve sürdürülebilirlik kriterleridir.** Bu kriterlerden **ilgililik kriteri,** müdahalenin hedeflerinin genel sosyo-ekonomik amaç ve ihtiyaçlara, ulusal veya bölgesel plan ve programlara uygunluğunu değerlendirmektedir. **Etkililik kriteri,** müdahale ile elde edilen çıktı, sonuç veya etkilerin müdahalenin ana amacına hizmet edip etmediğini değerlendirmektedir. Diğer bir ifadeyle, yapılan müdahale ile hedeflere ulaşma derecesini ifade etmektedir. Bu kriter, ilgililik kriteriyle yakından ilişkilidir. **Program ve projede etkinlik,** belirli bir zaman dilimi içinde çeşitli faaliyetleri yürüterek kullanılan girdiler ile müdahale sonucu belirlenen zaman aralığında hedeflenen sayı ve kalitede çıktıların üretilmesidir. Program girdilerinden maksimum çıktı veya programa ait çıktıların minimum girdiyle sağlanmasıdır. Etki, müdahaleye atfedilen değişikliklerdir. **Etki kriteri** ile müdahalenin sosyal, ekonomik ve çevresel anlamda uzun vadede kendini gösteren geniş kapsamlı sonuçları değerlendirilmektedir. **Fayda/toplam fayda ve sürdürülebilirlik kriteri ise,** müdahale sonucu üretilen faydanın müdahalenin tamamlanmasıyla yani finansal destek sona erdiğinde devam edip etmeyeceği ve/veya ne şekilde, hangi oranda devam edeceği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, müdahale ile oluşan etkinin daha geniş ölçekli sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarla ilişkisi ortaya konulmaktadır[9].

EXTISPMA/0,,menuPK:384339~pagePK:162100~piPK:159310~theSitePK:384329,00.html Erişim Tarihi: 31.05.2016

8 Independent Evaluation Group, "*Institutionalizing Impact Evaluation within The Framework of A Monitoringand Evaluation System*", World Bank Group,Washington, D.C., 2009. ss.9 http://www.worldbank.org/ieg/ecd/docs/inst_ie_framework_me.pdf Erişim Tarihi: 30.05.2016

9 Mustafa Caner Meydan. **Kalkınma Ajansları Desteklerinin değerlendirilmesi: Karşıt Durum Etki Değerlendirme Örneği**(Uzmanlık Tezi), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, 2014.s.18.

2.2. KARŞIT DURUM ANALİZİ

Kamu müdahalelerinin etkilerinin incelendiği yöntemlerden biri de "karşıt durum etki analizi[10] (counterfactual impact analysis)" dir. Bu yöntemde, müdahale sonrası gözlenen farkın, müdahalenin kendisinden mi yoksa başka faktörlerden mi kaynaklandığı tespit edilmeye çalışılmaktadır[11]. Söz konusu yöntemde temel olarak; "Müdahalenin net etkisi nedir?" sorusuna cevap aranmaktadır. Karşıt durum etki analizinde iki alternatif durum vardır: Birincisi kamu desteklerinden yararlanıldığı, ikincisi ise yararlanılmadığı durumudur. Bu analizde, desteklerden faydalanmış olan *"yararlanıcı grup (treated group)"* ile desteklerden faydalanmamış olan *"karşılaştırma grubunun (control group)"* kıyaslaması yapılarak müdahalenin etkisi ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır[12].

En basit tanımıyla, Karşıt durum etki analizi; bir politika veya programdan faydalanan bir grup (treated group) ile her bakımdan benzer özelliklere sahip fakat bu politika ve programlardan faydalanmamış bir başka grup (control group) arasındaki farkları ortaya çıkaran bir karşılaştırma yöntemidir. Bu analizin amacı, program veya müdahale sonucunda hedeflenen amaçlara ulaşılıp ulaşılmadığı ve nihayetinde kaynakların etkin bir şekilde kullanılıp kullanılmadığına dair kanıtlar elde etmektir. Bu kanıtlar da gelecekteki müdahalelerin ve bütçe kararlarının uygulanmasında belirleyici rol oynamaktadır[13].

2.3. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Kalkınma Ajanslarının uygulamış oldukları mali destek programlarının etkinliği hem programların başarısı açısından hem de kamu harcamalarının etkin kullanımı açısından önemli bir olgu olarak ortada durmaktadır. Bu açıdan, "Mali Destek Programları Etki Analizi", Kalkınma Ajanslarının kullandıkları kamu kaynaklarını ne ölçüde başarı ile değerlendirdiklerini ölçmek bakımından son derece önemlidir. Nitekim, Türkiye genelinde faaliyet gösteren 26 kalkınma ajansı, destek vermiş oldukları projelerin etkilerini çok yönlü analiz etmenin ve bu analizleri de doğru ölçmenin önemi üzerinde durmaktadır. Bu çerçevede DOĞAKA, proje başvuru sürecinden başlamak üzere, sürecin sonuna kadar olan her bir aşamanın değerlendirilmesini, "etkin bir etki analizi" açısından gerekli görmüştür. DOĞAKA'nın uyguladığı mali destek programları kapsamında desteklenen projelerin ilgililik, etkinlik, sürdürülebilirlik, verimlilik açısından etkilerinin analiz edilmesi; desteklenen projelerin uygulama sonrası TR63 bölgesinin kalkınması açısından etkilerinin değerlendirilmesi son derece önemlidir. Bu değerlendirmeler esas alınarak, Ajans tarafından sağlanan mali desteklerin daha verimli ve etkin bir şekilde tasarlanması ve uygulanmasına yönelik planlamaların yapılması bu öneme bağlıdır. Bu bağlamda, ajans desteklerinin

10 Bazı kaynaklarda "karşıt olgusal etki" değerlendirmesi olarak da geçmektedir.

11 Avrupa Komisyonu, "The Programming Period 2014-2020, Guidance Document on Monitoring and Evaluation—European Regional Development Fundand Cohesion Fund", Brussels, 2012, s.3.

12 Meydan, M. C., "*Kalkınma Ajansları Desteklerinin Değerlendirilmesi: Karşıt Durum Etki Değerlendirme Örneği*", Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Şubat 2014, ss.5
http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Uzmanlk%20Tezleri/Attachments/373/Kalk%C4%B1nma%20Ajanslar%C4%B1%20Desteklerinin%20De%C4%9Ferlendirilmesi%20Kar%C5%9F%C4%B1t%20Durum%20Etki%20De%C4%9Ferlendirme%20%C3%96rne%C4%9Fi.pdf Erişim Tarihi: 30.05.2016

13 European Comission Joint Research Centre Website
https://ec.europa.eu/jrc/en/research-topic/counterfactual-impact-evaluation Erişim Tarihi: 31.05.2016

işletmeler ve Kurum/Kuruluşlar üzerindeki etkilerinin analiz edilmesi ve karar alıcıların geliştirdiği destek programlarının üstünlüklerini ve eksik yanlarını belirlemesine katkı sağlayacak bulguların ortaya konması, araştırmanın önemini gösteren diğer unsurları oluşturmaktadır.

DOĞAKA'nın faaliyet alanında yer alan ve bölgesel sanayi üretimi hacminin önemli bir kısmını barındıran Hatay il merkezinde, İskenderun-Dörtyol hattında, Osmaniye il merkezinde, Kahramanmaraş İl merkezinde ve Elbistan'da bulunan sanayi işletmelerinin ulusal ve uluslararası ölçekte rekabet gücünü geliştirmelerine yönelik faaliyetlere öncelik verilecektir. Bu faaliyet alanlarındaki temel öncelikler, özellikle, Hatay il merkezinde gıda sanayi, ayakkabıcılık ve mobilyacılık, İskenderun-Dörtyol hattında ana metal sanayi, Osmaniye il merkezinde gıda ve ana metal sanayi, Kahramanmaraş il merkezinde gıda sanayi, tekstil ve metal mutfak eşya sektörlerinin teknolojik altyapılarının iyileştirilmesi, tamamlanması ve uygulanması gibi konular olacaktır.

2.4. DÜNYA VE TÜRKİYE ÇAPINDA BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI

Bölgesel Kalkınma Ajansları, "sektörel ve genel sorunları saptayan ve bu sorunların çözümüne yönelik geliştirilen projeleri destekleyen, bölgesel düzeyde faaliyet gösteren yarı otonom yapılar" olarak tanımlanmaktadır[14].

Bölgesel Kalkınma Ajansları, için genel tanımlamalar yapılmaya çalışılsa da ajansların kuruluş biçimleri, organizasyonel yapıları ve fon kaynakları bakımından ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Genel olarak bu farklılıkların, ülkelerin ekonomik, siyasal ve kurumsal yapılarına göre ortaya çıktığı ve ajansların faaliyet gösterdiği alana, faaliyet genişliklerine ve hukuki statüsüne göre değiştiği görülmektedir[15].

Bölgesel Kalkınma Ajansları, ortaya çıkışından bugüne kadar önce altyapı ve tarımı, ardından sanayiyi (önce büyük ve kamu sektörü sanayi, sonra özel sektör ve küçük sanayi) bugün de hizmetler ve ileri teknolojik sanayiyi desteklemeye doğru bir değişim göstermiştir. Diğer bir değişim alanı olaraksa, bölge ölçeği üzerindeki merkeziyetçi yönetim anlayışının yerini, genel anlamda bölgesel-yerinden girişimciliğin alması ifade edilmektedir[16].

Yeni yerel ekonomik kalkınma yaklaşımında bölgenin sorunlarına sadece firma veya kamu aktörlerinin değil, bölge aktörlerinin tamamı çözüm aramaktadır. Bölgesel kalkınmada sadece teknik alan değil, sosyal ve beşeri faktörler de ön plana çıkmaktadır. Bölgede meydana gelen teknik ilerlemeler, beraberinde beşeri sermayenin de değişmesine neden olmaktadır[17].

---

14 HALKIER H. vd., "**Regional Development Agencies in The New Europe"** in Regional Development Agencies in Europe, H. HALKIER vd. (Eds.), Jessica Kingsley, London, 1998.
Serap Kayasü ve Suna Senam Yaşar. Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu Cilt 1 içinde, **Bölgesel Kalkınma Ajansları: Türkiye Üzerine Öneriler**, DPT Yayınları, Ankara, 2004

15 Yahya Can Dura. (2007). **Dünya Uygulamaları Bağlamında Kalkınma Ajansları'nın Yapısal Analizi,** www.tid.gov.tr/Makaleler/141.171.yahya%20can%20dura.doc.

16 http://www.planlama.org/index.php/boelgesel-kalknma-ajanslar3, (17.11.2016)

17 A. Apalı ve R. Yıldız. **Bölgesel Kalkınma Ajansları: Fransa ve İngiltere Örnekleri.** 2014, ss.6.

2.4.1. Dünyadaki Bölgesel Kalkınma Ajansları İyi Uygulama Örnekleri

Dünyadaki Bölgesel Kalkınma Ajansları, idari yapıları ve yasal statüleri bakımından incelendiğinde, Almanya'da yarı özerk kamu şirketleri, İspanya'da özel hukuka tabi kamu kuruluşları, Fransa'da karma ekonomi şirketleri, Danimarka'da vakıflar, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovakya ve Polonya'da kamu-özel sektör şirketleri, İsveç'te limited şirket, Hollanda, İtalya, Portekiz ve İrlanda'da kamu limited şirketleri, İngiltere'de özerk örgüt, Litvanya'da kâr amacı gütmeyen kuruluşlar şeklinde olduğu ifade edilmektedir[18].

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının statüleri incelendiğinde genel olarak, az gelişmiş ülkelerde kamu rolünün arttığını söylemek mümkün görünmektedir. Ajansların fon kaynakları ve mali destek yapıları incelendiğinde ise İngiltere'de ajanslar faaliyetlerini büyük ölçüde bakanlık bütçesine bağlı olarak gerçekleştirmektedir. Fakat ajansın öz gelirleri ve AB yapısal fonları da önemli bir gelir kalemi olarak görülmektedir. Portekiz'deki fon kaynakları ağırlıklı olarak özel kesime dayalı olarak oluşmaktadır. Fakat AB kalkınma fonu ve Portekiz hükümeti finansmanı da ajansın fon kaynakları arasında yer almaktadır. Polonya'daki finansman kaynakları ise, çoğunluğu ayni sermayeden oluşan başlangıç sermayesine ve yıllık bütçeye bağlı olup, ajanslar faaliyetlerini genellikle kendi kaynaklarıyla yürütmeye çalışmaktadırlar[19].

Avrupa Birliği (AB), bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltabilmek için bölgesel kalkınmaya son yıllarda daha fazla fon ayırmakta ve daha etkin yöntemler uygulamaktadır. AB bölgesel kalkınma politikalarının hayata geçirilmesinde birlik içerisinde üye ülkelerin Bölgesel Kalkınma Ajansları önemli bir yere sahiptir.

Avrupa ülkelerinde Bölgesel Kalkınma Ajansları kuruluş amaçları, faaliyetleri, yasal statüleri ve finansman kaynakları açısından farklı şekillerde oluştuğu için işleyişleri de farklılık göstermektedir. Bazı Bölgesel Kalkınma Ajansları yerelleşmenin araçları olarak tasarlanmışken, bazıları ulusal hükümet politikalarının etkin bir şekilde yürütülmesinde kullanılmaktadırlar[20].

AB Bölgesel Politikası'nın temel ilkeleri arasında, sadece üye devletler arasında değil, aynı zamanda herhangi bir üye devletin bölgeleri arasında görülen bölgesel farklılıkların ortadan kaldırılması da yer almaktadır[21].

Avrupa Komisyonu çatısı altında, Avrupa bölgesel politikaları içerisinde ele alınan bölgesel gelişme ve kalkınma çabaları bulunmaktadır. Bu açıdan, bağlılık politikası çerçevesinde bölgesel öncelikler dikkate alınmaktadır. Her ülkede temsilcilikleri bulunan ajanslar Avrupa Komisyonuna bağlı olarak çalışmalarını

18 Pınar ÖZEN. **Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Tepav, 2005.
19 Pınar ÖZEN. **Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Tepav, 2005
20 S. Köse ve F. Konur. **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolü ve Etkililiği: Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması,** Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar 2011, ss.100-120.
21 S. Köse ve F. Konur. **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolü ve Etkililiği: Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması,** Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar 2011, ss.100-120.

yürütmektedir. Örneğin, Romanya'da bulunan Batı Bölgesi Bölgesel Kalkınma Ajansı, yerel aktörlerin ortaklığı ile bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınmasının plan ve programını içeren Bölgesel Operasyonel Programı (Regional Operational Programme)'yla, yapısal fonların (structural funds) yönetimini yürütmektedir. Ajans, teşvik sağlamada işbirliği, açıkça belirlenmiş bölgesel inovasyon stratejilerine göre bölgenin gelişmesine katkı sağlayan; iş, bilim ve teknoloji birimleri arasındaki bilgi transferi, ajans içi ve bölgelerarası ortaklıkların ve uluslararası ilişkilerin koordine edilmesi, Batı Bölgesinin ulusal ve uluslararası olarak teşvik edilmesi, bölgenin doğrudan yabancı yatırımlara cazip hale getirilmesi, bölgesel kalkınmaya büyük etkileri olan projelere katılım sağlanması gibi faaliyetler yürütmektedir[22].

AB ülkelerinde yer alan ajansların amaçları bölgenin sosyo-ekonomik gelişimini sağlamak, kalkınmaya yönelik stratejiler belirlemek, ilgili kurum ve kuruluşlara destek olmak, bölgeye yatırımları çekmek, işbirliğini geliştirmek şeklinde sıralanmaktadır. AB ülkelerinin büyük bir kısmında Bölgesel Kalkınma Ajansları, bakanlık seviyesinde bir kurumun sorumluluğunda faaliyette bulundukları görülürken Polonya, Slovenya, Portekiz, Avusturya, Hollanda gibi ülkelerde ise bakanlıkla ajans arasında koordinasyonu yürüten kurumsal yapının olduğu görülmektedir.

AB ülkelerinde kurulan Bölgesel Kalkınma Ajanslarının, finans kaynağı dört ana grupta toplanmıştır. Bu kaynaklar; yerel veya merkezi hükümet tarafından doğrudan verilen kamu fonlarından, faaliyet gelirlerinden, özel sektörden sağlanan fonlardan, uluslararası fonlar veya projelerden elde edilmektedir[23]. Ayrıca, AB fonları da Birlik içerisinde gerekli alanlara aktarılmaktadır.

Avrupa Birliği Bölgesel Politikası, üç ana finansman yoluyla gerçekleşmektedir. Bunlar, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (European Regional Development Fund-ERDF), Bağlılık Fonu (Cohesion Fund-CF) ve Avrupa Sosyal Fonu (European Social Fund-ESF)'dur. Diğer finansman yolları ise Kırsal Kalkınma için Avrupa Tarım Fonu (European Agricultural Fund for Rural Development-EAFRD), Avrupa Deniz ve Balıkçılık Fonu (European Maritime and Fisheries Fund- EMFF) ve Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonları (European Structural and Investment Funds- ESIF) şeklindedir[24].

Avrupa Birliğinde politika finansmanı 2014-2020 yılları arasında dördü öncelikli olmak üzere 11 konu üzerine yoğunlaşmaktadır. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF)'nun kullanıldığı öncelikli alanlar; araştırma ve inovasyon, bilgi ve iletişim teknolojileri, KOBİ rekabetçiliği ve düşük karbon ekonomisi olarak belirtilmektedir. Bunun yanında, iklim değişikliği ve risk önleme, çevre ve kaynak verimi, ulaşım ve enerji ağları, istihdam ve emek piyasası, eğitim ve öğretim, sosyal içerme, etkili kamu yönetimi gibi alanlar da fonla desteklenmektedir. Ek olarak, Avrupa 2020 Stratejisine göre, rekabetçi

22 European Commission(c). (2016). Regional Development Agency West Region. Regional Innovation Monitor Plus, https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/regional-innovation-monitor/organisation/regional-development- agency-west-region-west-rda, (8.11.2016).

23 S. Köse ve F. Konur. **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolü ve Etkililiği: Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması,** Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar 2011, ss.100-120.

24 European Commission(a). (2016). The EU's Main Investment Policy. http://ec.europa.eu/regional_policy/en/ policy/what/investment-policy/, (8.11.2016).

politika, sağlık, kültür ve terörizm gibi alanlara da akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeyi teşvik etmek için fon desteği sağlanmaktadır[25].

İngiltere'de, 1998 yılında çıkarılan kanunla oluşturulan Bölgesel Kalkınma Ajanslarının, 2010 yılında dokuzu, 2012 yılında ise tamamı kapatılmıştır. Kapatılan bu Ajanslar, faaliyette bulunduğu dönemlerde gerek ekonomik gerek sosyal politikalar konusunda çalışmalar yürütmüştür[26].

2010 seçimlerinin ardından, Bölgesel Kalkınma Ajanslarının yerine *"Yerel Kuruluş Ortaklığı (Local Enterprise Partnership-LEP)"* kurulmuştur. Bu ortaklık; *"yerel ekonomik kalkınmayı teşvik etmek için, kendi yerel yönetimleri tarafından ileri sürülen yerel yönetim-işletme ortaklığı"* olarak tanımlanmaktadır. Buna ek olarak, 2012 yılında kurulan, "Kurumsal Bölge (Enterprise Zone-EZ)" olarak anılan 24 tane oluşum da yer almaktadır.

İngiltere'de 2010 yılından önce, Bölgesel Kalkınma Ajanslarının asli görevleri, 5 ile 10 yıllık Bölgesel Ekonomik Stratejisi'ni hazırlamak ve Bölgesel Ekonomik Stratejisi'nin takipçisi olmak, bölge ekonomisi analiz etmek, bölgenin çeşitli hedeflerini izlemek olarak sıralanmaktaydı. Bu görevlerin yanı sıra; ulaştırma, planlama, toprak kullanımı, ileri ve yükseköğrenim, suç önleme, konut, kamu sağlığı, terörizm, kültür ve spor politikalarına katkı yapmayı umut etmiştir. Kaldırılmadan önce, Bölgesel Kalkınma Ajansları; DCLG, BERR, DIUS, Defra, DCMS ve UKTI gibi kuruluşların katkılarını içeren tek bir havuzdan fonlanmıştır. Buna ek olarak, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonunun ve Kırsal Kalkınma Programının yönetimine sahip olmuştur[27].

Kurumsal Bölge (EZ), İngiltere çapında vergi indirimlerinin ve hükümet desteklerinin sağlandığı bir bölge olarak dizayn edilmiştir. Kurumsal Bölge (EZ), özellikle yeni ve genişleyen firmalar için düşünülmüş kullanışlı mekânlar olarak tanımlanmaktadır. Bu tür oluşumlar İngiltere'nin özel sektör ağırlıklı büyümesi gerektiği düşüncesinden yola çıkarak oluşturulmuştur. Kurumsal Bölge (EZ), iş dünyasının büyümesini destekleyen, uzun dönem ekonomik planlarının başında yer alan bir uygulamadır. Bu uygulamanın başarısı için sisteme 2017 ye kadar daha fazla kurumsal bölge eklenmesi tasarlanmaktadır[28].

Yerel Kuruluş Ortaklığı (LEP), her bölgenin farklı ihtiyaç ve taleplerini yansıtan farklı yollarla kurulmuş ve yapılandırılmıştır. İngiltere'de farklı bölgelerde 39 tane LEP yer almaktadır[29]. Yerel Kuruluş Ortaklığı (LEP), bölge içindeki tesisler, yapılar ve yolların gereken önceliklerine karar veren bir ortaklıktır[30].

25 European Commission(b). (2016). Themes. http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/, (8.11.2016).

26 Regional Development Agencies. http://www.politics.co.uk/reference/regional-development-agencies, (6.11.2016)

27 Regional Development Agencies. http://www.politics.co.uk/reference/regional-development-agencies, (6.11.2016)

28 http://enterprisezones.communities.gov.uk/about-enterprise-zones/

29 HM Government. Lep Assurance Framework, December. Department for Business, Energy & Industrial Strategy, 2014, s.5.

30 Department for Business İnnovation&Skills, Department for Communities and Local Government ve Homes&Communities Agency. (2012) 2010 To 2015 Government Policy: Local Enterprise Partnerships (Leps) And Enterprise Zones. Policy Paper, https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-

LEP, yatırım ve iş genişletme, toprak kalkınması, yeni girişim bölgeleri, iş düzenleme, gelişen bölgelerde altyapı yatırımları ve daha çok gıda girişimi bölgesi yaratmak gibi konular üzerine odaklanmaktadır[31].

İş dünyası ve yerel yönetim ortaklığına bağlı olarak faaliyet gösteren LEP, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (European Regional Development Fund-ERDF) ile Avrupa Sosyal Fonu (European Social Fund-ESF) tarafından fonlanmaktadır. Bu fonlar, bölgesel kategorilere (yakınsama bölgeleri, rekabet bölgeleri, GDP' ye göre sınıflandırılan bölgeler) uyularak dengeyi bozmadan tahsis edilmektedir[32]. Ayrıca, *"Gelişen Yerler Fonu"* da (Growing Places Fund) altyapıyı desteklemek için kullanılmaktadır[33].

2010-2015 yıllarında, İngiltere Hükümeti, politika olarak LEP ve EZ üzerine odaklanmıştır[34].

Almanya'da çok sayıda kalkınma ajansı bulunmakta olup Alman Bölgesel Kalkınma Ajanslarının temel amacının, bölgelerine yabancı yatırımların çekilmesi şeklinde ifade edilmektedir[35].

16 eyaletten oluşan Almanya'da yerel kalkınmayı sağlamak için kurulan kuruluşların yapısı incelendiğinde, sınırlı sorumlu şirketler ve kamu hukuku organizasyonları şeklinde oldukları görülmektedir. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının finans kaynağını ise kamu ve/veya özel sektör katkıları oluşturmaktadır[36].

Polonya'daki Bölgesel Kalkınma Ajansları, başarılı sonuçlar elde etmişlerdir. Bu başarının altında yatan nedenlerden birisi, 1998 yılı öncesinde 49 birime bölünmüş idari organların yönetim reformuyla yeniden yapılandırılması olarak gösterilmektedir. Polonya'da, 1998 yılında yapılan düzenlemeyle 16 tane düzey-2 (NUTS 2) bölgesi belirlenmiştir. Bu yeni yapılanmada yerel ve bölgesel yönetimlere, bölgesel

---

2015-government- policy-local-enterprise-partnerships-leps-and-enterprise-zones/2010-to-2015-government-policy-local-enterprise-partnerships-leps-and-enterprise-zones, (7.11.2016).

31 https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/386642/bis-14-1241-local- enter prise-partnership-LEP-national-assurance-framework.pdf, (7.11.22016).

32 Department for Business, Innovation & Skills. (2013). Methodology for calculating ERDF/ESF allocations to LEPs for 2014-2020. FOI Release Information released under the Freedom of Information Act. First Published, 2.9.2013, s.1. https://www.gov.uk/government/publications/calculating-european-regional-development-fund-and- european-social-fund-allocations-to-local-enterprise-partnerships-2014-to-2020, (7.11.2016).

33 Department for Business İnnovation&Skills, Department for Communities and Local Government ve Homes&Communities Agency. (2012) 2010 To 2015 Government Policy: Local Enterprise Partnerships (Leps) And Enterprise Zones. Policy Paper, https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-local-enterprise-partnerships-leps-and-enterprise-zones/2010-to-2015-government-policy-local-enterprise-partnerships-leps-and-enterprise-zones, (7.11.2016).

34 Department for Business İnnovation&Skills, Department for Communities and Local Government ve Homes&Communities Agency. (2012) 2010 To 2015 Government Policy: Local Enterprise Partnerships (Leps) And Enterprise Zones. Policy Paper, https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-local-enterprise-partnerships-leps-and-enterprise-zones/2010-to-2015-government-policy-local-enterprise-partnerships-leps-and-enterprise-zones, (7.11.2016).

35 S. Köse ve F. Konur. **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolü ve Etkililiği: Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması,** Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar 2011, ss.100-120.

36 İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA). Avrupa'da Kalkınma Ajansları. İzmir, 2008, ss. 14-426.

ekonomik gelişme için tam yetki ve sorumluluk verilmiştir[37]. Ayrıca, Polonya AB'ye üyelik sürecinde birlik fonlarından büyük ölçüde yararlanmıştır.

Polonya'daki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının yapısı incelendiğinde; Polonya Bölgesel Kalkınma Ajansı (PARD) ve Sanayi Kalkınma Ajansı (IDA) bulunmakta olup Bölgesel Kalkınma Ajansları Ulusal Birliği'nin (NARDA), merkezi hükümet düzeyinde örgütlenmiş Bölgesel Kalkınma Ajanslarının işlevinden sorumlu olduğu görülmektedir. PARD, AB fonlarının Bölgesel Kalkınma Ajansları arasında dağıtımını koordine eden kamu otoritesi olarak görev yapmaktadır. IDA, yerel düzeyde faaliyet gösteren birçok ajansın sermaye ortağı şeklinde görev yapmaktadır. NARDA ise Bölgesel Kalkınma Ajansları için eğitim, ağ oluşturma, bilgi değişimi gibi faaliyetleri yürüten bir sivil toplum kuruluşu olarak öne çıkmaktadır[38].

Polonya'daki Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın ilgi alanları, bulundukları bölgelere göre farklılıklar göstermektedir. Bölgelerin özellikleri, sermaye sahiplerinin istekleri, finansal kaynakların değişkenliği, çalışan personelin düzeyi bu farklılıkların nedenleri arasındadır[39].

İtalya'da bulunan İtalyan Yeni Teknoloji, Enerji ve Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Ajansı (Italian National Agency for New Technologies, Energy and Sustainable Economic Development-ENEA), İtalyan Hükümeti'nin finanse ettiği bir araştırma ve kalkınma ajansı olarak görev yapmaktadır. ENEA, yaptığı araştırmaların yanı sıra vatandaşları, girişimleri, yerel ve merkezi kamu yönetimini destekleyen ulusal bir ajans olarak faaliyet göstermektedir[40]. Ajans, çevreyi koruyarak İtalyan rekabetini ve istihdamını sağlamaya ve geliştirmeye yardım edecek araştırmaları taahhüt etmektedir. Ajansın amaçları; yüksek teknolojili üretim süreci uygulamalarını desteklemek, kamu yönetimini teşvik etmek, sektörel olarak çevresel koruma ve enerji verimliliği alanlarında teknoloji transferini ve kalkınmayı teşvik etmek, uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel seviyede kamu girişimini teşvik eden yönetimler için uzmanlaşmış teknik ve örgütsel destekleri sağlamaktır.

2009 yılında İtalyan Parlementosu'ndan ENEA kanunu düzenlenerek yeniden geçmiştir. ENEA'nın Roma'daki merkezi dışında diğer bazı bölgelerde araştırma merkezleri de bulunmaktadır[41].

ABD' de ise; *"Tennessee Vadisi Otoritesi (The Tennessee Valley Authority-TVA)"*, ABD'nin Tennessee vadisinde, 1933 yılında kurulan ve dünyanın ilk örneği olan bir kalkınma ajansı olarak bilinmektedir. 1929 Ekonomik Buhranı sonrası mevcut durumu daha da bozulan bölge ekonomisinin canlanması için bölgenin doğal kaynaklarından yararlanmak üzere enerji üretim santrallerinin kurulmasıyla faaliyete başlamıştır.

---

37 S. Köse ve F. Konur. **Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolü ve Etkililiği: Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması,** Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar 2011, ss.100-120.

38 TEPAV. (2005). Polonya'da Kalkınma Ajansları. ss.10, http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/polonya_enso n.pdf

39 İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA). Avrupa'da Kalkınma Ajansları. İzmir, 2008, ss. 14-426.

40 ENEA (2016). Services. http://www.enea.it/en/services, (10.11.2016).

41 Wikipedia(b) (2016). ENEA (Italy), https://en.wikipedia.org/wiki/ENEA_(Italy), (10.11.2016).

TVA, Tennessee'nin tamamı ve Mississippi, Alabama, Georgia, North Carolina, Virginia and Kentucky'nin bir bölümü olmak üzere yedi bölgeye hizmet etmektedir. TVA ile birlikte diğer ekonomik kalkınma örgütleri, bölgedeki iş gelişimi ve sermaye yatırımlarına yardımcı olmaktadır. TVA, Tennessee Vadisi içerisinde daha fazla yatırım ve iş fırsatlarıyla sonuçlanan yeni şirketleri bünyesine çekmeye çalışmaktadır. Ayrıca, sürdürülebilir bir şekilde şirketlere yardımcı olmak için mevcut işletmeleri sektörlerle bir araya getirme çalışmaları yapmaktadır. TVA, şirketlere, araştırma ve teknik yardım sunma, teşvik sağlama, operasyonlarını genişletme gibi hizmetler de sunmaktadır[42].

TVA, ABD'nin güneydoğu bölgesindeki yedi eyaletin bir bölümündeki dokuz milyon insana yerel enerji dağıtımı hizmeti veren ve müşterileri için elektrik sağlayan ABD'nin kurumsal bir ajansı olarak hizmet sunmaktadır. Ajans, elektrik satışından sağladığı gelirlerle oluşan vergi mükellefi fonunu elektrik sistemlerine yatırım yapmaya harcamaktadır. TVA, Tennessee Nehir Sistemi için arazi yönetimi, navigasyon, akış kontrolü sağlamaktadır. İş yaratma ve ekonomik gelişmeyle ilgili yerel hükümetlere, eyaletlere, yerel güç (elektrik enerjisi) şirketlerine yardım etmektedir[43].

TVA, enerji, çevre ve ekonomik kalkınma konusunda gelişme göstermektedir. Enerji konusunda, yerel enerji şirketleri ile çalışarak bölgedeki işletme ve evlere emniyetli, temiz, güvenilir ve satın alınabilir enerji kaynağı sunmakta ve daha düşük maliyetli güç dağıtımı sağlamaktadır. Çevre konusunda, çevredeki toprakları ve su yollarını içeren bölgedeki doğal kaynakların mümkün kıldığı şekilde hizmet vermektedir. İnsanlara çoklu fayda sağlamak için gelişen Tennesse Nehri Sistemlerini yönetmektedir. Akış kontrolü, geri dönüşüm, bölgenin gelecek yıllarda emniyetli, sağlıklı ve güzel bir yer olmasını sağlayan güç üretimi hizmeti vermektedir. Ekonomik kalkınma konusunda, Tennessee Vadisinde daha iyi fırsatlar sağlamayı görev edinmiş olan TVA, bölgeye yeni yatırımları ve iyi iş fırsatlarını getirmeye ve onları bölgede tutmaya yardım etmek için partnerleriyle[44] çalışmaktadır. Ayrıca TVA, bölgedeki bebek sanayilere sağladığı elektrik enerjisi hizmetiyle yardımda bulunmaktadır[45].

TVA, bölge genelinde müreffeh toplumlar oluşturmuş ödüllü bir ekonomik kalkınma politikası olarak ifade edilmektedir. Bölgesinde; satın alınabilir, güvenli, temiz, emniyetli elektrik sağlayarak yaşamı geliştirmeye çalışmaktadır. ABD'de en verimli ve en güzel su yollarının bazılarını yaratan bir çevre yönetim programını da desteklemektedir. Enerji sektörü odaklı projelerin geliştirilmesi sonucunda, bölgede, 8 fosil yakıt tesisi, 3 nükleer tesis, 2 hidroelektirik santrali, 9 doğalgaz türbin tesisi, 1 dizel üretim tesisi, 14 güneş enerjisi üretim tesisi, 1 rüzgâr enerjisi üretim tesisi kurulmuştur[46].

Obama hükümetinin hazırladığı 2013-2014 bütçesine göre, TVA için Federal Hükümetin rolünün azaltılması ya da ortadan kaldırılması üzerinde durulmuştur. Ayrıca, federal katılımın gerekmediği ve bu yüzden özelleştirilmesi fikri ön plana çıkmaktadır[47].

42 TVA(a). (2016). About TVA.
43 TVA(a). (2016). About TVA.
44 Diğer Ekonomik Kalkınma Örgütleri, Bölgesel Federal Ortaklar, Yerel Güç (Elektrik Üretim) Şirketleri bu şirketlerin listesi için bknz. https://www.tva.gov/Economic-Development/Serve
45 TVA(a). (2016). About TVA.
46 TVA(a). (2016). About TVA.
47 Wikipedia(a) (2016). Economic Development Agency of Canada for the Regions of Quebec.

TVA ile partner olarak çalışan Alabama, Georgia, Kentucy, Mississippi, North Carolina, Virginia'da eyalet düzeyinde, bölge düzeyinde ve yerel düzeyde birçok ekonomik kalkınma örgütü bulunmaktadır[48].

TVA'nın Bölgesel Federal Partnerleri arasında, Appalachia'daki ekonomik gelişme ve sürdürülebilir topluluk için çalışan bir federal eyalet ortağı olan *Appalachian Bölgesel Komisyonu*, uzun dönem sürdürülebilir ekonomik büyümeyi hızlandırmak ve inovasyonu teşvik etmek için kurulmuştur. Bu kuruluşun altında, Amerikan işçilerine iş yaratan ve ekonomik olarak sıkıntılı topluluklara yatırım yapan ABD Ticaret Departmanındaki bir ajans olan *Ekonomik Kalkınma Yönetimi* bulunmaktadır. Söz konusu kuruluş da; konut, işletme ve toplulukların altyapısını ve tesis programlarını yöneten *USDA Kırsal Kalkınma* ile yaşamı geliştirerek, toplumu inşa ederek, iş yaratarak, bölgesel ekonomik fırsatları geliştirerek Delta bölgesine hizmet veren sekiz üye eyaletle çalışan ve federal bir otorite olan *Delta Bölgesel Otoritesi* altında yer almaktadır[49].

Kanada'nın Quebec Eyaletinde yer alan, *"Kanada Ekonomik Kalkınma Ajansı (Economic Development Agency of Canada for the Regions of Quebec-CED-Q)"*, federal bir ajans olarak faaliyet göstermektedir. Bu ajans, bölgedeki küçük ve orta büyüklükteki girişimleri ve bu yolla ekonomik genişlemeyi teşvik etme sorumluluğu taşımaktadır. Bu ajansın amacı, yavaş ekonomik büyüme yaşanan yerlere özen göstererek uzun dönemde ekonomik kalkınmayı sağlamaktır[50].

Kanada'da bulunan benzer bölgesel kalkınma ajansları şu şekilde sıralanabilir[51]; *Atlantic Canada Opportunities Agency (ACOA), Western Economic Diversification Canada (WD), Federal Economic Development Agency for Southern Ontario (FedDev Ontario), Federal Economic Development Initiative for Northern Ontario (FedNor), Federal Economic Development Agency (FedDev), Canada Economic Development for Quebec Regions (CED)*.

Kanada Ekonomik Kalkınma Ajansları, çeşitli finansman yöntemleri ve programlar yürütmektedir. Örneğin; Federal Economic Development Agency for Southern Ontario (FedDev Ontario) bünyesinde, büyük ölçekli ve hayati öneme sahip projeler için Kanada Stratejik Altyapı Fonu, global ekonomik krizin etkilerini minimize etmeyi amaçlamak için Topluluk Ayar Fonu (Comminity Adjusment Fund) gibi finansman kaynakları bulunmaktadır. Bu sağlanan fon kaynakları dışında bölgeye destek sağlamak için çeşitli programlar yürütülmektedir. Örneğin; Güney Ontario iş sahasında yeni pazar fırsatlarıyla sonuçlanacak geniş ölçekli ileri teknolojinin gelişmesini hızlandırmak adına özel sektör ile araştırma ve inovasyon örgütlerini desteklemek için hazırlanan Teknoloji Geliştirme Programı ile yerel iş alanlarının rekabetçiliğini ve büyümesini sağlamak ve yerel ekonomileri uyarmak için uygulanan Güney Ontario Kalkınma Programı gibi programlar uygulanmaktadır[52].

---

https://en.wikipedia.org/wiki/Economic_Development_Agency_of_Canada_for_the_Regions_of_Quebec, (10.11.2016).

48 Bu örgütlerin listesi için bknz. https://www.tva.gov/Economic-Development/Serve

49 TVA(c). (2016). Serve

50 Wikipedia(a) (2016). Economic Development Agency of Canada for the Regions of Quebec. https://en.wikipedia.org/wiki/Economic_Development_Agency_of_Canada_for_the_Regions_of_Quebec, (10.11.2016).

51 Canada RDA. (2016). https://www.ic.gc.ca/eic/site/086.nsf/eng/h_00020.html, (9.11.2016).

52 FedDev. (2016). Programs. http://www.feddevontario.gc.ca/eic/site/723.nsf/eng/h_00122.html

Sonuç itibariyle, dünyadaki Bölgesel Kalkınma Ajansları, bölgesel kalkınmanın sağlanması ve dengesizliklerin giderilmesi için ortak projeler hazırlamak ve yerel programlar geliştirmek için birleşme sürecine girmişlerdir. Bu anlamda, dünyadaki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının en önemlileri şunlardır:[53]

i) Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği-European Association of Development Agencies (EURADA) -1991

ii) İngiltere Kentsel Geliştirme Birliği-The British Urban Regeneration Association (BURA) -1990

iii) Kanada Ekonomik Kalkınma Birlikleri-The Economic Developers Association of Canada (EDAC) -1968

iv) Bölgesel Ekonomik ve İş Geliştirme Programı-Local Economic and Employment Development (LEED) -1982

2.4.2. Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Alternatif İyi Örnekler

Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Ajansları, tüzel kişiliğe haiz olup, kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tâbi, ulusal düzeyde Kalkınma Bakanlığı tarafından koordine edilen, çalışma usul ve esasları Resmi Gazetede yayımlanan Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik tarafından belirlenen[54] ajanslar olarak görev yapmaktadır.

Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın kuruluş amacı; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, bölgesel gelişmenin sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak olarak belirtilmektedir[55].

BKA'nın görev ve yetkileri ilgili kanun çerçevesinde şu şeklide sıralanmaktadır:[56]

- √ Yerel yönetimlerin planlama çalışmalarına teknik destek sağlamak,
- √ Bölge plan ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Kalkınma Bakanlığı'na bildirmek,
- √ Bölge plan ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak,
- √ Bölgede kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plan ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek,

53 F. Tutar ve M. Demiral. **Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları.** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan 2007, 2(1), ss.69.

54 Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik,2006.

55 Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 2016, Md.1-5-6.

56 Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 2016, Md.1-5-6.

- √ Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek,
- √ 4 üncü maddenin ikinci fıkrasının (c) bendi çerçevesinde ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plan ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak,
- √ Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, yaptırmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek,
- √ Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak veya yaptırmak,
- √ Bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek,
- √ Yönetim, üretim, tanıtım, pazarlama, teknoloji, finansman, örgütlenme ve işgücü eğitimi gibi konularda, ilgili kuruluşlarla işbirliği sağlayarak küçük ve orta ölçekli işletmeler ile yeni girişimcileri desteklemek,
- √ Türkiye'nin katıldığı ikili veya çok taraflı uluslararası programlara ilişkin faaliyetlerin bölgede tanıtımını yapmak ve bu programlar kapsamında proje geliştirilmesine katkı sağlamak,
- √ Ajansın faaliyetleri, malî yapısı ve ajansla ilgili diğer hususların güncel olarak yayınlanacağı bir internet sitesi oluşturmak,

Kalkınma Ajansları'nın görevleri kapsamında, gerekli gördüğü bilgileri kurum ve kuruluşlardan istemeye yetkili olup, kendilerinden istenilen bilgileri de zamanında vermekle yükümlü oldukları belirtilmektedir[57].

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının fon kaynakları, genel bütçe, belediye, ticaret ve sanayi odaları, il özel idaresi katkı paylarından oluşan kamusal finans, faaliyet gelirleri ve AB fonlarından oluşmaktadır[58].

Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Ajanslarının destekleme biçimleri arasında, doğrudan faaliyet desteği ile mali ve teknik destekler yer almaktadır. Doğrudan faaliyet destek programlarında, bölgelerin kalkınması ve rekabet gücü açısından önemli fırsatlardan yararlanılmasını hedefleyen çalışmalar ile kritik öneme sahip araştırma ve planlama çalışmalarının yanı sıra bölgenin yenilikçilik ve girişimcilik kapasitesini geliştirmeye yönelik faaliyetler yer almaktadır.

57 Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 2016, Md.1-5-6.

58 İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA). Avrupa'da Kalkınma Ajansları. İzmir, 2008, ss. 14-426.

Mali destek programları, sanayi sektöründeki KOBİ'ler, tarım, turizm altyapısı, rekabetçilik ve yenilikçilik kapasitesinin arttırılması, sosyal gelişme, ekonomik ve sosyal kalkınma, bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması gibi konulara odaklanmaktadır.

Teknik desteğin genel amacı, bölgedeki yerel aktörlerin bölgesel kalkınma açısından önem arz eden, ancak kurumsal kapasite eksikliği nedeniyle hazırlık ve uygulama aşamalarında sıkıntıyla karşılaşılan çalışmalarına destek sağlamaktır. Teknik desteğin özel amaçları ise yerel yönetimlerin planlama çalışmalarının desteklenmesi, bölge plan ve programlarını uygulayıcı veya yerel kalkınma kapasitesini artırıcı faaliyetlerinin desteklenmesi ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının ve bölgedeki sivil toplum kuruluşlarının yerel ve bölgesel kalkınmaya katkıda bulunabilecek çalışmalarına uzman desteği sağlanması şeklindedir[59].

Bölgesel Kalkınma Ajanslarının bu anlamda yasada belirtilen görev ve yetkilerinin tamamına odaklandığı söylenemez. Daha çok mali destek sağlayan kuruluşlar şeklinde değerlendirilmesi ve bu yönde bir algının oluşmuş olması da bir gerçektir. Bu durum, şüphesiz Kalkınma Ajanslarına yönelik olarak bazı soruların sorulmasını da gerektirmektedir. Şöyle ki; "Bu kuruluşlar sadece kredi sağlayan kuruluşlar mıdır? Yoksa benzer görev ve yetkileri olan birçok kuruluş varken, Kalkınma Ajanslarına da gerek var mıdır?". Belki de bu sorulara daha doğru cevap verebilmek için Ajans benzeri destek kurumlarına bakmak gerekir.

Türkiye'de, Bölgesel Kalkınma Ajansları dışında, birçok sosyo-ekonomik amaçları gerçekleştirmek ve ekonomik kalkınmanın hızlanması için başka kuruluşlar da hizmet sunmaktadır. Bu kuruluşlar; *KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı), TKDK (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu), Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Maliye Bakanlığı, Ekonomi Bakanlığı, EximBank, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, TÜBİTAK, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı ve AB* olarak sıralanmaktadır.

KOSGEB'in yürütmekte olduğu birçok destek programı bulunmakta olup bu destekler, KOBİ'lere ve girişimcilere yönelik olarak uygulanmaktadır. Bu programların amacı;

- √ Girişimciliğe destek olunması,
- √ KOBİ'lerin kaliteli ve verimli mal/hizmet üretmelerinin sağlanması,
- √ KOBİ'lerin rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek amacıyla genel işletme geliştirme faaliyetlerinin teşvik edilmesi,
- √ KOBİ'lerin yurt içi ve yurt dışı pazar paylarını artırmak amacıyla tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesi,
- √ KOBİ'lerin işbirliği-güçbirliği anlayışıyla bir araya gelerek; ortak tedarik, ortak tasarım, ortak pazarlama, ortak laboratuvar, ortak imalat, ortak hizmet sunumu ve benzeri konular ile orta-yüksek

59 İpek Yolu Kalkınma Ajansı. (2016). Destekler. www.ika.org.tr, (6.11.2016)

ve yüksek teknoloji alanlarında hazırlayacakları ortak imalata yönelik işbirliği-güçbirliği projelerinin desteklenmesi,

√ KOBİ'lerde proje kültürü ve bilincinin oluşturulması, işletmelerin proje yapabilme kapasitelerinin geliştirilmesi, ülkenin ulusal ve uluslararası hedefleri doğrultusunda, küçük ve orta ölçekli işletmelerin, ekonomideki paylarının ve etkinliklerinin arttırılması,

√ KOBİ'lerin rekabet güçlerinin ve sağladıkları katma değerin yükseltilmesi, bilim ve teknolojiye dayalı yeni fikir ve buluşlara sahip küçük ve orta ölçekli işletmeler ile girişimcilerin geliştirilmesi,

√ Yeni ürün, yeni süreç, bilgi ve/veya hizmet üretilmesi, yeni bir ürün/hizmetin; üretilmesi, kalitesinin artırılması,

√ Maliyet düşürücü nitelikte yeni tekniklerin uygulamaya alınması,

√ Ürün veya süreçlerinin pazara uygun biçimde ticarileştirilmesi,

√ Teknoloji tabanlı KOBİ'lerin uluslararası pazarlarda rekabet güçlerinin artırılması,

√ Ar-Ge ve inovasyon projelerinin sonuçlarının ticarileştirilmesi,

√ Teknolojik ürüne yönelik tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin desteklenmesi,

√ Ülkemizde gerçekleştirilen teknolojik ürünlerin uluslararası pazarlarda yer alması,

√ İhracatın arttırılması,

√ Yerli teknoloji yoğun başlangıç işletmelerinin gelişmiş girişimcilik ekosistemleri içerisinde yer alması,

√ Sermaye piyasalarından fon temin edilmesine imkân sağlanması,

√ KOBİ'lerin kendi işletmelerini geliştirmeleri ve meslek kuruluşları tarafından küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi amacıyla daha fazla proje hazırlamalarının teşvik edilmesi,

√ Makro strateji dokümanlarında işaret edilen öncelikler dikkate alınarak belirlenen tematik alanlarda bölgesel ve sektörel ihtiyaçların karşılanması,

√ KOBİ'lerin uluslararası mevzuat ve önceliklere uyumunun sağlanması,

√ Kredi faiz desteği programları ile KOSGEB tarafından, KOBİ'lere uygun koşullarda finansal destek temin edilerek; üretim, kalite ve standartlarını artırmaları,

√ Finansman sorunlarının çözümü, istihdam yaratmaları, uluslararası düzeyde rekabet etmelerinin sağlanması,

√ İşletmelerin ürün kalitesinin arttırılması ve birçok ürünün yurtiçinde üretilebilmesi için teknik anlamda destek verme ve bilgilendirme olarak sıralanmaktadır[60].

60 KOSGEB. (2016). Destekler. www.kosgeb.gov.tr, (8.11.2016).

TKDK, kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip, özel bütçeli, kanunda hüküm bulunmayan hallerde özel hukuk hükümlerine tâbi ve bakanlığın ilgili bir kuruluşu olmak üzere kurulmuştur[61].

TKDK, kırsal kalkınma ile kırsal alanların varlığının devam ettirilmesi, kır ile kent arasındaki gelişmişlik farkının azaltılması, doğal kaynakların çevre dostu kullanımının geliştirilmesi, sivil toplum örgütleri ve yerel yönetimlerin katılım ve katkılarının artırılması, kırsalda yaşam standardının iyileştirilmesi için sürdürülebilir bir kırsal yaşamın sağlanmasını amaçlamaktadır. Ayrıca TKDK, sürdürülebilir ve üretime dayalı kalkınma anlayışıyla bugüne kadar binlerce yatırımcının IPARD fonlarından yararlanmasını sağlamıştır[62]. İstihdamın, ihracatın ve kurumsal gelişmenin sağlanmasında bu fonlar, çok önemli bir rol üstlenmiş ve son derece başarılı bir fonlama modeli olmuştur.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Türkiye'deki yoksul nüfusu desteklemek ve eşit olmayan gelir dağılımından doğan sosyo-ekonomik sorunları ortadan kaldırmak amacıyla faaliyet göstermektedir. Kırsal kalkınmada etkili bir rol üstlenmekte ve bütçesinin önemli bir bölümünü kırsal sektöre destek sağlamak için harcamaktadır[63].

T.C. Maliye Bakanlığı tarafından *"Girişimcilik Aşamalı Destek Programı ve Ar-Ge İndirimi"* şeklinde destekler sunulmaktadır. Girişimcilik Aşamalı Destek Pogramı'nda, girişimcilerin, teknoloji ve yenilik odaklı iş fikirlerini, katma değer ve nitelikli istihdam yaratma potansiyeli yüksek teşebbüslere dönüştürebilmeleri için fikir aşamasından pazara kadar olan faaliyetlerin desteklenmesi hedeflenmiştir. Böylece nitelikli girişimciliğin özendirilmesi ve uluslararası rekabet gücü olan, yenilikçi, teknoloji düzeyi yüksek ürün ve hizmetleri geliştirebilen başlangıç firmalarının oluşturulması amaçlanmıştır[64].

Ar-Ge İndirimi kapsamında; Türkiye'de Ar-Ge indirimine ilişkin 193 sayılı Gelir Vergisi Kanun'daki Ar-Ge indirimi ile ilgili düzenlemeler 31.07.2004 tarihinden, 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanun'da yer alan Ar-Ge İndirimi düzenlemeleri 01/01/2006 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, 5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanunda düzenlemeler yapılmıştır[65].

2008 yılında yayımlanan Araştırma-Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun'nun teşvik kapsamı şu şekildedir:

√ Ar-Ge, yenilik ve tasarım yoluyla ülke ekonomisinin uluslararası düzeyde rekabet edebilir bir yapıya kavuşturulması için teknolojik bilgi üretimini,

61 Tarım Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun. (2007). Md.3.
62 TKDK. (2016). www.tkdk.gov.tr, (8.11.2016).
63 Tarım ve Köy işleri Bakanlığı. (2012). 2007-2013 IPARD Programı. ss.109.
64 TUYAD. http://www.tuyad.org/tr/haber/turkiye-hibe-ve-tesvik-destegi-veren-kurum-ve-kuruluslar, (11.11.2016).
65 TUYAD. http://www.tuyad.org/tr/haber/turkiye-hibe-ve-tesvik-destegi-veren-kurum-ve-kuruluslar, (11.11.2016).

√ Üründe ve üretim süreçlerinde yenilik yapılmasını, ürün kalitesi ve standardının yükseltilmesini,

√ Verimliliğin artırılmasını, üretim maliyetlerinin düşürülmesini,

√ Teknolojik bilginin ticarileştirilmesini,

√ Rekabet öncesi işbirliklerinin geliştirilmesini,

√ Teknoloji yoğun üretim, girişimcilik ve bu alanlara yönelik yatırımlar ile Ar-Ge'ye, yeniliğe ve tasarıma yönelik doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeye girişinin hızlandırılmasını,

√ Ar-Ge ve tasarım personeli ve nitelikli işgücü istihdamının artırılmasını desteklemek ve teşvik etmektedir[66].

Ayrıca bu Kanun; Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı tarafından 12/4/1990 tarihli ve 3624 sayılı Kanuna göre oluşturulan teknoloji merkezleri *(teknoloji merkezi işletmeleri)*, Türkiye'deki Ar-Ge merkezleri ile tasarım merkezleri, Ar-Ge projeleri, tasarım projeleri, rekabet öncesi işbirliği projeleri ve tekno-girişim sermayesine ilişkin destek ve teşvikleri kapsamaktadır[67].

Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun dahilindeki indirim, istisna, destek ve teşvik unsurları kapsamında; Ar-Ge ve tasarım indirimi, gelir vergisi stopajı teşviki, sigorta primi desteği, damga vergisi istisnası, tekno-girişim sermayesi desteği ve diğer teşvik unsurları[68] bulunmaktadır[69].

---

66 Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun. (2008). Md.1-3-3/A.

67 Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun. (2008). Md.1-3-3/A.

68 Diğer teşvik unsurları MADDE 3/A- (Ek: 15/7/2016-6728/67 md.) (1) Gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, işletmeleri bünyesinde gerçekleştirdikleri münhasıran yeni teknoloji ve bilgi arayışına yönelik araştırma ve geliştirme harcamaları tutarının %100'ü, bu kapsamdaki projelerin Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından Ar-Ge ve yenilik projesi olarak değerlendirilmesi şartıyla, 5520 sayılı Kanunun 10 uncu maddesi ve 193 sayılı Kanunun 89 uncu maddesi uyarınca kazancın tespitinde indirim konusu yapılır. Ayrıca bu harcamalar, 213 sayılı Kanuna göre aktifleştirilmek suretiyle amortisman yoluyla itfa edilir, bir iktisadi kıymet oluşmaması hâlinde ise doğrudan gider yazılır. (2) Kazancın yetersiz olması nedeniyle ilgili vergilendirme döneminde indirim konusu yapılamayan tutar, sonraki vergilendirme dönemlerine devredilir. Devredilen tutar, takip eden yıllarda 213 sayılı Kanuna göre her yıl belirlenen yeniden değerleme oranında artırılarak dikkate alınır. (3) Araştırma ve geliştirme faaliyetleri ile doğrudan ilişkili olmayan giderlerden Ar-Ge indirimi hesaplanmaz. Ar-Ge indirimi tutarının hesabında tamamen araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde kullanılan amortismana tabi iktisadi kıymetler için hesaplanan amortismanlar ile başka faaliyetlerde de kullanılan makine ve teçhizat için hesaplanan amortismanların bu kıymetlerin araştırma ve geliştirme faaliyetlerinde kullanıldıkları gün sayısına isabet eden kısmı dikkate alınabilir.

69 Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun. (2008). Md.1-3-3/A.

Ekonomi Bakanlığı tarafından uygulanan, Türkiye'nin 2023 vizyonuyla üretim ve ihracat odaklı büyüme stratejisi bakımından büyük önem taşıyan yeni yatırım teşvik programı[70], kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedeflere uygun olarak tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdamı artırmak, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımları özendirmek, uluslararası doğrudan yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmak, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımları özendirmek amaçlarını gerçekleştirmeyi hedeflemektedir[71].

Ekonomi Bakanlığı'nca yatırımlar, yeni yatırım teşvik programı kapsamında tasarlanan dört farklı teşvik uygulaması *(genel teşvik uygulamaları, bölgesel teşvik uygulamaları, büyük ölçekli yatırımların teşviki, stratejik yatırımların teşviki)* ve dokuz farklı teşvik aracı *(gümrük vergisi muafiyeti, katma değer vergisi istisnası, faiz desteği, sigorta primi işveren hissesi desteği, vergi indirimi, yatırım yeri tahsisi, katma değer vergisi iadesi, gelir vergisi stopajı, sigorta primi desteği)* ile değişen şekillerde desteklenmektedir. Teşvik araçlarının yatırımcıya sağladığı katkılar, yatırımın niteliğine ve tabi olacağı uygulamalara göre değişkenlik göstermektedir[72].

Türk Eximbank, ihracatçı ve ihracat bağlantılı mal üreten imalatçı firmalara, özellikle ihracat faaliyetine hazırlık döneminde finansman ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla, *kısa vadeli ihracat kredileri*[73] tahsis etmektedir. Bu krediler TL ve döviz cinsinden, bankalar aracılığıyla veya doğrudan Türk Eximbank tarafından firmalara kullandırılmaktadır. Bunun yanında, *orta ve uzun vadeli ihracat kredileri*[74] ve *döviz kazandırıcı hizmetler kapsamındaki krediler*[75] de tahsis edilmektedir[76].

---

70 2012 yılı nisan ayı içinde kamuoyuna tanıtılan Türkiye'nin yeni Yatırım Teşvik Programı, 15 Haziran 2012 tarih ve 2012/3305 sayılı "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" ile yürürlüğe girmiş; kararın uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar da 2012/1 sayılı Tebliğ ile belirlenmiştir.

71 Ekonomi Bakanlığı. (2016). Yatırım Teşvik Sistemi, http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/yatirimTesvik/yatirimTesvik-TesvikSistemiNedir?_afrLoop=167616081240953&_afrWindowMode=0&_afrWindowId=14uz83jojl_1#!%40%40%3F_afrWindowId%3D14uz83jojl_1%26_afrLoop%3D167616081240953%26_afrWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D14uz83jojl_55, (11.11.2016).

72 Ekonomi Bakanlığı. (2016). Yatırım Teşvik Sistemi, http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/yatirimTesvik/yatirimTesvik-TesvikSistemiNedir?_afrLoop=167616081240953&_afrWindowMode=0&_afrWindowId=14uz83jojl_1#!%40%40%3F_afrWindowId%3D14uz83jojl_1%26_afrLoop%3D167616081240953%26_afrWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D14uz83jojl_55, (11.11.2016).

73 Reeskont Kredisi (RK), Sevk Öncesi İhracat Kredileri (SÖİK), İhracata Hazırlık Kredileri (İHK), Dış Ticaret Şirketleri İhracat Kredisi (DTŞ), KOBİ İhracata Hazırlık Kredileri, Sevk Sonrası Reeskont Kredisi (SSRK), İhracata Dönük Üretim Finansman Kredisi.

74 İhracata yönelik yatırım kredisi, marka kredisi, Avrupa yatırım bankası kredisi, yurtdışı mağazalar yatırım kredisi, özellikli ihracat kredisi, gemi inşa ve ihracatı finansman programı.

75 Uluslararası Nakliyat Pazarlama Kredisi (UNPK), Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetleri Teminat Mektubu Programı, Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetleri Köprü Kredisi, Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kredisi, Yurt Dışı Fuar Katılım Kredisi.

76 EximBank. (2016). Krediler, https://www.eximbank.gov.tr/TR,138/krediler.html, (11.11.2016).

Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV), öncelikli alan olarak belirlediği "Tarım", "Eğitim", "Sağlık" ve "Çevre" alanlarında gerçekleştirilen ürün ve/veya süreç geliştirme uygulamalarının Ar-Ge ve ticarileştirme fazlarını *İleri Teknoloji Projeleri (İTEP) Destek Programı* çerçevesinde bütünleşik olarak desteklemektedir. İTEP Programı, öncelikli alanlarda toplumsal etkisi yüksek olabilecek projelerin pazar engellerini minimize edebilmek ve ilgili teknoloji alanlarında ülkemizde gelişmeyi sağlamak amacıyla esnek bir destek programı olarak tasarlanmıştır. Bu yaklaşım doğrultusunda desteklenecek proje çıktılarının teknolojik ve ekonomik etkileri ile birlikte sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik etki boyutlarının da gözetilmesi önceliklendirilmiştir. İTEP Destek Programı'yla, ticari değeri olan yeni ürün oluşturulmasına, mevcut ürünlerin rekabet gücünün yükseltilmesine ya da bu amaçla üretim yöntemi, üretim sistemi ve üretim tekniklerinin araştırılması, geliştirilmesi ve ölçek ekonomisine uygun biçimde ticarileştirilmesine yönelik faaliyetlere geri ödeme koşuluyla mali destek sağlanması hedeflenmiştir[77].

TÜBİTAK bünyesinde, *Sanayi Ar-Ge Projeleri Destekleme Programı, KOBİ Ar-Ge başlangıç destek programı, Öncelikli Alanlar Araştırma Teknoloji Geliştirme ve Yenilik Projeleri Destekleme Programı, Girişim Sermayesi Destekleme Programı, Patent Destek Programı, Üniversite Sanayi İşbirliği Destek Programı, Öncül Ar-Ge Laboratuvarları Destek Programı, Kamu Kuruluşları Araştırma ve Geliştirme Projelerini Destek Programı, Teknoloji Transfer Ofislerini Destekleme Programı* gibi destek programları yürütülmektedir[78].

Avrupa Biriliği, üyelik aşamasında olan ülkelere sağladığı hibelerle uyum sürecini hızlandırmayı hedeflemektedir. Bu çatı altında verdiği çeşitli hibelerden birisi olan ve 2014-2020 yıllarını kapsayan, "İşletmelerin ve KOBİ'lerin Rekabet Edebilirliği (COSME)" Programı adı altında; yenilikçi girişimlerin ve fikirlerin ihtiyaç duyduğu finansmana erişimin kolaylaştırılması, girişimcilik kültürünün yerleşmesi ve iş ortamının iyileştirilmesine yönelik faaliyetleri desteklemektedir[79].

Türkiye ve Avrupa Birliği mali işbirliği anlaşması çerçevesinde 2007-2013 döneminde uygulanan *Bölgesel Rekabet Edebilirlik Programının* devamı niteliğinde olan 2014-2020 dönemi *"Rekabetçi Sektörler Programı (IPA II)"*, Türkiye'nin kalkınma stratejisinde yer alan birçok öncelikli alanda geliştirilmiş projeye finansal ve teknik destek sağlamayı hedeflemektedir. Rekabetçi Sektörler Programının amacı; Türkiye'deki bölgesel farklılıkların dengelenmesi için KOBİ'lerin rekabet gücü artırılarak sosyal ve ekonomik kalkınma sağlanması ve böylelikle ekonomimizin AB ülkeleri seviyesine yükseltilmesi şeklindedir[80].

T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından düzenlenen alan bazlı destekler kapsamında, *iyi tarım uygulamaları desteği, organik tarım desteği, organik hayvancılık destekleri, mazot ve gübre desteği; biyolojik ve biyoteknik mücadele desteği* verilmektedir. Öte yandan, diğer tarımsal amaçlı

77 TTGV. (2016). İleri Teknoloji Projeleri Desteği-İTEP, http://www.ttgv.org.tr/tr/programlar/ileri-teknoloji- projeleri-destegi-itep, (11.11.2016).

78 TÜBİTAK. (2016). Ulusal Destek Programı, http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek- programlari, (11.11.2016).

79 http://www.ab.gov.tr/index.php?p=101

80 KOSGEB. (2016). Katılım Öncesi Mali Yardım-IPA II, http://kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/5603/ipa-katilim-oncesi-mali-yardim-araci-instrument-for-preaccession-assistance-2014-2020-2-donem, (11.11.2016).

destekler kapsamında ise *çevre amaçlı tarım arazisinin korunması desteği, yurtiçi sertifikalı fidan/fide kullanım desteği, yurtiçi sertifikalı tohum kullanım desteği, yurtiçi sertifikalı tohum üretim desteği; fark ödemesi destekleri ve hayvancılık destekleri* verilmektedir[81].

T.C. Kalkınma Bakanlığının yürüttüğü, 2008 yılında uygulanmaya başlanan *Sosyal Destek Programı (SODES),* dezavantajlı bölgelerimizin beşeri sermayesini güçlendirmek ve toplumsal bütünleşme sürecine destek olmak amacıyla bu bölgelerdeki göç, yoksulluk ve işsizlik gibi sorunların ve değişen sosyal yapının ortaya çıkardığı ihtiyaçlara kısa sürede karşılık vermeyi hedefleyen bir sosyal kalkınma programıdır. SODES projeleriyle, istihdam edilebilirliğin artırılması, toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha fazla katılmalarının sağlanması, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler yoluyla bölgedeki çocuk, genç ve kadınların kendilerini daha iyi ifade etmelerine katkı verilmesi hedeflenmektedir[82].

Yukarıda bahsedilen ve gerek bölgesel düzeyde gerekse tüm ülke genelinde Kalkınma Ajanslarının görev ve yetkilerine benzer alanlarda proje desteği veren kuruluşlara ilaveten bölgesel kalkınma odaklı başka kuruluşlar da mevcuttur. Bunlardan ilki, "*Ege Ekonomisini Geliştirme Vakfı (Egev)"* dir. EGEV, 1992 yılında dönemin İzmir Valisi öncülüğünde belediye, oda, üniversite ve sivil toplum kuruluşlarının girişimiyle Ege Bölgesi'ni yabancı yatırımcılara tanıtmak amacıyla kurulmuştur. 1998 yılında ise İzmir, Afyon, Aydın, Denizli, Muğla, Manisa, Kütahya, Çanakkale, Balıkesir, Uşak valilikleri, belediyeleri, üniversiteleri, odaları, çeşitli STK'lar ve özel şirketlerin katılımıyla tüm Ege'yi kapsar duruma gelmiştir. EGEV, DPT ile imzalanan bir protokolle, bölge kalkınma planıyla ilgili olarak DPT'den her türlü teknik ve bilgi desteğini sağlamıştır. EGEV, *"Yunanistan-Türkiye sınır Ötesi İşbirliği Programı"* nın bölgesel teknik sekretarya görevini yürütmektedir.

Kurulduğu dönemden bu yana EGEV, *Bölgesel Genişleme, Bölgesel Gelişim Projesi, EGEV-ESBAŞ Havacılık ve Uzay Kümelenmesi Projesi, Sera Kümelenmesi, Ege İlleri ve Ege Adaları Arasında Küçük Uçaklarla Ulaşım, Engelli Turizmin Gelişmesi ve Ören Yerlerinde Engellilerin Rahatça Dolaşabilmesi Projesi* gibi birçok başarılı proje sonuçlandırmıştır[83].

Bölgesel kalkınmayı hedef alan bir başka kuruluş ise *"Mersin Eğitim ve Kalkınma Vakfı"* dır. Temel amacı, Mersin'in ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan canlanma ve gelişmesini sağlamak ve yaşam kalitesini yükseltmek olan Mersin Eğitim ve Kalkınma Vakfı, 1886 yılında kurulan ve Türkiye'nin en eski odalarından biri olan Mersin Ticaret ve Sanayi Odası'nın bünyesinde 2002 yılı Haziran ayında faaliyete geçirilmiştir. Kuruluş aşamasında; EURADA, Info Murcia, Shannon ve Alsace Kalkınma Ajanslarından danışmanlık ve bilgi desteği alınmıştır.

Mersin Eğitim ve Kalkınma Vakfı'nın görevleri;[84] *Bölgenin cazibesinin artırılması için, ekonomik ve sosyal potansiyelin ortaya konulması, bölgenin ulusal ve uluslararası alanda tanıtımının yapılması,*

81 Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (2016). Tarımsal Destekler, http://www.tarim.gov.tr/Konular/Tarimsal- Destekler, (11.11.2016).
82 SODES. (2016). http://www.sodes.gov.tr/SODES.portal, (11.11.2016).
83 Pınar ÖZEN. **Bölgesel Kalkınma Ajansları**, Tepav, 2005.
84 Celil Öz. Çukurova Kalkınma Ajansı, Çukurova Kalkınma Ajansı Yayını, 2006.

bölgenin potansiyel ve yeteneklerini ortaya koymaya dönük araştırmalara, yerel yönetimlerin altyapı ve çevre kalitesini artırmaya yönelik faaliyetler yürütülmektedir. Ayrıca bölgenin tarihi, doğal, kültürel varlıklarının ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yaparak, turizmi teşvik edecek çalışmalara destek sağlanması, ulusal ve uluslararası alanda bölgedeki yatırım fırsatlarının tanıtımı yapılarak yerli ve yabancı yatırımcıların bölgeye çekilmesini sağlayacak projelere destek sağlanması ve eğitim kurumları veri tabanlarının oluşturulması olarak sıralanabilir.

Bunun yanında, niteliksiz işsizlerin ve özellikle göç ederek gelen nüfusun istihdam edilebilirliğini artıracak her türlü çalışmanın desteklenmesi, göç ederek gelen nüfusun sosyal uyumunun sağlanması, dezavantajlı grupların topluma kazandırılması ve statülerinin yükseltilmesi amacına yönelik çalışmalara destek sağlanması, insan kaynakları kalitesinin artırılmasına yönelik görevlerden söz edilebilir[85].

bölgesel kalkınma odaklı projelerden bir diğeri olan *"Doğu Anadolu Kalkınma Programı (DAKAP)"*, ilk olarak 1996 yılında, Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü Dış İlişkiler Koordinatörlüğü'nün, bölgenin sosyo-ekonomik kalkınma çabalarına katkıda bulunma arayışlarıyla Birleşmiş Milletler Türkiye Temsilciliği bünyesinde gerçekleştirdiği girişimler sonucunda gündeme gelmiştir. DAKAP, 2001 yılından beri Erzurum, Kars ve Ardahan illerinde faaliyetlerini sürdürmektedir[86].

Bölgesel kalkınma konusunda en çok bilinen bir diğer kuruluş ise *"Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi (GAP BKI)"* dir. Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı, bir merkezi idare teşkilatı olmasına karşın, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde sürdürülebilir ve katılımcılık ilkeleri doğrultusunda bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarının giderilmesi amacıyla bölgesel kalkınma stratejilerini belirleyerek bölge ölçeğinde plan program ve proje hazırlamak ve bunları uygulamakla veya uygulatmakla ve kurum kuruluşlar arası yatay ve dikey koordinasyonu sağlamakla görevlidir. Bu misyonuyla Teşkilat, "merkezi bölge kalkınma ajansı" olarak nitelendirilebilir.

Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı, Güneydoğu Anadolu Projesini yürütmek amacıyla 27 Ekim 1989 Tarihli ve 388 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname'yle kurulmuştur. KHK'nin 3. maddesi uyarınca, GAP İdaresi'nin görev alanına giren yerlerde imar ve altyapıya dair hak ve yetkiler de GAP İdaresi Başkanlığı'na devredilmiştir. Başbakan veya görevlendirilecek Devlet Bakanlığı aracılığıyla Başbakanlık'a bağlı olarak görev yapan GAP İdaresi Başkanlığı, Ankara merkezli ve Urfa bölgeli olacak şekilde teşkilatlanmıştır. GAP İdaresi Başkanlığı'nın işleyişi gözden geçirilerek daha verimli ve etkili hizmet üretimi sağlaması amacıyla Temmuz 2000 tarihinden itibaren bir dizi yeniden yapılanmaya uğramıştır.

Son olarak, GAP İdaresi ile ilişkili olarak kurulmuş *olan "Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GİDEM)"*, yerel bir ekonomik kalkınma modeli olarak ele alınabilir. GİDEM, GAP İdaresi ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) birlikte yürüttüğü *"GAP Bölgesinde Entegre Bölgesel Kalkınmanın Güçlendirilmesi ve Sosyo-ekonomik Eşitsizliklerin Azaltılması"* programı çerçevesinde 1997-

85 Mehmet Emin Erçakar. **Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması.** Mevzuat Dergisi, 2010, Yıl:13, Sayı:153.

86 http://www.dakap.org.tr/finansal.htm

2002 döneminde Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin illerinde bir KOBİ geliştirme projesi olarak başlamıştır. GAP-GİDEM Projesi, Mayıs 2002 yılında Avrupa Komisyonu ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı arasında imzalanan bir sözleşmeyle Avrupa Komisyonu (AK) tarafından finanse edilmekte ve BMKP tarafından GAP Bölge Kalkınma İdaresi (GAP BKİ) işbirliği içerisinde yürütülmeye başlanmıştır.

Proje'nin amacı, geliştirilmiş GİDEM hizmetleri ile yeni kurulan işletmelere yardım etmek ve girişimcilerin, mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin girişimcilik, operasyonel ve yönetsel kapasitelerini güçlendirmektir. GİDEM, bilgilendirme, eğitim ve danışmanlık/tavsiye konularında iş geliştirme hizmetleri sunmaktadır. GİDEM'in düzenledikleri eğitimler, Proje ekibi tarafından yerel paydaşlarla (*Valilikler, Belediyeler, yerel Sanayi ve Ticaret Odaları, yerel Esnaf ve Sanatkar Odaları Birlikleri, ilgili STK'lar vb.)* işbirliği içerisinde hazırlanan ve proje ortakları *(BM Kalkınma Programı, GAP BKİ ve Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliği)* tarafından onaylanan yıllık planlara dayanmaktadır. Ancak, acil bir ihtiyaç oluştuğunda, yıllık planda yer almamasına rağmen bir eğitim faaliyetinin düzenlenmesi de mümkün bulunmaktadır[87].

2.5. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı, DOĞAKA'nın TR63 bölgesinin kalkınması açısından yeri ve önemini irdeleyerek değerlendirilmesi ve bu değerlendirmeler çerçevesinde Ajans tarafından sağlanan mali desteklerin işletmelere yansımalarının neler ve ne ölçüde olduğunu tespit etmektir. Ayrıca, DOĞAKA'nın desteklediği proje ve faaliyetlerin istihdam, yatırım, ihracat, ithalat, turizm ve diğer yönlerden bölge kalkınması bakımından doğurduğu etki ve sonuçlarını analiz etmek de amaçlanmıştır. Araştırmanın diğer bir amacı, DOĞAKA'nın TR63 bölgesinin kalkınması açısından yeri ve öneminin irdelenmesi ve destek sürecinde yürütülen prosedürlerin iyileştirilmesidir.

İşletmelerin yürüttükleri projelerin içeriklerinin hibe programında yer alan öncelikleriyle örtüşüp örtüşmediğine bakıldığında genel olarak şöyle bir sıralama elde edilebilir;

- √ İşletmelerin modernizasyonu
- √ Yeni ürün üretilmesi ve/veya yenilikçi yöntemlerin yaygınlaştırılması
- √ Yeni üretim teknolojilerinin uygulanması
- √ Çevresel atıkların geri dönüşümle ekonomiye kazandırılması
- √ İşletmelerin ürün ve hizmet üretim kapasitesinin artırılması
- √ Kalite yönetim sistemlerinin kurulması ile ilgili ulusal ve uluslararası belgelerin alınması
- √ Pazarlama kapasitesinin iyileştirilmesi
- √ Alternatif turizmin geliştirilmesi

87 Meral Sayın. **Yerel Ekonomik Kalkınma Modeli Olarak GAP-GİDEM Projesi**, http://www.tepav.org.tr/ sempozyum/2006/bildiri/bolum5/5_3_sayin.pdf

- √ Çalışma çağındaki nüfusun istihdam edilebilirliğinin artırılması
- √ Dezavantajlı grupların ekonomik ve sosyal hayata katılımının özendirilmesi
- √ Eğitim sisteminin bölgedeki rekabetçi sektörlerle uyumunun geliştirilmesi gibi hibe içeriğinde yer alan önceliklerle örtüştüğü ifade edilebilir.

2.6. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLARI

Bu çalışma, Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinde bulunan ve 2010 yılı İktisadi ve Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı; 2011 yılı Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi ve Turizm Altyapısının Geliştirilmesi "Küçük Ölçekli Altyapı" Mali Destek Programı; 2012 yılı Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik Mali Destek Programı kapsamında desteklenen 256 adet projenin etkilerinin neler olduğunun karşıt durum analiziyle belirlenmesini kapsamaktadır.

Araştırma aşağıda belirtilen hususlarda belli sınırlılıklara sahiptir;

1-Anket formunda yer alan sorular "Mali Destek Programları Etki Analizi" yle sınırlıdır.

2-Araştırma, veri toplama tekniğinde (ankette) yer alan değişkenlerle sınırlıdır.

3-Araştırma, TR63 bölgesinde destek programından faydalanan 114 Kamu ve 142 işletmeyle sınırlıdır.

2.7. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.7.1. Örnekleme Süreci

Araştırmanın evrenini TR63 bölgesinde faaliyet gösteren ve DOĞAKA'yla sözleşme imzalayan işletmeler ile Kamu Kurumları oluşturmaktadır. Ajans'tan alınan bilgilere göre 2010-2012 yılları arasında desteklenen proje sayısı 114 Kamu ve 142 KOBİ olmak üzere toplam 256'dır. Araştırmanın örneklemini ise TR63 bölgesinde destek programından faydalanan 114 Kurum/Kuruluş ve 142 Küçük ve Orta Ölçekli İşletme oluşturmaktadır.

2.7.2. Ön Çalışma

Araştırmada kullanılacak anket formunun oluşturulması sürecinde geniş bir literatür taraması yapılmış ve bu alandaki uzman akademisyenlerin görüşleri ile anket formu geliştirilmiştir. Anket formuna son şekli verilmeden önce DOĞAKA desteklerinden yararlanan 20 işletme yöneticisine, Ajans desteği almayan 20 işletme yöneticisine ve 10 kurum/kuruluş yöneticisine ön test yapılmıştır. Ön testle, soruların açıklığı, anlaşılırlığı ve ilgililiği cevaplayıcılar tarafından değerlendirilmiştir.

2.7.3. Veri Toplama Yöntem ve Aracı

Ön test sonrasında, son şekli verilen anket formu ayrıntılı olarak açıklanarak bizzat araştırmacılar tarafından yüz yüze görüşme yöntemiyle uygulanmıştır. Anket formu iki ana bölümden oluşmaktadır.

İlk bölümde, işletmeler ve kurum/kuruluşların tanımlayıcı bilgileri, proje kabul süreci, proje uygulama süreci ve proje uygulama sonrasına ilişkin sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise projenin işletme performansı, kurum/kuruluş ve hedef grupların üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla hazırlanan Likert Ölçeği'nin kullanıldığı sorulardan oluşmaktadır. Araştırmada, bazı kamu kuruluşları yöneticilerinin görev yeri değişikliği nedeniyle ilgili cevaplayıcının bulunamaması, eksik ve hatalı doldurulan anketlerin elenmesi sonucunda 104 anket formunun analize elverişli olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, bazı işletme yöneticilerinin çalışmaya gönüllü dahil olmaması, bazılarının ise soruları eksik bırakmasından dolayı 128 anket formu elde edilmiştir. Bu anket formlarından elde edilen veriler, analiz edilmek amacıyla Excel ve SPSS 22 paket programlarına aktarılmıştır.

2.8. VERİLERİN ANALİZİ

Anket yoluyla elde edilen verilerin analizinde Excel 2010 ve SPSS 22 paket programları kullanılmıştır. Verilerin analizinde aritmetik ortalama, frekans dağılımları, Mann-Whitney U testi ve Cronbach Alpha analizlerinden yararlanılmıştır.

III. DOĞAKA ETKİ ANALİZİ ARAŞTIRMASI BULGULARI

3.1. DESTEK ALAN KOBİ'LERİN AÇIKLAYICI İSTATİSTİKLERİ

3.1.1. KOBİ'lerin Üretim Faaliyeti Yaptığı İller

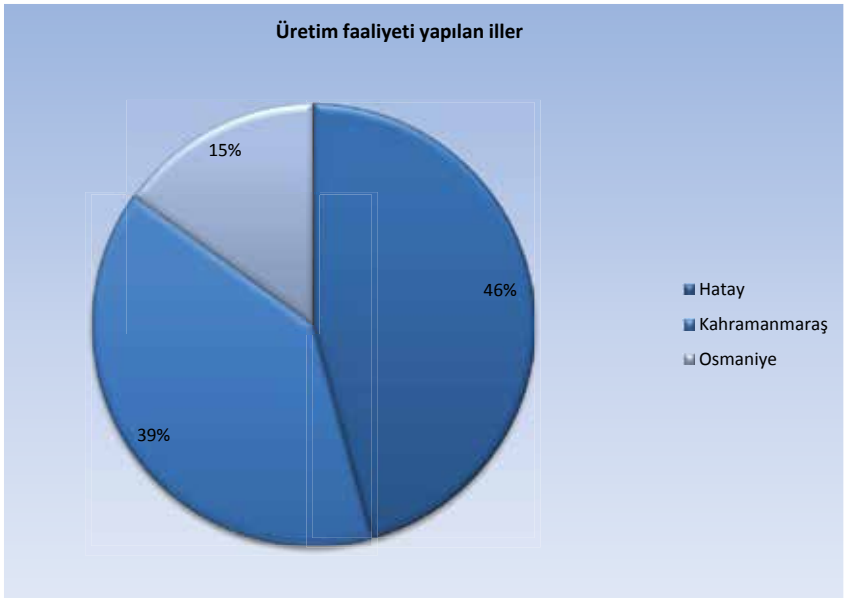

Grafik 1. KOBİ'lerin üretim faaliyeti yaptığı illerin dağılımı

Mali destek programlarından yararlanan işletmelerin %46'sı Hatay, %39'u Kahramanmaraş ve %15'i Osmaniye'de faaliyet göstermektedir.

3.1.2. KOBİ'lerin Hukuki Durumu

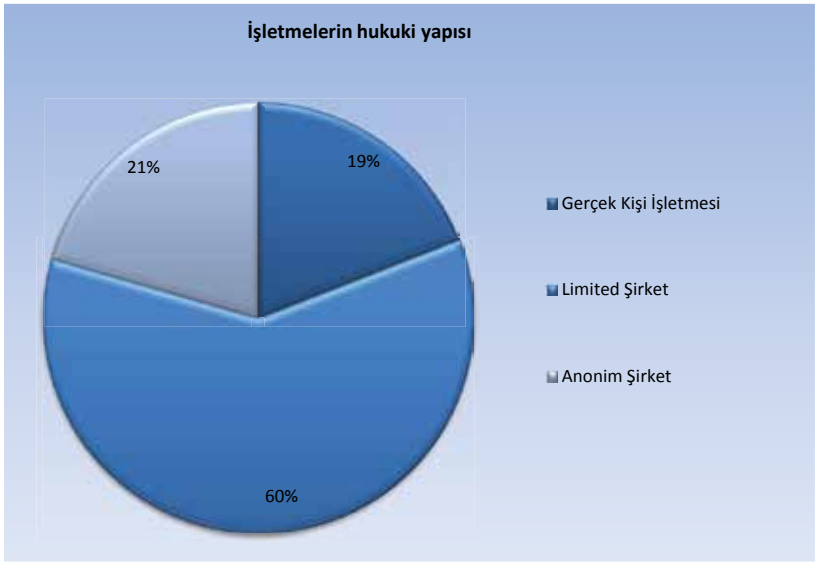

Grafik 1. KOBİ'lerin hukuki durumu

DOĞAKA mali destek programlarından yararlanan işletmelerin %60'ını limited şirket, %21'ini anonim şirket ve %19'unu gerçek kişi işletmesi oluşturmaktadır.

3.1.3. KOBİ'lerin Yıllar İtibariyle Ortalama Çalışan Sayısındaki Değişimleri

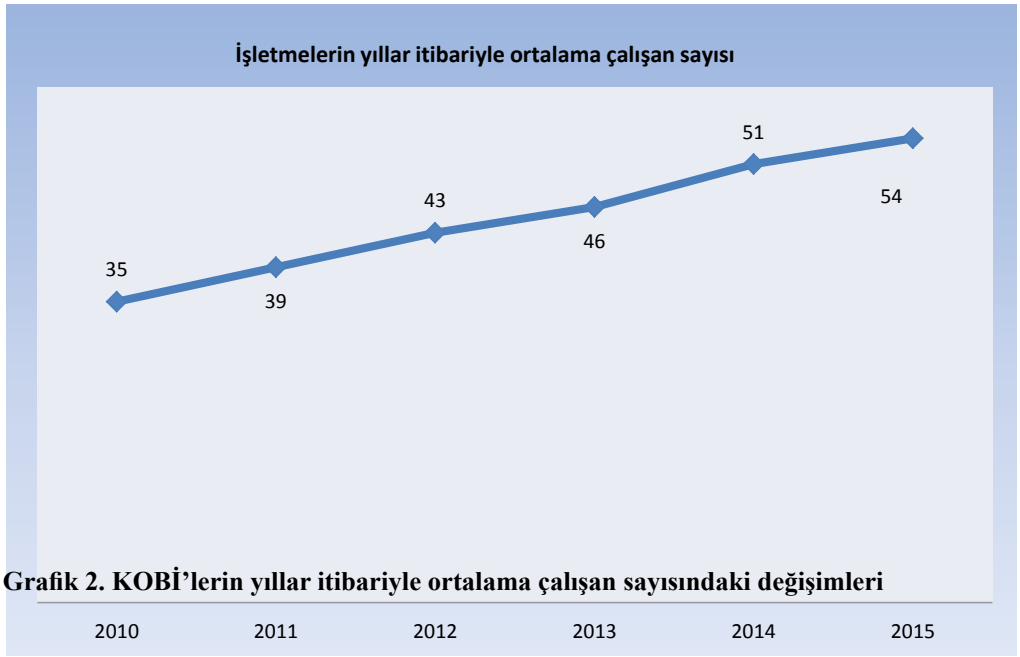

Grafik 2. KOBİ'lerin yıllar itibariyle ortalama çalışan sayısındaki değişimleri

Destek alan KOBİ'lerin ortalama çalışan sayısı 2010 yılında 35 iken 2015 yılında 54'e yükselmiştir.

3.1.4. KOBİ'lerin Yıllar İtibariyle Ortalama Cirolarındaki Değişimleri

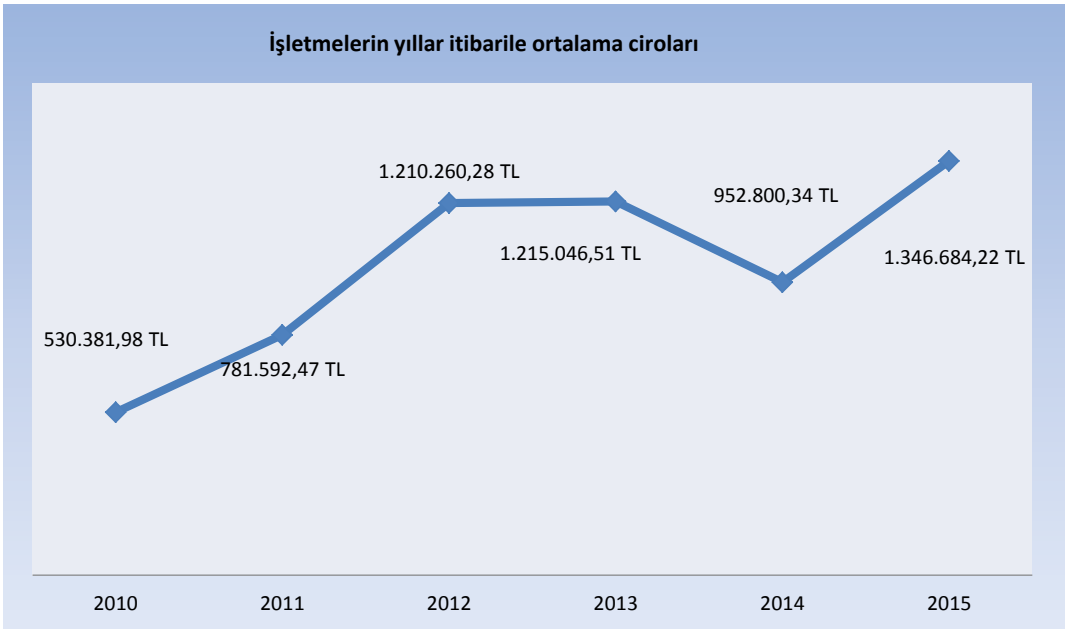

Grafik 3. KOBİ'lerin yıllar itibariyle ortalama cirolarındaki değişimleri

DOĞAKA mali destek programlarından yararlanan işletmelerin yıllık ortalama ciroları 2010 yılında 530.381,98 TL'den 2015 yılında 1.346.684,42 TL seviyesine çıkmıştır.

3.1.5. KOBİ'lerin Faaliyet Alanları

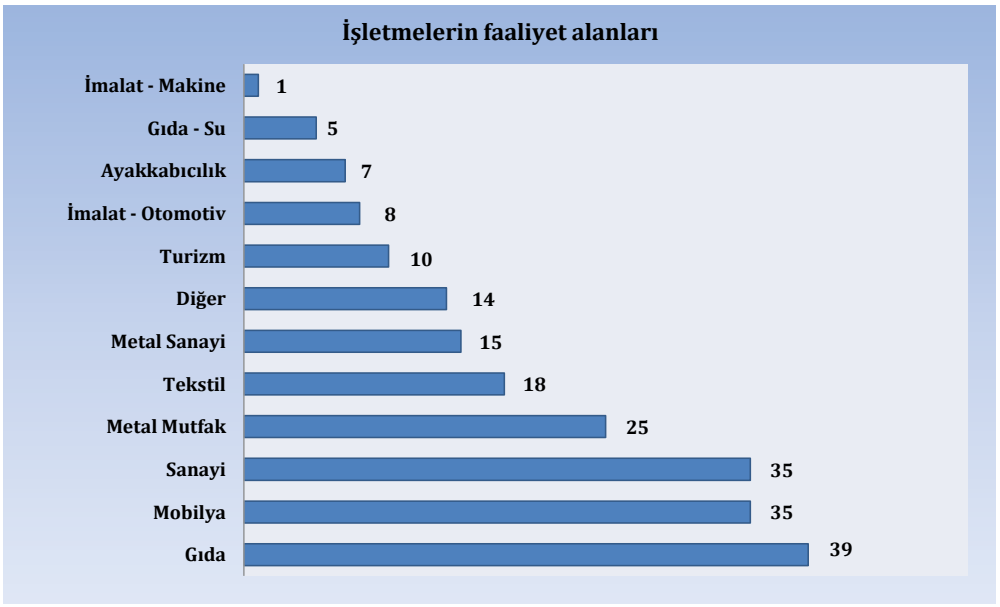

Grafik 5. İşletmelerin faaliyet alanları

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin üretim faaliyetlerinde ilk sırada gıda sektörü %18'lik paya, ikinci sırada makine ve teçhizatı hariç metal eşya sanayi ve mobilya sektörü %16,5'lik paya, üçüncü sırada metal mutfak sektörü %11,7'lik paya ve dördüncü sırada tekstil sektörü %0,8'lik paya sahip olarak yer almaktadır. Geriye kalan % 52'ilk kısmın içeresindeki işletmelerin sadece %1,7'lik kısmı makine imalatı yapmaktadır.

3.1.6. KOBİ'lerin Faaliyet Gösterdiği Pazar Payı

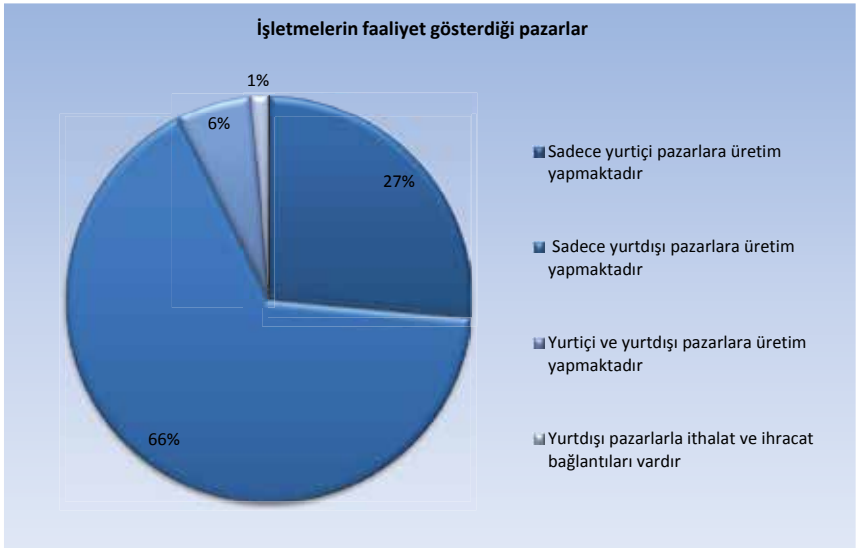

Grafik 4. KOBİ'lerin faaliyet gösterdiği pazarlar

Destek alan KOBİ'lerin %66'sı sadece yurtdışı pazarlara, %27'si ise sadece yurt içi pazarlara, %6'sı ise hem yurt içi hem de yurt dışı pazarlara yönelik üretim faaliyetlerinde bulunmaktadır. %1'lik dilime sahip olan işletmelerin ise yurtdışı pazarlarla ithalat ve ihracat bağlantıları vardır.

3.1.7. KOBİ'lerin Üretim Yöntemi ve Teknolojik Dağılımı

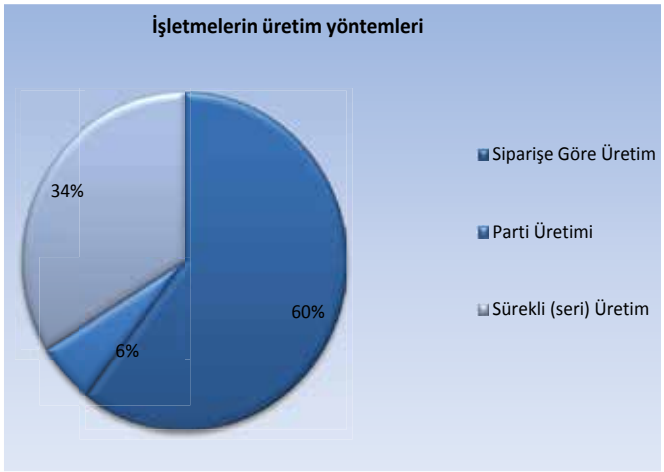

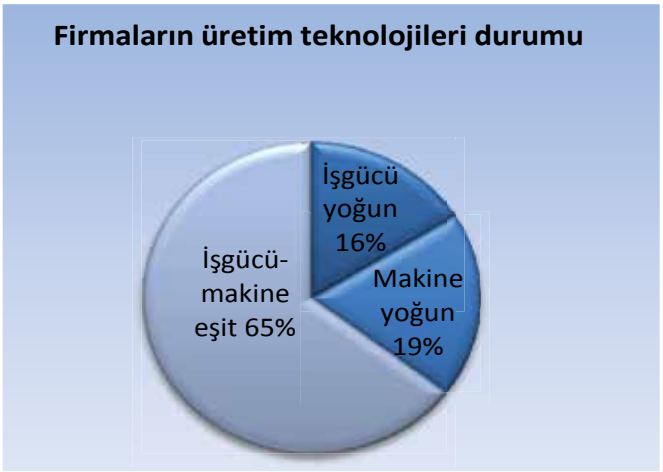

Grafik 5. KOBİ'lerin üretim yöntemi ve teknolojileri

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %60'ı siparişe göre üretim yaparken %34'ü sürekli üretim yapmaktadır. İşletmelerin %6'sı ise parti üretimi gerçekleştirmektedir. İşletmelerin %65'i işgücü-makine eşit yoğunlukta üretim yapmakta, %19'u makine yoğun üretim yapmakta, %16'sı ise işgücü yoğun üretim sistemlerini tercih etmektedirler.

3.1.8. KOBİ'lerin Ürün Satışı Türleri

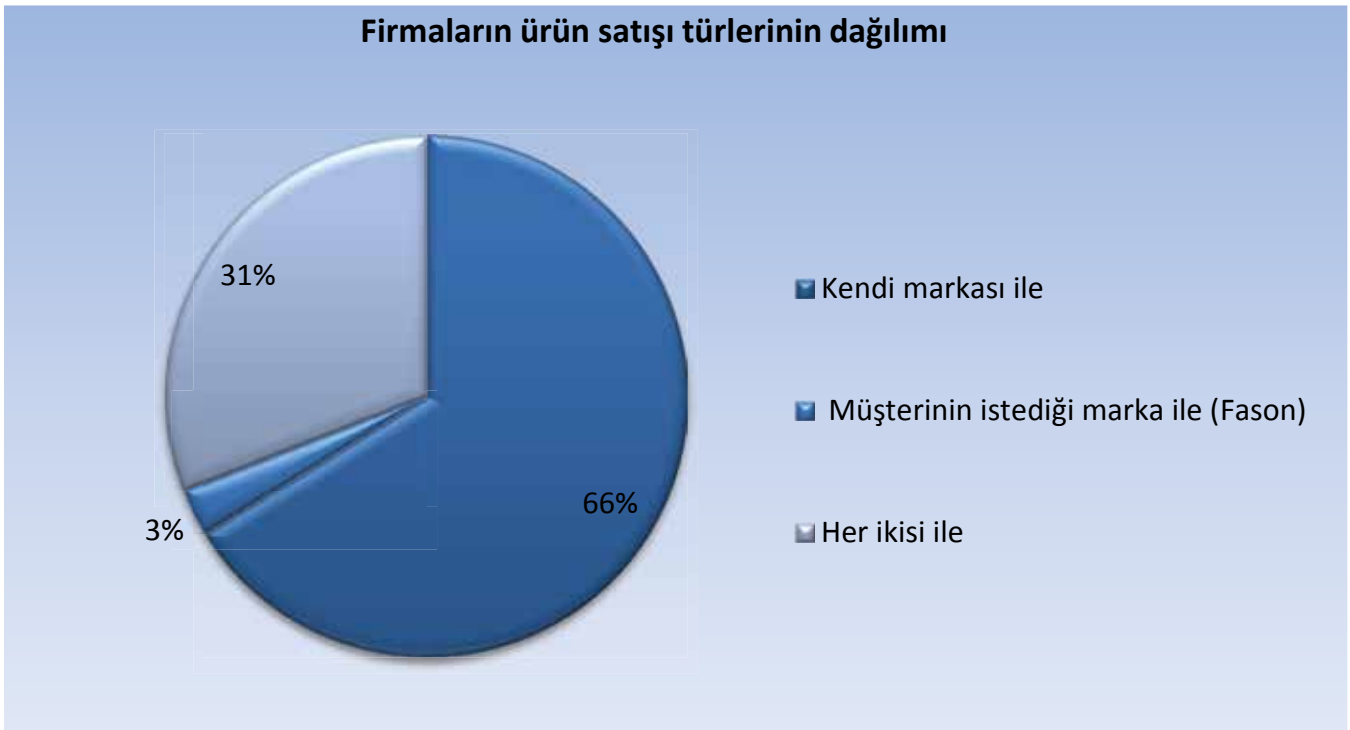

Grafik 6. KOBİ'lerin ürün satışı türleri

Destek alan işletmelerin %66'sı kendi markasıyla, %3'ü müşterinin istediği markayla ve %31'i hem kendi markasıyla hem de fason üretimle üretim yaptıklarını belirtmiştir.

3.1.9. KOBİ'lerin İhracat Türleri

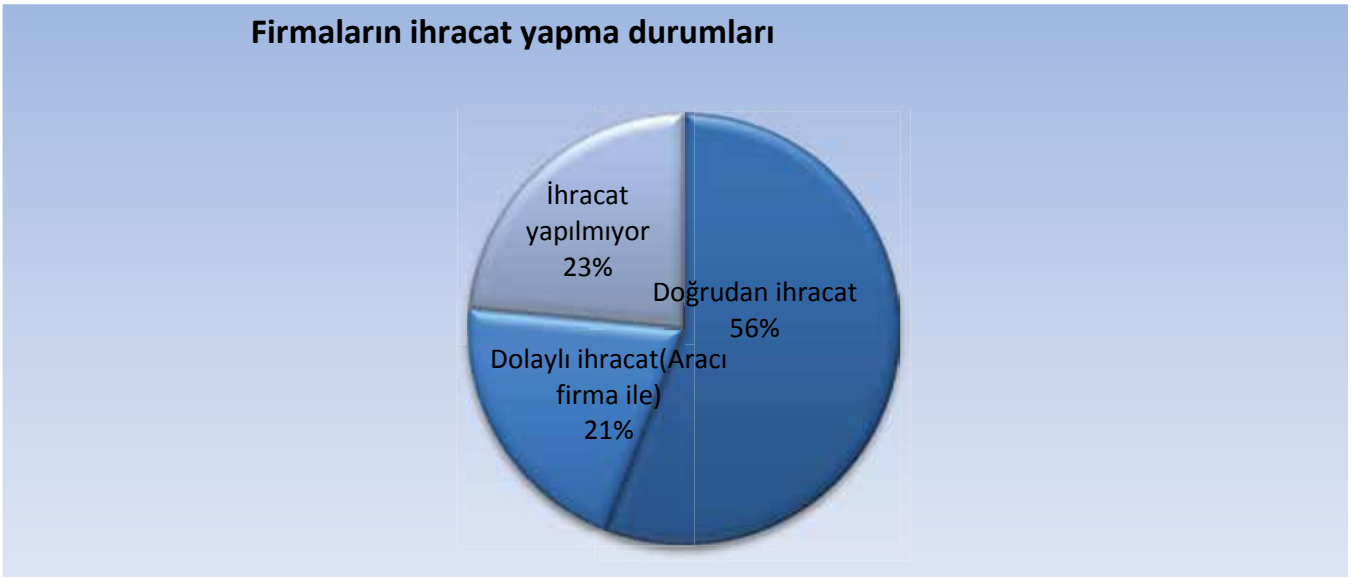

Grafik 7. KOBİ'lerin ihracat türleri

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %56'sı doğrudan ihracat, %21'i dolaylı ihracat yapmaktadır. İşletmelerin %23'ü ise ihracat yapmadıklarını ifade etmiştir.

3.1.10. KOBİ'lerin Proje Öncesi ve Sonrası Destek Alma Durumları

Grafik 8. KOBİ'lerin proje öncesi ve sonrası destek alma durumları

Destek alan işletmelerin %49'u DOĞAKA'dan finanse ettikleri proje öncesinde hibe, kredi, ya da teşvik desteği aldıklarını %51'i ise herhangi bir destek almadıklarını belirtmiştir. Destek alan işletmelerin %43'ü DOĞAKA'dan finanse ettikleri proje sonrasında hibe, kredi, ya da teşvik desteği aldıklarını %57'si ise herhangi bir destek almadıklarını belirtmiştir.

3.1.11. KOBİ'lerin Proje Öncesinde ve Sonrasında Aldıkları Destekler

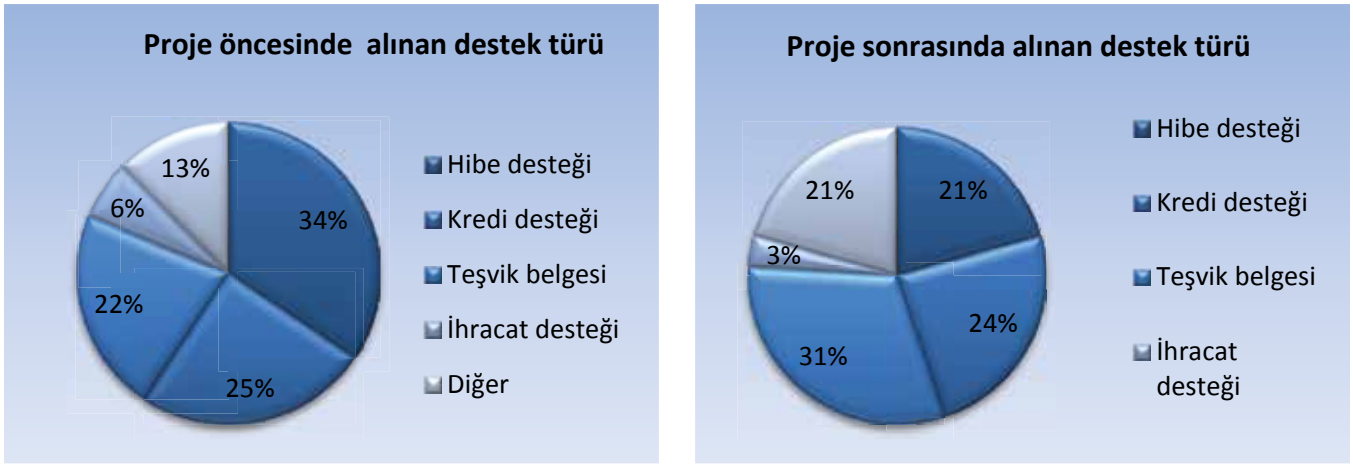

Grafik 9. KOBİ'lerin proje öncesi ve sonrasında aldıkları destekler

İşletmelerin %34'ü DOĞAKA'dan finanse ettikleri proje öncesinde hibe desteği %25'i kredi desteği, %22'si teşvik belgesi ve %13'ü ise diğer desteklerden yararlanmıştır. DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin proje sonrası %31'i teşvik belgesi, %24'ü kredi desteği, %21'i ise hibe ve diğer desteklerden yararlandıklarını belirtmiştir.

3.1.12. KOBİ'lerin Mali Destek Programı Öncesinde Destek/Hibe/Kredi Aldıkları Kurumların Dağılımı

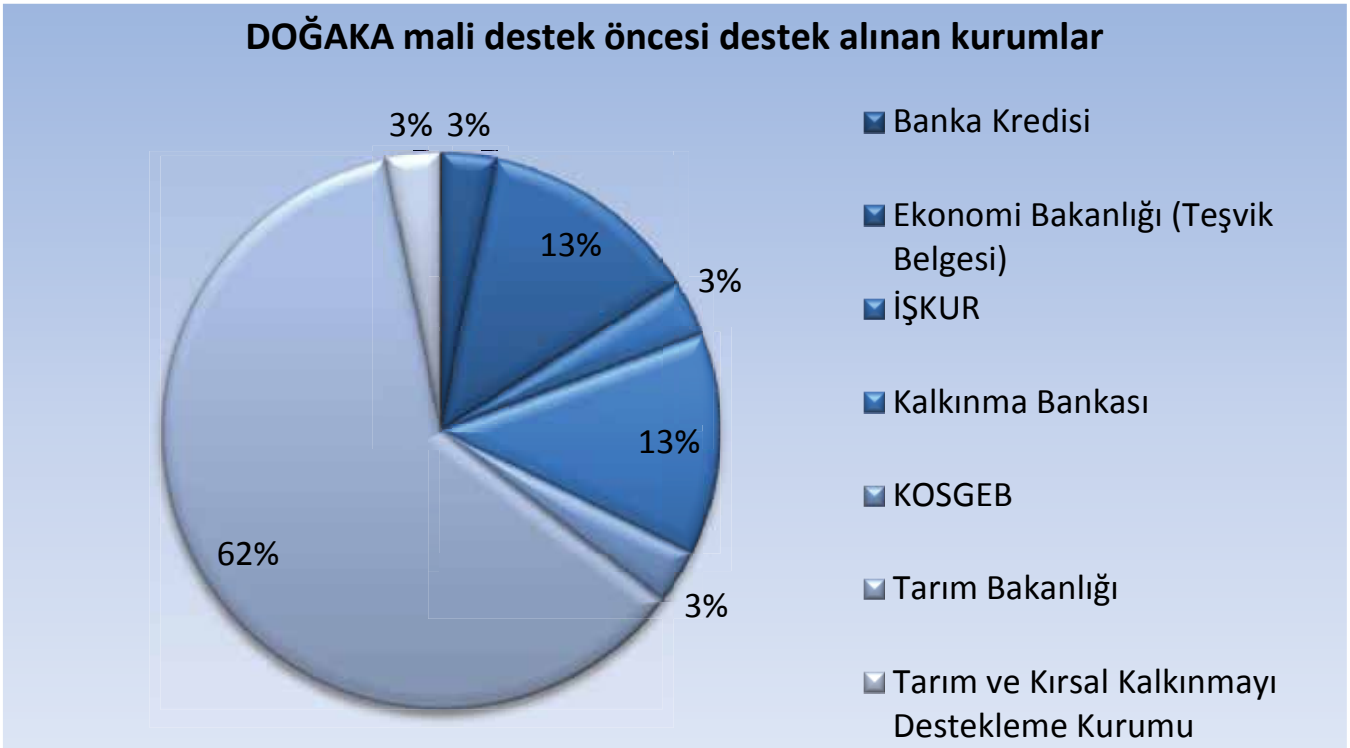

Grafik 10. KOBİ'lerin mali destek öncesinde destek/hibe/kredi aldıkları kurumlar

DOĞAKA mali destek programı öncesinde işletmelerin en fazla destek/hibe/kredi aldıkları kurumlar sırasıyla Tarım Bakanlığı (%62), Ekonomi Bakanlığı ve Kalkınma Bankası (%13)'dır. En az destek aldıkları kurumlar ise Bankalar, İŞKUR, KOSGEB ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'dur.

3.1.13. KOBİ'lerin Mali Destek Programı Sonrasında Destek/Hibe/Kredi Aldıkları Kurumların Dağılımı

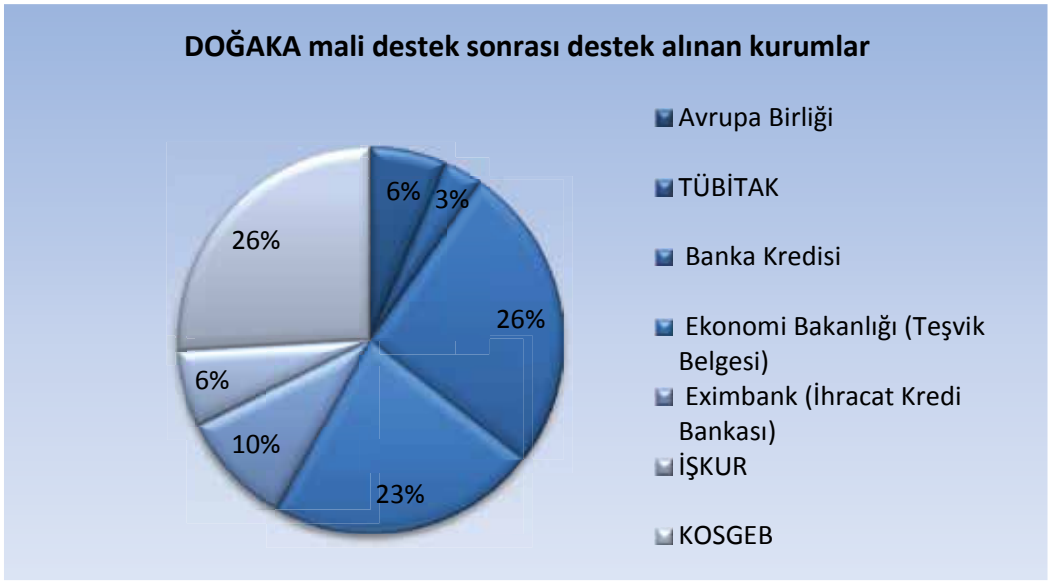

Grafik 11. KOBİ'lerin mali destek sonrasında destek/hibe/kredi aldıkları kurumlar

DOĞAKA mali destek programı sonrasında işletmelerin en fazla destek/hibe/kredi aldıkları kurumlar sırasıyla KOSGEB ve Bankalar (%26), Ekonomi Bakanlığı (%23), Eximbank (%10)' tır. En az destek aldıkları kurumlar ise İŞKUR, TÜBİTAK ve Avrupa Birliği'dir.

3.2. DESTEK ALAN KOBİ'LERİN PROJE KABUL SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.2.1. Destek Alan KOBİ'lerin Ajans Desteklerinden Haberdar Olma Durumlarının Dağılımı

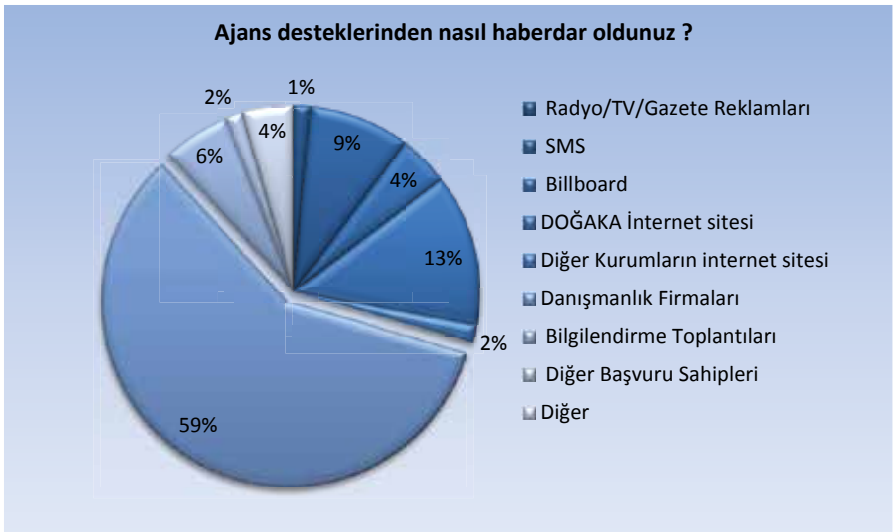

Grafik 12. KOBİ'lerin ajans desteklerinden haberdar olma durumları

İşletmelerin %59'u DOĞAKA'nın destekleri hakkındaki bilgileri danışmanlık firmalarından, %13'ü DOĞAKA'nın internet sitesinden, %9'u SMS yoluyla, %6'sı ise diğer kurumların internet sitelerinden aldıklarını belirtmiştir.

3.2.2. Destek Alan KOBİ'lerin DOĞAKA Hakkındaki Görüşleri

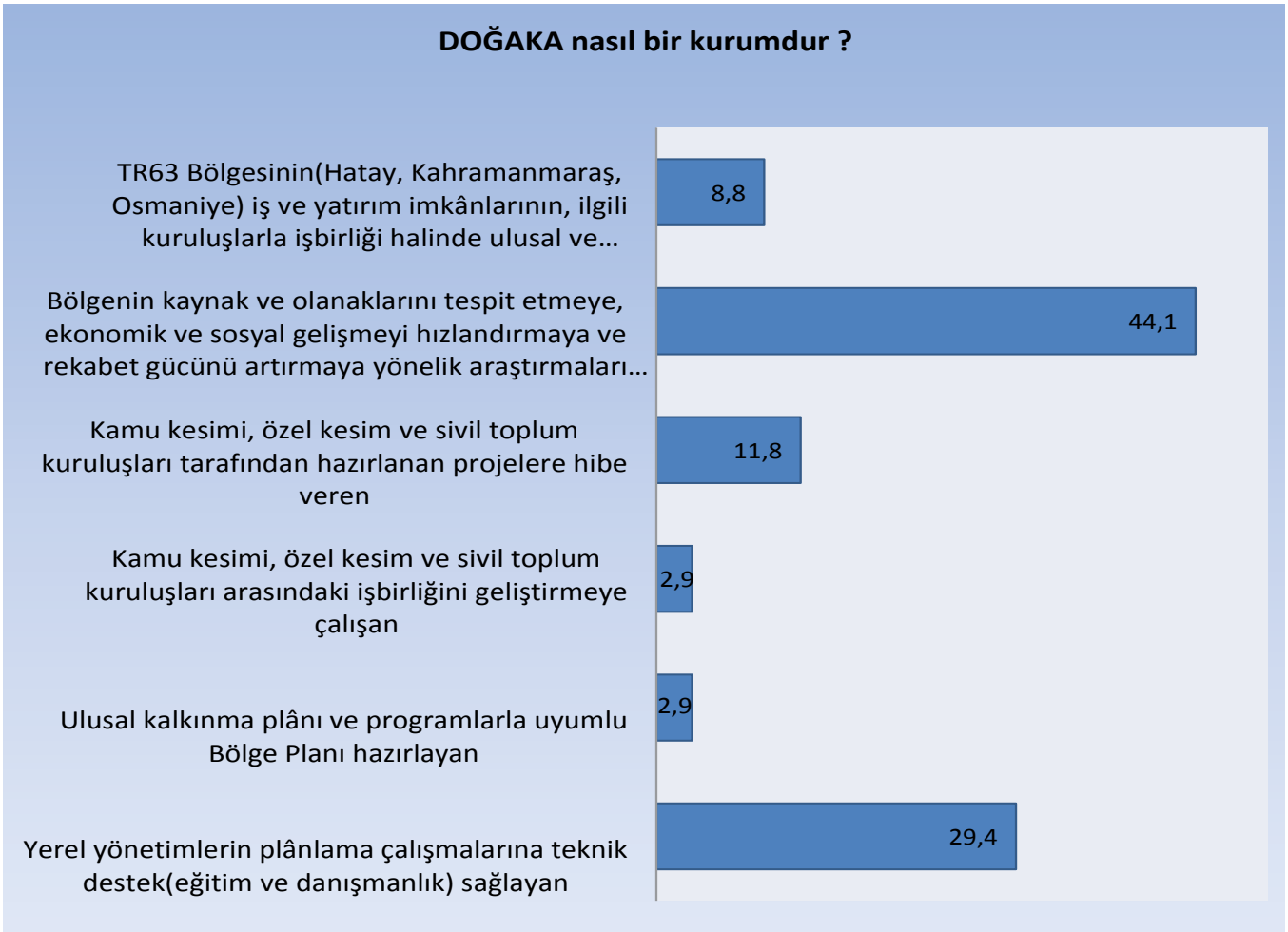

Grafik 13. KOBİ'lerin DOĞAKA hakkındaki görüşleri(%)

İşletmelerin %44'ü DOĞAKA'yı Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapan, yaptıran, destekleyen bir kurum olarak, %29'u Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek (eğitim ve danışmanlık) sağlayan bir kurum olarak, % 11,8'i Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanan projelere hibe veren bir kurum olarak, %8,8'i TR63 Bölgesinin (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapan veya yaptıran bir kurum olarak değerlendirmektedirler.

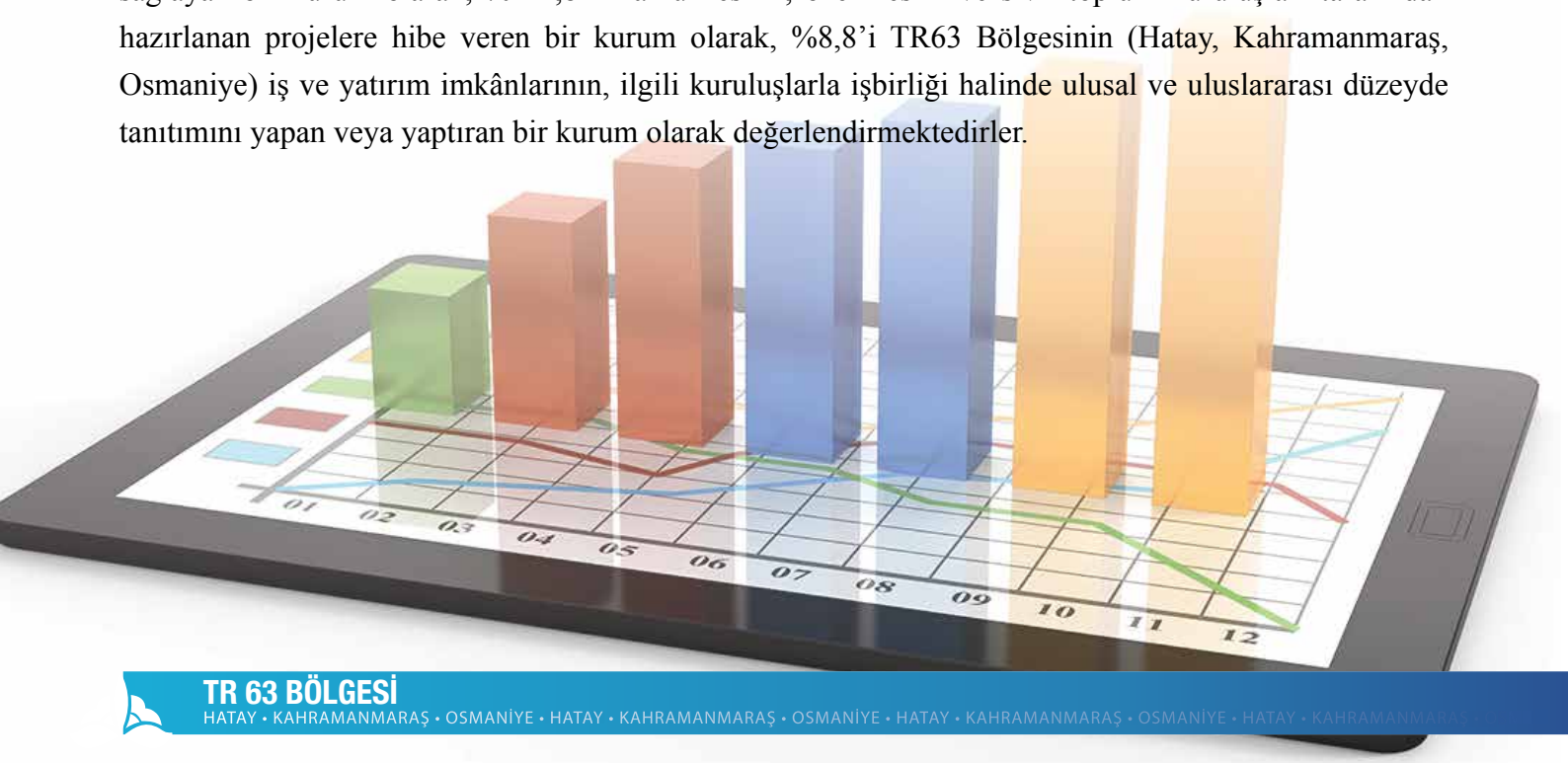

3.2.3. KOBİ'lerin DOĞAKA'nın Bilgilendirme-Eğitim Faaliyetlerinden Haberdar Olma ve Faaliyetlere Katılma Durumları

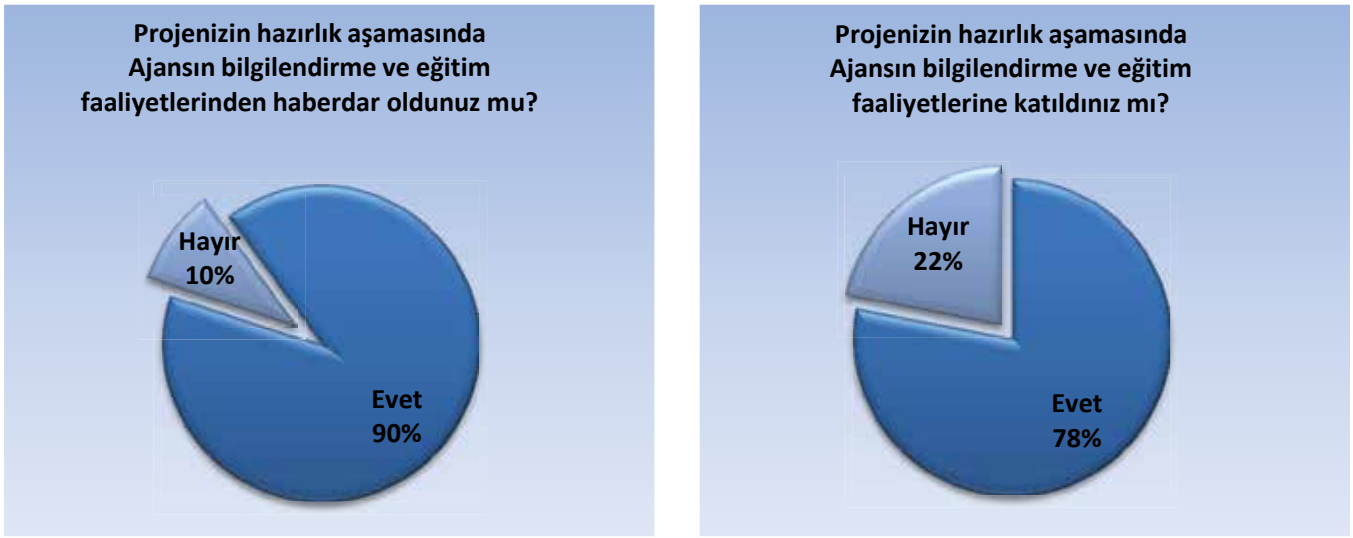

Grafik 14. KOBİ'lerin DOĞAKA'nın bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerinden haberdar olma ve faaliyetlere katılma durumları

İşletmelerin %90'nı destek programı başvuru döneminde DOĞAKA'nın bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerinden haber oldukları belirtmiş %10'luk bir bölümü ise faaliyetlerden haberdar olmadıklarını ifade etmiştir. İşletmelerin %79'u destek programı başvuru döneminde DOĞAKA'nın bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerine katıldıklarını belirtmiş, %22'si ise faaliyetlere katılmadıklarını ifade etmiştir.

3.2.4. KOBİ'lerin DOĞAKA'nın Teknik Yardım Masalarından Haberdar Olma ve Yardım Alma Dağılımları

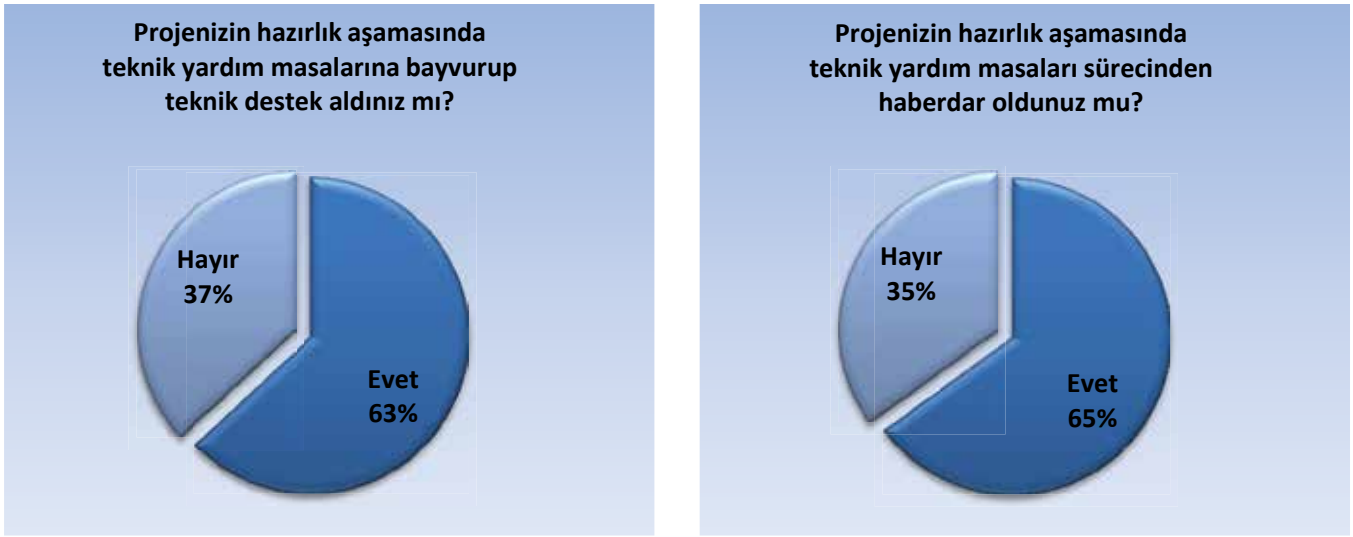

Grafik 15. KOBİ'lerin teknik yardım masalarından haberdar olma ve yardım alma durumları

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %65'i proje hazırlık aşamasında ajansın teknik yardım masalarından haberdar olduklarını %35'i ise ajansın teknik yardım hizmetinden haberdar olmadıklarını belirtmiştir. İşletmelerin %63'ü proje hazırlık aşamasında ajansın teknik yardımından yararlandığını, %37'si teknik destek almadıklarını ifade etmiştir.

3.2.5. Destek Alan KOBİ'lerin Proje Başvuru Sürecinin Karmaşıklığına Yönelik Değerlendirmeler

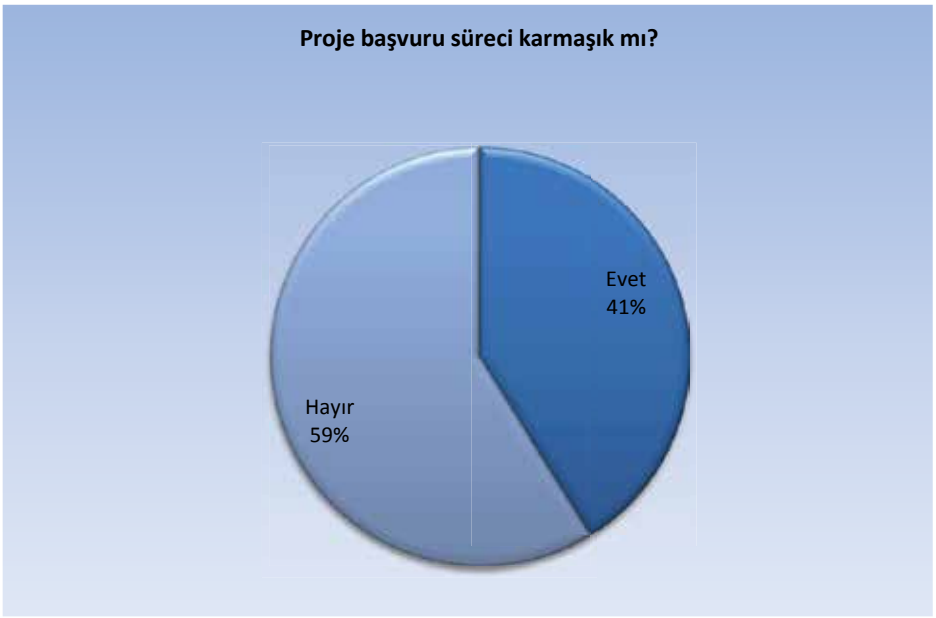

Grafik 16. KOBİ'lerin proje başvuru sürecinin karmaşıklığına yönelik değerlendirmeleri

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %59'u proje başvuru sürecinin karmaşık olmadığını, %41'i sürecin karmaşık olduğunu ifade etmektedir.

3.2.6. Destek Alan KOBİ'lerin Proje Başvuru Sürecinde Bilgiye Ulaşma Kaynaklarının Dağılımı

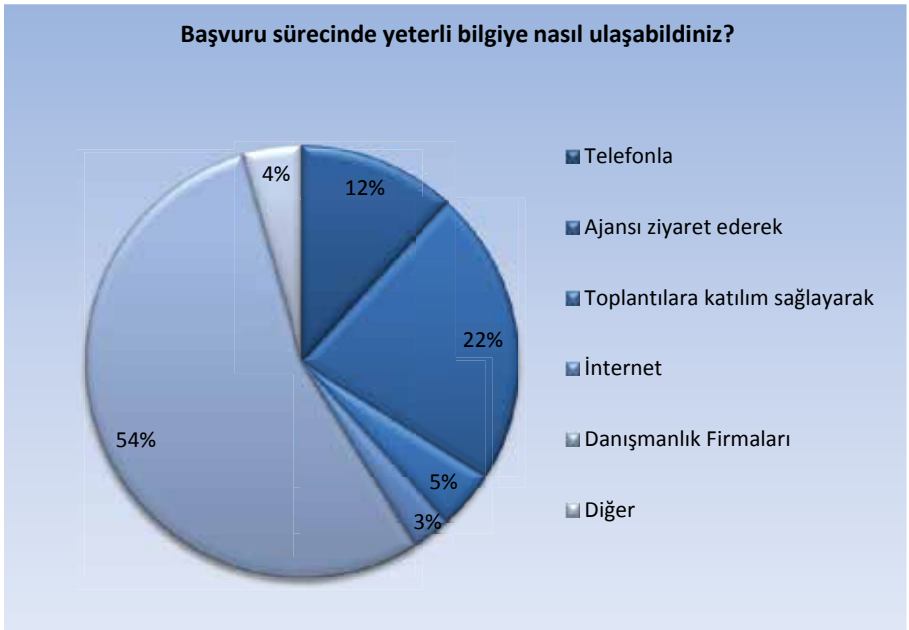

Grafik 17. KOBİ'lerin bilgiye ulaşma kaynakları

İşletmelerin ihtiyaç duydukları bilgiye ulaşmada en çok kullandıkları kaynaklar arasında ilk sırada %54 oranıyla danışmanlık firmaları, ikinci sırada %22 oranıyla DOĞAKA'yı ziyaret ederek, üçüncü sırada ise %12 oranıyla telefon yer almaktadır. İşletmelerin en az kullandıkları bilgi kaynağı %3 oranıyla internettir.

3.2.7. Destek Alan KOBİ'lerin Proje Başvuru Sürecinde En Fazla Zorlandıkları Durumlar

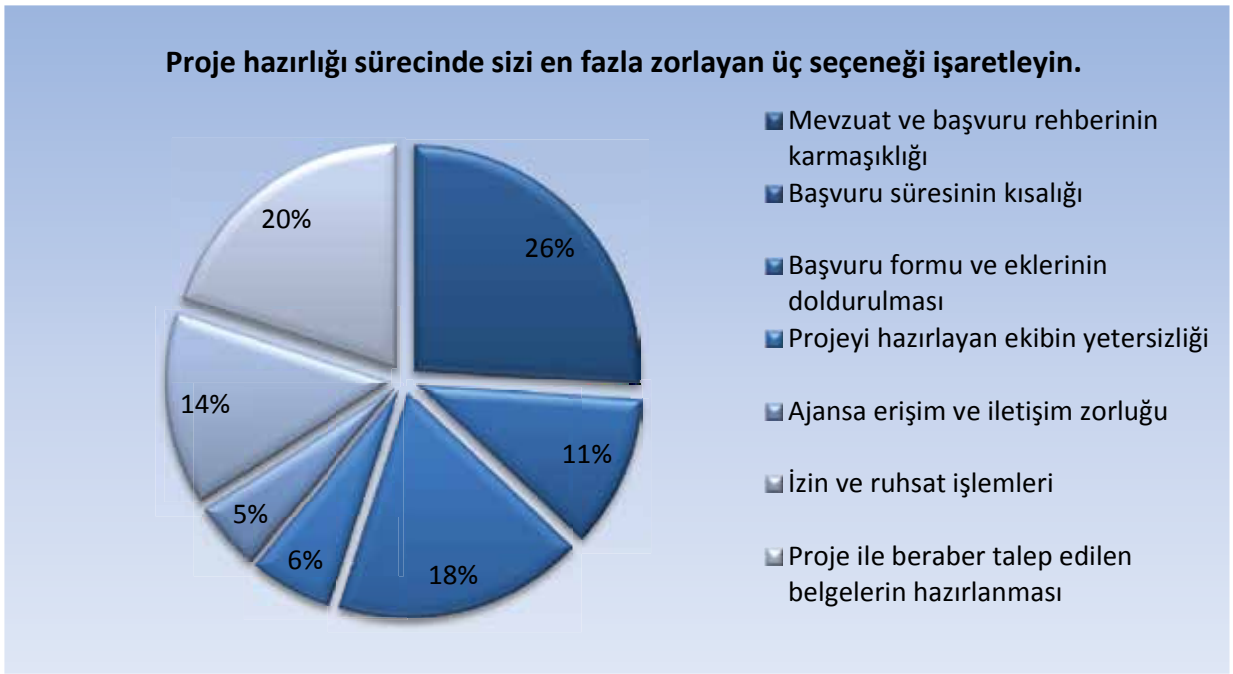

Grafik 18. KOBİ'lerin proje başvuru sürecinde en fazla zorlandıkları durumlar

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin proje hazırlama sürecinde en fazla karşılaştıkları problemlerde ilk sırada %26 oranıyla mevzuat ve başvuru rehberliğinin karmaşıklığı, ikinci sırada %20 oranıyla proje ile ilgili talep edilen belgelerin hazırlanması ve üçüncü sırada başvuru formu ve eklerinin doldurulması yer almaktadır. İşletmelerin başvuru sürecinde en az karşılaştıkları durum ise ajansa erişim ve iletişim zorluğudur.

3.2.8. Destek Alan KOBİ'lerin Proje Hazırlığı Sürecinde En Fazla Zorlandıkları Belgelerin Dağılımı

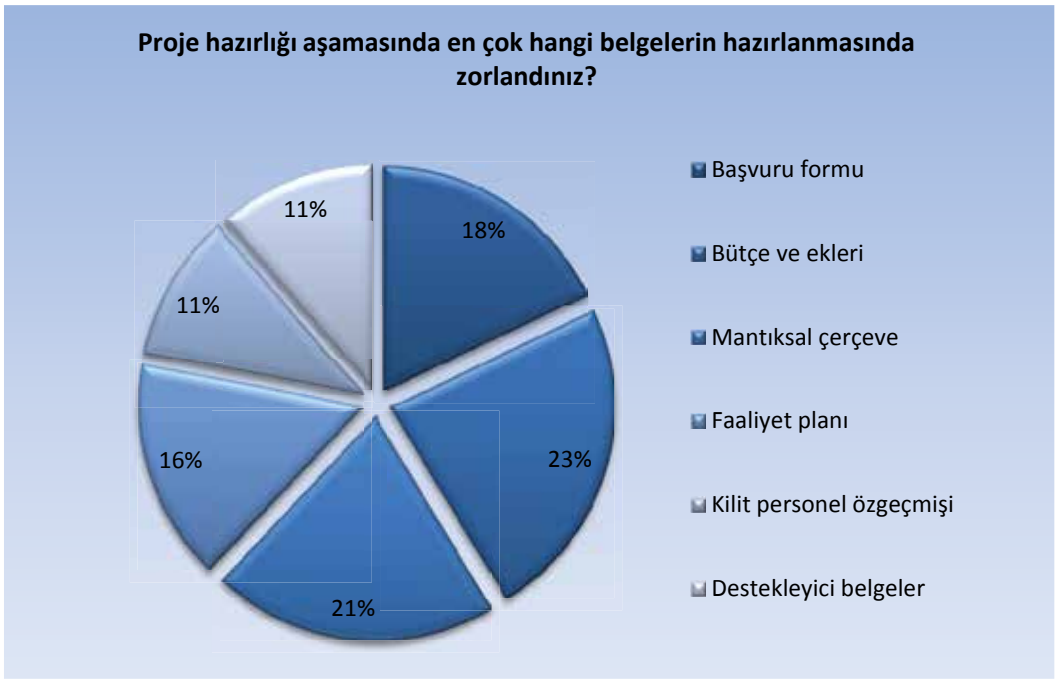

Grafik 19. KOBİ'lerin proje hazırlığı aşamasında en fazla zorlandıkları belgeler

İşletmelerin ‘%23’ü bütçe ve ekleri, %21’i mantıksal çerçeve, %18’i başvuru formunu ve %16’sı faaliyet planını hazırlamada zorluk yaşadıklarını belirtmiştir. İşletmelerin %11’i ise destekleyici belgeler ve kilit personelin özgeçmişini hazırlarken zorlandıklarını ifade etmiştir.

3.2.9. Destek Alan KOBİ’lerin Proje Hazırlığı Sürecine En Fazla Katkı Sağlayacağını Düşündükleri Değişiklikler

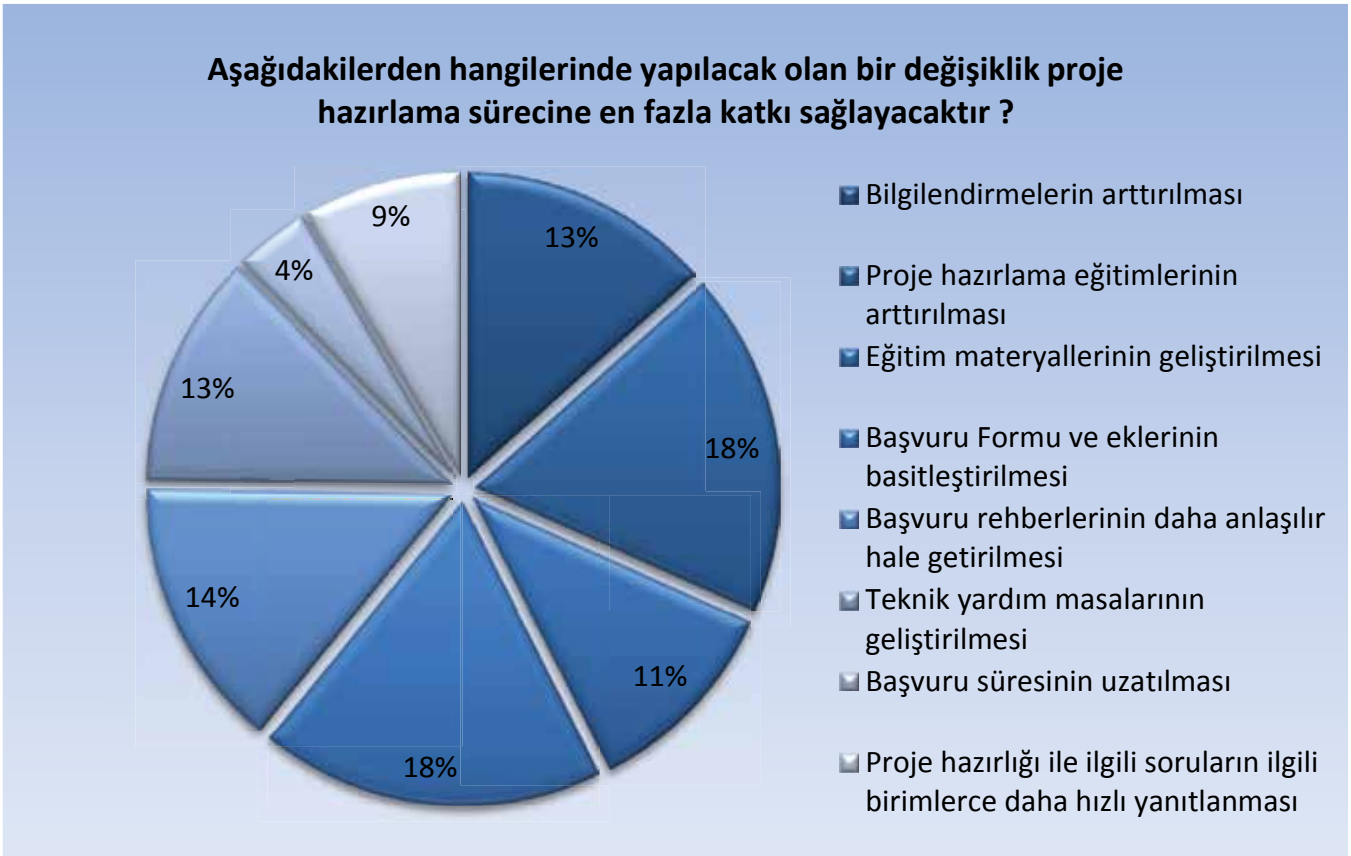

Grafik 20. KOBİ’lerin proje hazırlığı sürecine en fazla katkı sağlayacağını düşündüğü değişiklikler

İşletmelerin proje hazırlama sürecine en fazla katkı sağlayacağını düşündükleri değişiklerden ilk sırada %18 oranlarıyla proje başvuru eğitimlerinin arttırılması ve başvuru formu ve eklerinin basitleştirilmesi, ikinci sırada %14 oranıyla başvuru rehberinin daha anlaşılır hale getirilmesi ve üçüncü sırada %13’lük oranla teknik yardım masalarının geliştirilmesi ve bilgilendirilmelerin arttırılması yer almaktadır. İşletmelerin proje hazırlama sürecine en az katkı sağlayacağını düşündükleri değişiklik ise %4 oranla başvuru süresinin uzatılmasıdır.

3.2.10. Destek Alan KOBİ'lerin Proje Hazırlığı Sürecinde Gerekli Evrakların Çokluğundan Kaynaklı Vakit Kaybı Yaşamalarının Değerlendirilmesi

Grafik 21. KOBİ'lerin proje hazırlığı sürecinde evrakların çokluğundan dolayı vakit kaybı yaşanması durumu

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %74'ü Ajansın istemiş olduğu evrakların fazla olmasından kaynaklanan vakit kaybı yaşadıklarını, %26'sı ise bu sürecin vakit kaybına neden olmadığını belirtmiştir.

3.2.11. Destek Alan KOBİ'lerin Proje Hazırlık Aşamasında Ajans Dışında Danışmanlık Hizmeti Alma Dağılımları

Grafik 22. KOBİ'lerin proje hazırlığı sürecinde ajans dışında danışmanlık hizmeti almaları

İşletmelerin %81'i proje hazırlık aşamasında danışmanlık hizmeti aldığını, %19'u ise destek almadığını belirtmiştir.

3.3. DESTEK ALAN KOBİ'LERİN PROJE UYGULAMA SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.3.1. KOBİ'lerin Ajans Uzmanları Tarafından Verilen Eğitimlere Katılma Durumları

Grafik 23. KOBİ'lerin ajans uzmanları tarafından verilen eğitimlere katılma durumları

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %68'i mali destek sözleşmesi imzalandıktan sonra ajans uzmanları tarafından verilen eğitimlere katılım sağlandığını, %32'si ise eğitimlere katılımın olmadığını belirtmiştir.

3.3.2. KOBİ'lerin Ajans Uzmanlarına Yönelik Değerlendirmeleri

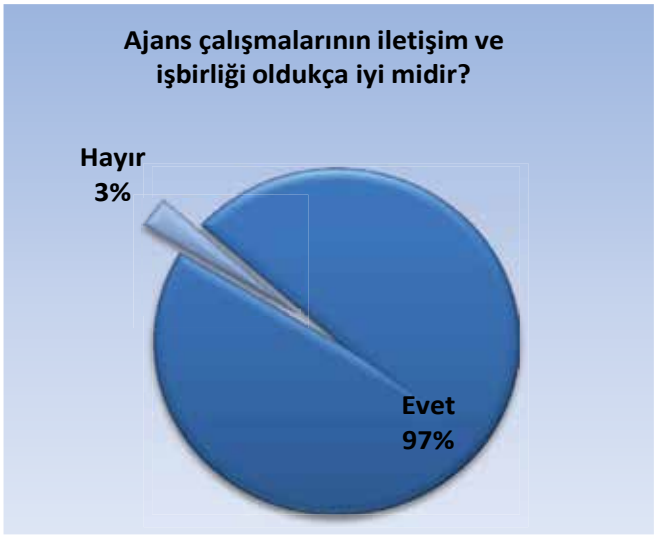

Grafik 24. KOBİ'lerin ajans uzmanlarına yönelik değerlendirmeleri

İşletmelerin %97'si destek alma süreçlerinde ajans çalışanlarının iletişim ve işbirliği konusunda oldukça iyi olduklarını belirtirken, sadece %3'lük bir oranda ajans çalışanlarının bu konuda iyi olmadıklarını ifade etmiştir. DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %94'ü proje uygulama sürecinde ajansın izleme uzmanlarının her konuda yakından ilgi gösterdiklerini, %6'sı ise uzmanların yeterli ilgiyi göstermediğini belirtmiştir.

3.3.3. KOBİ'lerin Ödemelerdeki Gecikmelerden Kaynaklı Yaşanan Aksaklıkları

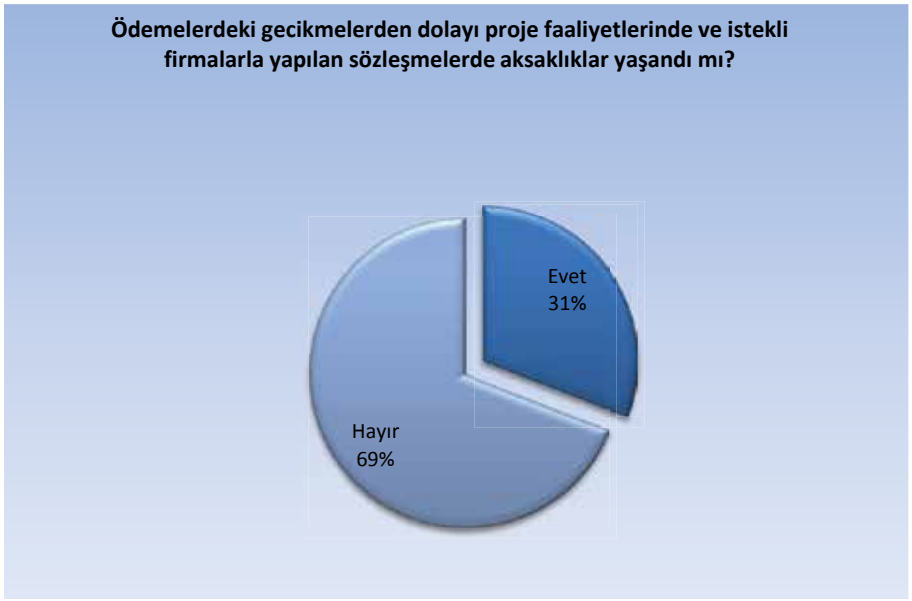

Grafik 25. KOBİ'lerin ödemelerdeki gecikmelerden kaynaklı yaşanan aksaklıkları

İşletmelerin %69'u ödemelerin gecikmesinin proje faaliyetleri ve diğer firmalarla yapılan sözleşmelerde aksaklıklara neden olmadığını, %31'i ise gecikmelerin sözleşmelerde aksaklıklara yol açtığını belirtmiştir.

3.3.4. KOBİ'lerin Satın Alma Usullerinin Karmaşıklığına Yönelik Değerlendirmeleri

Grafik 26. KOBİ'lerin satın alma usullerinin karmaşıklığına yönelik değerlendirmelere

İşletmelerin %60'ı proje uygulama sürecinde satın alma usullerinin karmaşıklığından dolayı zorlandıklarını, %40'ı ise usullerin karmaşıklığının zorlayıcı olmadığını belirtmiştir.

3.3.5. Destek Alan KOBİ'lerin İhale Süreçlerindeki Zorlukların Oluşturduğu Risklere Yönelik Değerlendirmeleri

Grafik 27. KOBİ'lerin ihale süreçlerindeki zorlukların oluşturduğu riskler

İşletmelerin %29'u ihale süreçlerindeki zorlukların projenin zamanında tamamlanmama riskine neden olduğunu, %71'i ise böyle bir riskin ortaya çıkmadığını ifade etmiştir.

3.3.6. Destek Alan KOBİ'lerin Proje İçeriklerinin Hibe Programı Öncelikleri İle Örtüşmesine Yönelik Değerlendirmeleri

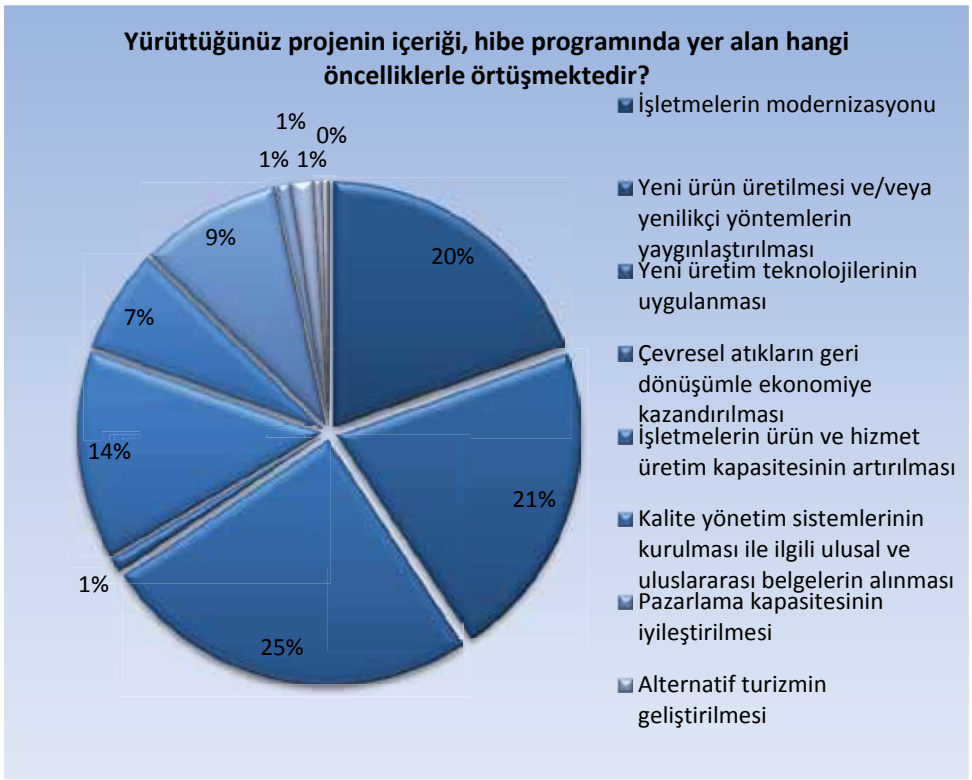

Grafik 28. KOBİ'lerin proje içeriğinin hibe öncelikleri ile örtüşmesine yönelik değerlendirmeleri

DOĞAKA'dan destek alan işletmeler yürüttükleri proje içeriğinin hibe programında yer alan önceliklerle örtüşmesine yönelik değerlendirmelerinde, ilk sırada ***"Yeni üretim teknolojilerinin uygulanması",*** ikinci sırada ***"Yeni ürün üretilmesi ve yenilikçi yöntemlerin yaygınlaştırılması"***, üçüncü sırada ***"İşletmelerin modernizasyonu"*** ve dördüncü sırada ise "***İşletmelerin ürün ve hizmet kapasitelerinin arttırılması"*** yer almaktadır.

3.3.7. Destek Alan KOBİ'lerin DOĞAKA'nın Destek Konuları ve Kapsamına Yönelik Değerlendirmesi

Grafik 29. KOBİ'lerin destek konuları ve kapsamının değiştirilmesine yönelik değerlendirilmeleri

İşletmelerin %40'ı ajansın destek konuları ve kapsamını değiştirmesi gerektiğini, %60'ı ise değişikliğin gerekli olmadığını belirtmiştir.

3.3.8. KOBİ'lerin Yeni Mali Destek Programlarında Öncelik Verilmesini İstedikleri Sektörler ve Faaliyet Alanları

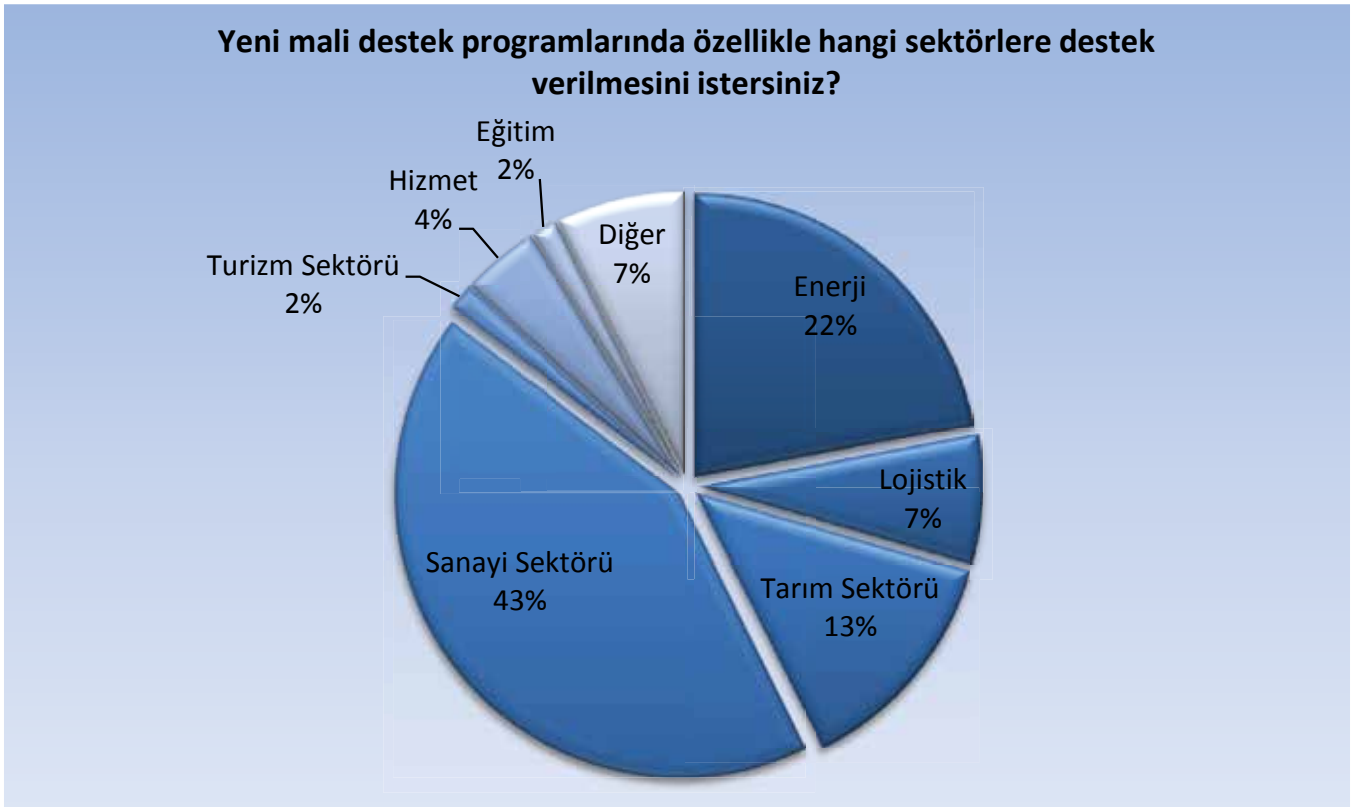

Grafik 30. KOBİ'lerin yeni mali destek programında öncelik verilmesini istedikleri sektörler

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %43'ü yeni mali destek programında sanayi, %22'si enerji, %13'ü tarım ve %7'si lojistik sektörüne öncelik verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Tablo 1. KOBİ'lerin yeni mali destek programlarında öncelik verilmesini istedikleri faaliyet alanları

Yeni mali destek programlarında özellikle hangi faaliyet alanlarına destek verilmesini istersiniz?	
Faaliyet Alanları	**Yüzde (%)**
Gıda ürünleri ve içecek imalatı	**20**
Tütün ürünleri imalatı	**2**
Tekstil ürünleri imalatı	**10**
Giyim eşyası imalatı, kürkün işlenmesi ve boyanması	**8**
Derinin tabaklanması ve işlenmesi; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı ve ayakkabı imalatı	**2**
Ağaç ve mantar ürünleri imalatı, hasır ve buna benzer, örülerek yapılan maddelerin imalatı	**5**
Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı	**2**
Basım ve yayım; plak, kaset ve benzeri kayıtlı medyanın çoğaltılması	**1**
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı	**1**
Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	**2**
Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı	**6**
Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	**2**
Ana metal sanayii	**9**
Makine ve teçhizatı hariç; metal eşya sanayii	**8**
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı	**3**
Elektrikli makine ve cihazların imalatı	**4**
Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı	**1**
Mobilya imalatı	**8**
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar	**3**
Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	**2**

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin yeni mali destek programlarında destek verilmesini istedikleri öncelikli faaliyet alanları; gıda ürünleri ve içecek imalatı (%20), tekstil ürünleri imalatı (%10), ana metal sanayi (%9), makine ve teçhizatı hariç; metal eşya sanayi, mobilya imalatı ve giyim eşyası imalatı, kürkün işlenmesi ve boyanması (%8)'dir.

3.3.9. KOBİ'lerin Proje Uygulama Sürecinde Danışmanlık Hizmeti Alma Durumu

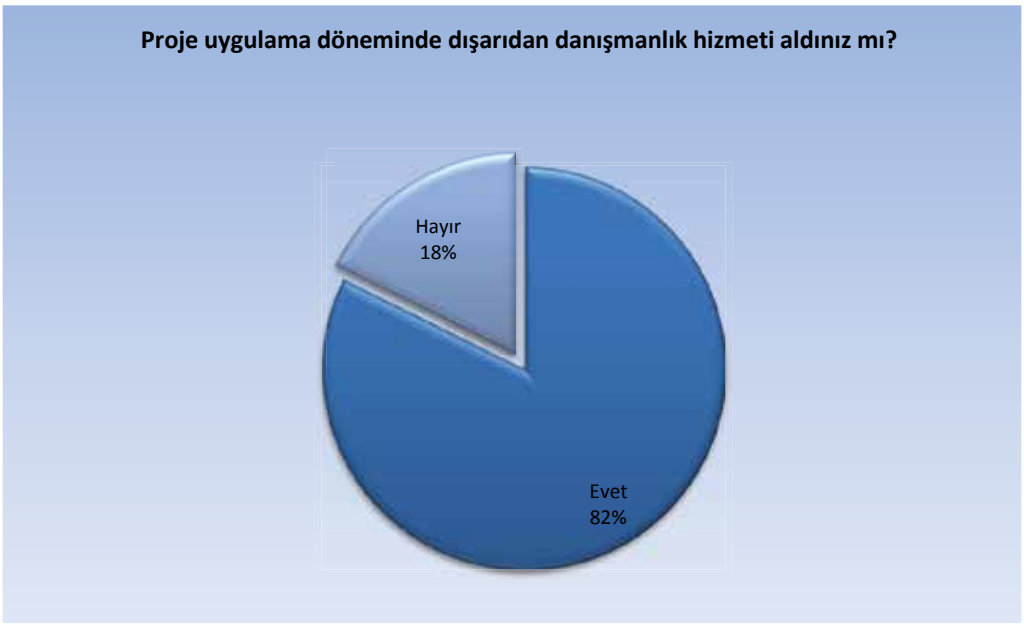

Grafik 31. KOBİ'lerin proje uygulama sürecinde danışmanlık hizmeti alma durumu

İşletmelerin %82'si proje uygulama sürecinde danışmanlık hizmeti aldıklarını, %18'i ise danışmanlık hizmeti almadıklarını belirtmiştir.

3.3.10. Destek Alan KOBİ'lerin Proje Uygulama Sürecinde Karşılaştıkları Sorunların Dağılımı

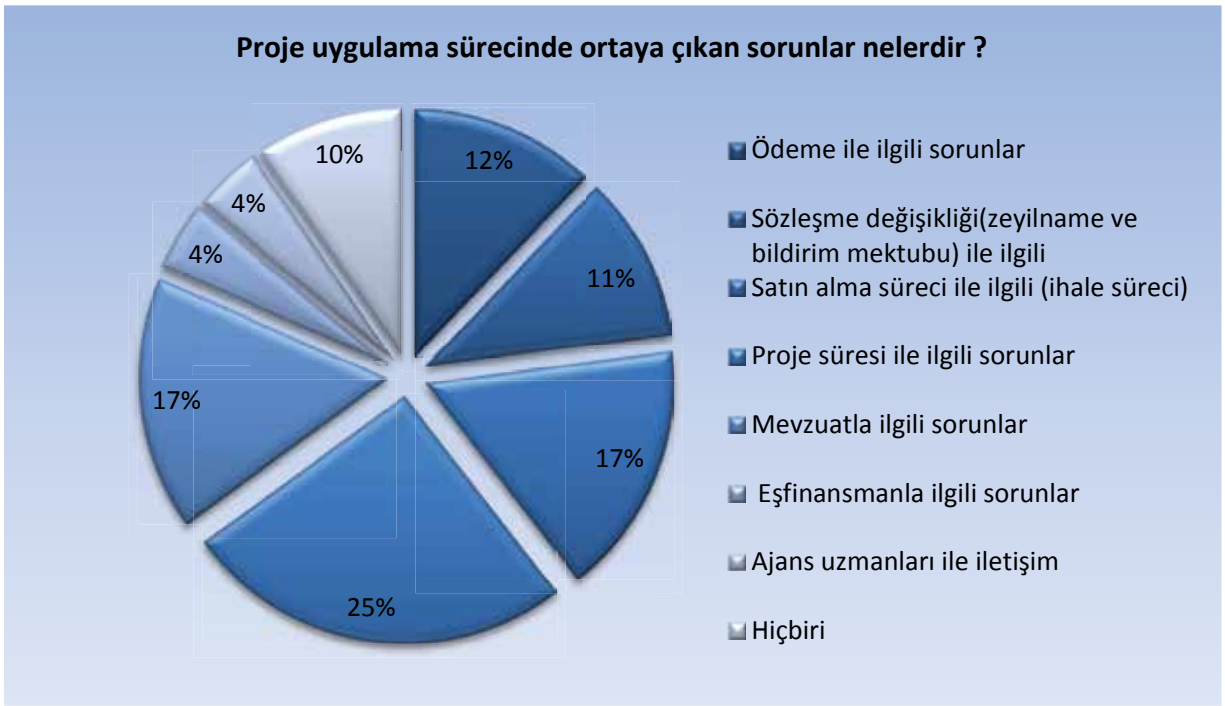

Grafik 32. KOBİ'lerin proje uygulama sürecinde karşılaştıkları sorunlar

İşletmelerin proje uygulama sürecinde yaşadıkları sorunlarda ilk sırada proje süresi (% 25), ikinci sırada satın alma süreci (ihale süreci) ve mevzuat (% 17), üçüncü sırada ödeme (%12) ve dördüncü sırada sözleşme değişikliği (%11) yer almaktadır.

3.3.11. Destek Alan KOBİ'lerin Uygulama Sürecinde Projede Değişiklik Yapma Durumu

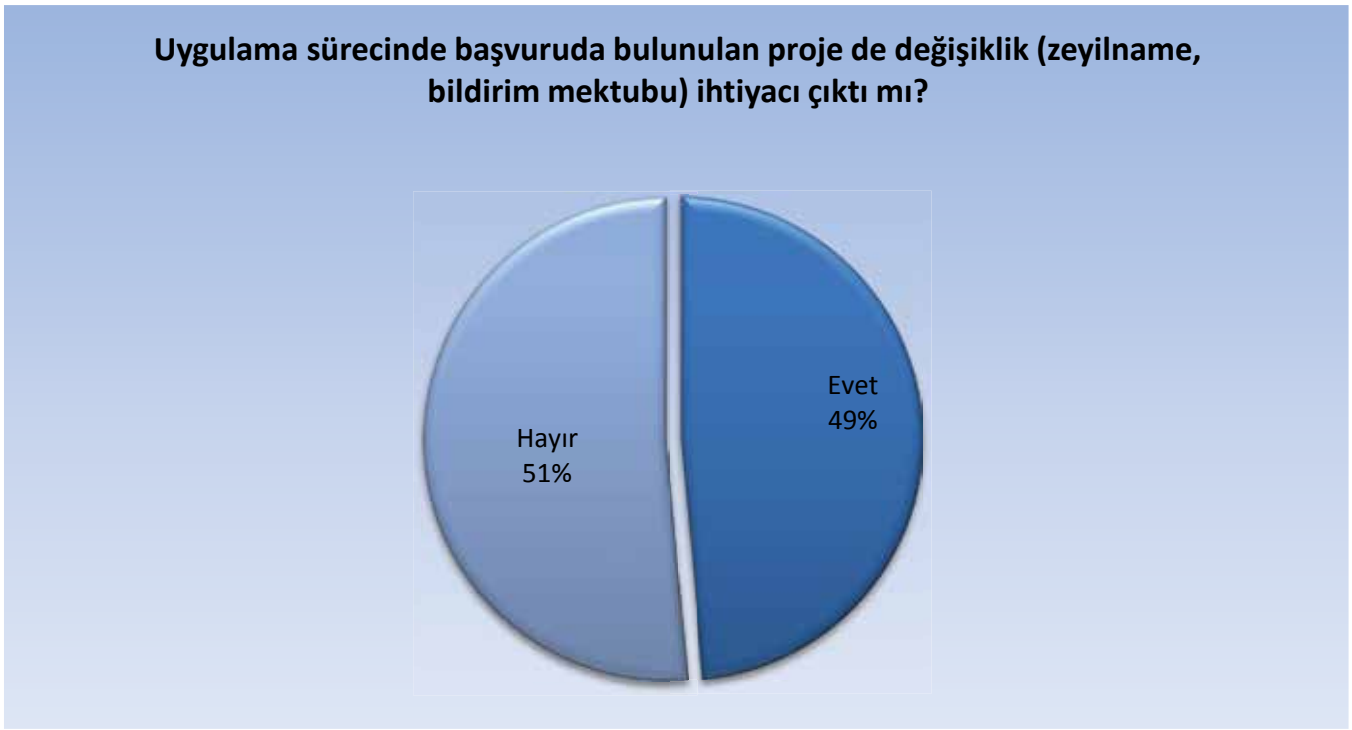

Grafik 33. KOBİ'lerin proje uygulama sürecinde projede değişiklik yapma durumu

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %51'i proje uygulama sürecinde zeyilname ve bildirim mektubu gibi herhangi bir değişiklik ihtiyacının ortaya çıkmadığını, %49'u ise projede değişiklik yapıldığını belirtmiştir.

3.3.12. Destek Alan KOBİ'lerin Satın Alma Süreçlerine Yönelik Değerlendirmesi

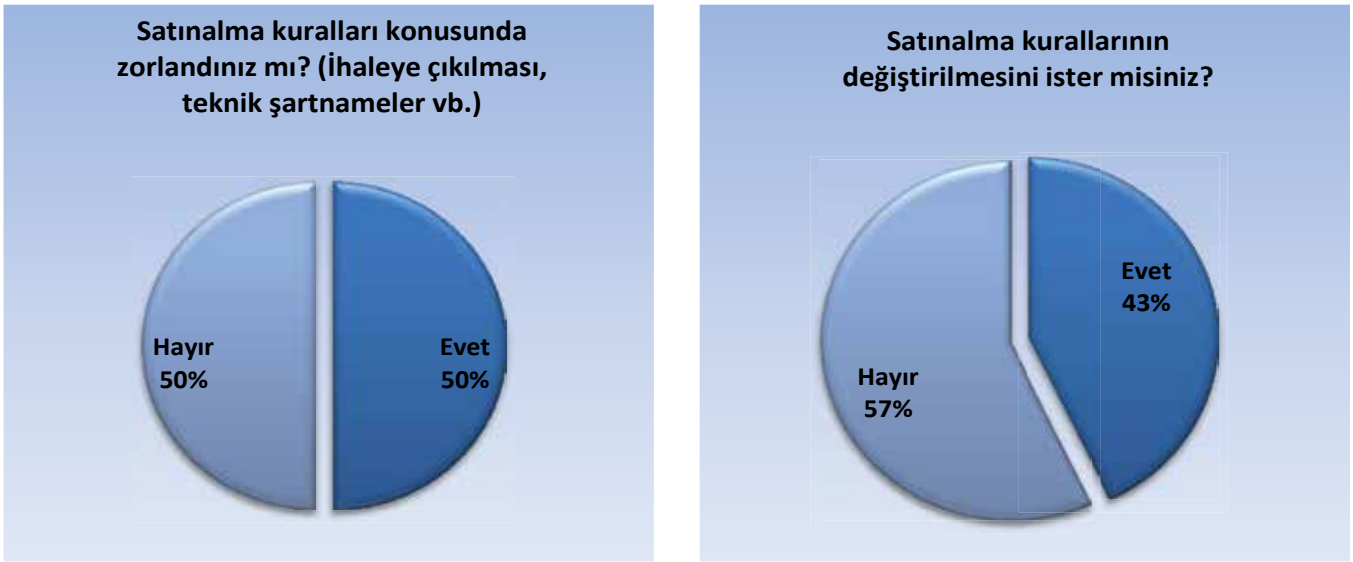

Grafik 34. KOBİ'lerin satın alma süreçlerine yönelik değerlendirmesi

İşletmelerin %50'si satın alma süreçlerinde zorlandıklarını belirtirken, %50'si herhangi bir zorluk yaşamadıklarını ifade etmiştir. Ayrıca işletmelerin %43'ü satın alma kurallarının değiştirilmesini isterken, %57'si değişikliğe ihtiyaç olmadığını belirtmiştir.

3.3.13. Destek Alan KOBİ'lerin Eş Finansman Karşılama Yöntemlerinin Dağılımı

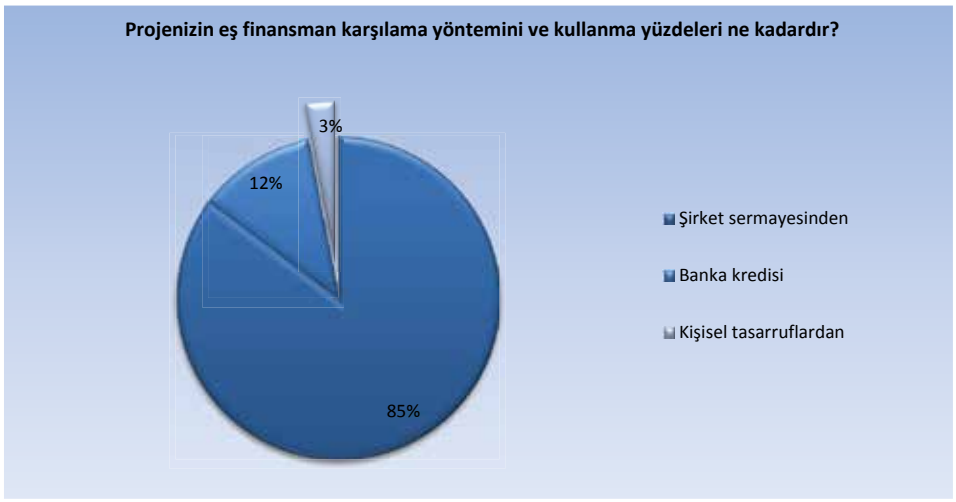

Grafik 35. KOBİ'lerin eş finansman karşılama yöntemleri

İşletmelerin %85'i eş finansman ihtiyaçlarını şirket sermayesinden, %12'si ise banka kredisi kullanarak karşıladıklarını belirtmiştir.

3.3.14. DOĞAKA Hibe Desteği Dışında Destek Alan KOBİ'lerin Finansman Kaynaklarının Dağılımı

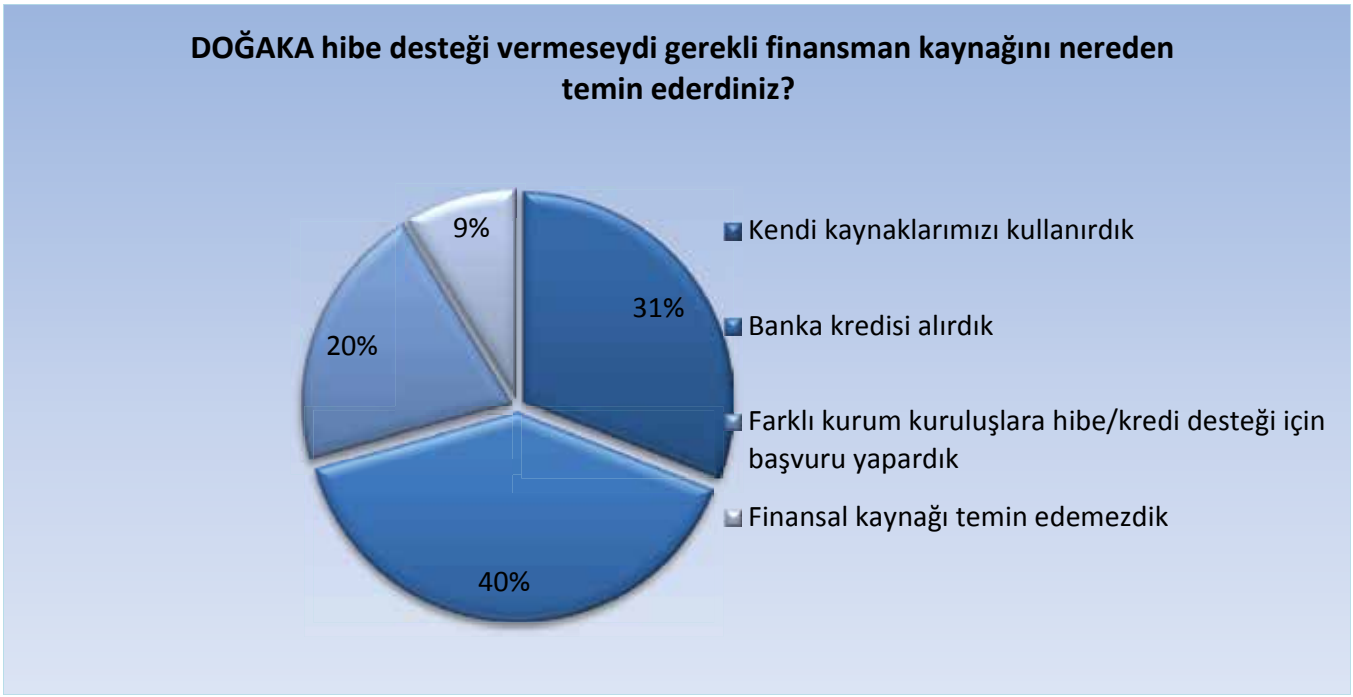

Grafik 36. KOBİ'lerin hibe desteği alınamaması durumunda finansman temin Kaynakları

İşletmelerin %40'ı DOĞAKA'nın hibe desteği vermemesi durumunda banka kredisi, %31'i kendi kaynaklarını kullanarak, %20'si ise farklı kuruluşlara kaynak temini için başvuruda bulunarak gerekli finansman ihtiyaçlarını karşılayacaklarını ifade etmiştir. İşletmelerin sadece %9'u finansal kaynak temin edemeyeceklerini belirtmiştir. Genel olarak, verilen mali destek programlarının etkinliğini ölçmede ve ne ölçüde maliyet etkin olduğunun değerlendirilmesinde kullanılan yöntemlerden en gelişmiş olanı

fayda-maliyet analizidir. Mali destek programlarından sonra yapılan fayda-maliyet analizi; uygulamanın başlamasını takip eden belirli bir süre içinde katlanılan ve katlanılması beklenen maliyetler ile üretilen ve üretilmesi beklenen faydaların sayısal olarak ölçülmesidir. Bunun için, müdahaleye ilişkin olarak yapılan tüm harcamalar toplanır ve elde edilen her türlü faydanın ekonomik değeri hesaplanır. Firmaların 2010 yılı, 2011 yılı, 2012 yılı için öngördüğü ciro tutarının sonraki yıllarda %6-7-8 enflasyon oranıyla artacağı, firmaların 2010, 2011, 2012 yıllarında gerçekleşen kârlılığının sonraki yıllarda da aynı oranda gerçekleşecebileceğini ve gelir matrahından kurumlar vergisi kesileceği, fonların alternatif getirisi olarak devlet borçlanma oranının yıllık sabit %5-7 oranında tahminen olacağı varsayımıyla 3 yıllık projeksiyon yapılarak net bugünkü değerleri ortaya çıkarmaktadır.

3.3.15. Destek Alan KOBİ'lerin Projeyi Gerçekleştirme Amacı

Grafik 37. KOBİ'lerin projeyi gerçekleştirme amaçları

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin proje gerçekleştirme amaçları sırasıyla, üretim kapasitesini arttırmak (%27), teknolojik altyapıyı geliştirmek (%26), istihdamı arttırmak (%21), işletmenin satış, pazarlama ve rekabet gücünü (%0,8) arttırmaktır.

3.4. DESTEK ALAN KOBİ'LERİN PROJE UYGULAMA SONRASININ DEĞERLENDİRİLMESİ

3.4.1. DOĞAKA'dan Destek Alınmaması Durumunda Yatırımın Durumu

Grafik 38. KOBİ'lerin ajansın desteğinin alınamaması durumunda yatırımın durumu

İşletmelerin %60'ı ajanstan destek almamaları durumunda aynı yatırımı gerçekleştireceklerini, %40'ı ise destek almadan aynı yatırımı yapamayacaklarını belirtmiştir.

3.4.2. Desteğin Kurumsal Yapı Üzerindeki Etkisi

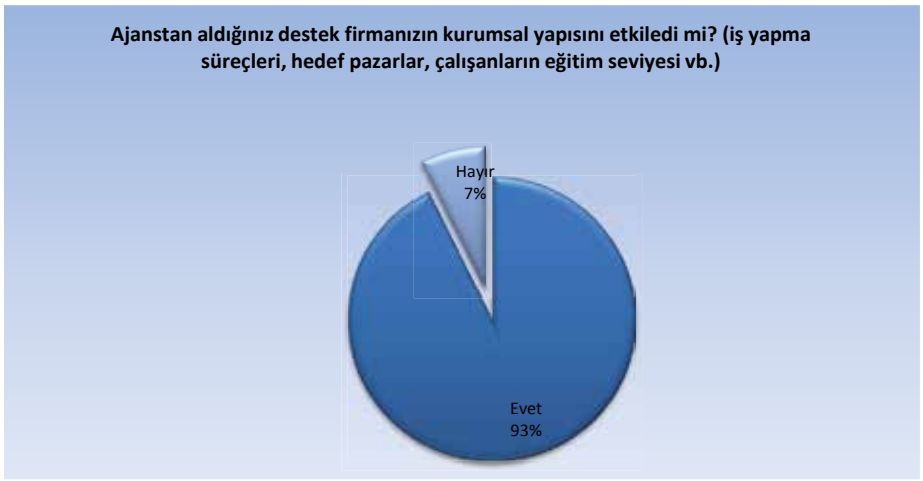

Grafik 39. Desteğin kurumsal yapı üzerindeki etkileri

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %93'ü proje desteğinin, iş yapma süreci, hedef pazarlar, çalışanların eğitim seviyesi vb. konularda etkili olduğunu, %7'si ise bu desteğin söz konusu konularda etkisinin olmadığını ifade etmiştir.

3.4.3. İşletmelerin Yeni Mali Destek Programlarına Başvuru Yapma Eğilimleri

Grafik 40. Yeni mali destek programlarına başvuru yapılma eğilimi

Destek alan işletmelerin %88'si yeni mali destek programlarına başvuru yapmayı düşünürken, %12'si ise böyle bir düşüncelerinin olmadığını ifade etmiştir.

3.4.4. Proje Kapsamında Faaliyet Gösterilen Pazarlar

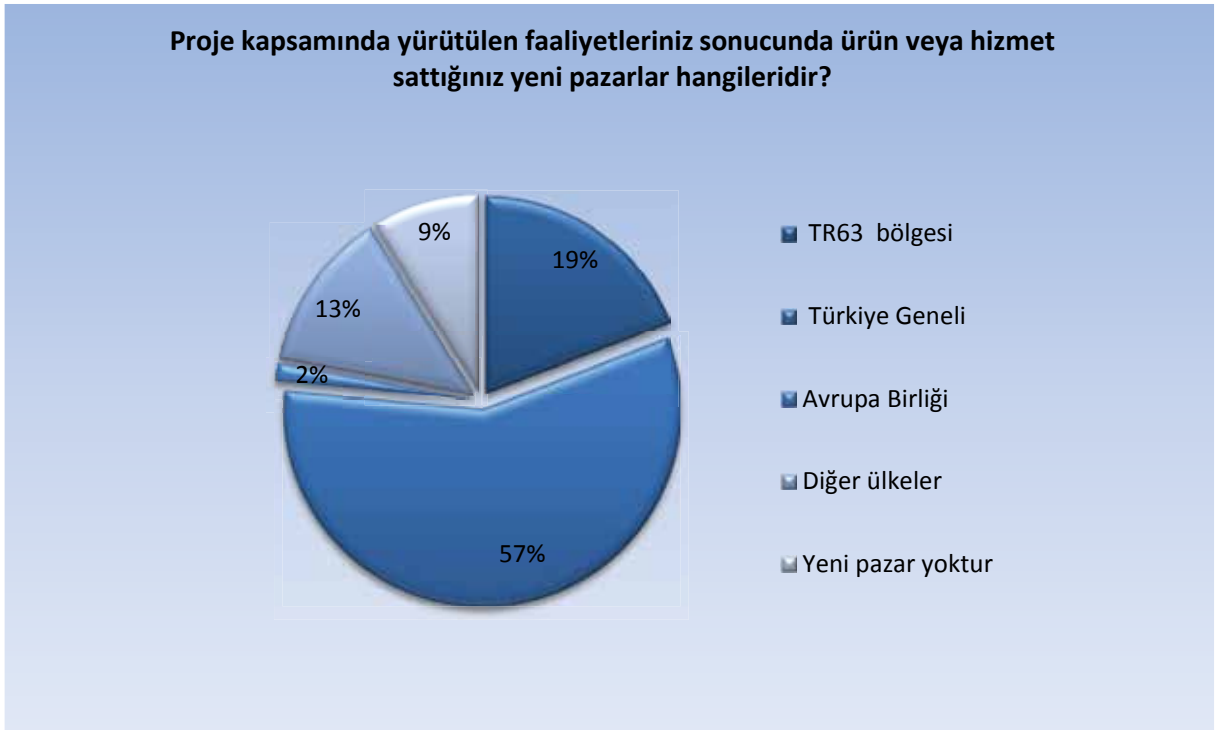

Grafik 41. Proje kapsamında faaliyet gösterilen pazarlar

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin proje kapsamında yürütülen faaliyetler sonucunda ürün veya hizmet sattıkları yeni pazarlar arasında, ilk sırada Türkiye geneli (%57) , ikinci sırada TR63 bölgesi (%19) ve üçüncü sırada Avrupa Birliği dışındaki diğer ülkeler (%13) yer almaktadır. İşletmelerin sadece %9'u yeni pazarların olmadığını belirtmiştir.

3.4.5. Destek Alan KOBİ'lerin Ajans Ödeme Prosedürüne Yönelik Değerlendirmesi

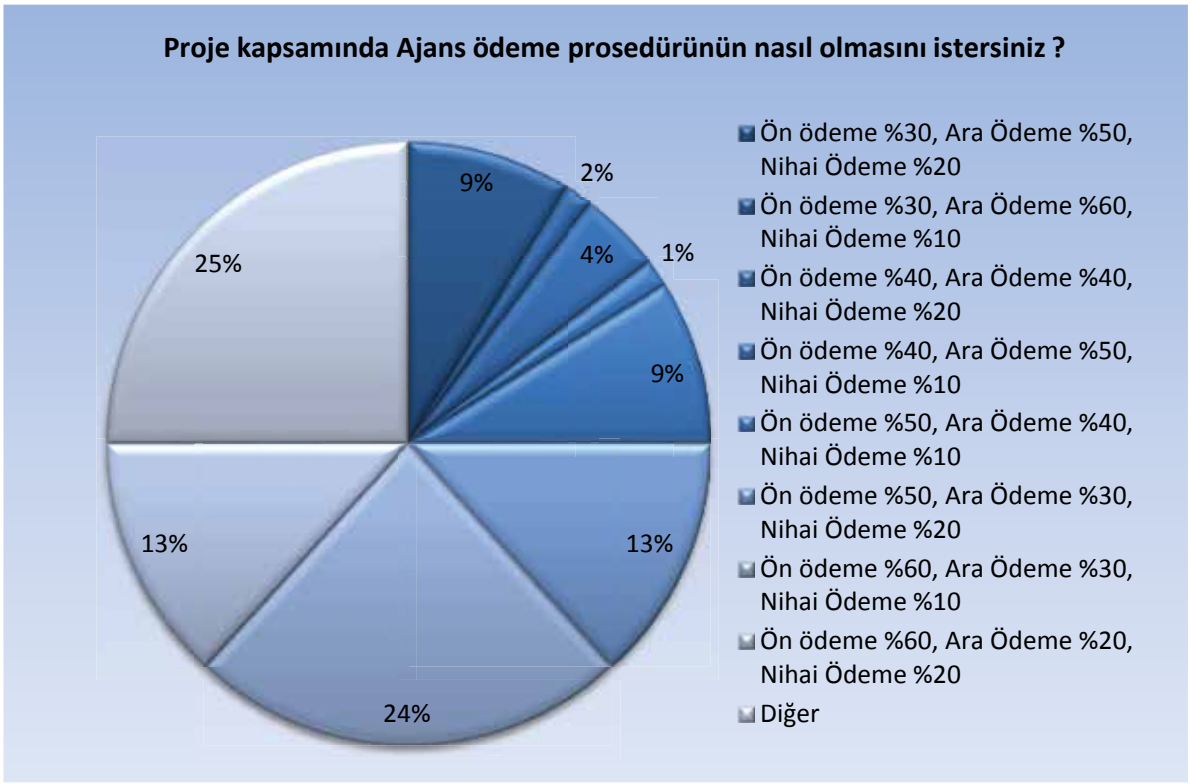

Grafik 42. İşletmelerin Ajans ödeme prosedürüne yönelik değerlendirmeler

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %25'i diğer ödeme yöntemlerinin uygulanmasını istemektedir. Ayrıca işletmelerin %24'ü "**Ön ödemenin %60, Ara Ödemenin %30, Nihai Ödemenin %10"**, işletmelerin %13'ü "**Ön ödemenin %50, Ara Ödemenin %30**" şeklinde yapılmasını beklemektedir. Ödeme yönteminde diğer seçeneğinin %25 olması işletmelerin ön ödeme oranının %60'tan fazla olması yönünde beklentiye sahip olduklarını gösterdiği ifade edilebilir.

3.4.6. Destek Alan KOBİ'lerin Proje Hedeflerine Ulaşma Durumları

Grafik 43. İşletmelerin hedeflerine ulaşma durumları

Destek alan işletmelerin %60'ı projeye başlama amaçlarının tamamına, %37'si ise hedeflerine kısmen ulaştıklarını ifade etmiştir. İşletmelerin sadece %3'ü hedeflerine ulaşamadıklarını belirtmiştir.

3.4.7. Destek Alan KOBİ'lerin Projenin Tüm Süreçlerine Yönelik Değerlendirmesi

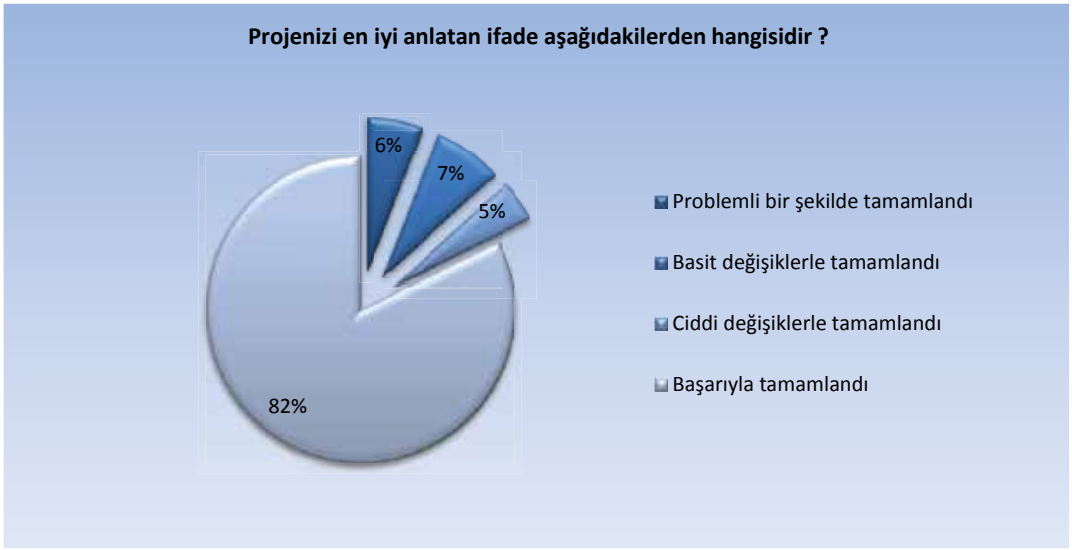

Grafik 44. İşletmelerin projeyi en iyi anlatan ifadeleri

İşletmelerin %82'si projelerinin başarıyla, %7 'si basit değişikliklerle, %6'sı problemli bir şekilde, %5'i ise ciddi değişikliklerle tamamlandığını belirtmiştir.

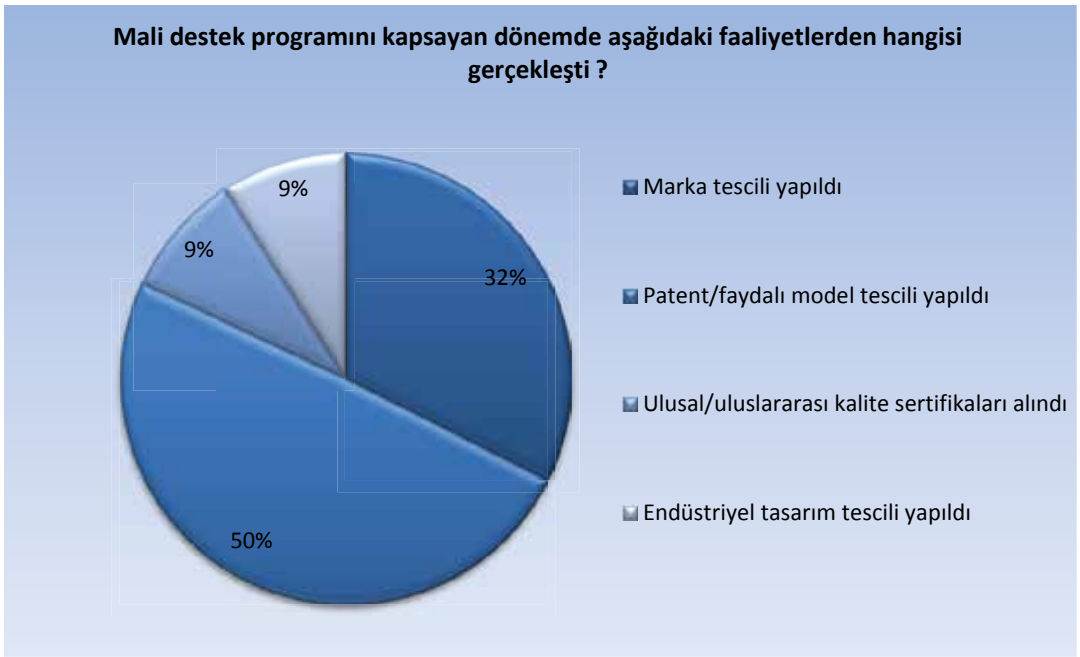

Grafik 45. Mali destek programında gerçekleştirilen faaliyetler

Mali destek programını kapsayan dönemde işletmelerin gerçekleştirdiği faaliyetler arasında, ilk sırada "patent/faydalı model tescili" (%50), ikinci sırada "marka tescili" (%32), üçüncü sırada ise "ulusal/uluslararası kalite sertifikalarının alınması" ve "endüstriyel tasarım tescilinin yapılması" (%9) yer almaktadır.

3.4.8. Destek Alan KOBİ'lerin Mali Destek Sonrası İşletme Performansına Yönelik Değerlendirmesi

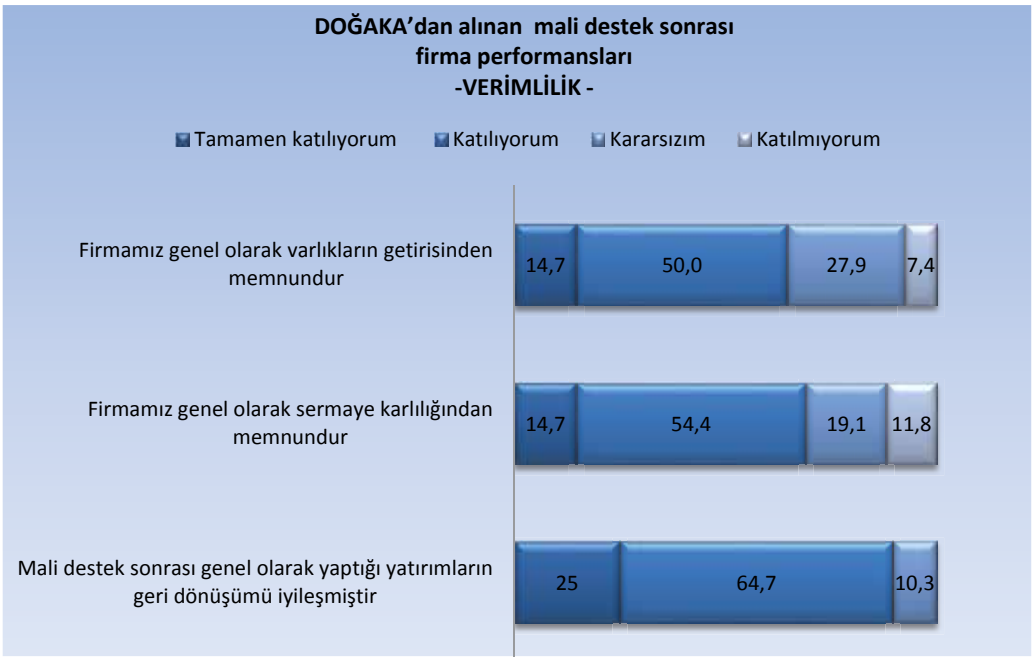

Grafik 46. İşletmelerin performansları (verimlilik)

Destek alan işletmelerin %65'i firmaların genel olarak varlıklarının getirisinden ve sermaye karlılıklarından memnun olduğunu, %89'u mali destek sonrası genel olarak yatırımların geri dönüşümünün iyileştiğini ifade etmiştir.

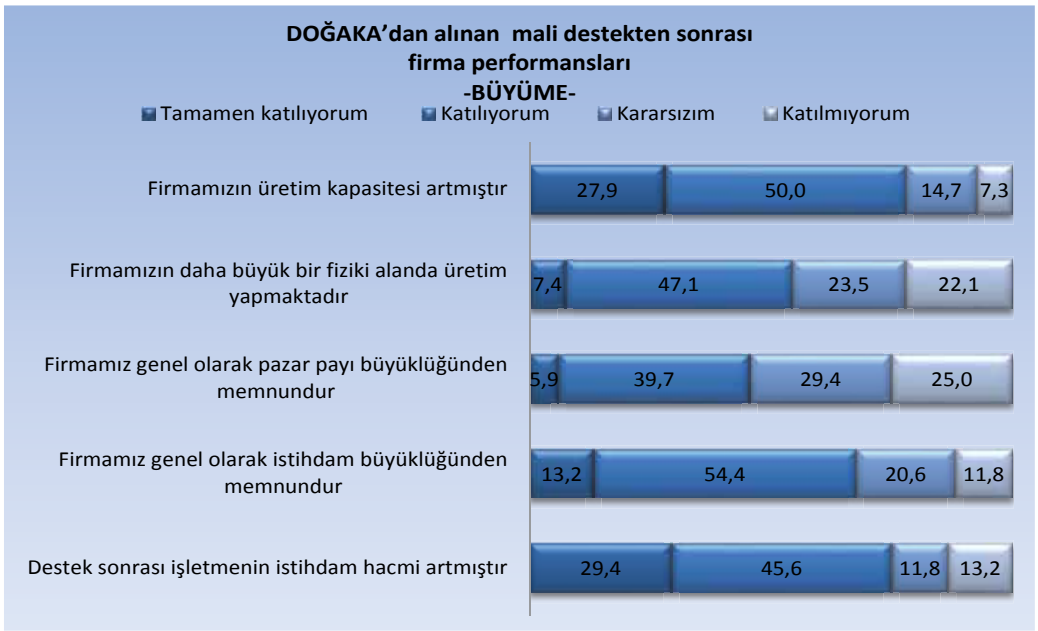

Grafik 47. İşletmelerin performansları (büyüme)

Mali destek sonrasında işletmelerin %78'i üretim kapasitelerinin arttığını, %75'i istihdam hacminin arttığını, %54'ü fiziki üretim alanlarının büyüdüğünü, %68'i istihdam büyüklüğünden ve %45'i ise pazar payı büyüklüğünden memnun olduğunu belirtmiştir.

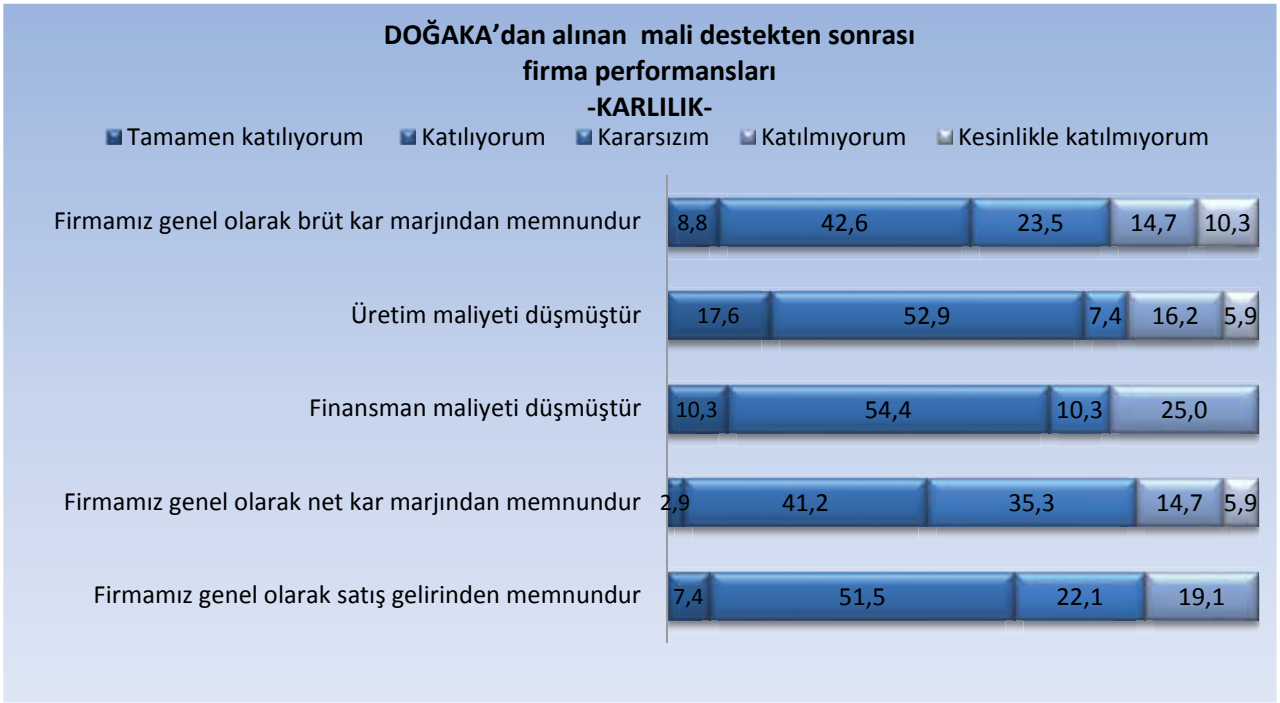

Grafik 48. İşletmelerin performansları (karlılık)

Destek alan işletmelerin %51'i brüt kâr marjlarından, %44'ü net kar marjlarından ve %59'u genel olarak satış gelirlerinden memnun olduklarını, %71'i üretim ve %65'i finansman maliyetlerinin düştüğünü ifade etmiştir.

3.4.9. Proje Etkilerinin Değerlendirmesi

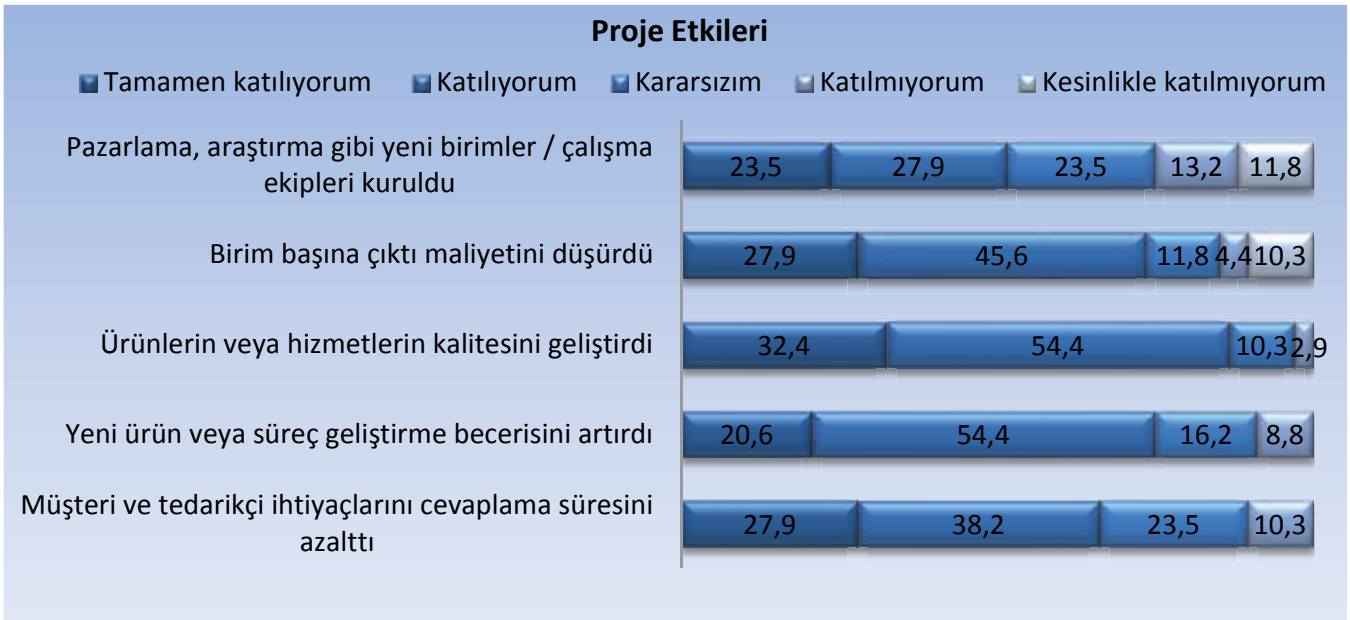

Grafik 49. Proje etkileri

İşletmelerin %77'si destek aldıkları proje sayesinde ürün ve hizmetlerin kalitesinin geliştiğini, %75'i yeni ürün veya süreç geliştirme becerilerinin arttığını, %74'ü birim başına çıktı maliyetinin düştüğünü, %66'sı müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süresinin azaldığını ve %51'i ise pazarlama, araştırma gibi yeni birimler/çalışma ekipleri kurulduğunu belirtmiştir.

3.4.10. KOBİ'lerin Mali Destek Programı Döneminde Gerçekleştirdiği Yenilikler

Grafik 50. Mali destek programında gerçekleştirilen yenilikler

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin % 62'si mali destek döneminde gerçekleştirilen yenilikler kapsamında müşterilerin finansman gibi sorunlarının çözülmesi amacıyla ekip kurduğunu ve yeni bir satış veya dağıtım yöntemi uygulandığını, %59'u ürün tanıtımı için yeni ortam veya reklam teknikleri kullandığını, %53'ü ürünün tasarım ve ambalajının estetiğinde önemli değişiklikler yaptığını belirtmiştir.

3.4.11. Mali Destek Projelerinin Çıktı ve Sonuçları

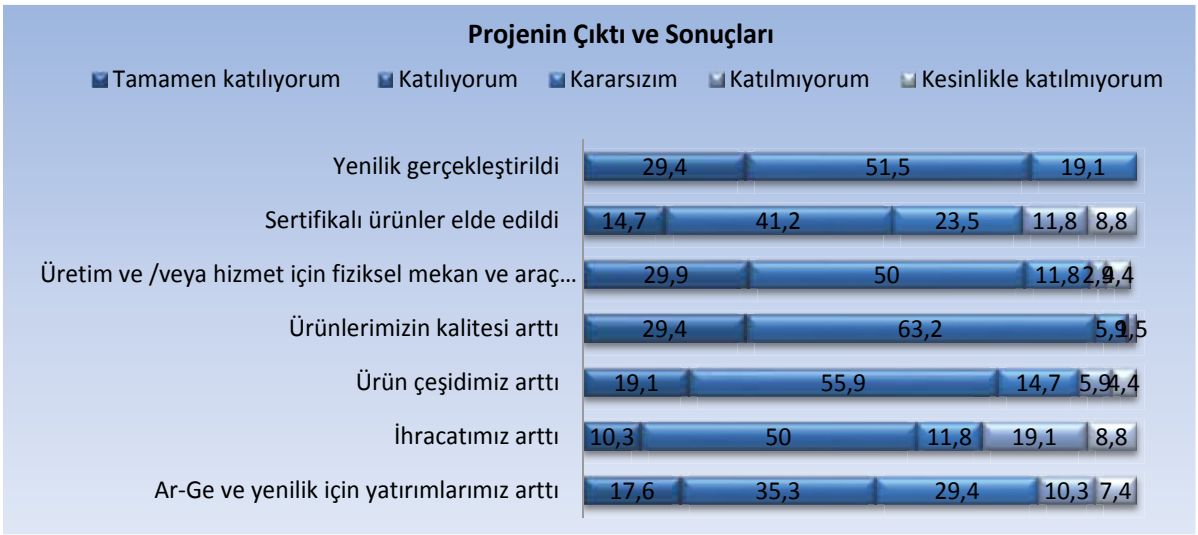

Grafik 51. Projenin çıktı ve sorunları

DOĞAKA tarafından desteklenen projelerin çıktı ve sonuçlarına yönelik yapılan değerlendirmelerde işletmelerin %93'ü ürünlerinin kalitesinin artığını, %81'i yenilik gerçekleştirildiğini, %80'i üretim veya hizmet için fiziksel mekan ve araç yatırımı yapıldığını, %75'i ürün çeşidinin arttığını, %60'ı ihracatlarının arttığını, %56'sı sertifikalı ürünler elde edildiğini ve %53'ü Ar-Ge ve yenilik için yatırımların arttığını belirtmiştir.

TR63 bölgesi 2010, 2011, 2012 yılı mali destek programları kapsamında desteklenen projelerin istihdam, yatırım, ihracat ve ürün geliştirme açısından proje alan işletmeler üzerinde olumlu etkiler meydana getirdiği görülmektedir.

TR63 bölgesi, ihracat bakımından 2010 yılında 2,31 milyar dolar iken 2011 yılında 2,89 milyar dolar, 2012 yılında 2,91 milyar dolar olduğu, 2013 yılında ise 3,01 milyar dolar ihracat yapıldığı görülmektedir. Bu oranın her geçen yıl artmış olması TR63 bölgesinin kalkınması açısından verilen destek ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

TR63 bölgesinin ekonomik anlamda kalkınmış olması, bölgeye yapılan sabit yatırımların miktarının artmış olması ve bunun neticesinde istihdamda meydana gelen artış gözle görülmektedir. 2010 yılı TR63 bölgesine yapılan sabit yatırımların miktarı 60.205 TL iken, 2011 yılında 52.136 TL, 2012 yılında 96.141TL, 2013 yılında ise 62.460TL miktarındadır.

Yapılan yatırım miktarına paralel bir şekilde istihdamın da arttığı görülmektedir. 2010 yılında TR63 bölgesi istihdam edilenlerin sayısı 137.840 kişi, 2011 yılında 122.241 kişi, 2012 yılında 149.881 kişi, 2013 yılında ise 191.947 kişi olduğu görülmektedir. İşletmelerin %75'ine yakını destek programıyla istihdamını arttırmıştır. Aynı zamanda destek sonrasında işletmelerin yarısı nitelikli eleman istihdamına başlamış ve işletmelerin yaklaşık yarısı destek sonrasında verimlilik artışı sağlamıştır. Bu demektir ki, TR63 bölgesine yapılan teşvikler neticesinde yapılan sabit yatırımların istihdam üzerinde olumlu etkiler oluşturduğu görülmektedir.

TR63 bölgesi 2010, 2011, 2012 döneminde ekonomik yapı içerisinde sanayi ve hizmetler sektörü lehine bir büyüme gerçekleştirmiştir. 2004 yılında Türkiye toplam sanayi üretiminin %2,17'sini karşılarken bu oran 2011 yılı verilerine göre % 2,60'a yükselmiştir. Aynı şekilde hizmetler sektörü içerisindeki payı da % 2,19'dan, % 2,34'e yükselmiştir. Bütün bu gelişmeler, başta kalkınma ajanslarının ve diğer kurumların vermiş oldukları teşvik ve desteklerin bir sonucudur.

2010, 2011, 2012 yılı Mali destek programlarının bölgesel kalkınma etkileri açısından, yatırım harcamaları, istihdam, satışlar, ihracat ve kurumsallaşma gibi hedefler açısından 2010, 2011, 2012 yılı Mali Destek Programı dikkate değer sonuçlar vermiştir.

Mali desteklerin çok kısa dönemde nihai hedeflere ulaşmasını beklemek gerçekçi değildir. Ancak bu kısa dönemde sağlanan kayıtlı istihdam, kurumsallaşma, satış, ihracat ve kalifiye eleman istihdamındaki artışlar gibi alanlarda gerçekleşen iyileşmelerin uzun dönemli nihai hedeflere ulaşılmasında önemli katkıları olacaktır.

TR63 bölgesinin öncelikleri dikkate alınarak sunulan Ajans destekleri, bir yandan yeni yatırımların hayata geçirilmesini, diğer yandan da mevcut işletmelerin teknolojilerini yenilemesini, rekabet güçlerini arttırmasını ve beşeri sermayelerini geliştirmelerini sağlarken, hayata geçirilen her yeni proje de istihdam üzerinde olumlu etkiler yaratmaktadır.

Kısacası, mali destek programlarının genel amacı, belirli sektör ya da alanları destekleyerek, seçilen bu alanların geliştirilmesine, bölgenin bu alanlarda oluşturduğu artı değer ile rekabetçiliğin artırılmasına ve daha fazla aktörün bu alanlara yönelmesine katkı sağlamaktır. Yine de 2010 ve 2011, 2012 dönemlerinde Mali Destek Programının sonuç ve etkilerine bakıldığında, desteklerden yararlanan işletmecilerin genel amaçlarıyla örtüşerek yeni yatırımlar, artan ihracat ve istihdam performansı gibi sonuçlar gözlenmiştir.

3.4.12. Projelerin Öngörülen Sürede Tamamlanma Durumu

Grafik 52. Projenin öngörülen sürede tamamlanma durumu

İşletmelerin %97'si öngördükleri süre içerisinde projeleri tamamladıklarını, sadece %3'ü proje tamamlama süresinin öngörülen süreden uzun olduğunu belirtmişlerdir.

3.4.13. Destek Alan KOBİ'lerin Geleceğe Yönelik İhtiyaç Alanları

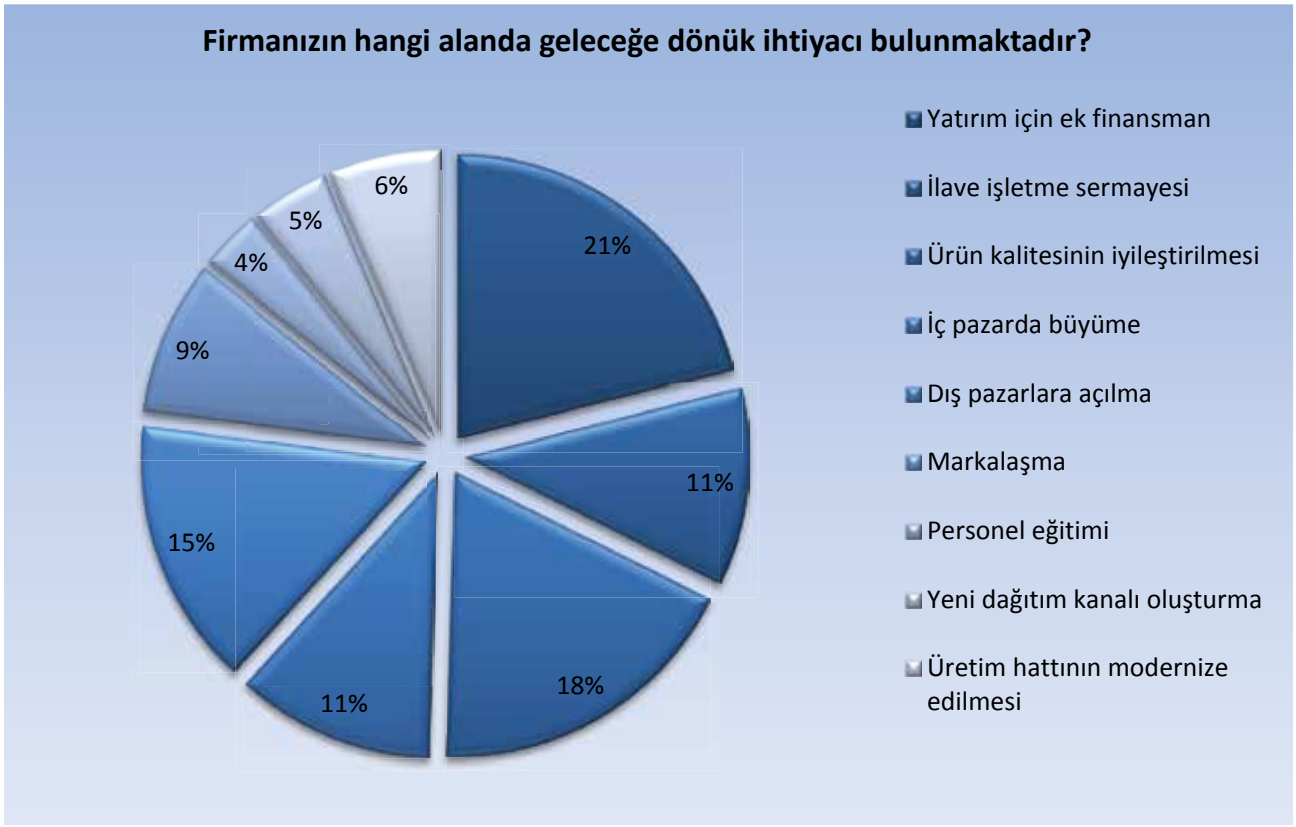

Grafik 53. KOBİ'lerin geleceğe yönelik ihtiyaç alanları

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin geleceğe yönelik ihtiyaç duyduğu alanlarda ilk sırada yatırım için ek finansman (%21), ikinci sırada ürün kalitesinin iyileştirilmesi (%18), üçünü sırada dış pazarlara açılma (%15) ve dördüncü sırada iç pazarda büyümeyle ilave işletme sermayesi (%11) yer almaktadır.

IV. DESTEK ALMAYAN (KARŞILAŞTIRMA GRUBU) İŞLETMELERİN ANALİZİ

4.1. DESTEK ALMAYAN (KARŞILAŞTIRMA GRUBU) İŞLETMELERİN AÇIKLAYICI İSTATİSTİKLERİ

4.1.1. Destek Almayan İşletmelerin Hukuki Durumu

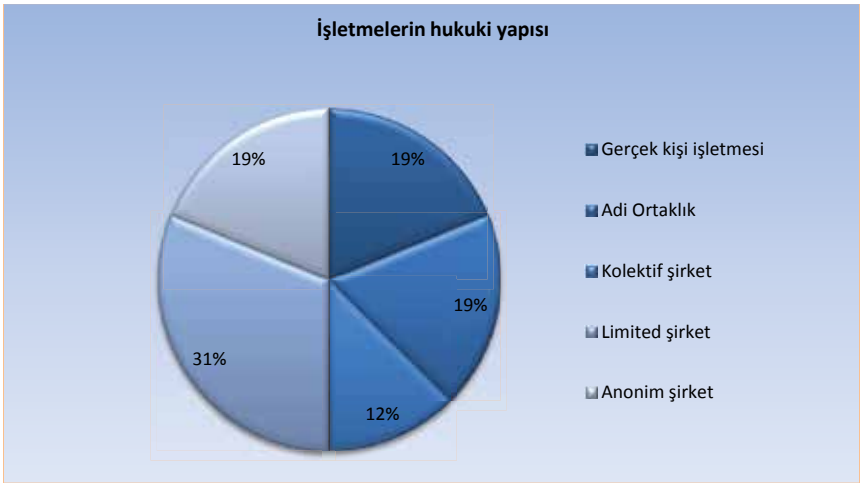

Grafik 54. İşletmelerin hukuki durumu

DOĞAKA mali destek programlarından yararlanmayan işletmelerden %31'i limited şirket, %12'si kolektif şirkettir.

4.1.2. Destek Almayan İşletmelerin Yıllar İtibariyle Ortalama Çalışan Sayısındaki Değişimleri

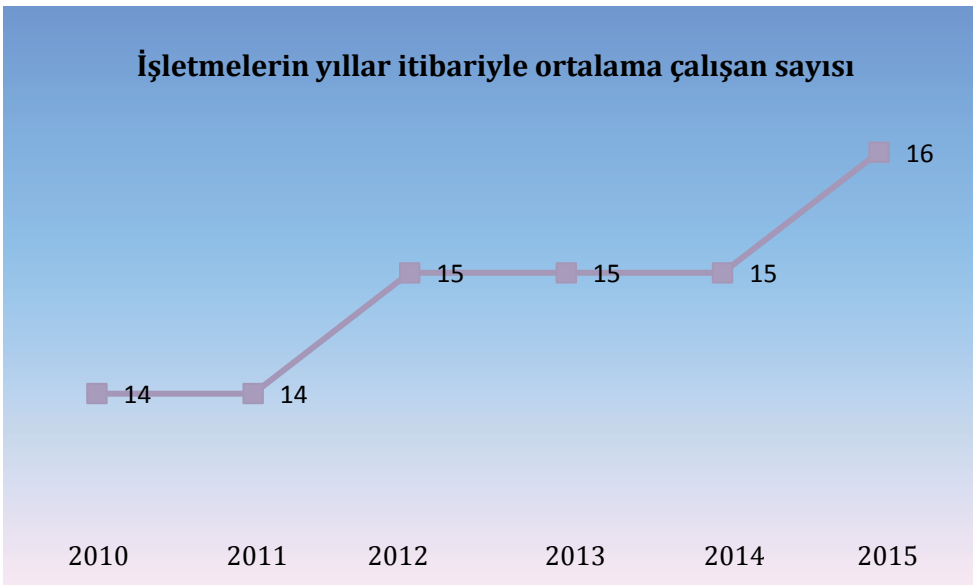

Grafik 55. İşletmelerin yıllar itibariyle ortalama çalışan sayısındaki değişimleri

Destek almayan İşletmelerin ortalama çalışan sayısı 2010 yılında 14 iken, 2015 yılında 16'ya yükselmiştir.

4.1.3. Destek Almayan İşletmelerin Yıllar İtibariyle Ortalama Cirolarındaki Değişimleri

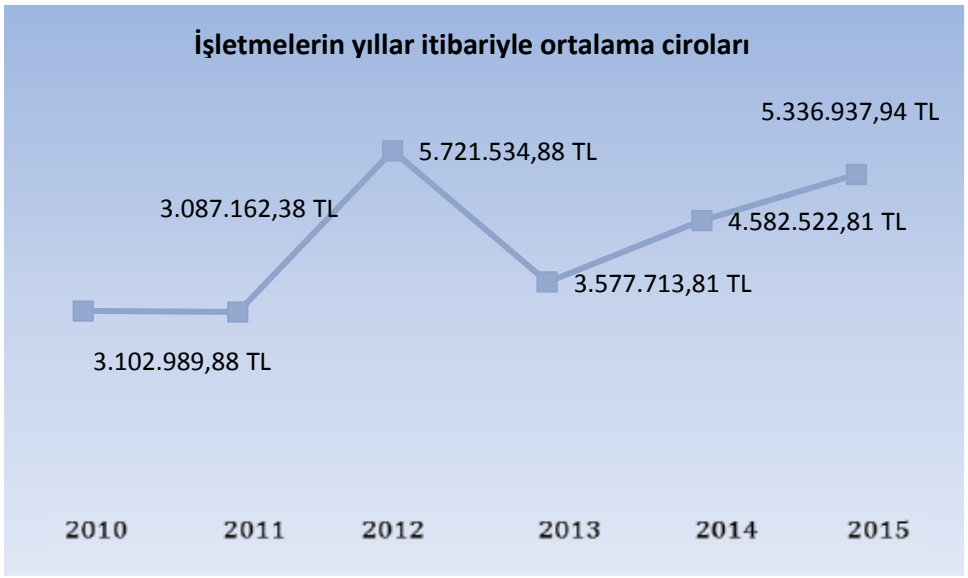

Grafik 56. İşletmelerin yıllar itibariyle ortalama cirolarındaki değişimleri

DOĞAKA mali destek programlarından yararlanmayan işletmelerin yıllık ortalama ciroları 2010 yılında 3.102.989 TL'den 2015 yılında 5.336.937 TL seviyesine çıkmıştır.

4.1.4. Destek Almayan İşletmelerin Yıllar İtibariyle Ortalama Yatırımlarındaki Değişimi

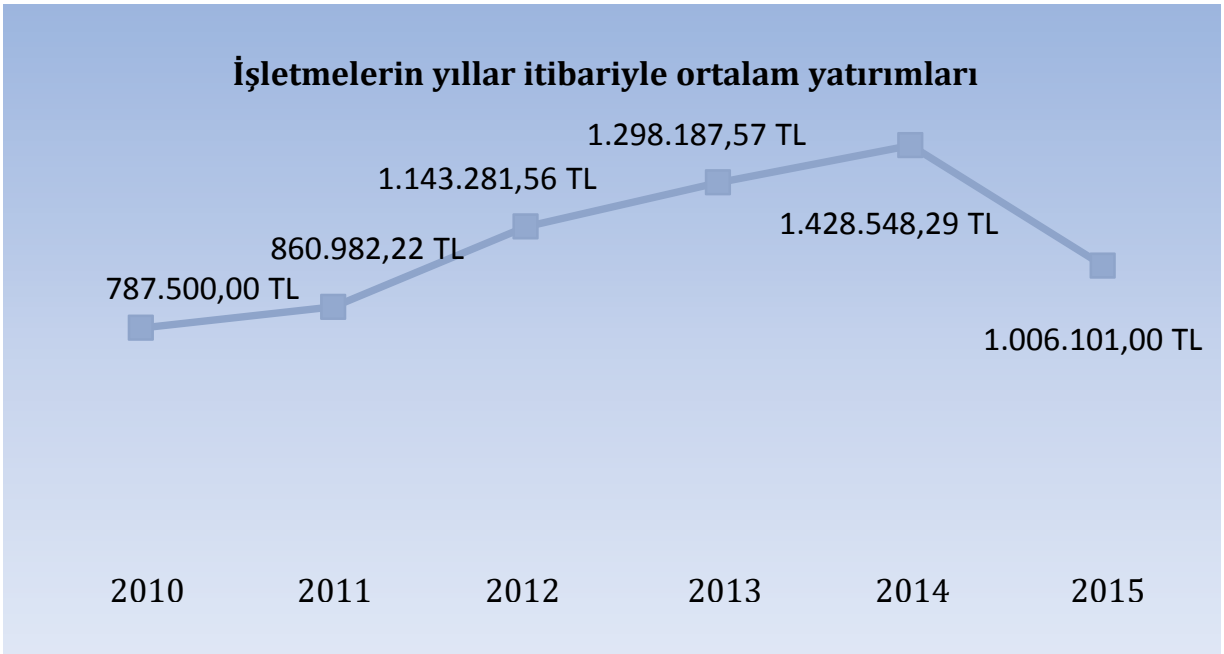

Grafik 57. İşletmelerin yıllar itibariyle ortalama yatırımlarındaki değişimleri

DOĞAKA'dan destek almayan işletmelerin 2010 yılı ortalama yatırım miktarı 787.500 TL'den, 2015 yılında 1.006.101 TL seviyesine gerilemiştir.

4.1.5. Destek Almayan İşletmelerin Yatırım Finansman Kaynakları

Grafik 58. İşletmelerin yatırım finansman kaynakları

Destek almayan İşletmelerin %25'i yatırımları için gerekli finansman temininde öz sermayelerinden, %21'i banka kredilerinden, % 17'si ise ortaklarından yararlandıklarını ifade etmiştir.

4.1.6. Destek Almayan İşletmelerin Faaliyet Alanları

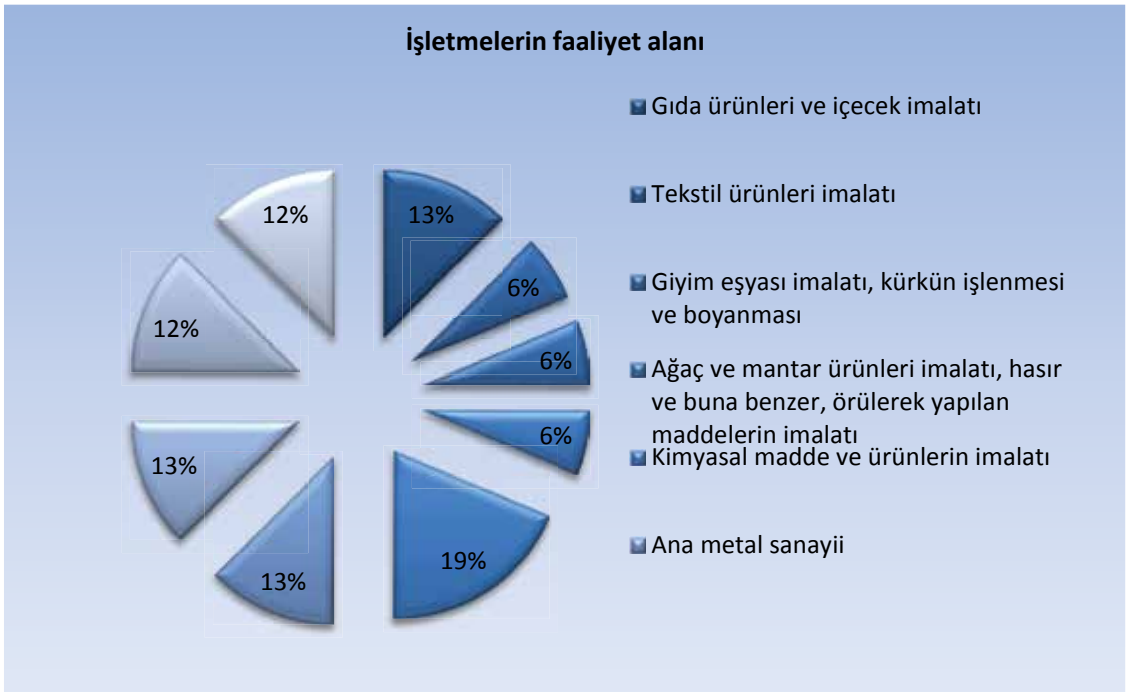

Grafik 59. İşletmelerin faaliyet alanı

DOĞAKA'dan destek almayan işletmelerin faaliyet alanlarında, ilk sırada %19 oranı ile kimyasal madde ve ürünlerinin imalatı, ikinci sırada %13 oranlarıyla ana metal sanayi, mobilya imalatı ve gıda ürünleri ve içecek imalatı yer almaktadır.

4.1.7. Destek Almayan İşletmelerin Faaliyet Gösterdiği Pazarların Payı

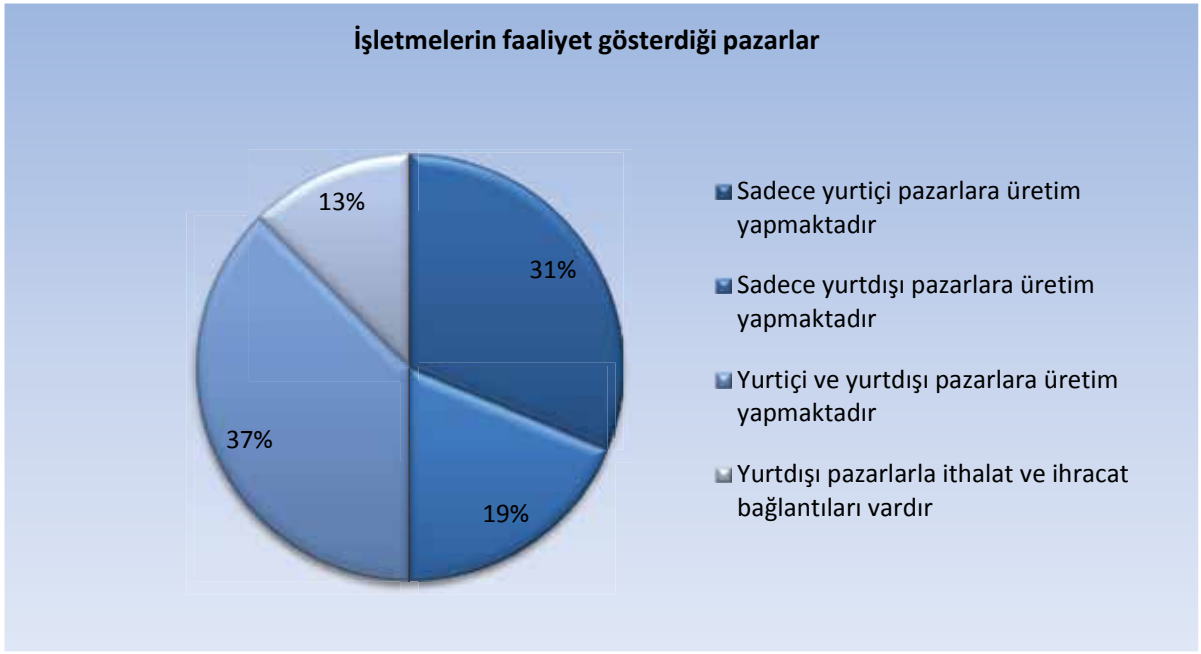

Grafik 60. İşletmelerin faaliyet gösterdiği pazarlar

Destek almayan İşletmelerin %37'si hem yurt içi hem de yurt dışı pazarlara yönelik üretim yapmakta, %31'i ise sadece yurt içi pazarlara yönelik faaliyet göstermektedir. İşletmelerin sadece %13'ünün yurtdışı pazarlarla ithalat ve ihracat bağlantıları bulunmaktadır.

4.1.8. Destek Almayan İşletmelerin Üretim Yöntemi ve Üretim Teknolojileri Dağılımı

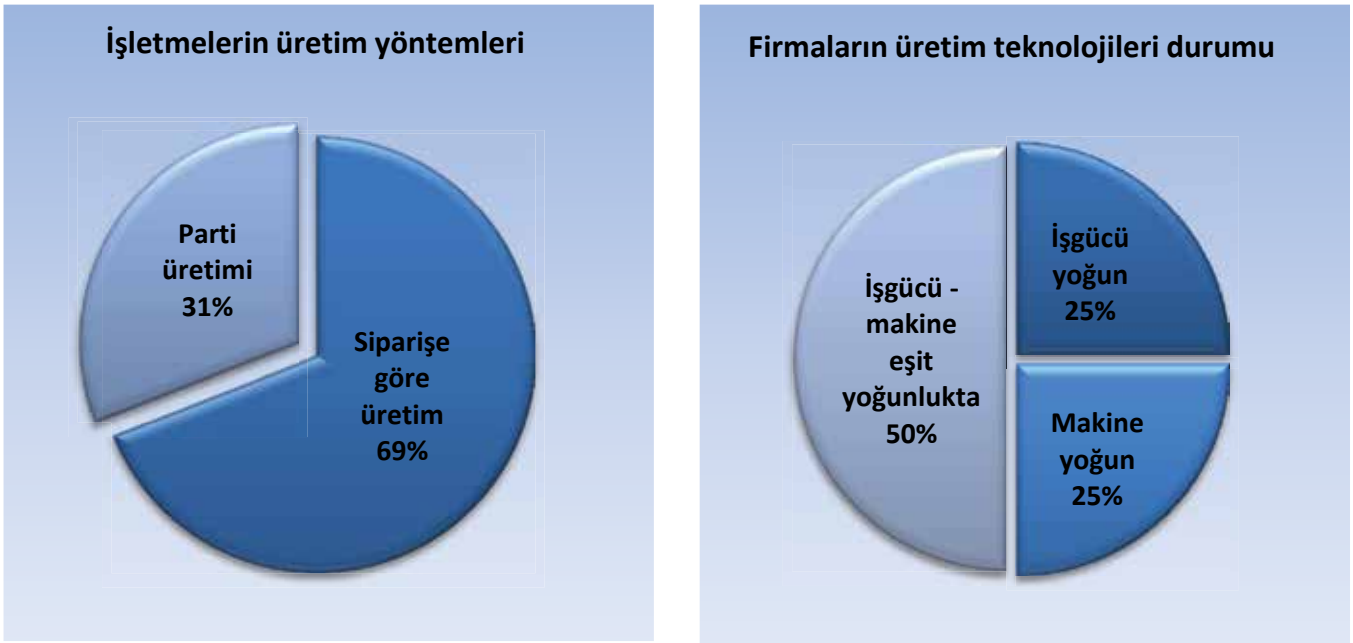

Grafik 61. İşletmelerin üretim yöntemi ve teknolojileri

DOĞAKA'dan destek almayan işletmelerin %69'u siparişe göre üretim yaparken %31'i parti üretimi gerçekleştirmektedir. İşletmelerin %50'si işgücü-makine eşit yoğunlukta üretim, diğer işletmeler ise eşit oranlarda makine yoğun ve işgücü yoğun üretim sistemlerini tercih etmektedir.

4.1.9. Destek Almayan İşletmelerin Ürün Satış Türleri

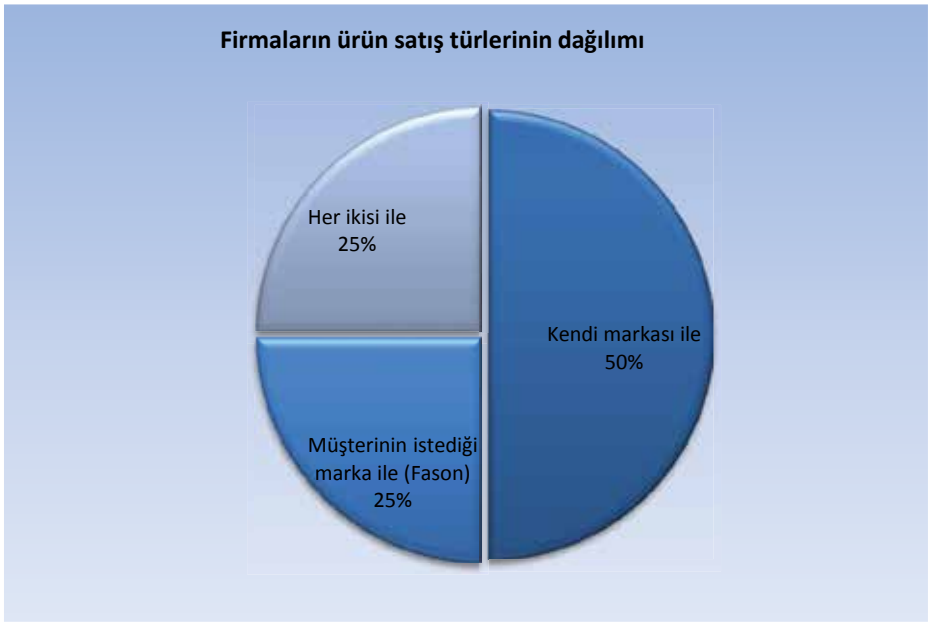

Grafik 62. İşletmelerin ürün satış türleri

Destek almayan işletmelerin %50'si kendi markasıyla üretim yaparken, %25'i müşterilerin istediği markayla, %25'i ise her ikisiyle üretim yapmaktadır.

4.1.10. Destek Almayan İşletmelerin İhracat Türleri

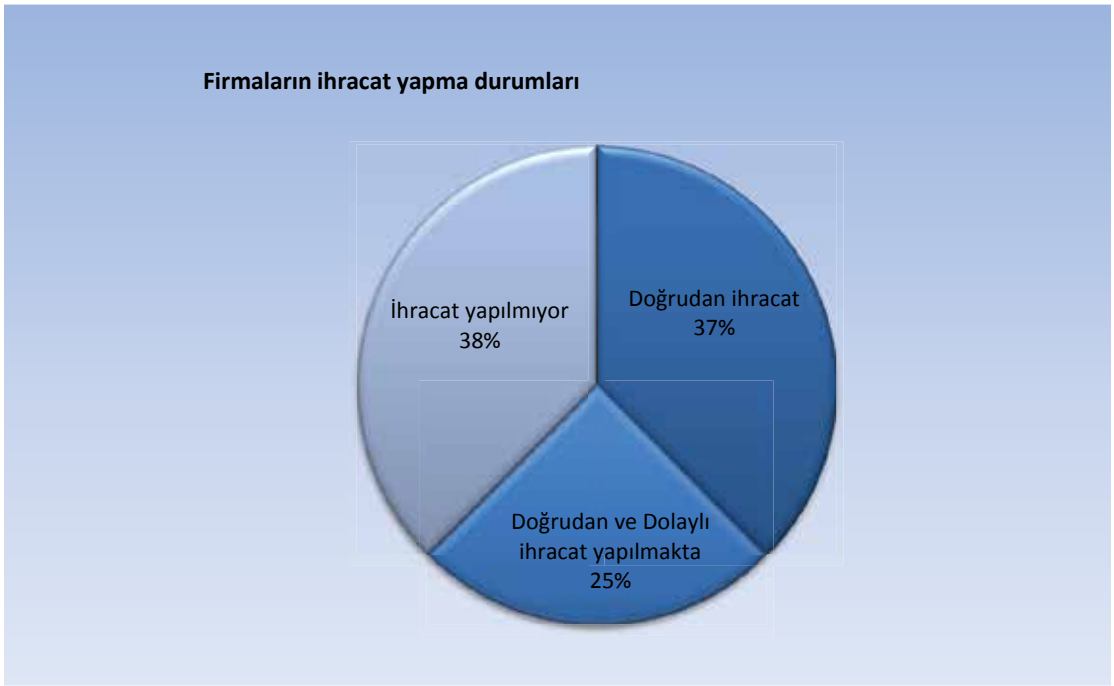

Grafik 63. İşletmelerin ihracat türleri

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %38'i ihracat yapmamakta, %37'si doğrudan ihracat, %25'i ise doğrudan ve dolaylı ihracat yapmaktadır.

4.1.11. Destek Almayan İşletmelerin DOĞAKA'ya Hibe Başvurusu Yapmama Nedenleri

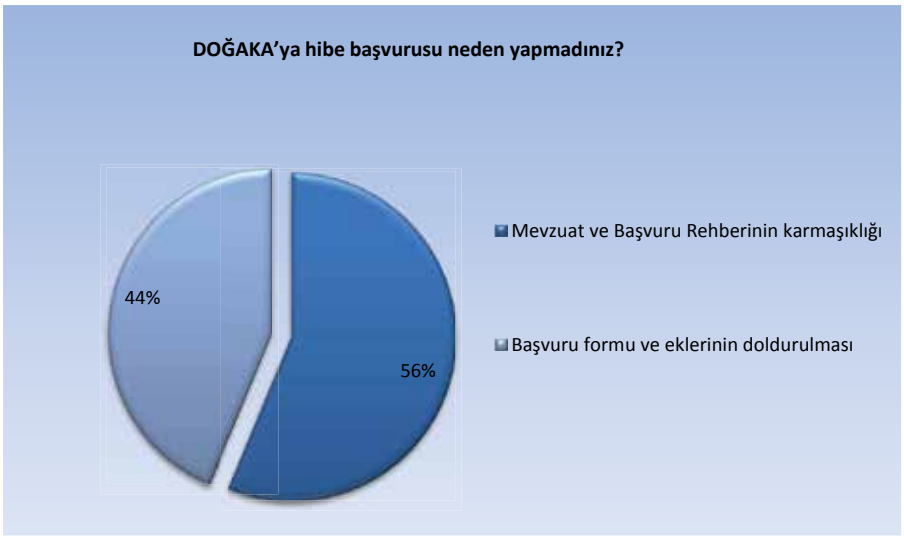

Grafik 64. İşletmelerin DOĞAKA'ya hibe başvurusu yapmama nedenleri ihracat türleri

Destek almayan işletmelerin %56'sı başvuru formları ve eklerinin doldurulmasındaki zorluktan, %44'ü mevzuat ve başvuru rehberinin karmaşıklığından dolayı hibe başvurusu yapmadıklarını belirtmiştir.

4.1.12. Destek Almayan İşletmelerin DOĞAKA'ya Hibe Başvurusu Yapmalarında En Fazla Etkili Olacak Değişiklik

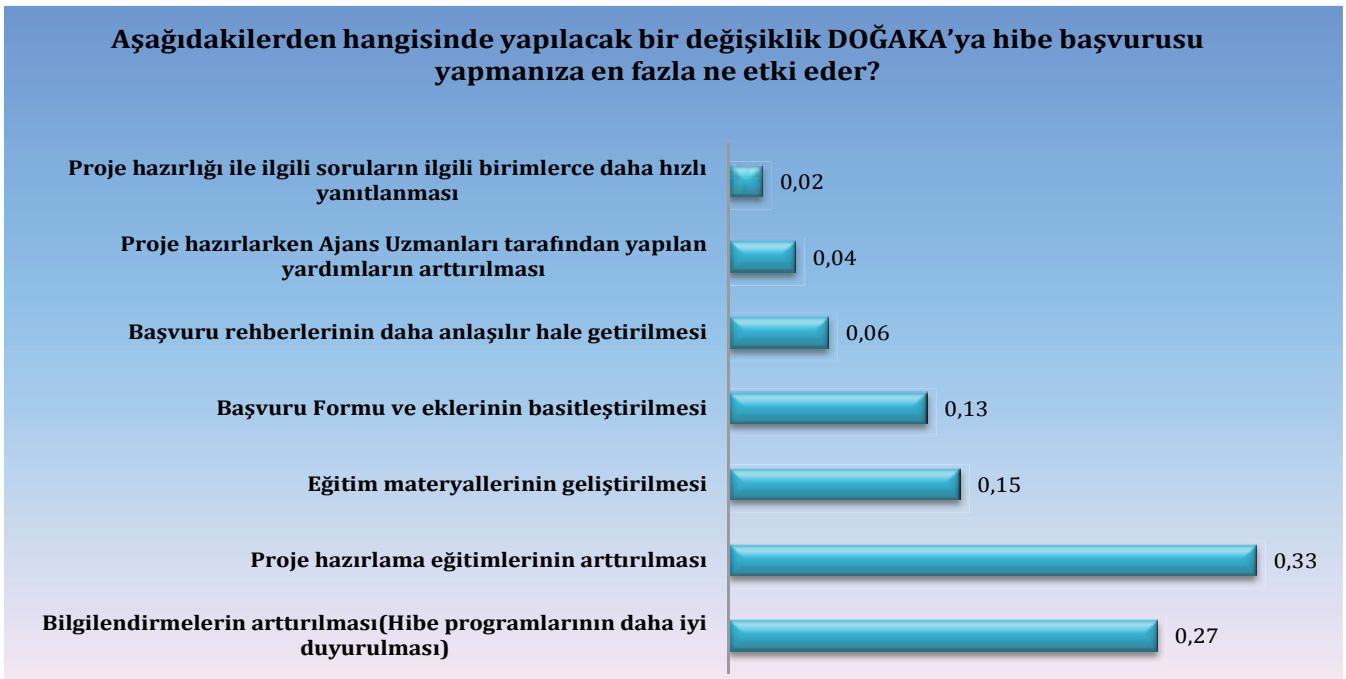

Grafik 65. İşletmelerin hibe başvurusu yapmalarında en fazla etkili olacak değişiklik

DOĞAKA mali desteklerinden yararlanmayan işletmelerin hibe başvurusu yapmalarında en fazla etkili olacağını düşündükleri değişikliklerde, ilk sırada %33 oranıyla proje eğitimlerinin arttırılması, ikinci sırada %27'si oranıyla bilgilendirmelerin arttırılması, üçüncü sırada %15 oranıyla eğitim materyallerinin geliştirilmesini ve dördüncü sırada ise %13 oranıyla başvuru ve eklerinin basitleştirilmesi yer almaktadır.

4.1.13. Destek Almayan İşletmelerin DOĞAKA'dan Hibe Alan Rakiplerine Göre Sektördeki Durumu

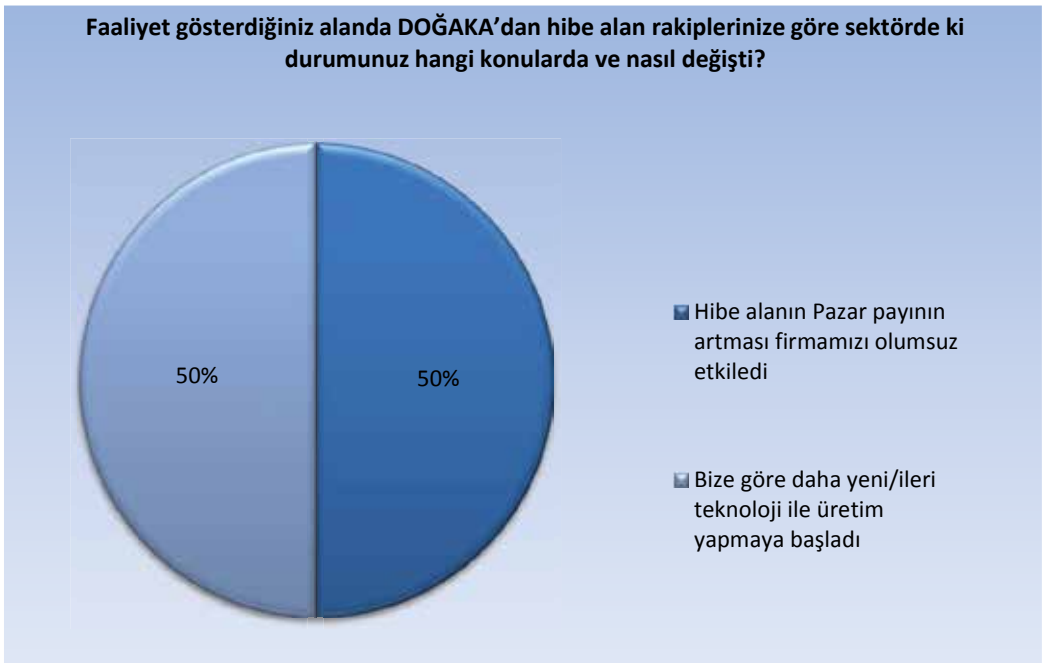

Grafik 66. İşletmelerin DOĞAKA'dan hibe alan rakiplerine göre sektördeki durumu

Destek almayan işletmelerin %50'si, ajansın hibe programlarından yararlanan işletmelerin pazar paylarındaki artışın kendilerini olumsuz etkilediğini, %50'si ise rakiplerinin yeni/ileri teknolojilerle üretim yapmaya başladıklarını belirtmiştir.

4.1.14. İşletmelerin Destek Alamamasının Kurumsal Yapı Üzerindeki Etkileri

Grafik 67. Destek alınmamasının kurumsal yapı üzerindeki etkileri

İşletmelerin %38'i ajanstan destek almamaları nedeniyle, destek alan rakip firmalara göre kurumsal yapılarının olumsuz etkilendiğini, %62'si ise destek almamalarının kurumsal yapı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını ifade etmiştir.

4.1.15. İşletmelerin DOĞAKA Dışında Destek Alma Durumları

Grafik 68. İşletmelerin DOĞAKA dışında destek alma durumları

İşletmelerin %56'sı DOĞAKA dışından hibe, kredi ya da teşvik desteği aldıklarını, %25'i destek almadıklarını ve %19'u ise başvurularının kabul edilmediğini ifade etmiştir.

4.1.16. DOĞAKA Dışında Destek Alınan Kurumların Dağılımı

Grafik 69. İşletmelerin DOĞAKA dışında destek aldığı kurumların dağılımı

DOĞAKA dışından destek/hibe/kredi alan işletmelerin %45'i banka kredisi, %22'si Tarım Bakanlığı ve Avrupa Birliği, %11'i ise Teşvik belgesinden yararlandığını belirtmiştir.

4.1.17. DOĞAKA Dışında Alınan Mali Destek Tutarı

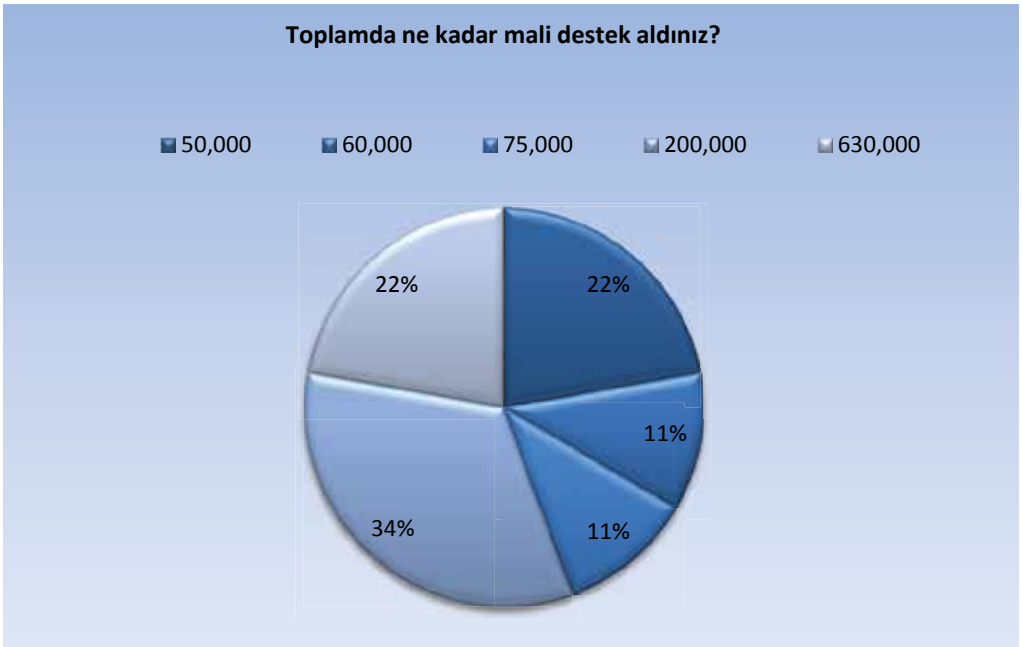

Grafik 70. İşletmelerin DOĞAKA dışında alınan mali destek tutarı

İşletmelerin %34'ü 200.000 TL, %22'si 50.000 TL ve 22'si 630.000 TL ajans dışındaki kurumlardan destek aldıklarını belirtmiştir.

4.1.18. Destek Almayan İşletmelerin Ajans Desteklerinden Haberdar Olma Durumlarının Dağılımı

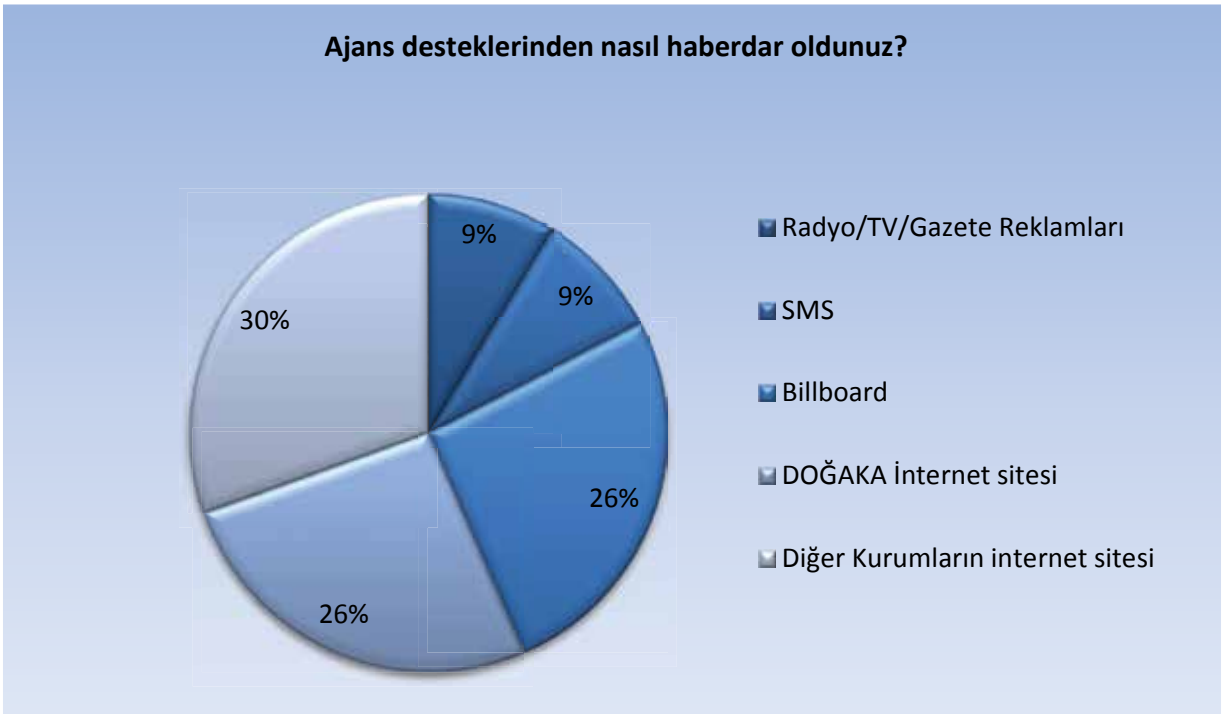

Grafik 71. İşletmelerin ajans desteklerinden haberdar olma durumları

Destek almayan işletmelerin %30'u ajans desteklerinden diğer kurumların internet siteleri aracılığıyla, %26'sı DOĞAKA internet sitesi ve %26'sı billboardlardan haberdar olduklarını belirtmiştir.

4.1.19. Destek Almayan İşletmelerin DOĞAKA Hakkındaki Görüşleri

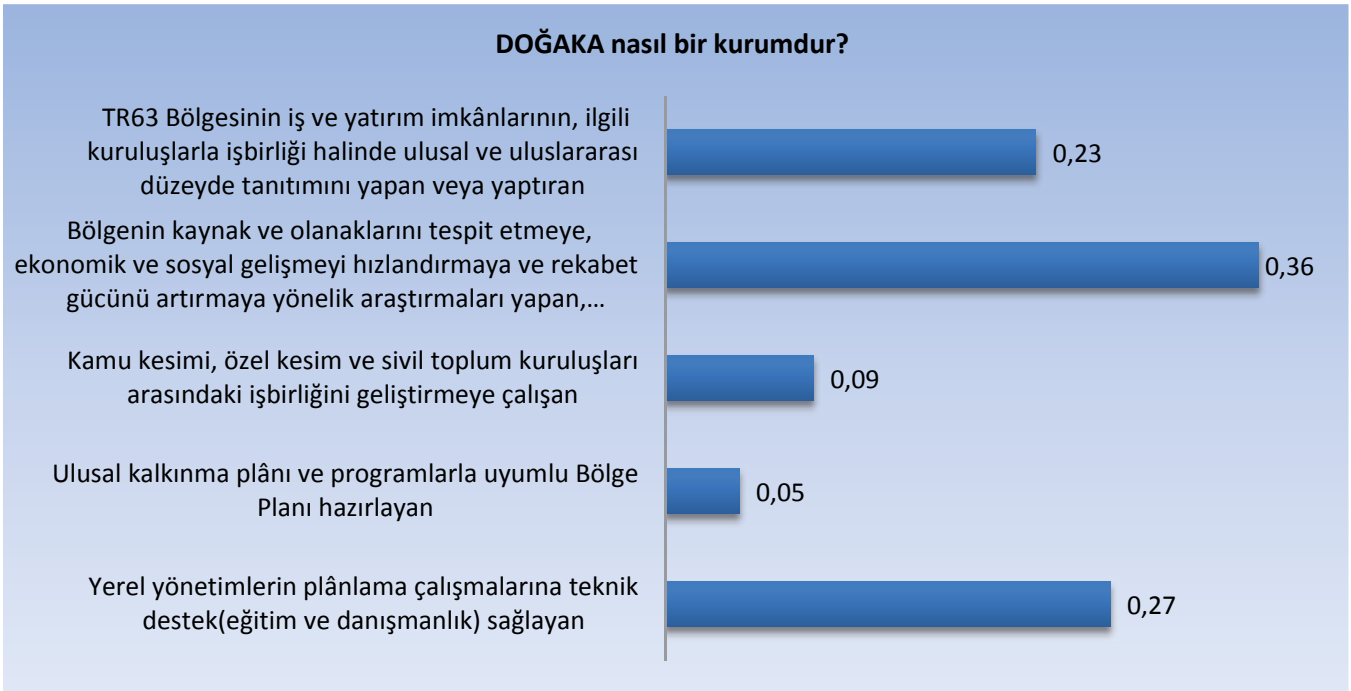

Grafik 72. İşletmelerin DOĞAKA hakkındaki görüşleri

İşletmelerin %36'sı DOĞAKA'yı Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmaları yapan, yaptıran, destekleyen bir kurum olaarak, %27'si Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek (eğitim ve danışmanlık) sağlayan, %23'ü TR63 Bölgesinin (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapan veya yaptıran bir kurum olarak ve % 9'u Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanan projelere hibe veren bir kurum olarak değerlendirmektedirler.

4.1.20. Destek Almayan İşletmelerin Yeni Hibe Programında Önem Verilmesini İstedikleri Öncelikler

Grafik 73. İşletmelerin yeni hibe programlarında önem verilmesini istedikleri öncelikler

DOĞAKA'dan destek almayan işletmelerin yeni hibe döneminde, yeni ürün üretilmesi ve yenilikçi yöntemlerin yaygınlaştırılması (%25), yeni üretim teknolojilerinin uygulanması (23), işletmelerin ürün ve hizmet üretim kapasitelerinin arttırılması (%21) ve işletmelerin modernizasyonu (%11) konularına öncelik verilmesini beklemektedir.

4.1.21. Destek Almayan İşletmelerin Yeni Hibe Programında Destek Verilmesini İstedikleri Faaliyet Alanları

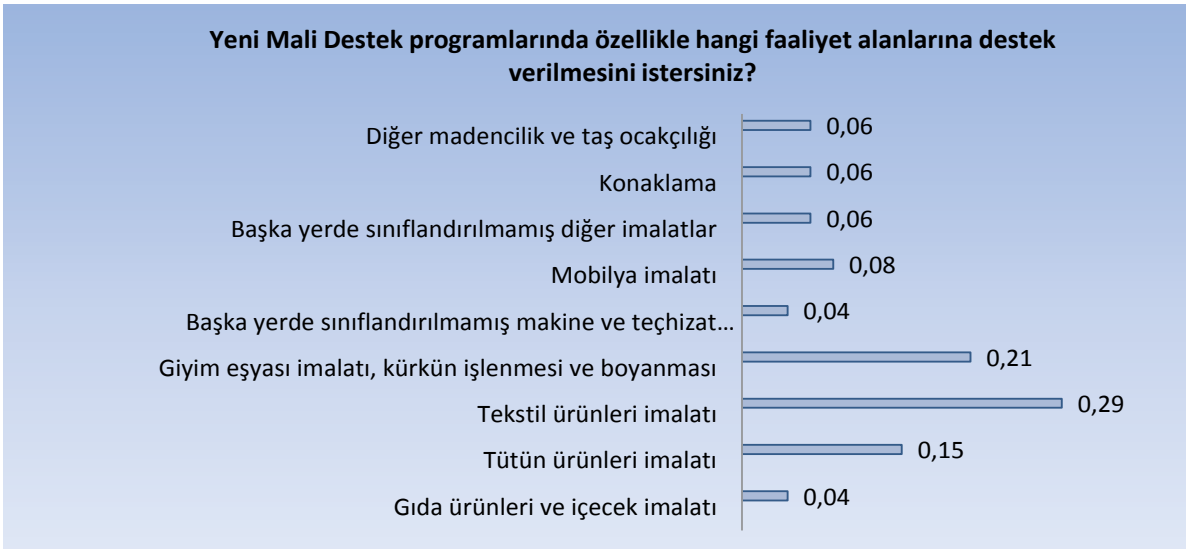

Grafik 74. İşletmelerin yeni hibe programlarında destek verilmesini istedikleri faaliyet alanları

Ajans desteğini almayan işletmelerin %29'u tekstil ürünleri imalatı, %21'i giyim eşyası imalatı, kürkün işlenmesi ve boyanması, %15'i ise tütün ürünleri imalatı alanlarına destek verilmesini istemektedir.

4.1.22. İşletmelerin DOĞAKA'dan Destek Alması Durumunda Eş Finansman Kaynakları

Grafik 75. DOĞAKA'dan destek alınması durumunda eş finansman kaynakları

DOĞAKA'dan destek alınması durumunda işletmelerin %56'sı banka kredisiyle, %44'ü ise şirket sermayesinden eş finansman sağlayacaklarını ifade etmiştir.

4.1.23. İşletmelerin DOĞAKA'dan Yeni Dönemde Mali Destek Alma Amaçları

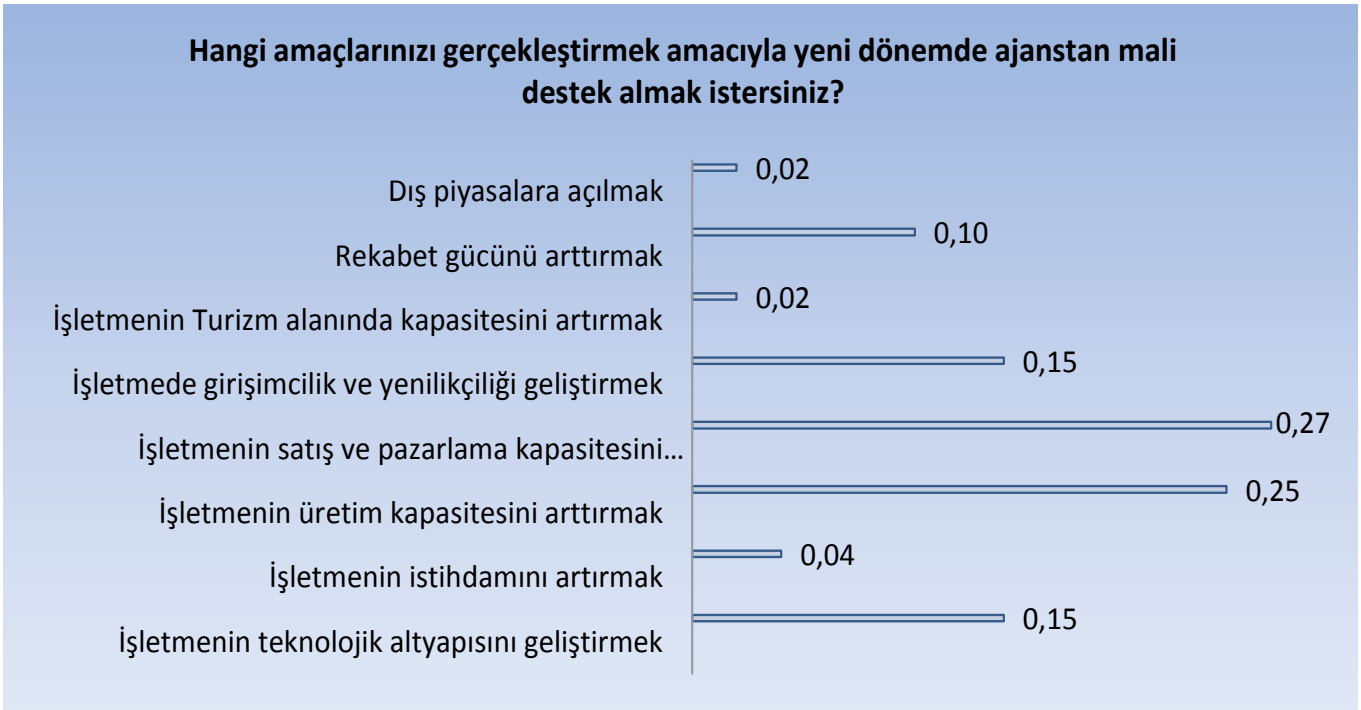

Grafik 76.İşletmelerin yeni dönemde DOĞAKA'dan mali destek alma amaçları

Yeni dönemde destek alınması durumunda işletmelerin %27'si **işletmenin satış ve pazarlama kapasitesini**, %25'i işletmenin **üretim kapasitesini arttırmak**, %15'i **işletmenin teknolojik altyapısını** ve %15'i **işletmede girişimcilik ve yeniliği geliştirmek** amaçlarını gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.

4.1.24. İşletmelerin Yeni Dönemde Mali Destek Programlarına Başvuru Yapma Düşünceleri

Grafik 77. İşletmelerin yeni dönemde mali destek programlarına başvuru yapma düşünceleri

Ajans desteği almayan işletmelerin tamamı yeni dönemde mali destek programlarına başvuru yapmayı düşünmektedir.

4.1.25. Destek Alınması Durumunda Faaliyet Göstermek İstenilen Pazarlar

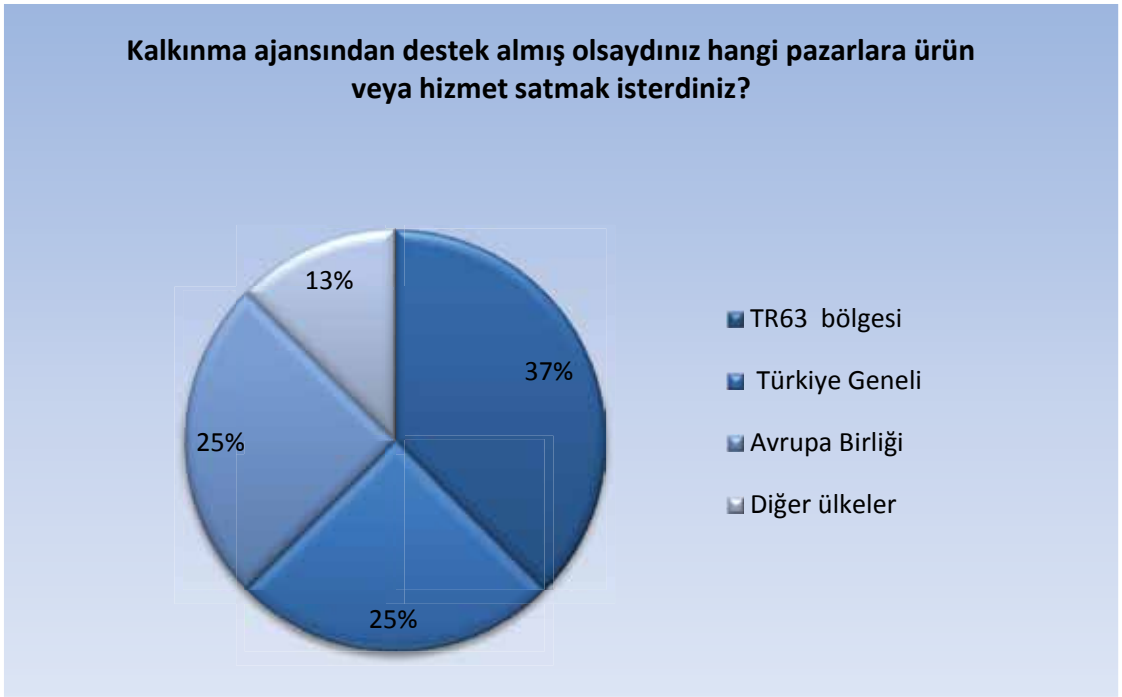

Grafik 78. İşletmelerin destek alması durumunda faaliyet göstermek istedikleri pazarlar

İşletmelerin %37'si TR63 bölgesi, %25'i Türkiye geneli, %25'i Avrupa Birliği ve %13'ü diğer ülkelerde ajans desteği almaları durumunda ürün veya hizmet satmak istediklerini belirtmiştir.

4.1.26. Destek Almayan İşletmelerin Performansına Yönelik Değerlendirmesi

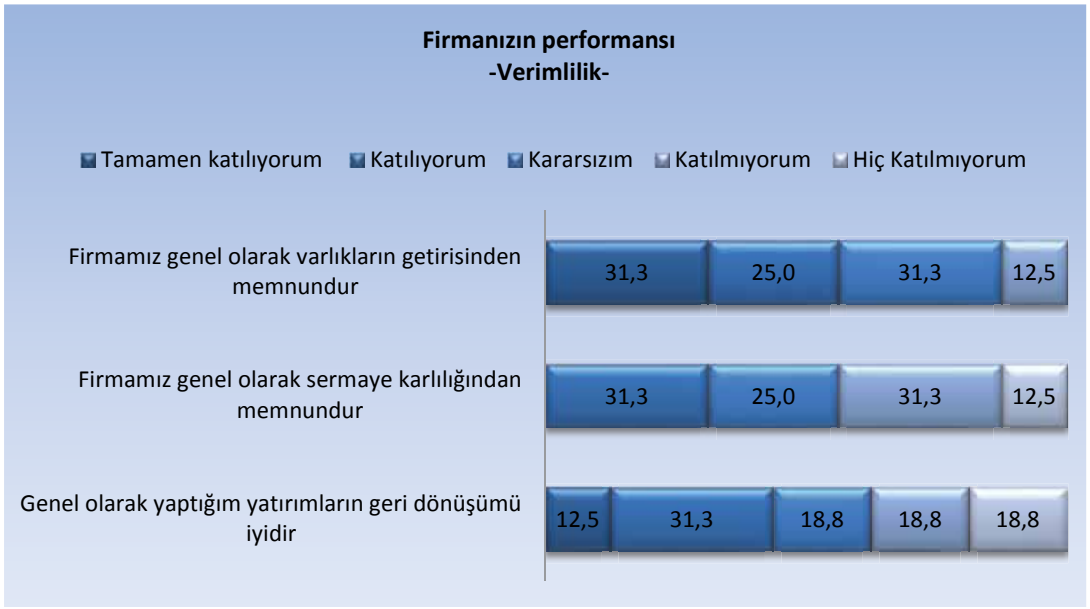

Grafik 79. İşletmelerin performansları (verimlilik)

Ajans desteği almayan işletmelerin %56'sı firmaların genel olarak varlıklarının getirisinden memnun olduğunu, sermaye kârlılıklarından memnun olduğunu ve %43'ü genel olarak yatırımların geri dönüşümünün iyi olduğunu ifade etmiştir.

Grafik 80. İşletmelerin performansları (büyüme)

Mali destek programlarından yararlanmayan işletmelerin %43'ü fiziki üretim alanlarının büyüdüğünü, %38'i üretim kapasitelerinin attığını, %31'i istihdam hacminin arttığını, %31'i pazar payı büyüklüğünden memnun olduğunu ve %18'i istihdam büyüklüğünden memnun olduğunu ifade etmiştir.

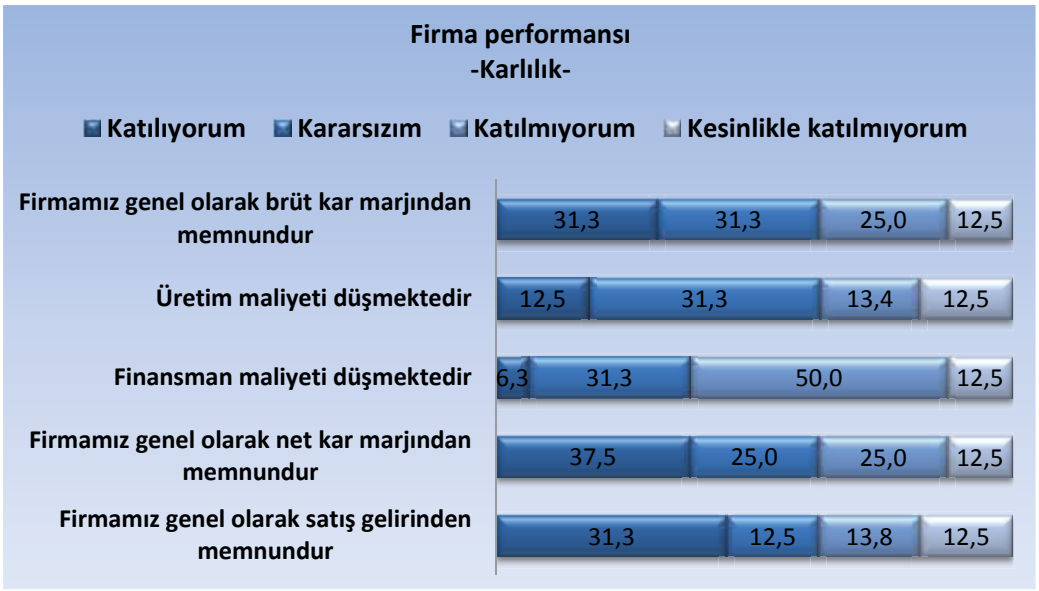

Grafik 81. İşletmelerin performansları (karlılık)

Destek almayan işletmelerin %31'i brüt kâr marjlarından, %38'i net kâr marjlarından ve %31'u genel olarak satış gelirlerinden memnun olduklarını belirtmiştir. İşletmelerin %63'ü finansman maliyetlerinin ve % 26'sı üretim maliyetlerinin düşmediğini ifade etmiştir.

4.1.27. Destek Alınması Durumunda İşletmelere Muhtemel Yansımalarının Değerlendirmesi

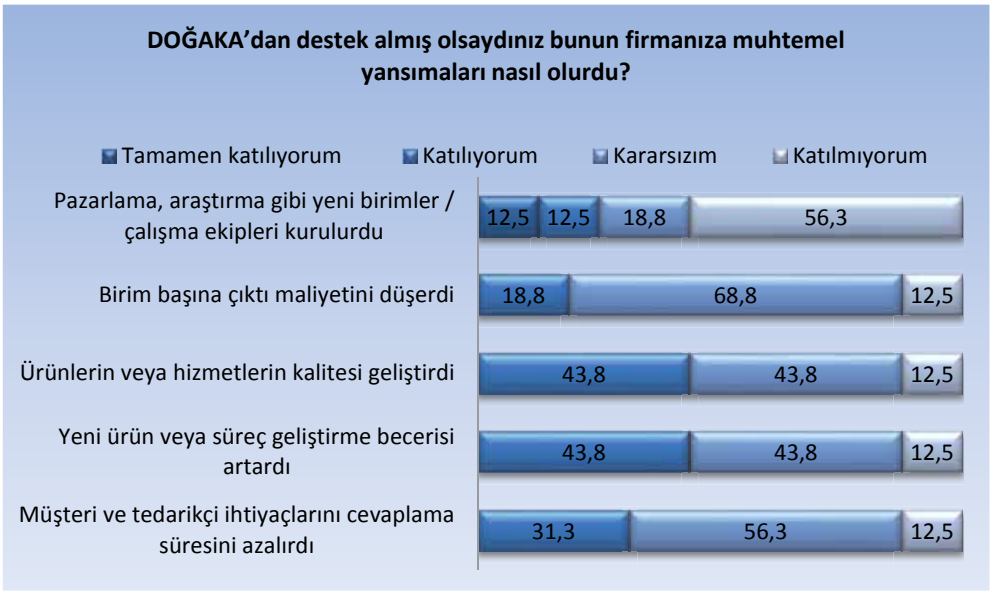

Grafik 82. Destek alınması durumunda işletmelere muhtemel yansımaları

DOĞAKA'dan destek alınmış olması durumunda muhtemel yansımalarına yönelik değerlendirmelerde işletmelerin % 44'ü ürün ve hizmet kalitesinin gelişmiş olacağını, %44'ü yeni ürün veya süreç geliştirme becerisinin artmış olacağını, %31'i müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süresinin azalmış olacağını, %25'i pazarlama, araştırma gibi yeni birimler kurulmuş olacağını ifade etmişlerdir. İşletmelerin %69'u ise birim başına çıktı maliyetinin düşmüş olacağı konusunda ise kararsız olduklarını belirtmiştir.

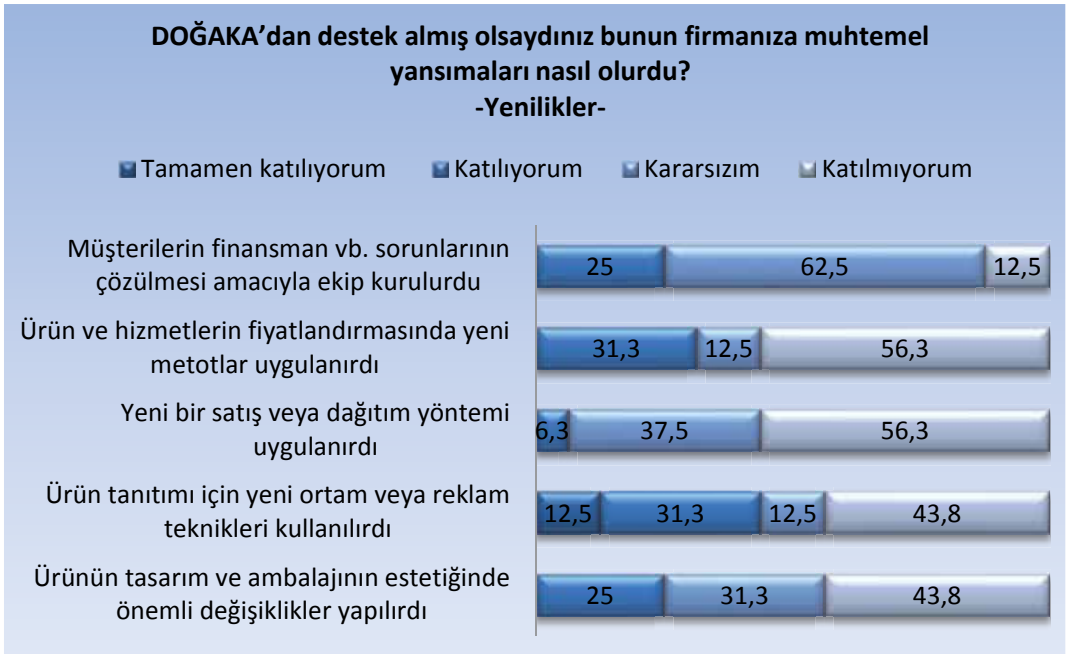

Grafik 83. Destek alınması durumunda işletmelere muhtemel yansımaları (Yenilik)

DOĞAKA'dan destek alınmış olması durumunda muhtemel yenilik yansımalarına yönelik değerlendirmelerde işletmelerin %44'ü ürün tanıtımı için ortam veya reklam tekniklerinin kullanılmış olacağını, %31'i ürün ve hizmetlerin fiyatlandırmasında yeni metotlar uygulanmış olacağını, %25'i ürün tasarım ve ambalajın estetiğinde önemli değişiklikler yapılmış ve yeni ekip kurulabileceğini ifade etmiştir. İşletmelerin %56'sı ise yeni bir satış ve dağıtım yönteminin uygulanmış olmayacağını belirtmiştir.

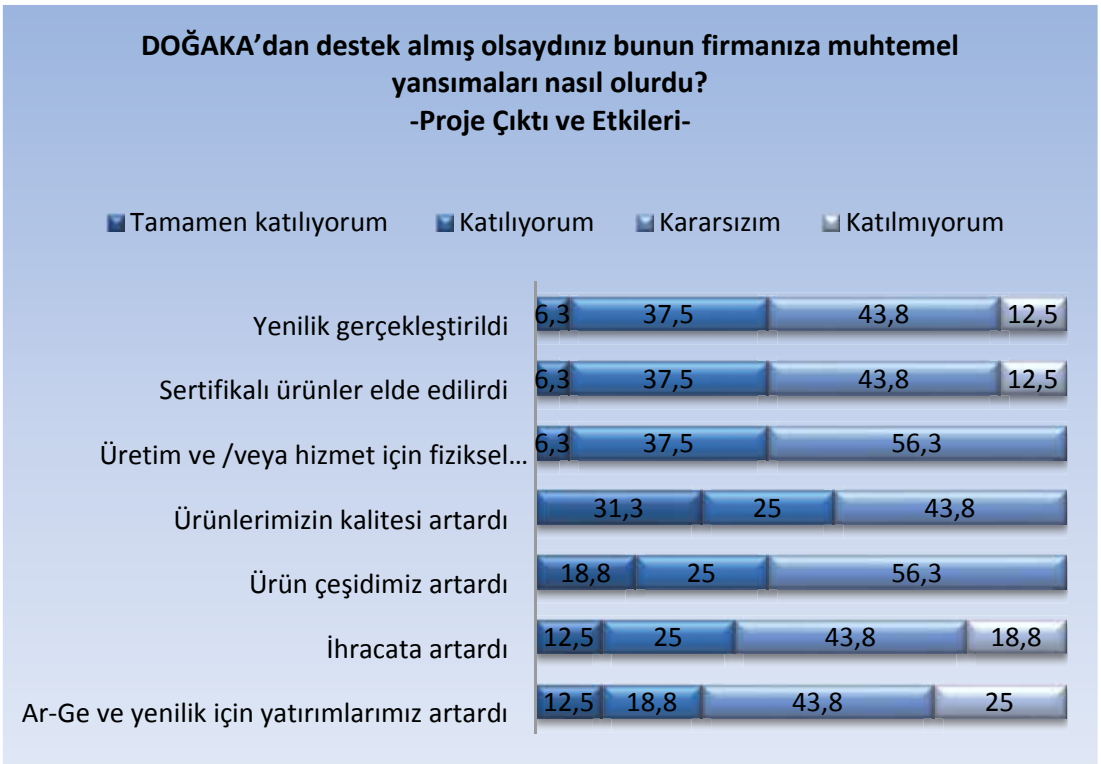

Grafik 84. Destek alınması durumunda işletmelere muhtemel yansımaları (Proje çıktı ve etkileri)

DOĞAKA'dan destek alınmış olması durumunda projenin muhtemel çıktı ve etkilerine yönelik değerlendirmelerde işletmelerin %56'sı ürünlerinin kalitesinin artmış, % 44'ü yeniliklerin gerçekleşmiş, sertifikalı ürünler elde edilmiş, ürün çeşitliliğinin artmış ve üretim için fiziksel mekân ve araç yatırımı yapılmış, %38'i ihracatlarının, %31'i ise Ar-Ge ve yenilik için yatırımlarının artmış olacağını belirtmiştir.

4.1.28. Destek Almayan İşletmelerin Geleceğe Yönelik İhtiyaç Alanları

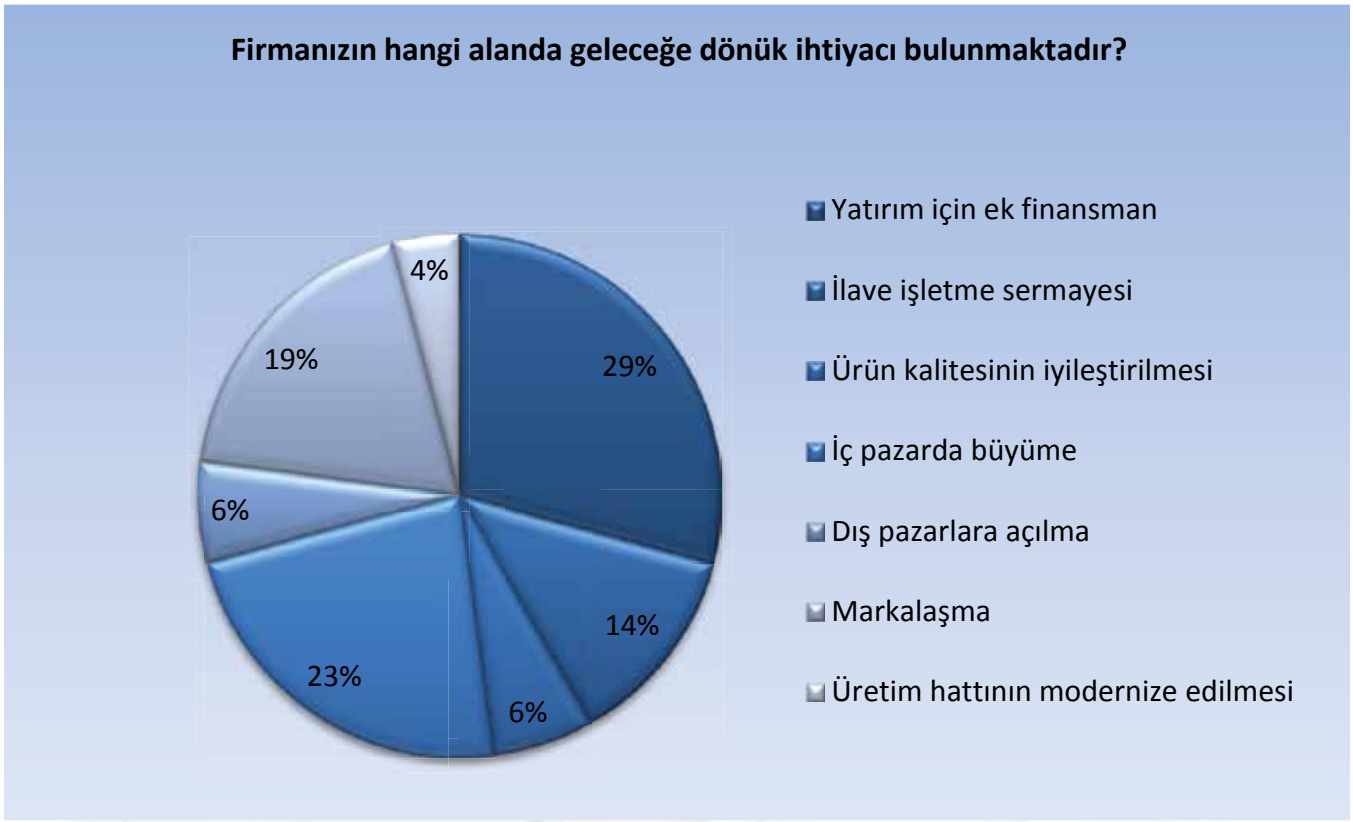

Grafik 85. İşletmelerin geleceğe yönelik ihtiyaç alanları

DOĞAKA'dan destek almayan işletmelerin geleceğe yönelik ihtiyaç duyduğu alanlarda, ilk sırada yatırım için ek finansman (%29), ikinci sırada iç pazarda büyüme (%23), üçünü sırada markalaşma (%19) ve dördüncü sırada ilave işletme sermayesi (%14) yer almaktadır.

V. DOĞAKA'DAN DESTEK ALAN İŞLETMELER İLE MALİ DESTEK PROGRAMLARINDAN YARARLANMAYAN İŞLETMELERİN KARŞILAŞTI- RILMASI

5.1. DOĞAKA'DAN DESTEK ALAN İŞLETMELER İLE KARŞILAŞTIRMALI GRUBUN YILLAR İTİBARİ İLE ÇALIŞAN SAYILARI ARASINDAKİ FARKLILIĞIN İNCELENMESİ

Tablo 2. Destek alan işletmeler ile almayan işletmelerin çalışan sayıları arasındaki farklılıklar

Yıllar	Önem düzeyi*	SIRA ORTALAMALARI	
		Destek Alan	Destek Almayan
2010	**0,004**	56,16	38,47
2011	**0,002**	56,81	37,89
2012	**0,001**	57,65	35,31
2013	**0,001**	58,47	33, 56
2014	**0,001**	58,41	33,69
2015	**0,001**	59,16	32,09

***p<0,01**

DOĞAKA mali destek programlarından yararlanan ve ajanstan destek almayan işletmelerin yıllar itibariyle çalışan sayılarındaki değişimler arasında istatistiksel bir farklılığın olup olmadığını incelemek amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Analiz sonucunda, 0,01 anlamlılık düzeyinde destek alan ve karşılaştırmalı grubun çalışan sayıları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre destek alan işletmelerin yıllar itibariyle çalışan sayıları, destek almayan işletmelere göre daha yüksektir.

5.2. DOĞAKA'DAN DESTEK ALAN İŞLETMELER İLE KARŞILAŞTIRMALI GRUBUN FİRMA PERFORMANSLARI MEMNUNİYET DÜZEYLERİ ARASINDAKİ FARKLILIĞIN İNCELENMESİ

Araştırmada verilerin analizinden önce kullanılan ölçeklerin güvenilirlik analizi yapılmıştır. İşletmelerin firma performansı ve projelerin çıktılarına yönelik değerlendirmelerini ölçmek amacıyla beşli Likert tipi hazırlanan ölçeklerin güvenilirlik katsayılarının (Cronbach Alpha) 0,70 ile 0,89 arasında değer aldığı görülmüştür. Bu değer, ölçeklerin güvenilirliğinin iyi düzeyde olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Destek alan işletmeler ile almayan işletmelerin firma performansları memnuniyet düzeyleri arasındaki farklılıklar

DEĞİŞKENLER	Önem düzeyi*	SIRA ORTALAMALARI	
		Destek Alan	Destek Almayan
Firmamız genel olarak sermaye karlılığından memnundur	**0,001**	58,40	33,72
Firmamız genel olarak varlıkların getirisinden memnundur	**0,001**	58,40	33,72
Firmamız genel olarak istihdam büyüklüğünden memnundur	**0,001**	59,04	32,34
Firmamız genel olarak pazar payı büyüklüğünden memnundur	0,600	54,09	42,58
Firmamız daha büyük bir fiziki alanda üretim yapmaktadır	0,629	51,41	48,56
Firmamız genel olarak satış gelirinden memnundur	**0,001**	57,26	36,12
Firmamız genel olarak net kar marjından memnundur	0,170	53,09	45,00
Firmamız genel olarak brüt kar marjından memnundur	**0,050**	54,22	42,59

***p<0,05**

DOĞAKA mali destek programlarından yararlanan ve ajanstan destek almayan işletmelerin performans memnuniyet düzeyleri arasında istatistiksel bir farklılığın olup olmadığını incelemek amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Analiz sonucunda, 0,05 anlamlılık düzeyinde destek alan işletmelerin genel olarak sermaye karlılığı, varlıkların getirisi, istihdam büyüklüğü, satış geliri ve brüt kâr marjlarından duydukları memnuniyet düzeyi, destek almayanlara göre daha yüksektir.

5.3. DOĞAKA'DAN DESTEK ALAN İŞLETMELER İLE KARŞILAŞTIRMALI GRUBUN FİRMA PERFORMANSLARI, MALİ DESTEK ETKİLERİNE YÖNELİK DEĞERLENDİRMELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Tablo 4'te, DOĞAKA'nın mali desteğinin işletmelerin performansları ve proje etki ve çıktılarına yönelik değerlendirmeleri ile ajans desteğini almayan işletmelerin işletme performansları ve destek almaları durumunda mali desteğin muhtemel etkilerine yönelik değerlendirmelerinin aritmetik ortalama ve standart sapmaları gösterilmektedir. Mali destek programlarından yararlanan işletmelerin performansları ve projenin etkilerine yönelik değerlendirmelerinde ön plana çıkan hususlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir.

- √ Mali destek sonrası işletmelerin genel olarak yaptığı yatırımların geri dönüşümü iyileşmiştir
- √ İşletmelerde yenilik gerçekleştirilmiştir.
- √ Üretim ve /veya hizmet için fiziksel mekân ve araç yatırımı yapılmıştır.
- √ İşletmelerin üretim kapasitesi, ürün çeşidi, kalitesi ve yeni ürün veya süreç geliştirme becerisi artmıştır.
- √ Destek sonrası işletmelerin istihdam hacmi artmıştır.
- √ İşletmelerin finansman, üretim ve birim başına çıktı maliyeti düşmüştür.

- √ İşletmelerin müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süresi azalmıştır.
- √ Yeni ürün veya süreç geliştirme becerisini artırmıştır
- √ Ürün tanıtımı için yeni ortam veya reklam teknikleri kullanılmıştır.
- √ Yeni bir satış veya dağıtım yöntemi uygulanmıştır.

Tablo 4. Destek alan işletmeler ile almayan işletmelerin firma performansları, mali destek etkilerine yönelik değerlendirmelerinin karşılaştırılması

AO*	SS	DESTEK ALAN	DESTEK ALMAYAN	AO*	SS
4,15	0,58	Mali destek sonrası genel olarak yaptığı yatırımların geri dönüşümü iyileşmiştir	Genel olarak yaptığım yatırımların geri dönüşümü iyidir	3,00	1,34
3,91	0,97	Destek sonrası işletmenin istihdam hacmi artmıştır	Firmamızın istihdam hacmi artmaktadır	2,81	1,03
3,96	0,94	Firmamızın üretim kapasitesi artmıştır	Firmamızın üretim kapasitesi artmaktadır	2,94	1,16
3,51	1,01	Finansman maliyeti düşmüştür	Finansman maliyeti düşmektedir	2,31	0,78
3,60	1,13	Üretim maliyeti düşmüştür	Üretim maliyeti düşmektedir	2,44	0,88
3,84	0,96	Müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süresini azalttı	Müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süresi azalmaktadır	3,19	0,64
3,87	0,84	Yeni ürün veya süreç geliştirme becerisini artırdı	Yeni ürün veya süreç geliştirme becerisi artmaktadır	3,31	0,69
4,16	0,73	Ürünlerin veya hizmetlerin kalitesini geliştirdi	Ürünlerin veya hizmetlerin kalitesi gelişmektedir	3,31	0,69
3,76	1,21	Birim başına çıktı maliyetini düşürdü	Birim başına çıktı maliyeti düşmektedir	3,06	0,56
3,38	1,30	Pazarlama, araştırma gibi yeni birimler / çalışma ekipleri kuruldu	Pazarlama, araştırma gibi yeni birimler / çalışma ekipleri kurulmaktadır	2,81	1,09
3,13	1,17	Ürünün tasarım ve ambalajının estetiğinde önemli değişiklik yapıldı	Ürünün tasarım ve ambalajının estetiğinde önemli değişiklikler yapılmaktadır	3,13	0,82
3,50	1,14	Ürün tanıtımı için yeni ortam veya reklam teknikleri kullanıldı	Ürün tanıtımı için yeni ortam veya reklam teknikleri kullanılmaktadır	2,94	1,13
3,50	1,03	Yeni bir satış veya dağıtım yöntemi uygulandı	Yeni bir satış veya dağıtım yöntemi uygulanmaktadır	2,75	1,11
3,06	1,13	Ürün ve hizmetlerin fiyatlandırmasında yeni metotlar uygulandı	Ürün ve hizmetlerin fiyatlandırmasında yeni metotlar uygulanmaktadır	3,13	0,92
3,50	1,03	Müşterilerin finansman vb. sorunlarının çözülmesi amacıyla ekip kuruldu	Müşterilerin finansman vb. sorunlarının çözülmesi amacıyla ekip kurulmaktadır	3,19	0,61
3,46	1,13	Ar-Ge ve yenilik için yatırımlarımız arttı	Ar-Ge ve yenilik için yatırımlarımız artmaktadır	3,31	0,97
3,34	1,17	İhracatımız arttı	İhracatımız artmaktadır	**3,63**	0,93
3,79	0,97	Ürün çeşidimiz arttı	Ürün çeşidimiz artmaktadır	**3,63**	0,79
4,21	0,61	Ürünlerimizin kalitesi arttı	Ürünlerimizin kalitesi artmaktadır	**3,88**	0,87
3,99	0,98	Üretim ve /veya hizmet için fiziksel mekan ve araç yatırımı yapıldı	Üretim ve /veya hizmet için fiziksel mekan ve araç yatırımı yapılmaktadır	**3,50**	0,62
3,41	1,15	Sertifikalı ürünler elde edildi	Sertifikalı ürünler elde edilmektedir	3,38	0,79
4,10	0,69	Yenilik gerçekleştirildi	Yenilik gerçekleştirilmektedir	3,38	0,79

* **5= Tamamen katılıyorum……..1=Hiç katılmıyorum, AO: Aritmetik Ortalama, SS: Standart Sapma**

DOĞAKA mali destek programlarından yararlanmayan işletmelerin destek almaları durumunda muhtemel etkilerinde ön plana çıkan değerlendirmeler aşağıdaki şekilde sıralanabilir.

- √ İşletmeler destek almaları durumunda ihracatlarının, ürün çeşitlerinin ve kalitesinin artacağını vurgulamıştır.
- √ İşletmeler üretim ve/veya hizmet için fiziksel mekân ve araç yatırımı yapılacağını belirtmiştir.
- √ İşletmelerin mali destek programının olumlu etkilerinin ortaya çıkabileceğine yönelik diğer değerlendirmeleri şu şekildedir; yenilikler, sertifikalı ürünler, Ar-Ge ve yenilik için yatırımların artması, yeni ekiplerin kurulması, ürünün tasarım ve ambalajının estetiğinde önemli değişikliklerin gerçekleşmesi, yeni ürün veya süreç geliştirme becerisinin artması, müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süresinin azalmasıdır.

VI. TR 63 BÖLGESİ'NDE DESTEKLENEN SEKTÖRLERİN ULUSAL GÖSTERGELER AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

2010 yılı mali destek programının birincil önceliği, "işletmelerin modernizasyonu ve rekabet güçlerinin artırılması", 2011 yılı mali destek programının önceliği, "tarım ve gıda sanayine yönelik makine, ekipman ve malzeme üreten işletmelerin desteklenmesi", 2012 yılı mali destekleme programının önceliği ise "mevcut işletmelerde katma değer yaratan yenilikçi uygulamaların desteklenmesi ve işletmelerin rekabetçi yapılarının geliştirilmesine yönelik yatırımların desteklenmesidir.

2010 Yılı Mali Destek Programının temel önceliği olan, "işletmelerin modernizasyonu ve rekabet güçlerinin artırılması", Bölge planıyla ve bölgenin temel gerçekleri ile son derece uyumlu oluşturulmuş bir önceliktir. Zira, TR63 Bölgesinde imalat sanayi, iktisadi faaliyetlerin merkezinde yer almaktadır. Mevcut sanayi yapısının daha rekabetçi bir yapıya geçebilmesi için işletmelerin yönetiminde, üretim ve tasarım teknolojilerinde, pazarlama tekniklerinde ve kalite yönetiminde inovatif yaklaşımlar gerekmektedir. Rekabet gücünü artırmak için gerekli inovatif unsurların ölçek ekonomisiyle buluşturulması ayrı bir önem arz etmektedir. Küresel rekabet içinde iktisadi varlığını sürdürebilmenin yolu ise yerel unsurların işbirliği içinde kaynaklarını verimli ve etkili kullanmasından geçmektedir.

Tüm dünyada giderek önem kazanmaya başlayan kümelenme olgusu yerel potansiyelin hem harekete geçirilmesi hem verimli kullanılması için önemli fırsat olarak öne çıkmaktadır. Örneğin, teknokentlerin ve teknoloji geliştirme merkezlerinin kurulmasıyla hem sanayi-üniversite işbirliğinin güçlenmesi hem de yararlanılan teknoloji ve yenilikçilik desteklerinin artış göstermesi sağlanabilir. Böylece bölge, kendi markalarını yaratarak daha teknolojik ve yenilikçi ortamda kalkınmayı sürdürecektir. Bölgenin ulusal inovasyon sistemine eklemlenmesi ve inovasyon kapasitesini artırması amacıyla, gerekli teknolojik araştırma ve altyapı ihtiyacının karşılanması politika önceliği olan alanların başında gelmektedir.

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu tarafından 2009 yılında yapılan İllerarası Rekabetçilik Endeksi çalışmasının alt değişkeni olan ve son beş yıla ait patent, tescil, faydalı model tescil, marka tescil ve endüstriyel tasarım tescil ortalamalarından oluşan markalaşma becerisi ve yenilikçilik alt endeksinde, 2007-2008 döneminde, Hatay 29. sırada, Kahramanmaraş 24. sırada ve Osmaniye 62. sırada yer alırken, 2008-2009 döneminde, Hatay 24. sıraya, Osmaniye ise 59. sıraya yükselmiştir. Yine aynı dönemde Kahramanmaraş'ın sıralamadaki yeri değişmemiştir.

Günümüzde inovasyon birçok alanda katma değer yaratan unsurlar arasında yer almaktadır. Ekonomik olarak güçlü olan ve önemli miktarlarda katma değer yaratan ülkelere baktığımızda, bu ülkelerin diğer ülkelere oranla daha fazla AR-GE harcaması yaptığı görülmektedir. Bu anlamda, inovasyon performansını ölçmek amacıyla dolaylı bir gösterge olarak patent, endüstriyel tasarım ve faydalı model başvuru ve tescil istatistikleri kullanılmaktadır. TR 63 Bölgesinin ulusal inovasyon sistemi içindeki görece yeri durağan bir seyir izlemektedir. Toplam patent başvuruları içinde bölgenin ağırlığı 2002-2009 dönemi boyunca % 1 civarında seyretmiştir.

Tablo 5., TR63 Düzey 2 Bölgesi ve kapsamındaki illerde 2002-2009 yılları arasında gerçekleştirilen patent başvurularını göstermektedir. Ulusal toplam patent başvuruları içinde bölgenin ağırlığı bu dönem boyunca %1 civarında seyretmiştir. 2009 yılında, Bölgede, toplam 28 adet yerli patent başvurusu yapılmıştır ve bu başvuruların %78,5 gibi yüksek bir oranı tek başına Kahramanmaraş ilinden yapılmıştır. Kahramanmaraş'ı, 4 başvuru ile Hatay ve 2 başvuru ile Osmaniye izlemektedir. TR63 Düzey 2 Bölgesi'nde, 2002-2009 yılları arasında 4 adet patent tescil edilmiştir. AB'de her bir milyon kişi başına düşen patent başvurusu 2007 yılı için 116,54 iken bu rakam Türkiye'de 35,66 ve bölgede ise 9,46'dır.

Tablo 5. Patent Başvuruları

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Hatay	3	2	0	3	10	4	10	4
K.Maraş	2	4	0	1	0	12	10	22
Osmaniye	0	0	0	0	0	1	1	2
TR63	5	6	0	4	10	17	21	28
Türkiye	465	569	738	960	1099	1844	2268	2588

Kaynak: TÜİK 2010.

İnovasyon performansını ölçmek için kullanılan diğer bir gösterge ise faydalı model istatistikleridir. Tablo 6.'ya göz atıldığında 2009 yılında Bölgede toplam 23 faydalı model başvurusu yapıldığı görülmektedir. Bu başvurularda, Kahramanmaraş ili 13 başvuruyla ilk sırada yer alırken Kahramanmaraş'ı sırası ile 9 başvuru ile Hatay ve 1 başvuru ile Osmaniye ili izlemektedir.

Tablo 6. Faydalı Model Başvuruları

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Hatay	4	4	1	1	6	8	11	9
K.Maraş	3	7	4	0	4	7	8	13
Osmaniye	0	0	0	0	0	1	4	1
TR63	7	11	5	1	10	16	23	23
Türkiye	913	1.205	1.477	1.884	2.423	2.968	2.942	2.842

Kaynak: TÜİK 2010.

Tablo 7.'de, aynı döneme ait faydalı model tescil istatistikleri incelendiğinde, Bölgede toplam 11 faydalı model tescili yapıldığı, bu tescillerinin 6'sının Hatay'a, 4'ünün Kahramanmaraş'a ve 1'nin ise Osmaniye iline ait olduğu görülmektedir.

Tablo 7. Faydalı Model Tescilleri

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Hatay	3	1	1	1	1	8	5	6
K.Maraş	0	1	3	6	0	5	4	4
Osmaniye	0	0	0	0	0	0	1	1
TR63	3	2	4	7	1	13	10	11
Türkiye	373	704	677	963	1.659	2.146	1.833	2.151

Kaynak: TÜİK 2010

Günümüzde, katma değer yaratan diğer bir unsur markalaşmadır. Dar anlamıyla Markalaşma ve Marka, bir firmanın ürünlerini tanımlamakta ve firmanın ürünlerini, rakiplerinin ürünlerinden veya hizmetlerinden farklılaştırmakta kullanılan bir isim, işaret, terim, sembol, tasarım veya bunların bir kaçından oluşan kombinasyondur. Fakat, geniş anlamıyla marka ve markalaşma kavramları, bir sembolden çok, ürünü kullananların aklında yer eden ve o ürün hakkındaki izlenimlerdir.

Küresel ekonomide öne çıkan ülkelere baktığımızda bu ülkelerin diğer ülkelere göre daha fazla yerel ve küresel markalar ortaya çıkardığı görülmektedir. Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinin 2002-2009 marka başvurularını gösteren Tablo 8.'e göre, 2009 yılında TR 63 bölgesi, Türkiye'deki toplam marka başvurularının sadece %1,2'lik kısmını oluşturmaktadır. Türkiye genelindeki marka başvurularının da Gelişmiş Merkez Ülkelere göre çok düşük olduğu varsayıldığında, İşletmelerin markalaşarak rekabet güçlerini arttırmalarının önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Tablo 8. Marka Başvuruları

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Hatay	140	125	159	232	325	273	331	395
K.Maraş	108	108	152	258	202	200	258	286
Osmaniye	17	28	31	87	64	53	85	82
TR63	265	261	342	577	591	526	674	763
Türkiye	28.478	30.469	38.491	48.917	54.712	58.596	60.597	59.838

Kaynak: TÜİK 2010

Tablo 9.'da ise 2009 yılına ait marka tescil istatistikleri incelendiğinde bölgede toplam 424 marka tescili yapıldığı, bu tescillerin 206'sının Hatay, 158'inin Kahramanmaraş ve 60'ının ise Osmaniye iline ait olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Marka Tescilleri

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Hatay	40	47	74	124	160	207	172	206
K.Maraş	54	67	76	96	149	164	116	158
Osmaniye	6	14	15	17	46	44	24	60
TR63	100	128	165	237	355	415	312	424
Türkiye	13.479	14.514	18.865	26.933	34.509	40.705	35.543	41.414

Kaynak: TÜİK 2010

Belli bir coğrafi bölgede sektörel yoğunlaşma olarak adlandırılan kümelenme olgusu da işletmeler açısından pozitif ölçek ekonomileri oluşturarak rekabet güçlerinin artmasına yol açmaktadır. Bir ürünün veya hizmetin nihai hale gelene kadar geçtiği aşamalarda yer alan oyuncular, kümenin üyesi olarak ele alınmakta ve her bir oyuncunun varlığı diğer bir üye için fayda sağlamaktadır. Bu anlamda kümelenme, bir bölgede sektörel yoğunlaşmayı içermekle birlikte ürünün ve hizmetin piyasaya sunulabilir hale getirilmesinde rol oynayan tüm oyuncuları da kapsamaktadır.

Küme, her bir üyesine ölçek ekonomisinin avantajlarını, uzmanlaşmış tedarikçilerle çalışmayı ve ürünlerini pazara daha profesyonel taşıma olanağını sunmak gibi birçok avantaj sağlamaktadır. Örneğin, kümelenme, ürünlerin sunulduğu piyasa hakkında daha detaylı pazar bilgisi, kalifiye personel ve sürekli mukayese temeli oluşturmak açısından rekabetçi yeni yapılar üretmektedir. Kümelenme, aynı zamanda içerisinde rekabeti teşvik ederek firma yöneticilerinin birbirleriyle yarış içinde daha iyi piyasa koşullarına ulaşmalarını sağlamaktadır. TR 63 Bölgesinde, modern kümelenme oluşturabilecek sektörler bulunmaktadır. Örneğin, Kahramanmaraş'ta tekstil ve çelik mutfak eşyası sektörleri, Hatay'da mobilyacılık ve ayakkabıcılık sektörleri ve Osmaniye'de tarıma dayalı gıda sektörü gibi. Kümelenmeyi gerçekleştirmek için öncelikle kümelenme hakkında kapasite oluşturulması gerekmektedir. Ardından sektör üyeleri arasında iletişim kanalları açılarak piyasa ihtiyaçlarına daha duyarlı bir yapı oluşturulmalıdır[88].

Tüm bu veri ve değerlendirmeler neticesinde, 2010 Yılı Mali Destek Programının temel önceliği olan "işletmelerin modernizasyonu ve rekabet güçlerinin artırılması" durumu, Bölge planıyla ve bölgenin temel gerçekleriyle son derece uyum oluşturulmuş bir önceliktir. Dolayısıyla, destek alan firmaların da bu öncelik doğrultusunda ve rekabet güçlerinin iyileşmesi yönünde evirildikleri, bu çalışmada yapılan saha bulgularının analizleri çerçevesinde tespit edilmiştir.

2011 yılı mali destek programının önceliği, *"tarım ve gıda sanayine yönelik makine, ekipman ve malzeme üreten işletmelerin desteklenmesi"* dir. TR 63 Bölgesinde Sanayi sektörü kolları istatistiki açıdan giderek Türkiye ortalamasına yaklaşmaktadır. Bölgenin, imalat sanayi gelişmişlik sıralamasında sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre daha yukarılarda yer alması imalat sanayi sektörünün bölge sanayisi için önemli bir sektör olduğunu göstermektedir.

Türkiye'nin toplam gayrisafi katma değerinin %2,3'ü bölgede üretilirken, sanayi sektöründen sağlanan toplam gayrisafi katma değerin %2,1'i bölgede üretilmekte olup bölge sanayi sektörüne sağlanan katkı bakımından 26 Düzey 2 Bölgesi içerisinde 9'uncu sırada bulunmaktadır. Hatay, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması bakımından iller arasında 29'uncu sırada yer alırken, imalat sanayi gelişmişlik sıralamasında 15'inci sırada bulunmaktadır. Kahramanmaraş, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması bakımından iller arasında 48'inci sırada yer alırken, imalat sanayi gelişmişlik sıralamasına göre ise 27'inci sırada yer almaktadır. Osmaniye ise sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması bakımından iller arasında 47'inci sırada iken, imalat sanayi gelişmişlik sıralamasına göre 57'inci sırada bulunmaktadır. Osmaniye, diğer illerin aksine imalat sanayi gelişmişlik sıralamasında sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre daha geride bulunmaktadır[89].

Bölge ekonomisinin sanayi kolları itibarıyla yapılaşmasını gözlemleyebilmek için sınırlı sayıda göstergeden yararlanmak mümkündür. Bu göstergelerden başlıcaları, sanayi siciline kayıtlı firma bilgilerinden yola çıkarak üretilenlerdir. Bölgedeki sanayi siciline kayıtlı sanayi işletmelerinin sektörel dağılımına bakıldığında gıda, içki ve tütün sanayi firma sayısı 415 olup, bu işletmelerin sanayi sektörü içindeki payı %28,7'dir. Bu payla, bu sektör ilk sırada gelmektedir. Gıda sektörünün ardından dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi gelmektedir. 318 firmanın bulunduğu bu sektörün toplam sanayi içindeki payı

88 DOĞAKA, TR 63(Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) BÖLGE PLANI 2010-2013, 2010.
89 TÜİK 2009.

%22'dir. Sanayi siciline kayıtlı firmaların sektörel dağılımına bakılırsa Metal Eşya Makine ve Teçhizat Ulaşım aracı sanayi %9,1 ve Metal Ana Sanayi %8,2'lik bir paya sahiptir. Bu veriler çerçevesinde, 2011 Yılı mali destek programının önceliğinin de bu yönde olması, doğru bir karar verildiği sonucunu göstermektedir. Ancak, tarım ve gıda sanayinin ihtiyaç duyduğu makine ve ekipman imalatı sektörünün henüz kümelenmediği ve bölge açısından ihtiyaçlara cevap vermekten uzak olduğunu söylemek mümkündür.

2011 yılı mali destek programının önceliği, *"tarım ve gıda sanayine yönelik makine, ekipman ve malzeme üreten işletmelerin desteklenmesi"* dir. Ancak, Ajans tarafından verilen bu mali desteğin bölge ve ulusal seviyede etkilerini değerlendirmek, bazı güçlükler arz etmektedir. Şöyle ki, bölgedeki sanayi işletmelerinin sayısı ve destek alan firma sayısı dikkate alındığında, destek alan firmaların bölge ve ulusal seviyede ölçülebilir bir etkisine ulaşmak güç görünmektedir. Dolayısıyla, destek alan firmalar, tek tek ele alınarak bu etkileri değerlendirmek çok daha mantıklıdır. Zira saha çalışmaları sırasında, makine alımı desteğinden faydalanan bazı firmaların yapılarında çok çarpıcı ve etkileyici değişimlerin meydana geldiği görülmüştür. Özellikle, gıda sanayine yönelik makine alım desteklerinin, bu işletmelerin yapısında çok yeni ürün profillerinin oluşmasına yol açtığı gibi çarpan etkisiyle başka firmaları da etkilediği gözlemlenmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi "Başarılı DOĞAKA Mali Desteği Örnekleri" şeklindeki alt çalışmalarla bu analizler daha gerçekçi olarak yapılabilir.

2012 yılı mali destekleme programının önceliği ise, *"mevcut işletmelerde katma değer yaratan yenilikçi uygulamaların desteklenmesi ve işletmelerin rekabetçi yapılarının geliştirilmesine yönelik yatırımların desteklenmesi"* dir. TR63 Bölgesi, enerji, sanayi ve tarım sektörlerinin temel aktörler olduğu ve ekonomik yapısıyla ulusal anlamda önemli bir üretim merkezi olduğu gibi belirli sektörlerdeki kurulu üretim yapısıyla uluslararası ölçekte de kendisine yer bulabilmektedir. Bu anlamda, Türkiye'de toplam istihdam içinde de özel bir yeri ve önemi bulunmaktadır. TR63 Bölgesi, toplam istihdam düzeyinin 2012 Yılı için %3,85' ini oluşturmuştur. Toplam tarım istihdam seviyesinin %5,57'si, toplam sanayi istihdam seviyesinin %4,51'i ve toplam hizmet istihdam seviyesinin de %3,38'ini Bölge oluşturmuştur. Tablo 10.'da, Türkiye'de ve TR63 Bölgesinde istihdam seviyeleri verilmiştir.

Tablo 10. Toplam İstihdam(Tarım, Sanayi ve Hizmet) İçinde TR 63 Bölgesinin Yeri

İSTİHDAM	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Toplam İstihdam (Bin Kişi)	21858	23266	23937	24601	25933	26621
TR63 İstihdam (Bin Kişi)	847	889	922	893	779	768
Toplam İçindeki Pay	3,88%	3,82%	3,85%	3,63%	3,00%	2,88%
Toplam Tarım İstihdamı(Bin Kişi)**	5083	5412	5300	5204	5470	5483
TR63 Tarım istihdamı (Bin Kişi)	300	305	295	232	168	159
Toplam İçindeki Pay	5,90%	5,64%	5,57%	4,46%	3,07%	2,90%
Toplam Sanayi İstihdamı(Bin Kişi)**	4615	4841	4902	5100	5316	5332
TR63 Sanayi İstihdamı (Bin Kişi)	210	210	221	248	230	221
Toplam İçindeki Pay	4,55%	4,34%	4,51%	4,86%	4,33%	4,14%
Toplam Hizmet İstihdamı(Bin Kişi)**	10725	11332	12016	12528	13235	13891
TR63 Hizmet istihdamı (Bin Kişi)	336	374	406	413	381	388
Toplam İçindeki Pay	3,13%	3,30%	3,38%	3,30%	2,88%	2,79%

Kaynak: TÜİK 2016

2004-2011 döneminde ekonomik yapı içerisinde sanayi ve hizmetler sektörü lehine bir büyüme yaşayan TR63 Bölgesi, 2004 yılında Türkiye toplam sanayi üretiminin %2,17'sini karşılarken bu oran 2011 yılı verilerine göre %2,60'a yükselmiştir. Aynı şekilde, hizmetler sektörü içerisindeki payı da %2,19'dan % 2,34'e yükselmiştir. Bölgesel ekonomik yapı içerisinde Türkiye ortalamalarından daha fazla ağırlığa sahip tarım sektörün de ise TR63 Bölgesi'nin ulusal üretimdeki payı 2004 yılında %4,50'den 2011 yılında %4,13'e gerilemiştir.

TR63 Bölgesi, TÜİK verilerine göre 2011 yılında 150'den fazla ülkeye ihracat gerçekleştirmiştir. Bu anlamda, dış ticaret verileri incelendiğinde dünyadaki tüm anakaralara ulaşan geniş üretim yapısına sahip olan bir bölgedir. Bölgenin coğrafi konumu ve sosyo-kültürel yapısı, sahip olduğu uluslararası konumu nedeniyle, mevcut sınırlarının dışında daha geniş bir çerçevede ekonomik etkiler yaratan bir bölge olarak değerlendirilebilir. TR63 Bölgesi 2011 Yılı Gayri Safi Katma Değer (GSKD) verilerine göre, 29.790.758 TL'lik bir ekonomik büyüklüğe sahiptir. Bu ekonomik değer ile 26 Düzey 2 bölgesi arasında 12. sırada yer alan Bölge, toplam 1,2 trilyon TL olan Türkiye GSKD'nin % 2,6'sını üretmektedir.

Tablo 11.'de, 2004-2011 yılları arası Bölge GSKD'nin toplam içindeki yeri verilmektedir. 2004 yılında, aynı verilere göre Türkiye toplam GSKD'nin % 2,4'ünü üreten TR63 Bölgesi, sanayi sektöründeki artan ağırlığı ile Türkiye ekonomisindeki toplam üretim kapasitesini arttırmıştır[90].

90 TÜİK 2014

Tablo 11. TR 63 Bölgesi Gayrisafi Katma Değer

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Gayrisafi Katma Değer	2,40%	2,40%	2,30%	2,40%	2,60%	2,60%	2,60%	2,60%
Tarım	4,50%	4,70%	4,40%	2,60%	4,70%	4,50%	4,30%	4,10%
Sanayi	2,20%	2,20%	2,20%	2,30%	2,60%	2,70%	2,70%	2,60%
Hizmetler	2,20%	2,20%	2,10%	2,20%	2,30%	2,20%	2,30%	2,40%
Bölge Sıralaması	13	13	13	13	13	13	12	12

Kaynak: TÜİK 2012

TR63 Bölgesi ekonomik yapısı (tarım, sanayi ve hizmetler sektörünün toplam GSKD'den aldığı pay sıralamasına göre) Türkiye'nin ekonomik yapısıyla benzerlik göstermekte olup sektörel ağırlığı sırasıyla hizmetler, sanayi ve tarım şeklindedir. Bununla birlikte, bölgesel ekonomik yapı içerisinde tarım sektörünün ağırlığı (%14,4), Türkiye ortalamasından (%9) yüksek, buna karşılık hizmetler sektörünün ağırlığı (% 58,1) Türkiye ortalamasından (% 63,5) düşüktür. Sanayi sektörü ise % 27,5'lik oranla Türkiye ortalamasıyla aynı düzeydedir[91].

2004-2011 yılları arasında TR63 Bölgesi'nin ekonomik yapısı içerisinde tarım sektörünün ağırlığı % 19,8'den % 14,4'e gerilerken, sanayi sektörünün ağırlığı % 24,9'dan % 27,5'e ve hizmetler sektörünün ağırlığı % 55,2'den % 58,1'e yükselmiştir. Bölgesel GSKD'nin sektörlere göre dağılımında görülen oranlar, bölgedeki istihdamın sektörlere göre dağılımda değişiklik göstermektedir. Türkiye ortalamalarında da görüldüğü üzere bölgedeki tarım sektörünün istihdamdaki ağırlığı, GSKD'deki ağırlığından çok daha fazladır. Aynı zamanda bölgede tarım sektörünün toplam istihdam içerisindeki ağırlığı, Türkiye ortalamalarının üzerindedir.

TR63 Bölgesi'nde tarımsal faaliyetlerinin yaygınlığının yanı sıra ana metal sanayi ve tekstil gibi emek yoğun sanayi kuruluşlarının varlığına rağmen, Bölge, Türkiye'de işsizliğin en yüksek olduğu bölgeler arasındadır. 2012 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye'de ortalama % 9,2 olan işsizlik oranı, TR63 Bölgesi'nde % 10,4'tür. Bölgedeki işsizlik oranında 2010 (% 13,6) ve 2011 (% 12,0) yıllarına göre belirgin bir iyileşme görülmekle birlikte, bölgedeki mevcut emek yoğun sanayi yapısı ile uyumlu istihdam politikalarının geliştirilmesinin, işsizlik oranının daha düşük seviyelere indirilmesinde önemli rol oynayacağı değerlendirilmektedir[92].

91 DOĞAKA, TR 63(Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) BÖLGE PLANI 2010-2013, 2010.
92 TÜİK 2012

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın 2012 yılı verilerine göre, Türkiye'de sanayi siciline kayıtlı işletmelerin % 2,24'ü TR63 Bölgesi'nde yer almaktadır. Hatay ilinde demir-çelik, mobilyacılık, ayakkabıcılık, filtre sanayii, Kahramanmaraş ilinde tekstil, metal mutfak eşya, ayakkabıcılık ve Osmaniye ilinde demir-çelik sektörleri öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra bölge geneline yayılmış çok sayıda tarıma dayalı gıda işletmesi bulunmaktadır. Ayrıca enerji sektörü, bölge ekonomisinde oldukça önemli bir konuma sahiptir. Kahramanmaraş ilindeki Afşin Elbistan Termik Santrali'nin yanı sıra Hatay ilinde yapımına devam edilen doğalgaz çevrimi ve termik santral inşaatları, Osmaniye ve Hatay ilinde yoğunlaşan rüzgâr enerji santralleri ve Kahramanmaraş'ta yoğun olmak üzere bölgedeki hidroelektrik santralleri bölgeyi Türkiye'nin en önemli enerji üretim merkezlerinden biri haline getirmektedir.

Demir-çelik üretiminde dünyada 10., Avrupa'da ise Almanya'dan sonra 2. sırada yer alan Türkiye'de yıllık 50 milyon ton olan çelik üretim kapasitesinin 16,4 milyon tonu Hatay ve Osmaniye illerinde bulunmaktadır. Mevcut durumda Türkiye'de en yüksek üretim kapasitesine sahip bölge, 14,5 milyon ton kapasiteye sahip Marmara ve 11,3 milyon ton kapasiteye sahip Ege Bölgesi'nin önünde yer almaktadır.

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın 2011 yılı Türkiye sanayisine yönelik yaptığı değerlendirmede, Türkiye GSMH'nin %10'dan fazlasını ve ihracatının % 18,5'ini karşılayan tekstil sektörü, Kahramanmaraş ilinde yoğun olmak üzere TR63 Bölgesi için başta gelen sektörlerdendir. Kahramanmaraş Ticaret ve Sanayi Odası verilerine göre, Türkiye iplik üretiminin % 27'si ve kumaş üretiminin de % 8'i Kahramanmaraş'ta gerçekleştirilmektedir. Demir-çelik ve tekstil sektörüyle benzer şekilde, TR63 Bölgesi sanayi yapısında temel yapı taşlarından olan metal mutfak eşya, ayakkabıcılık, mobilyacılık sektörleri ile zeytin ve yer fıstığına dayalı gıda sanayinde uluslararasılaşma eğilimi giderek artmaktadır[93].

Bölgenin temel yapısına dair bu değerlendirmeler ışığında, 2010 Mali Destek Programı'yla uyumlu ve bir uzantısı şeklindeki 2012 Mali Destek Programı tarafından, yine bölge planı ve gerçekleriyle uyum oluşturulmuş ve saha verileri analizine göre de mali destek sonrası önemli sonuçlar elde edilmiştir.

93 DOĞAKA, **TR63 Bölge Planı 2014-2023**, Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye, 2014.

VII. SOSYAL KALKINMA MALİ DESTEK ALAN KURUM VE KURULUŞLAR

7.1. SOSYAL KALKINMA MALİ DESTEK ALAN KURUM VE KURULUŞLARIN AÇIKLAYICI İSTATİSTİKLERİ

7.1.1. Kurum/Kuruluşun Faaliyet Gösterdiği İller

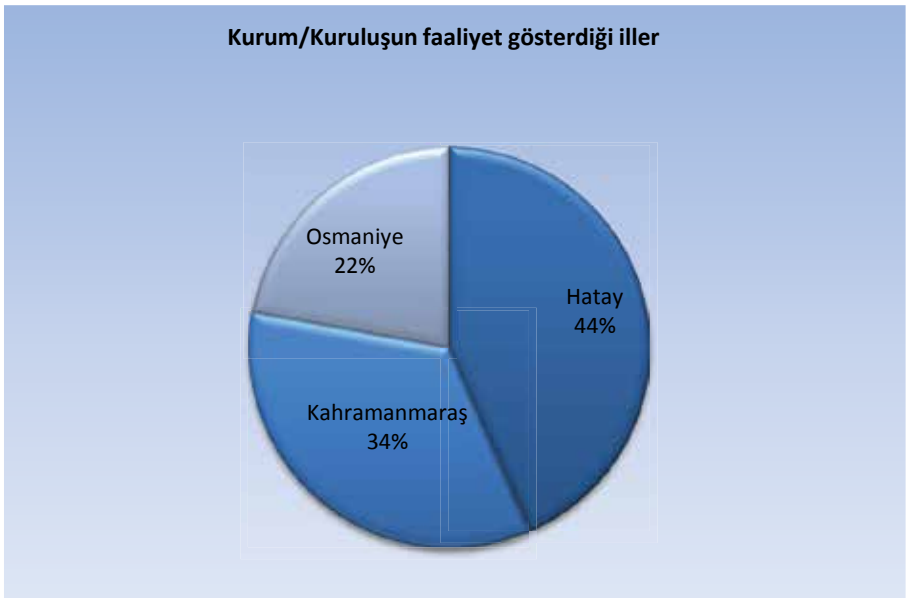

Grafik 86. Kurum/Kuruluşun il dağılımı

Mali destek programlarından yararlanan Kurum/Kuruluşların %44'ü Hatay, %34'ü Kahramanmaraş ve %22'i Osmaniye'de faaliyet göstermektedir.

7.1.2. Kurum/Kuruluşun Hukuki Durumu

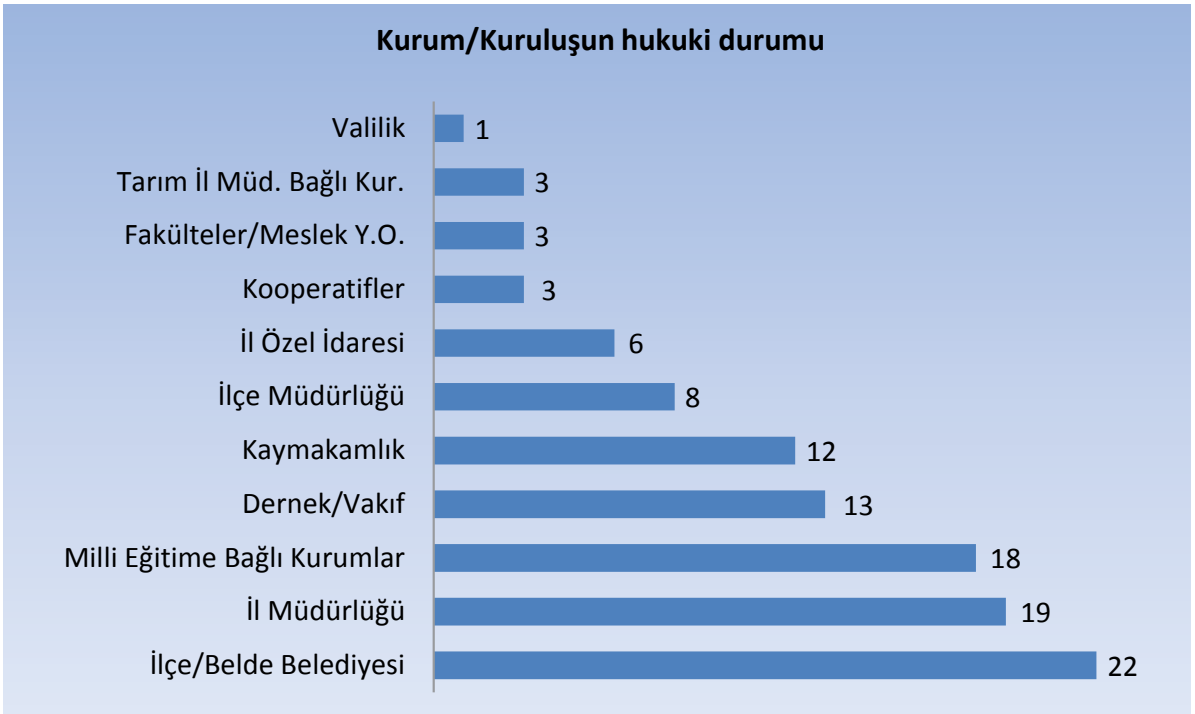

Grafik 87. Kurum/Kuruluşun hukuki durumu(%)

Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı'na katılan kurumların %22'si İlçe/Belde Belediyesi, %19'u İl Müdürlüğü, %18'i Milli Eğitime Bağlı Kurumlar ve %13'ü Dernek/Vakıflardan oluşmaktadır. Mali destek programına katılımın en az gerçekleştiği (%3) kurumlar ise Kooperatifler, Fakülte/MYO'lar, tarım İl Müdürlüğüne bağlı kurumlar ve Valilik (%1)' tir.

7.1.3. Kurum/Kuruluşun Faaliyet Alanı

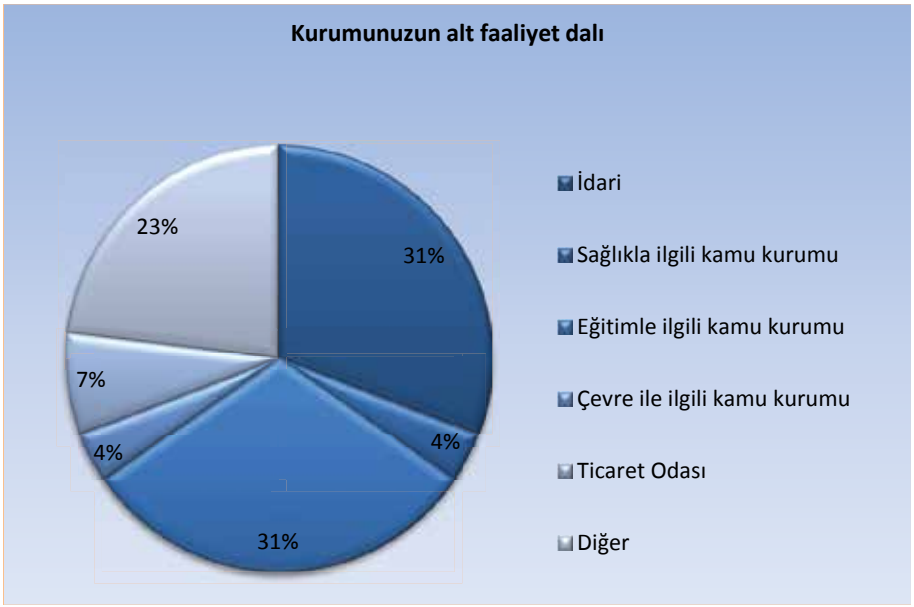

Grafik 88. Kurum/Kuruluşun alt faaliyet dalı

DOĞAKA'dan destek alan kuruluşlar olarak ilk sırada (%31) idari ve eğitimler ile ilgili kamu kurumları gelmektedir. İkinci sırada, %23 oranıyla diğer kurumlar ve üçüncü sırada ise %7'lik oranla ticaret odaları yer almaktadır.

7.1.4. Kurum/Kuruluşun Yıllar İtibariyle Ortalama Çalışan Sayısındaki Değişimleri

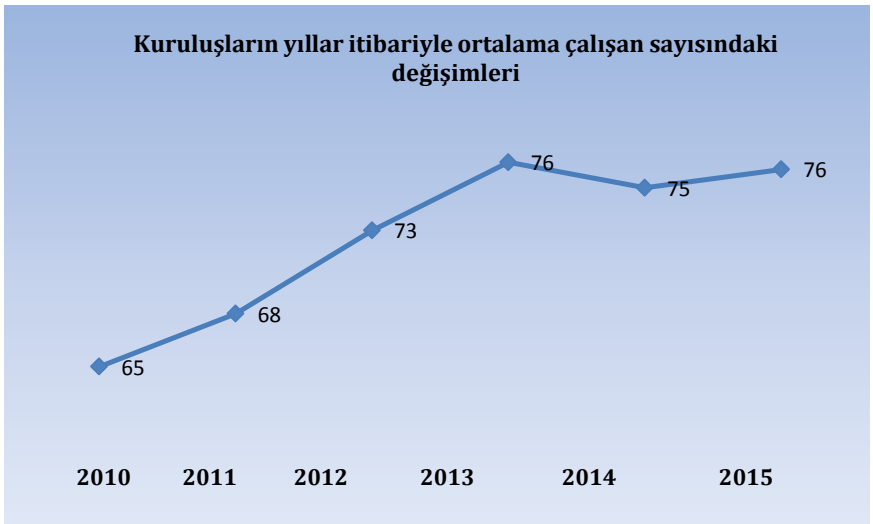

Grafik 89. Kurum/Kuruluşun yıllar itibariyle ortalama çalışan sayısındaki değişimleri

Destek alan kurum/kuruluşların ortalama çalışan sayısı 2010 yılında 65 iken, 2015 yılında 76'ya yükselmiştir.

7.1.5. Kurum/Kuruluşun Daha Önce Destek Alma Durumu

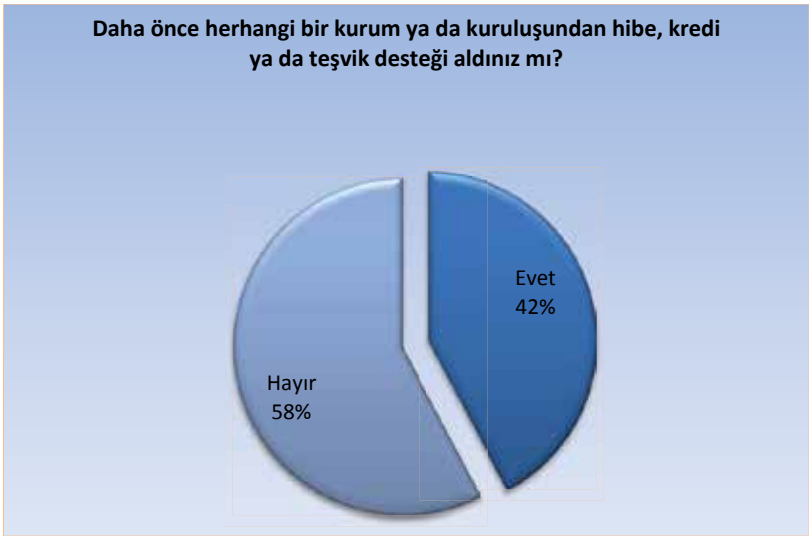

Grafik 90. Kurum/Kuruluşun daha önce destek alma durumu

Kurum/kuruluşların %42'si daha önce bir kurumdan hibe, kredi ya da teşvik desteği aldığını, %58'i ise herhangi bir destekten yararlanmadığını belirtmiştir. Destek alan kuruluşların tamamı Avrupa Birliği'nden destek aldığını ifade etmiştir.

7.1.6. Kurum/Kuruluşun Aldığı Mali Destek Miktarı

Grafik 91. Kurum/Kuruluşun aldığı mali destek miktarı

DOĞAKA dışında alınan mali desteklerde kurum/kuruluşların %28'i 75.000 TL, %27'si 100.000 TL ve %18'i 150.000 TL destek aldığını belirtmiştir.

7.2. DESTEK ALAN KURUM/KURULUŞUN PROJE KABUL SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

7.2.1. Kurum/Kuruluşun Yararlandığı Mali Destek Programı

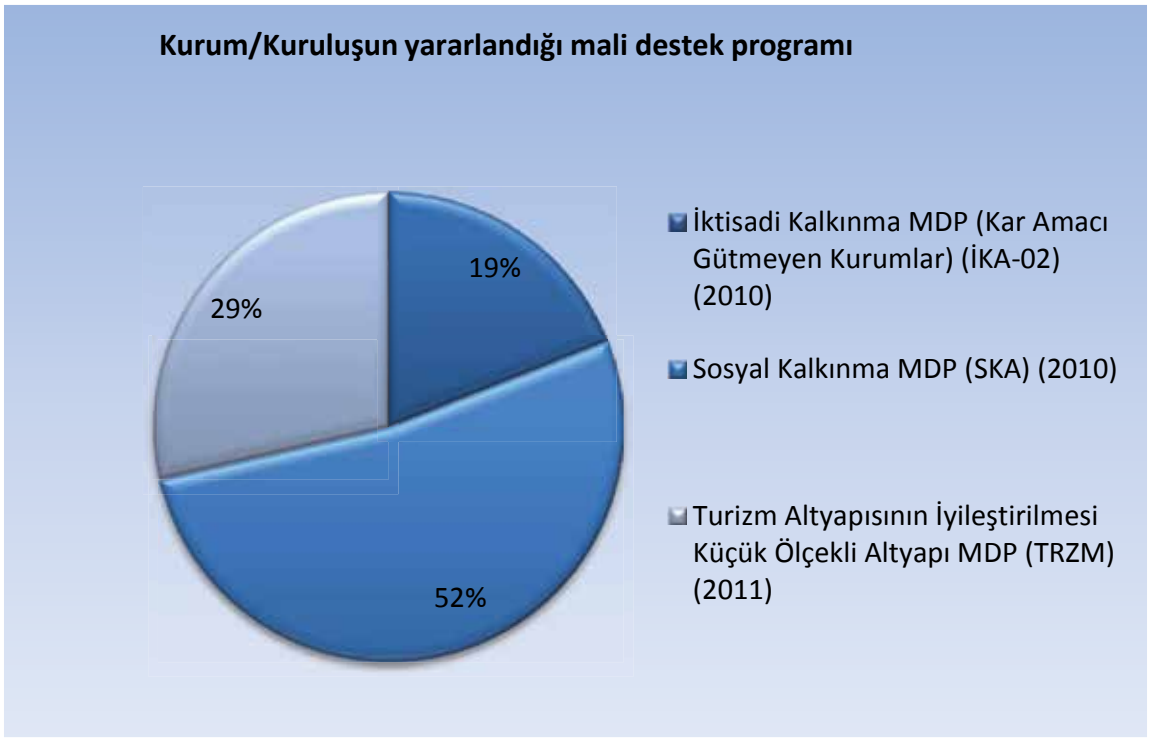

Grafik 92. Kurum/Kuruluşun destek aldıkları programların dağılımı

Ajans desteğini alan Kurum/Kuruluşların destek aldıkları programlar sırasıyla Sosyal Kalkınma (2010), Turizm Altyapısının İyileştirilmesi (%29) ve İktisadi Kalkınma (%19)' dır.

7.2.2. Kurum/Kuruluşun Ajans Desteklerinden Haberdar Olma Kaynakları

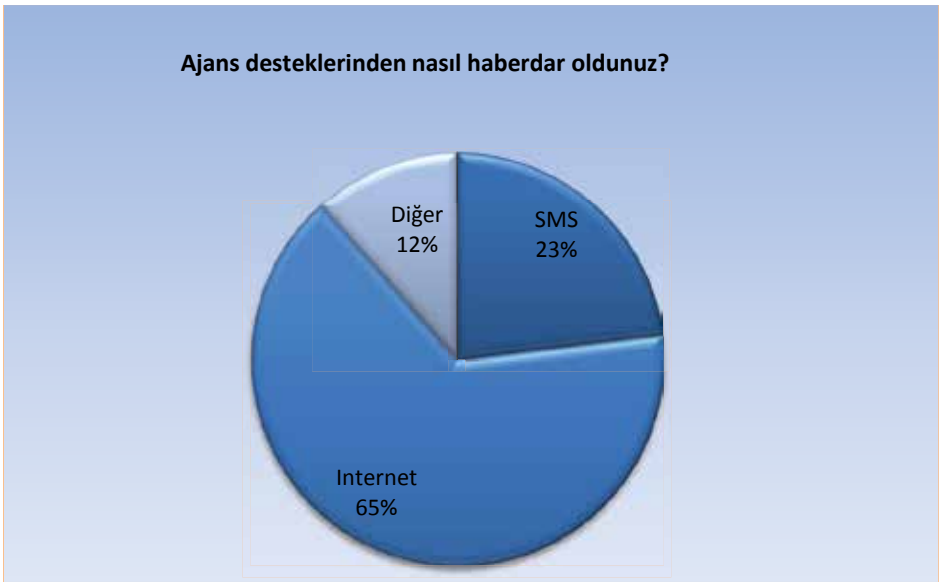

Grafik 93. Kurum/Kuruluşun ajans desteklerinden haberdar olma kaynakları

Kurum/Kuruluşların %65'i internetten, %23'ü SMS yoluyla, %12'si ise diğer kaynaklardan yararlanarak ajans desteklerinden haberdar olduğunu ifade etmiştir.

7.2.3. Kurum/Kuruluşun Ajans Desteklerinden Yararlanma Yılı

Grafik 94. Kurum/Kuruluşun ajans desteklerinden yararlanma yılı

Kurum/Kuruluşların %65'i 2011 yılında, %35'i ise 2010 yılında destek almıştır.

7.2.4. Kurum/Kuruluşun Ajansın Diğer Faaliyetlerinden Haberdar Olma Durumları

Grafik 95. Kurum/Kuruluşun ajansın diğer faaliyetlerinden haberdar olma durumları

Kurum/Kuruluşların %73'ü ajansın diğer faaliyetlerinden haberdar olduğunu, %27'si ise diğer faaliyetlerden haberdar olmadığını belirtmiştir.

7.2.5. Kurum/Kuruluşun Ajansın Gerçekleştirdiği Faaliyetlere Yönelik Değerlendirmeleri

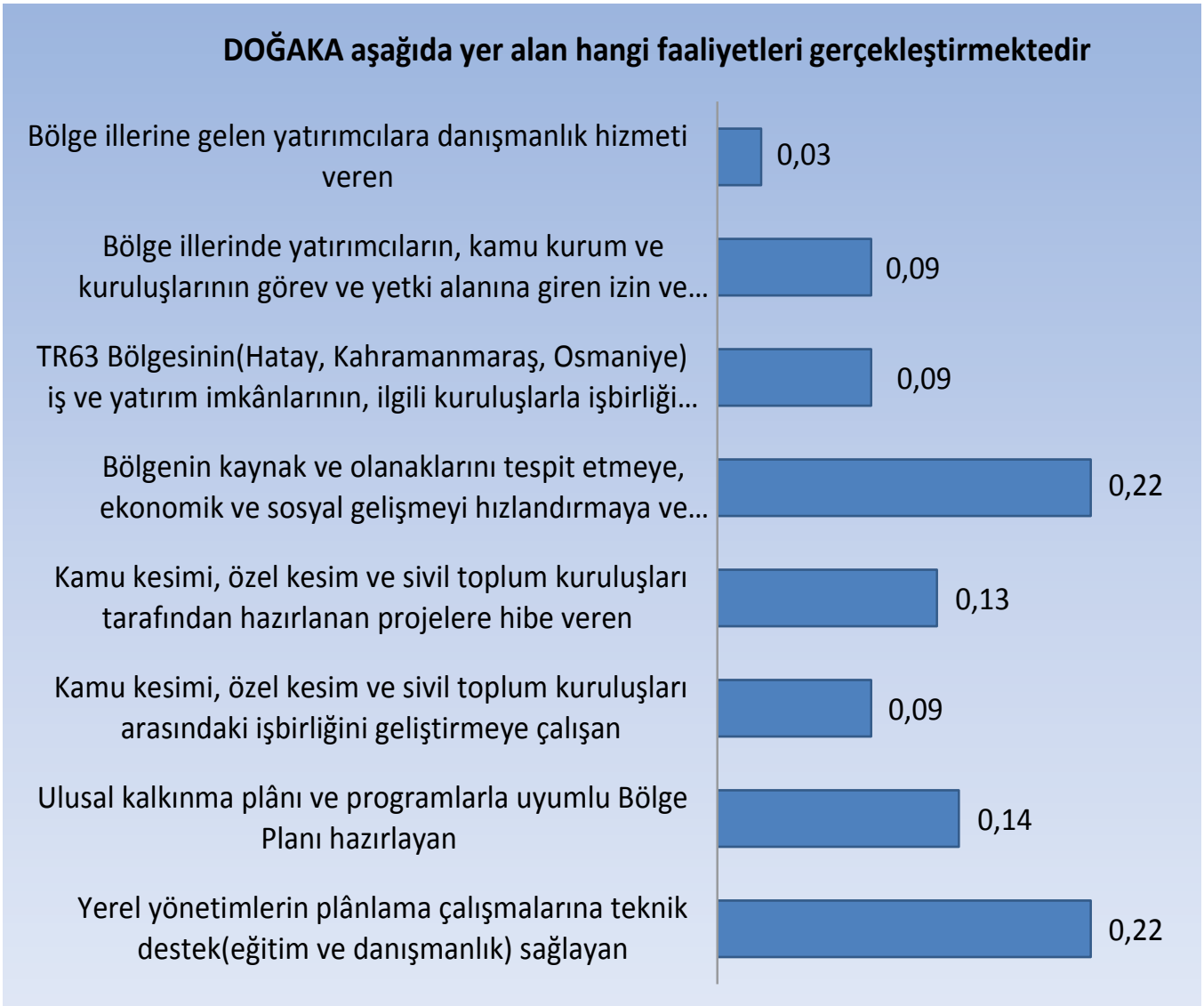

Grafik 96. Kurum/Kuruluşun ajansın gerçekleştirdiği faaliyetlere yönelik değerlendirmeleri

DOĞAKA'dan destek alan kuruluşların ajansa yönelik değerlendirmelerinde ilk sırayı, %22 oranıyla DOĞAKA'nın "*Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmaları yapan, yaptıran, destekleyen"* ve *"Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek(eğitim ve danışmanlık) sağlayan*" bir kurum olduğu ifadeleri yer almaktadır. İkinci sırada, %14 oranıyla "*Ulusal kalkınma plânı ve programlarla uyumlu Bölge Planı hazırlayan*" bir kurum olduğu ve üçüncü sırada ise %13 oranıyla *"Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanan projelere hibe veren"* kurum olduğuna yönelik değerlendirmeler yer almaktadır.

7.2.6. Kurum/Kuruluşun Ajansın Teknik Yardım Masası, Bilgilendirme ve Eğitim Faaliyetlerinden Haberdar Olma Durumları

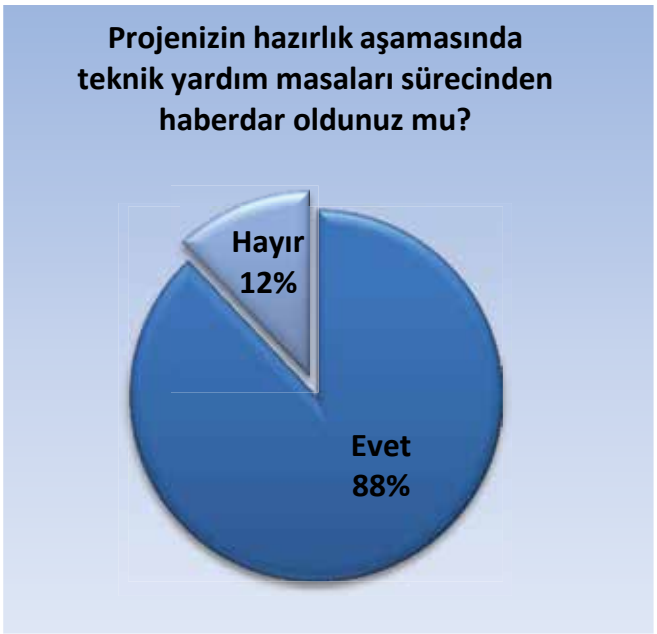

Grafik 97. Kurum/Kuruluşun ajansın teknik yardım masası, bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerinden haberdar olma durumları

Destek alan kurum/kuruluşların %96'sı proje hazırlık aşamasında ajansın bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerinden ve %88'i projenin hazırlık aşamasında teknik yardım masaları sürecinden haberdar olduğunu belirtmiştir.

7.2.7. Kurum/Kuruluşun Ajansın Bilgilendirme ve Eğitim Faaliyetlerine Katılma ve Teknik Destek Alma Durumları

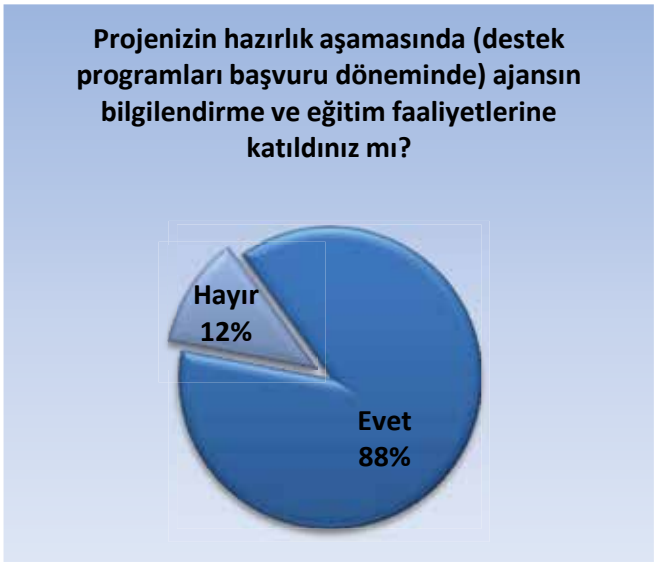

Grafik 98. Kurum/Kuruluşun ajansın bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerine katılma ve teknik destek alma durumları

Destek alan kurum/kuruluşların %88'i proje hazırlık aşamasında ajansın bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerine katılım gerçekleştirildiğini, %81'i ise projenin hazırlık aşamasında teknik yardım masalarından teknik destek aldığını ifade etmiştir.

7.2.8. Kurum/Kuruluşun Proje Başvuru Sürecine Yönelik Değerlendirmeleri

Grafik 99. Kurum/Kuruluşun başvuru sürecine yönelik değerlendirmeleri

Kurum/kuruluşların %42'si proje başvuru sürecinin karmaşık olduğunu, %58'i ise başvuru sürecinin karmaşık olmadığını belirtmiştir.

7.2.9. Kurum/Kuruluşun Başvuru Sürecinde Yararlandığı Bilgi Kaynakları

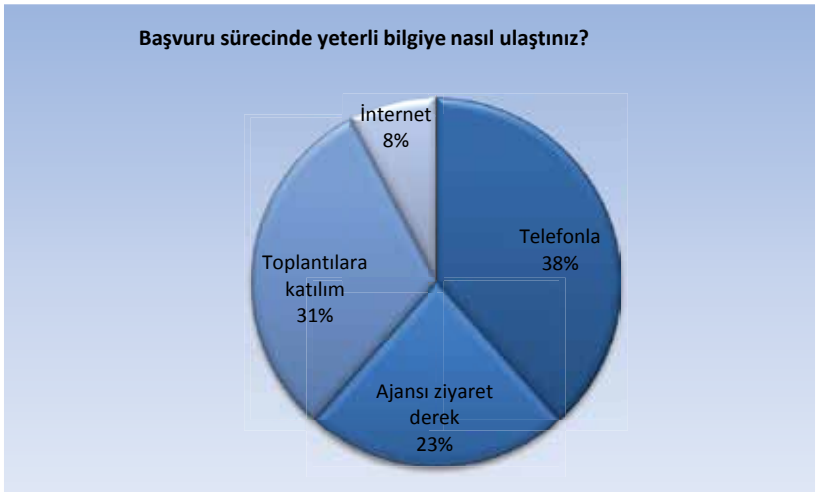

Grafik 100. Kurum/Kuruluşun başvuru sürecinde yararlandığı bilgi kaynakları

Destek alan kurum/kuruluşların %38'i başvuru sürecinde gerekli bilgiye telefonla, % 31'i toplantılara katılarak, %23'ü ajansı ziyaret ederek ulaştığını belirtmiştir. Kuruluşların %8'i ise internetten bilgi aldıklarını ifade etmiştir.

7.2.10. Kurum/Kuruluşun Başvuru Sürecinde Zorlandıkları Durumlar

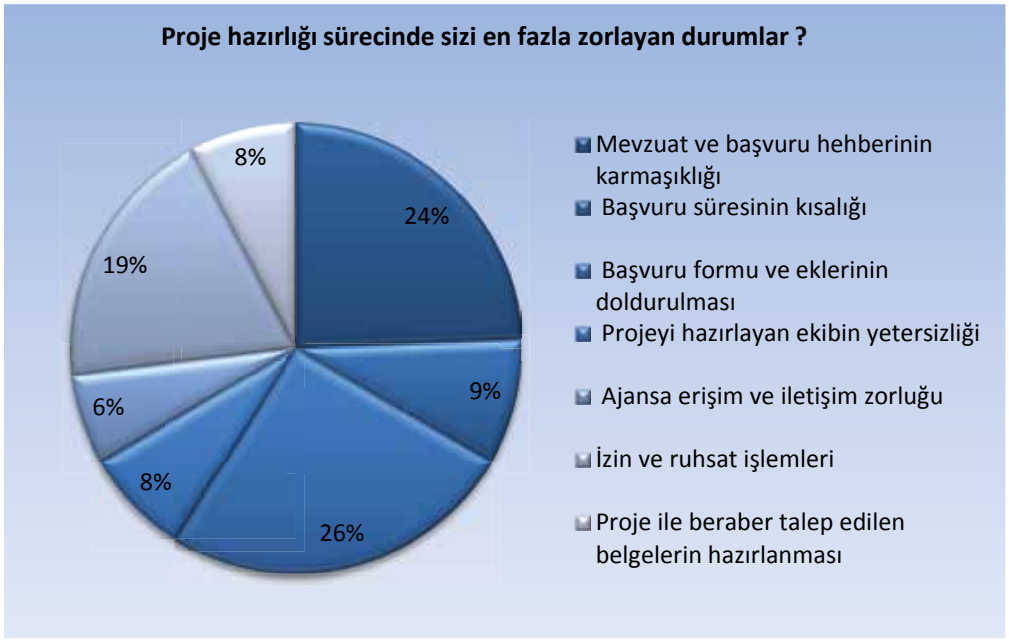

Grafik 101. Kurum/Kuruluşun başvuru sürecinde zorlandıkları durumlar

Kurum/kuruluşların proje hazırlık sürecinde en fazla zorlandıkları konular sırasıyla başvuru formu ve eklerinin doldurulması (%26), mevzuat ve başvuru rehberinin karmaşıklığı (%24), izin ve ruhsat işlemleri (%19), başvuru süresinin kısalığı (%9) yer almaktadır. Kuruluşların en az zorlandıkları durum ise ajansa erişim ve iletişimdir.

7.2.11. Kurum/Kuruluşun Başvuru Sürecinde Hazırlamada Zorlandıkları Belgeler

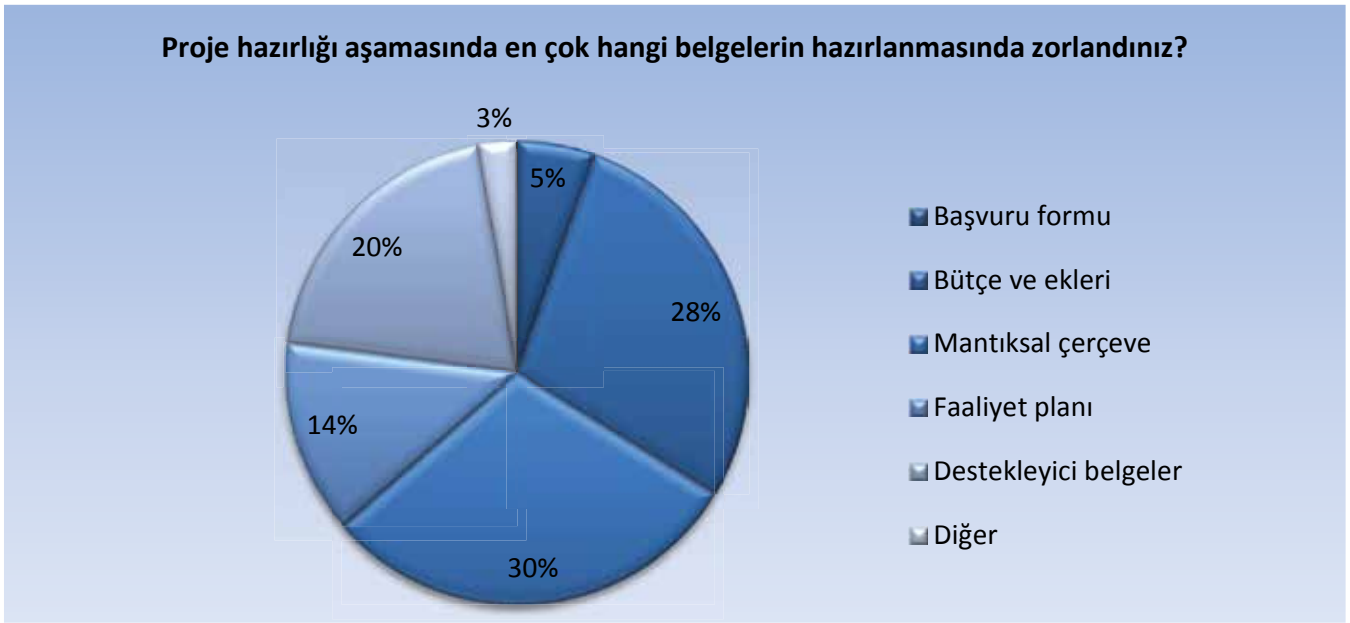

Grafik 102. Kurum/Kuruluşun başvuru sürecinde hazırlamada zorlandıkları belgeler

Kurum/kuruluşların proje hazırlık aşamasında mantıksal çerçevenin (%30), bütçe ve eklerinin (%28), destekleyici belgelerin (%20) ve faaliyet planının hazırlanmasının zorlayıcı olduğunu belirtmiştir.

7.2.12. Kurum/Kuruluşun Başvuru Sürecine En Fazla Katkı Yapacağını Düşündüğü Değişiklikler

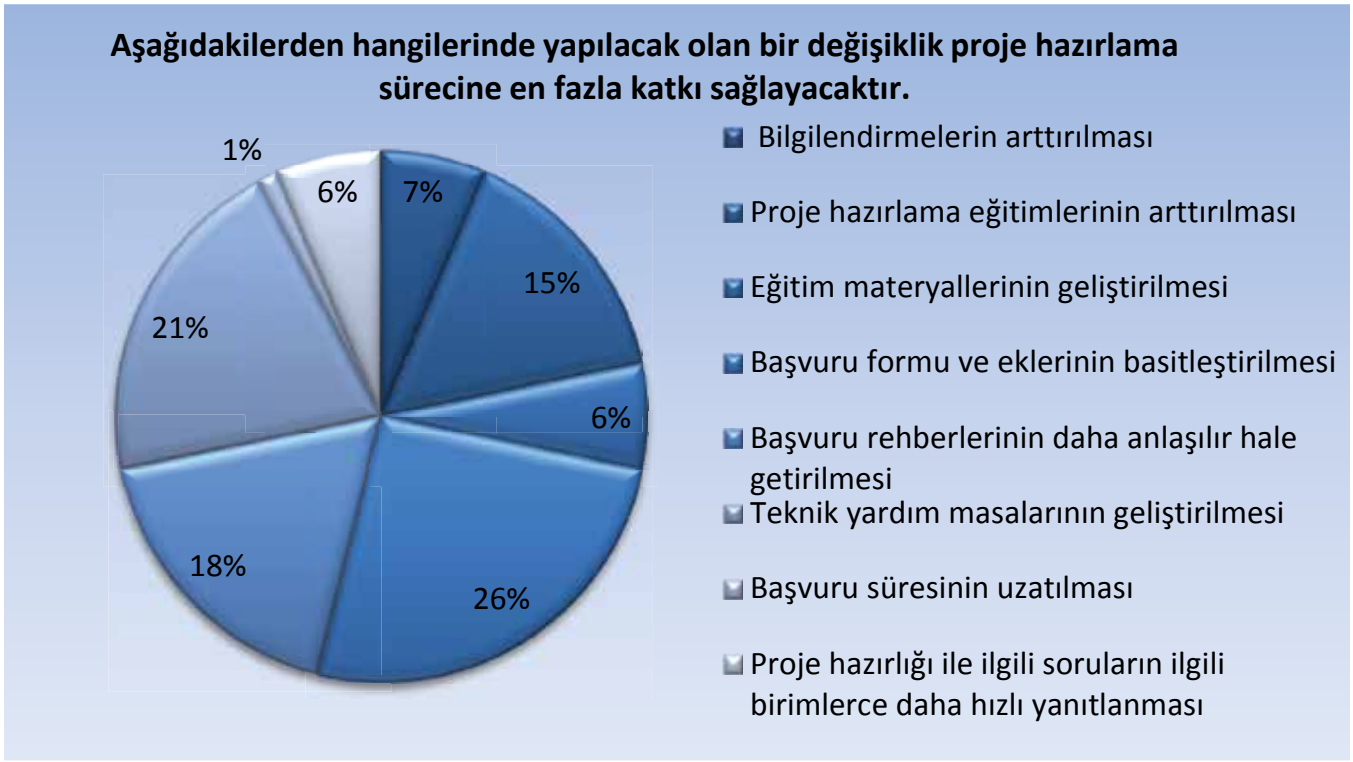

Grafik 103. Kurum/Kuruluşun başvuru sürecine en fazla katkı yapacağını düşündüğü değişiklikler

Kurum/kuruluşlar başvuru formu ve eklerinin basitleştirilmesinin (%26), teknik yardım masalarının geliştirilmesinin (%21), başvuru rehberlerinin daha anlaşılır hale getirilmesinin (%18) ve proje hazırlama eğitimlerinin arttırılmasının (%15) proje hazırlama sürecine çok fazla katkı sağlayacağını belirtmiştir.

7.2.13. Kurum/Kuruluşun Evrakların Fazlalığından Kaynaklı Vakit Kaybı Yaşama Durumları

Grafik 104. Kurum/Kuruluşun evrakların fazlalığından kaynaklı vakit kaybı yaşama durumları

Destek alan kurum/kuruluşların %65'i evrakların fazlalığından kaynaklı süre kaybı yaşadıklarını, %35'i ise böyle bir kayıplarının olmadığını belirtmiştir.

7.2.14. Kurum/Kuruluşun Proje Süresine Yönelik Değerlendirmeleri

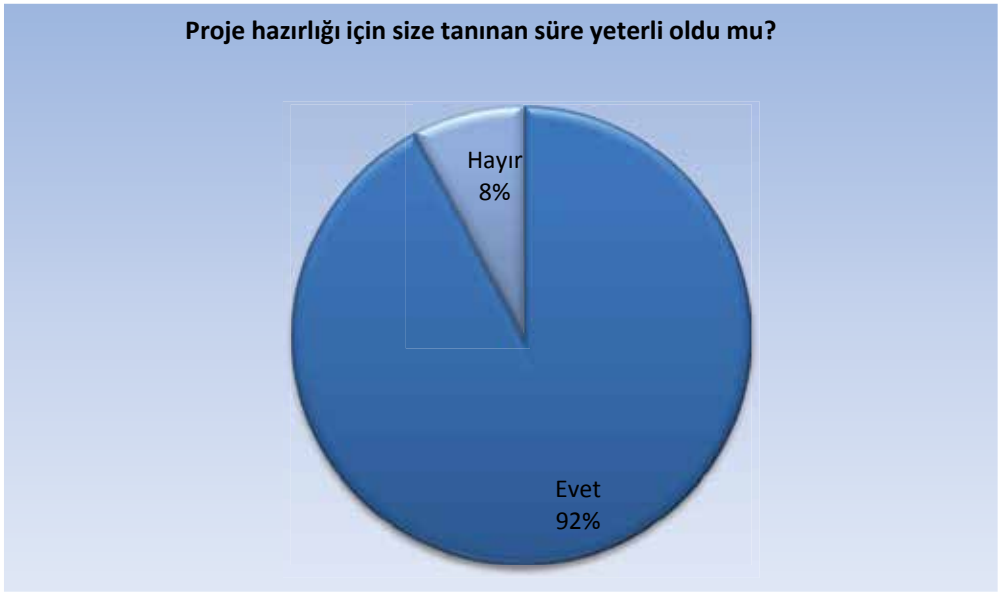

Grafik 105. Kurum/Kuruluşun proje süresine yönelik değerlendirmeleri

Destek alan kurum/kuruluşların % 92'sine göre proje hazırlığı süresinin yeterli, %8'ine göre ise proje hazırlık süresi yeterli değildir.

7.2.15. Kurum/Kuruluşun Danışmanlık Hizmeti Alma Durumları

Grafik 106. Kurum/Kuruluşun danışmanlık hizmeti alma durumları

Kurum/kuruluşların % 27'si proje hazırlık aşamasında danışmanlık hizmeti aldığını, %73'ü ise danışmanlık hizmeti almadığını belirtmiştir.

7.3. DESTEK ALAN KURUM/KURULUŞUN PROJE UYGULAMA SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

7.3.1. Kurum/Kuruluşun Sözleşme Sonrası Eğitimlere Katılma Durumları

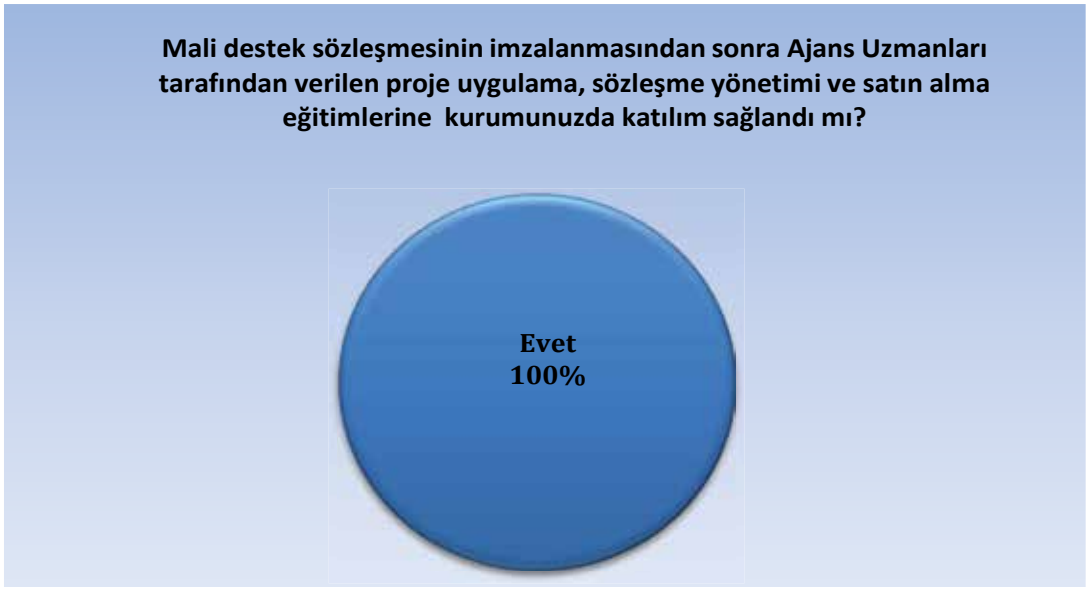

Grafik 107. Kurum/Kuruluşun sözleşme sonrası eğitimlere katılma durumları

Kurum/kuruluşların tamamı, mali destek sözleşmesinin imzalanmasından sonra Ajans Uzmanları tarafından verilen proje uygulama, sözleşme yönetimi ve satın alma eğitimlerine katılım sağlamıştır.

7.3.2. Kurum/Kuruluşun Ajans Çalışanlarına Yönelik Değerlendirmeleri

Grafik 108. Kurum/Kuruluşun ajans çalışanlarına yönelik değerlendirmeleri

Kurum/kuruluşların büyük bir çoğunluğu (%96) iletişim ve işbirliği konusunda ajans çalışanlarının oldukça iyi olduğunu belirtmiştir. Kuruluşların %69'u proje uygulama sürecinde izleme uzmanlarının her konuyla yakından ilgilendiğini, %31'i ise uzmanlardan yakın ilgi görmediklerini belirtmiştir.

7.3.3. Kurum/Kuruluşun Ödemelerden Kaynaklanan Aksaklıklara Yönelik Değerlendirmeleri

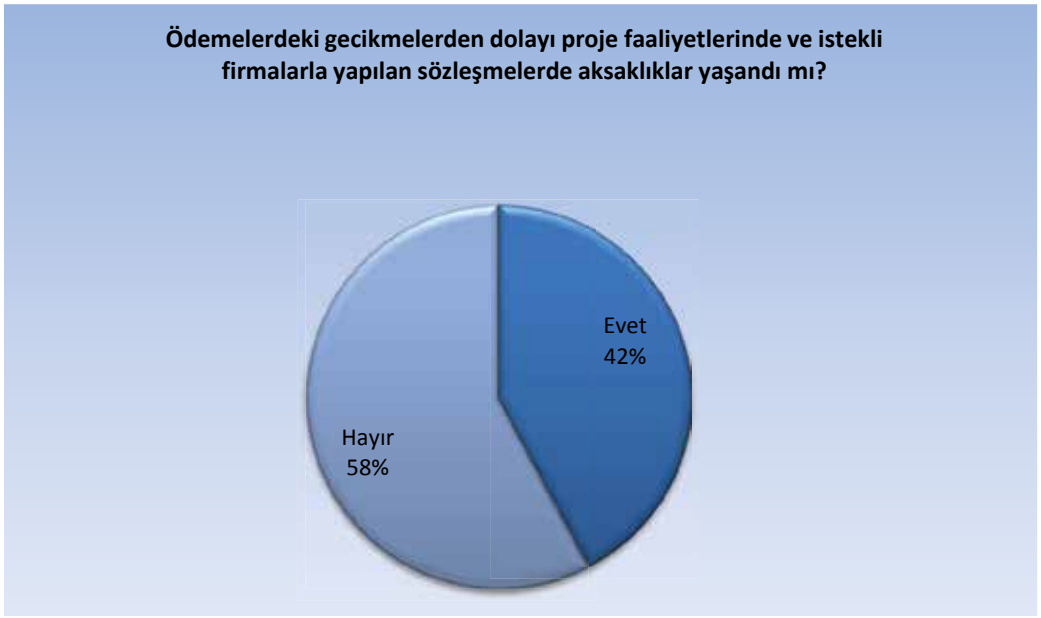

Grafik 109. Kurum/Kuruluşun ödemelerden kaynaklanan aksaklıklara yönelik değerlendirmeleri

Kurum/kuruluşların %42'sine göre ödemelerdeki gecikmelerden dolayı proje faaliyetlerinde ve istekli firmalarla yapılan sözleşmelerde aksaklıklar yaşanmıştır. Kuruluşların %58'i ödemelerden kaynaklı bir sorunun yaşanmadığını belirtmiştir.

7.3.4. Kurum/Kuruluşun Satın Alma Usullerinin Karmaşıklığına ve İhale Süreçlerine Yönelik Değerlendirmeleri

Grafik 110. Kurum/Kuruluşun satın alma usullerinin karmaşıklığına ve ihale süreçlerine yönelik değerlendirmeleri

Destek alan kurum/kuruluşların %50'si proje uygulama aşamasında satın alma usullerinin karmaşıklığından zorlandığını ve %38'i de ihale süreçlerindeki zorluklar sebebiyle projenin zamanında tamamlanamama riskinin yaşandığını belirtmiştir. Kuruluşların %50'si satın alma usullerinin zorlayıcı olmadığını ve %62'si de projenin belirtilen tarihte sonlandırılma riskinin oluşmadığını ifade etmiştir.

7.3.5. Kurum/Kuruluşun Projelerin Program Öncelikleri Kapsamı

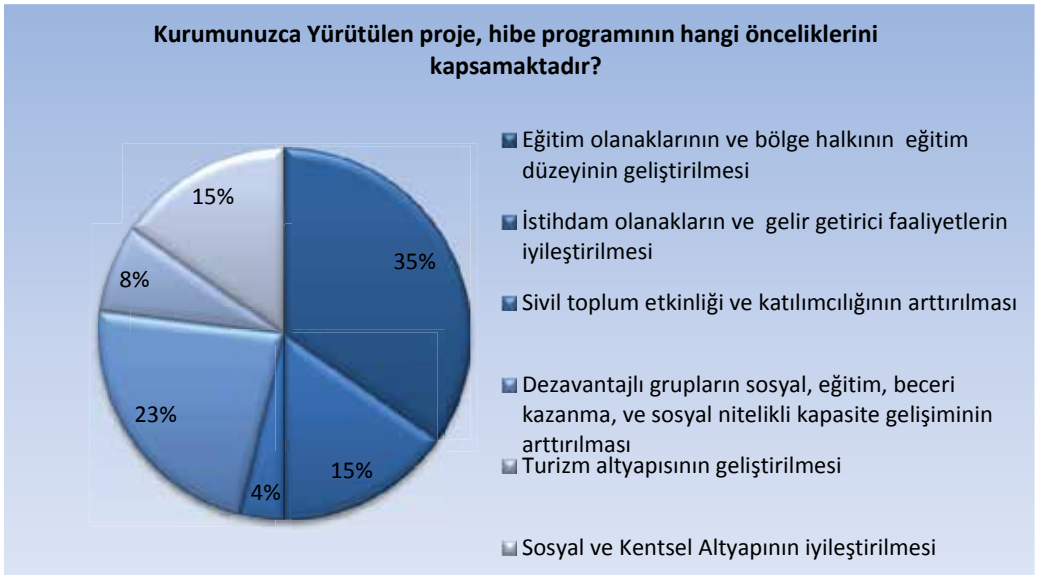

Grafik 111. Kurum/Kuruluşun Projelerinin Program Öncelikleri Kapsamı

Destek alan kurum/kuruluşların yürütülen projenin hibe programının öncelik kapsamına yönelik değerlendirmelerinde ilk sırada, eğitim olanaklarının ve bölge halkının eğitim düzeyinin geliştirilmesi (%35), ikinci sırada, dezavantajlı grupların sosyal, eğitim, beceri kazanma ve sosyal nitelikli kapasite gelişiminin arttırılması (%23) ve üçüncü sırada ise sosyal ve kentsel altyapı (%15) ile istihdam olanaklarının ve gelir getirici faaliyetlerin iyileştirilmesi (%15) yer almaktadır.

7.3.6. Kurum/Kuruluşun Ajans Destek Konuları ve Kapsamına Yönelik Değerlendirmeleri

Grafik 112. Kurum/Kuruluşun ajans destek konuları ve kapsamına yönelik değerlendirmeleri

Kurum/kuruluşların %58'zine göre Ajans destek konuları ve kapsamı değişmeli, %42'sine göre ise değişiklik yapılmamalıdır.

7.3.7. Kurum/Kuruluşun Yeni Mali Destek Programlarında Öncelik Verilmesini İstedikleri Sektörler

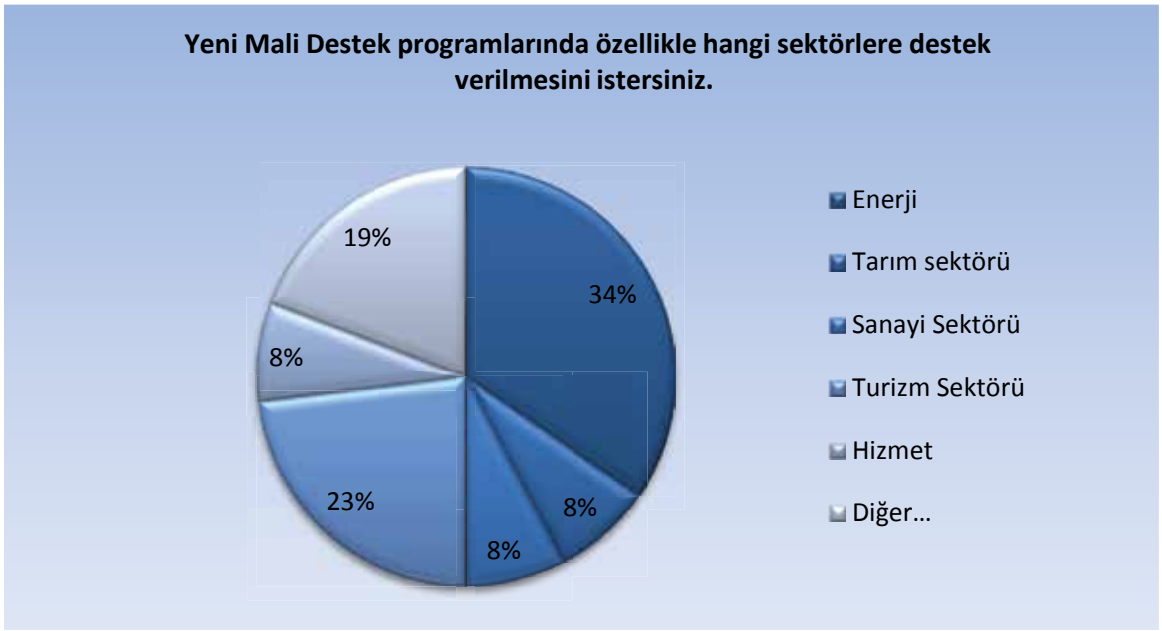

Grafik 113. Kurum/Kuruluşun yeni mali destek programlarında öncelik verilmesini istedikleri sektörler

Kurum/kuruluşlar tarafından yeni mali destek programlarında özellikle destek verilmesinin istendiği sektörler sırasıyla enerji, turizm ve diğer sektörlerdir.

7.3.8. Kurum/Kuruluşun Yürüttüğü Projenin Hedef Kitlesi

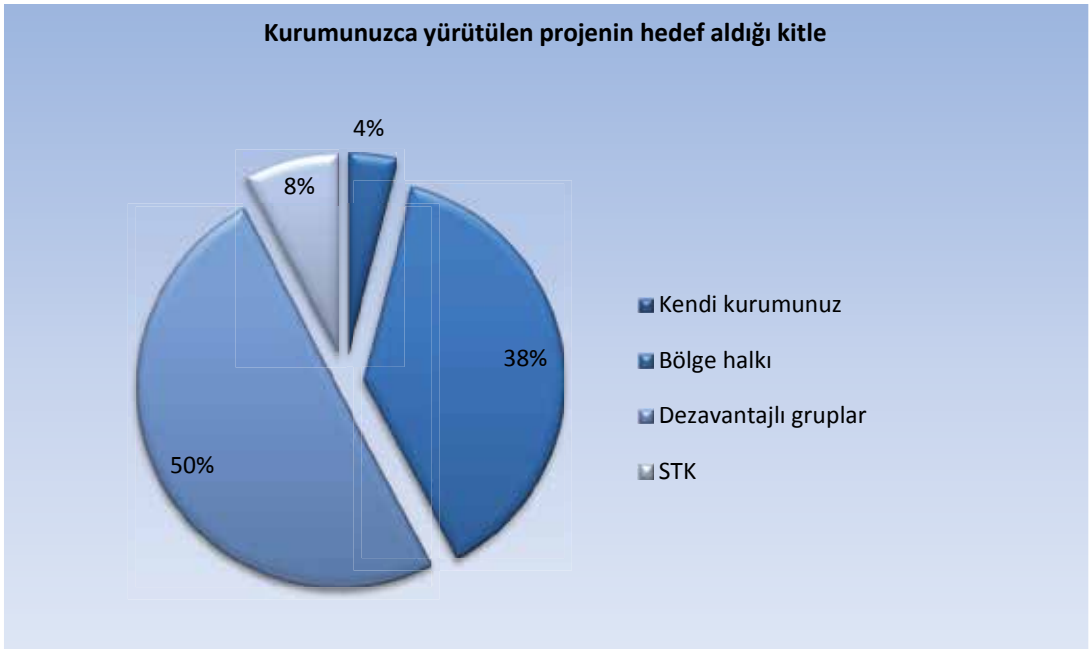

Grafik 114. Kurum/Kuruluşun yürüttüğü projenin hedef kitlesi

Kurum/kuruluşların gerçekleştirdikleri projede hedef alınan kitlelerde ilk sırada %50 oranıyla dezavantajlı gruplar, ikinci sırada %38 oranıyla bölge halkı ve üçüncü sırada %8'lik oranlarıyla STK yer almaktadır.

7.3.9. Kurum/Kuruluşun Proje Uygulama Sürecinde Danışmanlık Hizmeti Alma Durumları

Grafik 115. Kurum/Kuruluşun proje uygulama sürecinde Danışmanlık hizmeti alma durumları

Proje uygulama döneminde kurum/kuruluşların %23'ü danışmanlık hizmeti almış, %77'si ise danışmanlık hizmeti almamıştır.

7.3.10. Kurum/Kuruluşun Proje Uygulama Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar

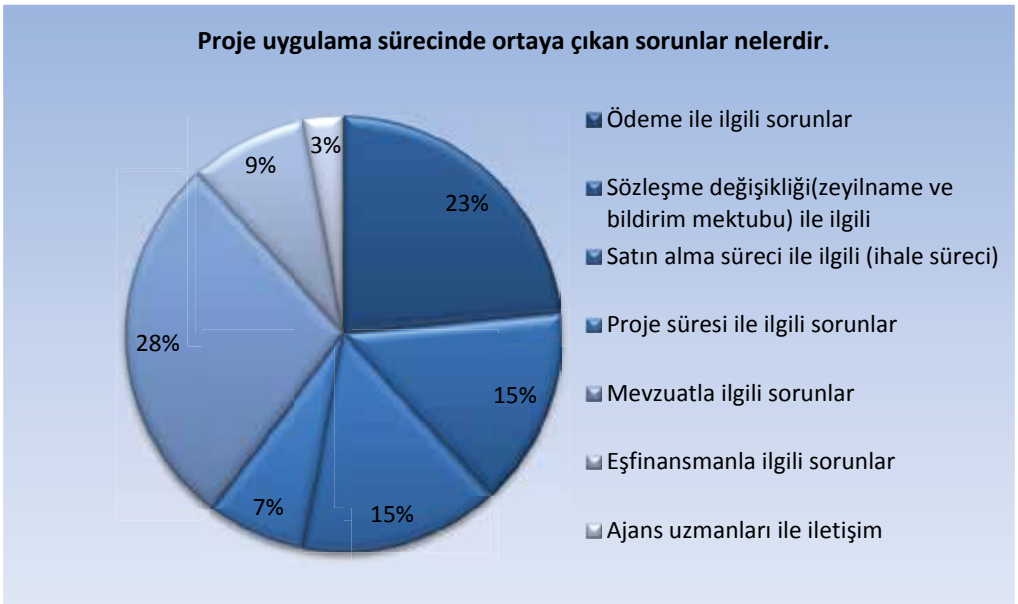

Grafik 116. Kurum/Kuruluşun proje uygulama sürecinde karşılaştığı sorunlar

Proje uygulama sürecinde, destek alan kurum/kuruluşların %28'i mevzuatla, %23'ü ödeme, %15'i satın alma süreci, %15'i sözleşme değişikliği ve %9'u eş finansmanla ilgili sorun yaşadıklarını belirtmiştir.

7.3.11. Kurum/Kuruluşun Satın Alma Prosedürleri Konusunda Zorlanma Durumları

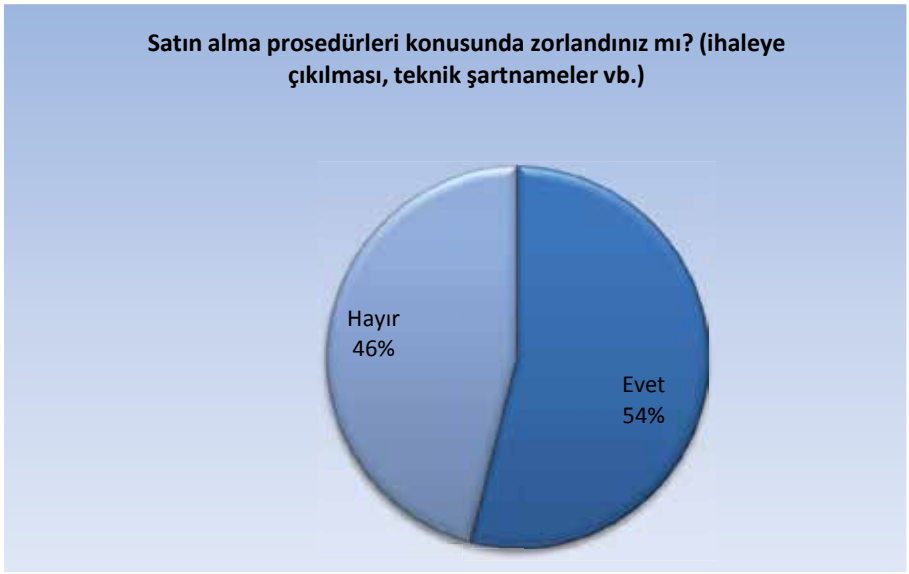

Grafik 117. Kurum/Kuruluşun satın alma prosedürleri konusunda zorlanma durumları

Kurum/kuruluşların %54'ü satın alma prosedürleri konusunda (ihaleye çıkılması, teknik şartnameler vb.) zorluk yaşadıklarını, %46'sı ise bu süreçlerde herhangi bir zorlukla karşılaşmadığını ifade etmiştir.

7.3.12. Kurum/Kuruluşun Uygulama Sürecinde Projede Değişiklik Yapma Durumları

Grafik 118. Kurum/Kuruluşun uygulama sürecinde projede değişiklik yapma durumları

Kurum/kuruluşların %81'i uygulama sürecinde başvuruda bulunulan projede değişiklik (zeyilname, bildirim mektubu) ihtiyacının oluştuğunu, %19'u ise böyle bir ihtiyacın olmadığını belirtmiştir.

7.3.13. Kurum/Kuruluşun Satın Alma Kurallarının Değiştirilmesine Yönelik Değerlendirmeleri

Grafik 119. Kurum/Kuruluşun satın alma kurallarının değiştirilmesine yönelik değerlendirmeleri

Kurum/kuruluşların %58'i Satın alma kurallarının değiştirilmesini isterken, %42'si değişiklik talebinde bulunmamaktadır.

7.3.14. Kurum/Kuruluşun Mali Destek Programının Süresine Yönelik Değerlendirmeleri

Grafik 120. Kurum/Kuruluşun mali destek programının süresine yönelik değerlendirmeleri

Proje yürütülen mali destek programının süresi kurum/kuruluşların %69'u tarafından yeterli görülmekte, %31'i tarafından ise yetersiz olarak değerlendirilmektedir.

7.3.15. Kurum/Kuruluşun Proje Uygulama Süreçlerine Yönelik Değerlendirmeleri

Grafik 121. Kurum/Kuruluşun proje uygulama süreçlerine yönelik değerlendirmeleri

Kurum/kuruluşların %85'i proje uygulama aşmasındaki süreçleri açık ve anlaşılabilir olduğunu ifade etmiştir. Kuruluşların sadece %15'i uygulama süreçlerinin açık ve anlaşılabilir olmadığını belirtmiştir.

Grafik 122. Kurum/Kuruluşun mali destek programında sorun yaşama durumları

Kurum/kuruluşların %58'i mali destek programında herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını, %42'si ise sorun yaşadıklarını ifade etmiştir.

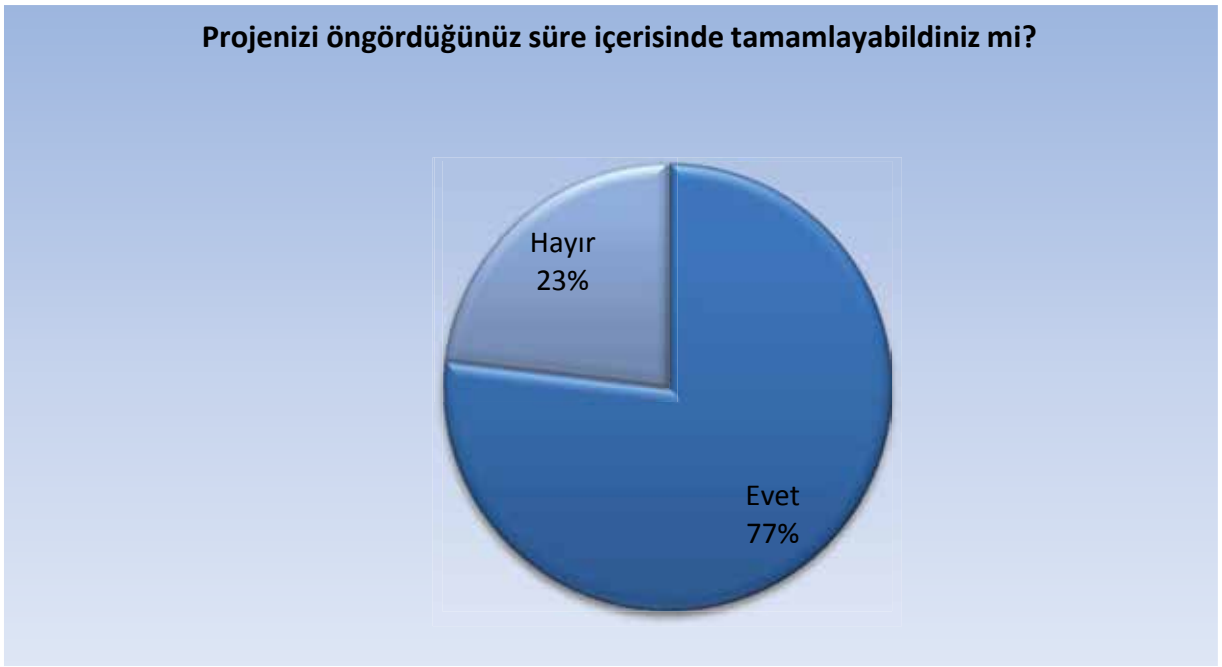

Grafik 123. Kurum/Kuruluşun mali destek projelerini öngörülen sürede tamamlama durumları

Kurum/kuruluşların %77'si projelerinin öngörülen süre içerisinde tamamlandığını, %23'ü ise süre aşımı yaşandığını belirtmiştir.

7.3.16. Kurum/Kuruluşun Proje Eş Finansman Kaynaklarının Dağılımı

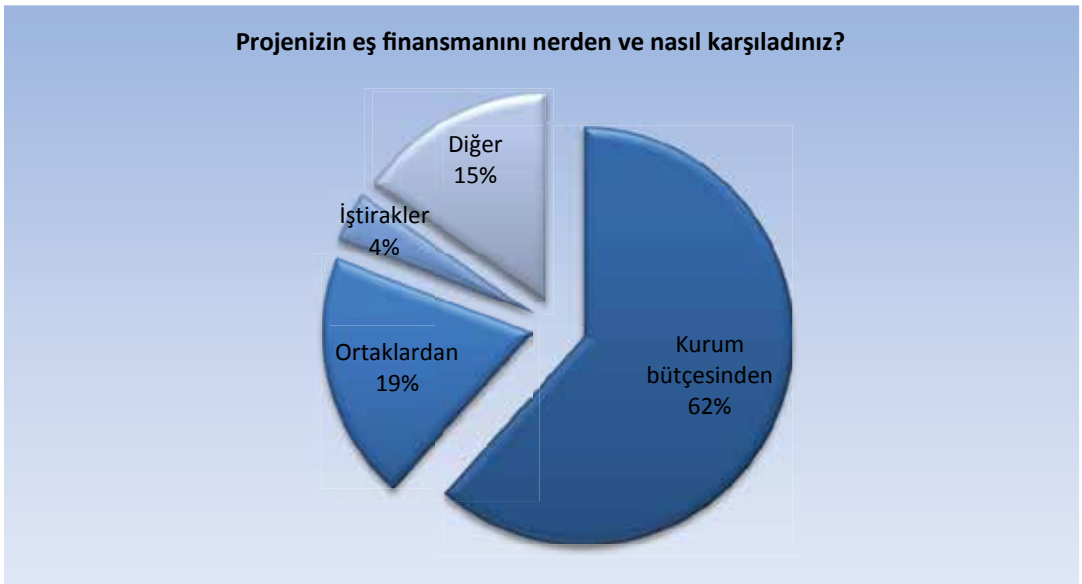

Grafik 124. Kurum/Kuruluşun proje eş finansman kaynaklarının dağılımı

DOĞAKA tarafından desteklenen projelerin eş finansman kaynaklarında ilk sırada kurum bütçeleri (%62), ikinci sırada ortaklar (%19) ve üçüncü sırada diğer kaynaklar yer almaktadır.

7.4. DESTEK ALAN KURUM/KURULUŞUN PROJE SONRASI SÜREÇLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

7.4.1. DOĞAKA'dan Destek Alınmaması Halinde Projenin Durumu

Grafik 125. DOĞAKA'dan destek alınmaması halinde projenin durumu

Kurum/kuruluşların %73'ü DOĞAKA'nın destek vermemesi durumunda projeyi gerçekleştiremeyeceklerini, %27'si ise DOĞAKA desteği olmaksızın projenin gerçekleştirilebileceğini belirtmiştir.

7.4.2. Kurum/Kuruluşun Proje Sonrası Destek Alma Durumları

Grafik 126. Kurum/Kuruluşun proje sonrası destek alma durumları

Kurum/kuruluşların %61'i proje sonrasında herhangi bir kurum ya da kuruluştan hibe, kredi ya da teşvik desteği almadığını, %39'u ise desteklerden yararlandığını belirtmiştir.

7.4.3. Kurum/Kuruluşun Projenin Hedefine Ulaştığına Yönelik Değerlendirmeleri

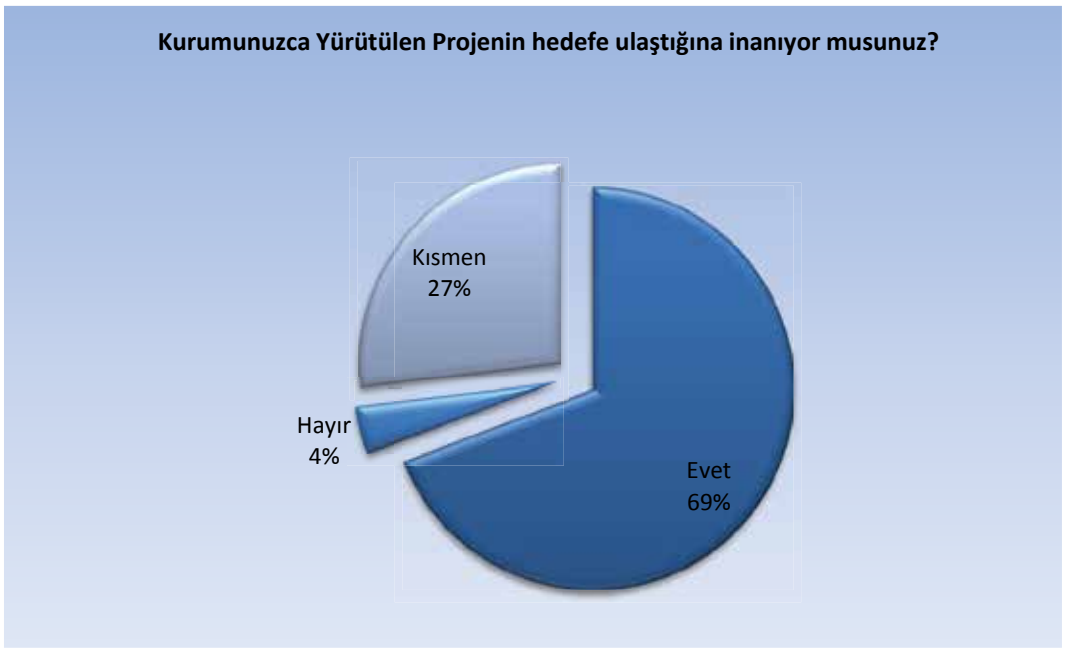

Grafik 127. Kurum/Kuruluşun projenin hedefine ulaştığına yönelik değerlendirmeleri

Kurum/kuruluşların %69'u yürütülen projenin hedefine tamamen ulaşıldığına, %27'si ise kısmen ulaştığına inandıklarını belirtmiştir. Kurumların %4'ü ise projenin hedeflenen amaca ulaştığına inanmadıklarını ifade etmiştir.

7.4.4. Kurum/Kuruluşun Yeni Mali Destek Programlarına Başvuru Yapma Düşünceleri

Grafik 128. Kurum/Kuruluşun yeni mali destek programlarına başvuru yapma düşünceleri

Kurum/Kuruluşun %73'ü Ajans tarafından çıkılacak yeni mali destek programlara başvuru yapmayı düşündüğünü, %27'si ise böyle bir düşüncelerinin olmadığını belirtmiştir.

7.4.5. Kurum/Kuruluşun Ajans Ödeme Prosedürüne Yönelik Değerlendirmeleri

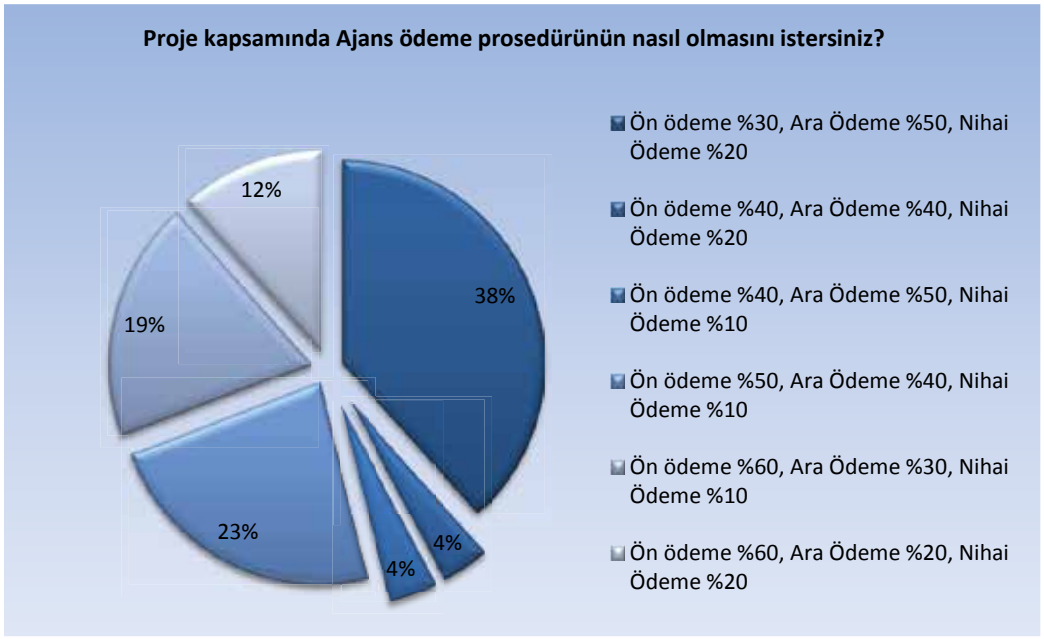

Grafik 129. Kurum/kuruluşun ajans ödeme prosedürüne yönelik değerlendirmeleri

Kurum/kuruluşların %38'i ödeme prosedürünün *"Ön ödeme %30, Ara Ödeme %50, Nihai Ödeme %20"*, %23'ü ödeme prosedürünün *"Ön ödeme %50, Ara Ödeme %40, Nihai Ödeme %10"*, %19'u ödeme prosedürünün *"Ön ödeme %60, Ara Ödeme %30, Nihai Ödeme %10"*, %12'si ödeme prosedürünün *"Ön ödeme %60, Ara Ödeme %20, Nihai Ödeme %20"* şeklinde olmasını istediklerini beyan etmiştir.

7.4.6. Kurum/Kuruluşun Desteğin Kurumsal Yapı Üzerindeki Etkilerine Yönelik Değerlendirmeleri

Grafik 130. Kurum/Kuruluşun desteğin kurumsal yapı üzerindeki etkilerine yönelik değerlendirmeleri

Kurum/kuruluşların %62'si DOĞAKA'dan alınan desteğin kurumsal yapısını etkilediğini, %38'i ise desteğin kurumsal yapı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını belirtmiştir.

7.4.7. Kurum/Kuruluşun Projelerine Yönelik Değerlendirmeleri

Grafik 131. Kurum/Kuruluşun projelerine yönelik değerlendirmeleri

Kurum/kuruluşların %50'si yürüttükleri projenin başarıyla tamamlandığını, %42'si basit değişikliklerle tamamlandığını, %8'i ise problemli bir şekilde tamamlandığını ifade etmiştir.

7.4.8. Kurum/Kuruluşun Projenin Hedef Kitle Üzerindeki Etkilerine Yönelik Değerlendirmeleri

Kurum/kuruluşların DOĞAKA destekli projelerinin hedef gruplar üzerindeki etkilerine yönelik değerlendirmelerini ölçmek amacıyla beşli Likert türü ölçek kullanılmıştır. Ölçeğe yapılan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach Alpha katsayısı 0,95 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Proje etkilerine yönelik değerlendirmeler aşağıdaki Tablo 12.'de verilmiştir.

Tablo 12. Projenin Hedef Kitle Üzerindeki Etkileri

	AO*	SS
Proje sayesinde bölge halkının sosyal gelişimi, sosyal yaşamı olumlu etkilendi	4,23	0,86
Proje sayesinde bölge halkının bilgi ve bilinç seviyesinde artış oldu	4,23	0,95
Proje bölgenin ekonomik gelişimine, canlanmasına olumlu katkı sağladı	4,12	1,11
Proje sayesinde hizmet ulaştırabildiğiniz kişi sayısı ve hizmet kalitesi arttı	4,15	1,19
Proje sayesinde dezavantajlı grupların gelir düzeyleri arttı	4,00	1,06
Proje kapsamında kadın, çocuk, genç, işsiz vb dezavantajlı gruplara sağlanan sosyal fayda artmıştır	4,08	1,32
Proje ile dezavantajlı grupların sosyal, eğitim, beceri kazanma ve sosyal nitelikli kapasite gelişiminin arttırılması sağlanmıştır	4,08	1,32
Proje sayesinde bölgenin sivil toplum etkinliği ve katılımcılığı artmıştır.	4,15	1,35
Proje süresinde ve sonrasında el sanatlarının markalaşması veya endüstriyelleştirilmesine yönelik desteklenen yöresel ürünlerin üretimi artmıştır.	3,77	0,99
Proje ile beraber çevre düzenlemesi yapılan, ağaçlandırılan, vb. alan artmıştır.	3,88	1,28
Proje ile beraber düzenlemesi, tefrişatı ve tadilatı yapılan kamu hizmetinin verildiği alanlar artmıştır(Örn; Müze, Misafirhane, sosyal tesis, rehabilitasyon merkezi, okul öncesi eğitim alanları, konferans salonu, kapalı fuar alanı vb bina içi/kapalı alanlar)	3,96	0,96
Proje kapsamında restore edilen tarihi –kültürel-sanatsal alanlar, rehabilite edilen turizm alanları sayesinde ziyaretçi (yerli-yabancı)sayısında artış olmuştur.	3,96	1,11
Proje ile alternatif turizm uygulamaları artmıştır (Eko-turizm, Yayla, sağlık, inanç, gastronomi, spor, kültür, kongre ve kıyı turizmi vb.)	3,88	1,24
Proje ile bölgenin tarihi, turistik vb yerlerinin bilinirliği arttırılmış/tanıtımı yapılmıştır	4,27	1,00
Proje kapsamında yapılan laboratuvar, Ar-ge merkezleri bölgenin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamıştır.	4,00	1,17
Proje ile bölgede turizm altyapısı, mesleki eğitim ve istihdam, sosyal ve kentsel altyapı vb. amaçlı projeler yapılmasına yönelik bilinçlendirme olmuş ve bu tür proje beklentilerini arttırmıştır.	3,92	1,32

***5= Tamamen Katılıyorum.....1= Kesinlikle Katılmıyorum, AO: Aritmetik Ortalama SS: Standart Sapma**

Tabloya bakıldığında kurum/kuruluşların projenin hedef kitle etkilerine yönelik değerlendirmelerinin aritmetik ortalaması 3,92 ile 4,23 arasında değer aldığı görülmektedir. Bu değerlere göre, projenin hedef gruplar üzerindeki etkilerinin oldukça yüksek olduğu ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle, kurumlar yürüttükleri projenin, bölgenin sosyal yaşamı, ekonomik düzeyi, sivil toplum kuruluşları, çevre düzenlemesi, ağaçlandırma gibi altyapı düzenlemeleri, turizm altyapısı (tarihi-kültürel mekânlar, farkındalık vb.) ve araştırma merkezleri üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu belirtmiştir.

7.4.9. Projenin Kurum/Kuruluş Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi

Kurum/kuruluşların DOĞAKA destekli projelerinin kurumları üzerindeki etkilerine yönelik değerlendirmelerini ölçmek amacıyla beşli Likert türü ölçek kullanılmıştır. Ölçeğe yapılan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach Alpha katsayısı 0,92 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, ölçeğin güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir. Projenin kurumlar üzerindeki etkilerine yönelik değerlendirmeler aşağıdaki Tablo 13.'de verilmiştir.

Tablo 13. Projenin Kurum/Kuruluş Üzerindeki Etkileri

	AO*	SS
Ajansın desteği, kurumumuzu olumlu etkilemiştir	**4,65**	**0,89**
Proje uygulaması sonrasında elde edilen tecrübe ile kurumumuzun Ajans dışında bir hibe ve fon kaynağına yapmış olduğu başvuru sayısı artmıştır(KOSGEB, TÜBİTAK, Ekonomi Bakanlığı, AB, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı vb.)	**4,15**	**1,49**
Proje uygulaması sonrasında elde edilen tecrübe ile kurumumuzun Ajans dışında bir hibe ve fon kaynağından sağladığı kaynak miktarı artmıştır.	**4,19**	**0,90**
Proje ile birlikte basılan ve dağıtılan broşür, katalog, billboard, tanıtım filmi, reklam, poster vb. tanıtım faaliyetleri ile yeterli düzeyde tanıtım sağlanmıştır.	**4,12**	**0,86**

***5= Tamamen Katılıyorum.....1= Kesinlikle Katılmıyorum AO: Aritmetik Ortalama SS: Standart Sapma**

Tabloya bakıldığında projelerin kurum/kuruluşlar üzerindeki etkilerine yönelik değerlendirmelerin aritmetik ortalamalarının 4,12 ile 4,65 arasında değer aldığı görülmektedir. Bu değerlere göre projenin kurumlar üzerindeki etkilerinin oldukça yüksek olduğu ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle, kuruluşlar yürüttükleri projelerden elde edilen tecrübenin diğer kurumlardan proje desteği başvurularını olumlu etkilediğini, kurumun tanıtımına katkı sağladığını ve ajans dışı sağlanan destek miktarında artışlar yaşandığını belirtmiştir.

VIII. YÖNETİCİ ÖZETİ

DOĞAKA'nın TR63 bölgesinde KOBİ'lere yönelik gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerin incelendiği DOĞAKA-Etki Analizi Değerlendirme çalışmasının amacı özet olarak; DOĞAKA'nın desteklediği KOBİ'lere olumlu bir etkisinin olup olmadığının araştırılması ve Mali Destek Programlarının hedeflerine ne ölçüde ulaşıldığını ölçmek ve bölgedeki istihdamın ve işletmelerin rekabet gücünün, işletmeler üzerindeki etki ve sonuçlarının tespit edilmesidir.

Uygulanan analizler sonucunda aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır;

- √ Destek alan KOBİ'lerin ortalama çalışan sayısı 2010 yılında 35 iken 2015 yılında 54'e yükselmiştir.
- √ DOĞAKA mali destek programlarından yararlanan işletmelerin yıllık ortalama ciroları 2010 yılında 530.381,98 TL'den, 2015 yılında 1.346.684,42 TL seviyesine çıkmıştır.
- √ Destek alan KOBİ'lerin %66'sı sadece yurtdışı pazarlara, %27'si ise sadece yurt içi pazarlara, %6'sı ise hem yurt içi hem de yurt dışı pazarlara yönelik üretim faaliyetlerinde bulunmaktadır.
- √ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %60'ı siparişe göre üretim yaparken, %34'ü sürekli üretim yapmaktadır. İşletmelerin %6'sı ise parti üretimi gerçekleştirmektedir. İşletmelerin %65'i işgücü-makine eşit yoğunlukta üretim, %19'u makine yoğun üretim, %16'sı ise işgücü yoğun üretim sistemlerini tercih etmektedir.
- √ Destek alan işletmelerin %66'sı kendi markasıyla, %3'ü müşterinin istediği markayla ve %31'i hem kendi markasıyla hem de fason üretimle üretim yapmaktadır.
- √ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %56'sı doğrudan ihracat, %21'i dolaylı ihracat yapmaktadır. İşletmelerin %23'ünde ise ihracat yapılmamaktadır.
- √ Destek alan işletmelerin %49'u DOĞAKA'dan finanse ettikleri proje öncesinde hibe, kredi ya da teşvik desteği almış, %51'i ise herhangi bir destek almamıştır. Destek alan işletmelerin %43'ü DOĞAKA'dan finanse ettikleri proje sonrasında hibe, kredi ya da teşvik desteği aldıklarını, %57'si ise herhangi bir destek almadıklarını belirtmiştir.
- √ İşletmelerin %34'ü DOĞAKA'dan finanse ettikleri proje öncesinde hibe desteğinden, %25'i kredi desteğinden, %22'si teşvik belgesinden ve %13'ü ise diğer desteklerden yararlanmıştır. DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %31'i teşvik belgesinden, %24'ü kredi desteğinden, %21'i ise hibe ve diğer desteklerden yararlanmıştır.
- √ DOĞAKA mali destek programı öncesinde işletmelerin en fazla destek aldıkları kurumlar sırasıyla Tarım Bakanlığı (%62), Ekonomi Bakanlığı ve Kalkınma Bankası (%13)'dır. En az destek aldıkları kurumlar ise İŞKUR, KOSGEB ve Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumudur. DOĞAKA mali destek programı sonrasında işletmelerin proje yazabilme kabiliyetleri geliştiği için en fazla kaynak temin ettikleri kurumlar sırasıyla KOSGEB ve Bankalar (%26), Ekonomi Bakanlığı (%23), Eximbank (%10)'tır. En az destek aldıkları kurumlar ise İŞKUR, TÜBİTAK ve Avrupa Birliği'dir.

- √ İşletmelerin %59'u DOĞAKA'nın destekleri hakkındaki bilgileri danışmanlık firmalarından, %13'ü DOĞAKA'nın internet sitesinden, %9'u SMS yoluyla, %6'sı ise diğer kurumların internet sitelerinden aldıklarını belirtmiştir.
- √ İşletmelerin %44'ü DOĞAKA'yı Bölgenin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmaları yapan, yaptıran, destekleyen, %29'u Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek (eğitim ve danışmanlık) sağlayan, % 11,8'i Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanan projelere hibe veren, %8,8'i TR63 Bölgesinin (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) iş ve yatırım imkânlarının sunulduğu, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapan veya yaptıran bir kurum olarak değerlendirmektedirler.
- √ İşletmelerin önemli bir çoğunluğu destek programı başvuru döneminde DOĞAKA'nın bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerinden bilgi sahibidir. Ayrıca, işletmelerin çoğunluğu destek programı başvuru döneminde DOĞAKA'nın bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerine katılmıştır.
- √ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %65'i proje hazırlık aşamasında ajansın teknik yardım masalarından haberdar olmuş ve %63'ü proje hazırlık aşamasında ajansın teknik yardımından yararlanmıştır.
- √ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %59'u proje başvuru sürecinin karmaşık olmadığını, %41'i sürecin karmaşık olduğunu ifade etmektedir.
- √ İşletmelerin ihtiyaç duydukları bilgiye ulaşmada en çok kullandıkları kaynaklar danışmanlık firmaları aracılığıyla, DOĞAKA'yı ziyaret ederek ve telefon aracılığıyla bilgi almaktır.
- √ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin proje hazırlama sürecinde en fazla karşılaştıkları problemler mevzuat ve başvuru rehberliğinin karmaşıklığı, proje ile ilgili talep edilen belgelerin hazırlanması, başvuru formu ve eklerinin doldurulması yer almaktadır. İşletmelerin başvuru sürecinde en az karşılaştıkları problemler ise ajansa erişim ve iletişim zorluğudur.
- √ İşletmeler bütçe ve eklerini, mantıksal çerçeveyi, başvuru formunu ve faaliyet planını hazırlamada zorluklar yaşamıştır.
- √ İşletmelerin proje hazırlama sürecine en fazla katkı sağlayacağını düşündükleri değişikler proje başvuru eğitimlerinin arttırılması ve başvuru formu ve eklerinin basitleştirilmesi, başvuru rehberinin daha anlaşılır hale getirilmesi teknik yardım masalarının geliştirilmesi ve bilgilendirilmelerin arttırılması yer almaktadır.
- √ İşletmelerin %74'ü Ajansın istemiş olduğu evrakların fazla olmasından kaynaklanan vakit kaybı yaşamıştır.
- √ İşletmelerin çoğunluğu proje hazırlık aşamasında danışmanlık hizmeti almıştır.
- √ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %68'i mali destek sözleşmesi imzalandıktan sonra ajans uzmanları tarafından verilen eğitimlere katılmıştır.

- √ İşletmeler destek alma süreçlerinde ajans çalışanlarının iletişim ve işbirliği konusunda oldukça iyi olduklarını ve proje uygulama sürecinde ajansın izleme uzmanlarının her konuda yakından ilgi gösterdiklerini belirtmiştir.
- √ İşletmelerin %69'una göre ödemelerin gecikmesinin proje faaliyetleri ve diğer firmalarla yapılan sözleşmelerde aksaklıklara neden olmamaktadır. İşletmelerin %60'ı proje uygulama sürecinde satın alma usullerinin karmaşıklığından dolayı zorlanmıştır.
- √ İşletmelerin %29'una göre ihale süreçlerindeki zorlukların, projenin zamanında tamamlanmama riskine neden olmuştur.
- √ İşletmelerin %60'ı ajansın destek konuları ve kapsamını değiştirmesi gerektiğini, %43'ü yeni mali destek programında sanayi, %22'si enerji, %13'ü tarım ve %7'si lojistik sektörüne öncelik verilmesi gerektiğini belirtmiştir. İşletmelerin yeni mali destek programlarında destek verilmesini istedikleri öncelikli faaliyet alanları; gıda ürünleri ve içecek imalatı, tekstil ürünleri imalatı, ana metal sanayi, metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç), mobilya imalatı ve giyim eşyası imalatı, kürkün işlenmesi ve boyanmasıdır.
- √ İşletmelerin önemli bir çoğunluğu proje uygulama sürecinde danışmanlık hizmeti almıştır.
- √ İşletmelerin proje uygulama sürecinde yaşadıkları sorunlar; proje süresi, satın alma süreci (ihale süreci), mevzuat, ödeme, sözleşme değişikliğiyle ilgilidir.
- √ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %51'inin proje uygulama sürecinde zeyilname ve bildirim mektubu gibi herhangi bir değişiklik ihtiyacı olmamıştır. İşletmelerin %50'si satın alma süreçlerinde zorlanmış ve %43'ü satın alma kurallarının değiştirilmesini istemiştir.
- √ İşletmelerin %85'i eş finansman ihtiyaçlarını şirket sermayesinden, %12'si ise banka kredisi kullanarak karşılamıştır.
- √ İşletmelerin %40'ı DOĞAKA'nın hibe desteği vermemesi durumunda banka kredisi kullanarak, %31'i kendi kaynaklarını kullanarak, %20'si ise farklı kuruluşlara kaynak temini için başvuruda bulunarak gerekli finansman ihtiyaçlarını karşılayacaklarını ifade etmiştir. İşletmelerin sadece %9'u finansal kaynak temin edemeyeceklerini belirtmiştir.
- √ İşletmelerin %40'ı destek almadan aynı yatırımı yapamayacaklarını belirtmiştir.
- √ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %25'i, ön ödeme oranının %60'dan fazla olması yönünde beklentiye sahiptir.
- √ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin geleceğe yönelik ihtiyaç duyduğu alanlar: yatırım için ek finansman, ürün kalitesinin iyileştirilmesi, dış pazarlara açılma, iç pazarda büyüme ile ilave işletme sermayesidir.

İlgililik

2010 yılı mali destek programını birincil önceliği "işletmelerin modernizasyonu ve rekabet güçlerinin artırılması", 2011 yılı destek programının önceliği "tarım ve gıda sanayine yönelik makine, ekipman ve malzeme üreten işletmelerin desteklenmesi", 2012 yılı destekleme programının önceliği ise "mevcut işletmelerde katma değer yaratan yenilikçi uygulamaların desteklenmesi ve işletmelerin rekabetçi yapılarının geliştirilmesine yönelik yatırımların desteklenmesi" dir. DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin proje içeriklerinin *"yeni üretim teknolojilerinin uygulanması, yeni ürün üretilmesi ve yenilikçi yöntemlerin yaygınlaştırılması, işletmelerin modernizasyonu, işletmelerin ürün ve hizmet kapasitelerinin arttırılması"* şeklinde değerlendirmesi yukarıda bahsedilen mali destek programlarının önceliklerileyle tam bir uyumluluk göstermektedir. Ayrıca, DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin proje gerçekleştirme amaçları "*üretim kapasitesini arttırmak, teknolojik altyapıyı geliştirmek, istihdamı ve işletmenin satış, pazarlama ve rekabet gücünü arttırmaktır"*. Bu amaçlar da destek programının önceliklerileyle örtüşmektedir.

Etkililik

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin önemli bir çoğunluğunda proje desteği, işletmelerin iş yapma süreçleri, hedef pazarlar, çalışanların eğitim seviyesi vb. konularda etkili olmuştur. Destek alan işletmelerin %82'sinin yeni mali destek programlarına başvuru yapmayı düşünmesi ajans desteğinin etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca, DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin proje kapsamında yürütülen faaliyetler sonucunda, Türkiye genelinde, TR63 bölgesi ve Avrupa Birliği dışındaki yeni pazarlara ürün veya hizmet satmaları, desteklerin etkili olduğunun diğer göstergeleri arasında yer almaktadır. Son olarak, işletmelerin projeye başlama amaçlarının tamamına veya hedeflerine kısmen ulaşmaları da etkililiğin bir göstergesidir.

Verimlilik

- √ Destek alan işletmelerin %89'unun mali destek sonrası yatırımlarının geri dönüşü genel olarak iyileşmiştir. Ayrıca, işletmelerin çoğunluğu firmaların varlıklarının getirisinden ve sermaye kârlılıklarından genel olarak memnundur.

Proje Çıktıları

- √ Mali destek programını kapsayan dönemde işletmeler patent/faydalı model tescili, marka tescili, ulusal/uluslararası kalite sertifikalarının alınması ve endüstriyel tasarım tescili faaliyetlerini gerçekleştirmiştir.
- √ Mali destek sonrasında işletmelerin %78'inin üretim kapasitesi ve %75'inin istihdam hacmi artmış, %54'ünün fiziki üretim alanları büyümüştür. Ayrıca, işletmelerin %71'inin üretim ve %65'inin finansman maliyetleri azalmıştır.

- √ İşletmelerin %77'sinin destek aldıkları proje sayesinde ürün ve hizmetlerin kalitesi gelişmiş, %75'inin yeni ürün veya süreç geliştirme becerileri artmış, %74'ünün birim başına çıktı maliyeti düşmüş, %66'sının müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süresi azalmış ve %51'inin de pazarlama, araştırma gibi yeni birimleri (çalışma ekipleri) kurulmuştur.
- √ DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %62'si mali destek döneminde gerçekleştirilen yenilikler kapsamında müşterilerin finansman ihtiyacı gibi sorunların çözülmesi amacıyla ekip kurmuş ve yeni bir satış veya dağıtım yöntemi uygulamış, %59'u ürün tanıtımı için yeni ortam veya reklam teknikleri kullanmış, %53'ü ürünün tasarım ve ambalajının estetiğinde önemli değişiklikler yapmıştır.
- √ İşletmelerin %93'ünün ürünlerinin kalitesi artmış, %81'inde yenilik gerçekleşmiş, %80'i üretim veya hizmet için fiziksel mekân ve araç yatırımı yapmış, %75'inin ürün çeşidi artmış, %56'sı sertifikalı ürünler elde etmiş ve %53'ü Ar-Ge ve yenilik için yatırımlarını arttırmıştır.
- √ İşletmeleri öngördükleri süre içerisinde projeleri tamamlamıştır.

DOĞAKA'dan destek alan işletmeler ile mali destek programlarından yararlanmayan işletmelerin karşılaştırılması soncunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

- √ Ajansın desteklerinden yararlanan işletmelerin yılar itibariyle ortalama çalışan sayıları, istatistiksel olarak destek almayan işletmelerden daha fazladır. Diğer bir ifadeyle, destek alan işletmelerin istihdam oluşturma kapasiteleri diğer firmalara göre daha fazladır.
- √ DOĞAKA mali destek programlarından yararlanan işletmelerin genel olarak sermaye karlılığı, varlıkların getirisi, istihdam büyüklüğü, satış geliri ve brüt kar marjlarından duydukları memnuniyet düzeyi, istatistiksel olarak destek almayanlara göre daha yüksektir.
- √ Mali destek programlarından yararlanan işletmelerin; Mali destek sonrası genel olarak yaptığı yatırımların geri dönüşümü iyileşmiş, yenilik gerçekleştirilmiş, üretim ve /veya hizmet için fiziksel mekân ve araç yatırımı yapılmış, işletmelerin üretim kapasitesi, ürün çeşidi, kalitesi ve yeni ürün veya süreç geliştirme becerisi artmıştır. Ayrıca, işletmelerin finansman, üretim ve birim başına çıktı maliyeti düşmüş, müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süresi azalmıştır. İşletmelerde ürün tanıtımı için yeni ortam veya reklam teknikleri kullanılmış ve yeni bir satış veya dağıtım yöntemi uygulanmıştır.
- √ DOĞAKA mali destek programlarından yararlanmayan işletmelere destek verilmesi durumunda; ihracatları, ürün çeşitleri ve kalitesi artacak, işletmeler üretim ve/veya hizmet için fiziksel mekân ve araç yatırımı yapacaktır. Bununla birlikte, işletmeler, yenilikler, sertifikalı ürünler, Ar-Ge ve yenilik için yatırımlar yapacak, yeni ekipler kurulacak, ürünün tasarım ve ambalajının estetiğinde önemli değişiklikler gerçekleşecek, yeni ürün veya süreç geliştirme becerisini arttıracak, müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarının cevaplanma süresini azaltacaktır.

Sosyal kalkınma mali destek alan kurum ve kuruluşlarla ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır.

- √ Kurum/kuruluşlara göre başvuru formu ve eklerinin basitleştirilmesi, teknik yardım masalarının geliştirilmesi, başvuru rehberlerinin daha anlaşılır hale getirilmesi ve proje hazırlama eğitimlerinin arttırılması proje hazırlama sürecine en önemli katkıyı sağlayacak değişiklikler olarak ön plana çıkmaktadır.
- √ Evrakların fazlalığı, destek alan kurum/kuruluşların önemli bir çoğunluğunda (%65) süre kaybına yol açmıştır.
- √ Kurum/kuruluşların büyük bir çoğunluğuna göre, ajans çalışanlarının iletişim ve işbirliği oldukça iyidir. Ayrıca, önemli bir çoğunluğuna göre (%69) proje uygulama sürecinde izleme uzmanları her konuyla yakından ilgilenmiştir.
- √ Mevzuat, ödeme, satın alma süreci, sözleşme değişikliği ve eş finansman gibi durumlar kurum/kuruluşların sorun yaşadıkları noktalar olarak ön plana çıkmaktadır
- √ Kurum/kuruluşlara göre proje uygulama aşamasındaki süreçler açık ve anlaşılabilirdir.
- √ Kurum/kuruluşların %73'ünün projelerini gerçekleştirmelerinin DOĞAKA'nın destek vermesine bağlı olduğu tespit edilmiştir.
- √ Kurum/kuruluşların önemli bir çoğunluğu, yürütmüş oldukları projelerde hedeflenen amaçlara ulaşmıştır.
- √ Kurum/kuruluşların yürüttükleri projeler, bölgenin sosyal yaşamı, ekonomik düzeyi, sivil toplum kuruluşları, çevre düzenlemesi, ağaçlandırma gibi altyapı düzenlemeleri, turizm altyapısı (tarihi-kültürel mekânlar, farkındalık vb.) ve araştırma merkezleri üzerinde olumlu etkilerde bulunmuştur. Bununla birlikte, projelerden elde edilen tecrübeler, diğer kurumlardan proje desteği başvurularını olumlu etkilemiş, kurumun tanıtımına katkı sağlamış ve ajans dışı sağlanan destek miktarında artışlar yaşanmıştır.

8.1. 2010 İKTİSADİ VE SOSYAL KALKINMA MALİ DESTEK PROGRAMININ UYGULAMA SONRASI DEĞERLENDİRMESİ

8.1.1. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Proje Sonrası Kredi/ Hibe/Teşvik Alma Durumları

Grafik 132. KOBİ'lerin mali destek sonrasında Kredi/Hibe/Teşvik alma durumları

2010 Mali Destek Programından yararlanan işletmelerin %75'i proje sonrasında hibe, kredi veya teşvik desteği aldıklarını belirtmiştir. İşletmelerin %25'i ise herhangi bir destek almadıklarını ifade etmiştir.

8.1.2. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Proje Sonrası Kredi/ Hibe/Teşvik Aldığı Kurumlar

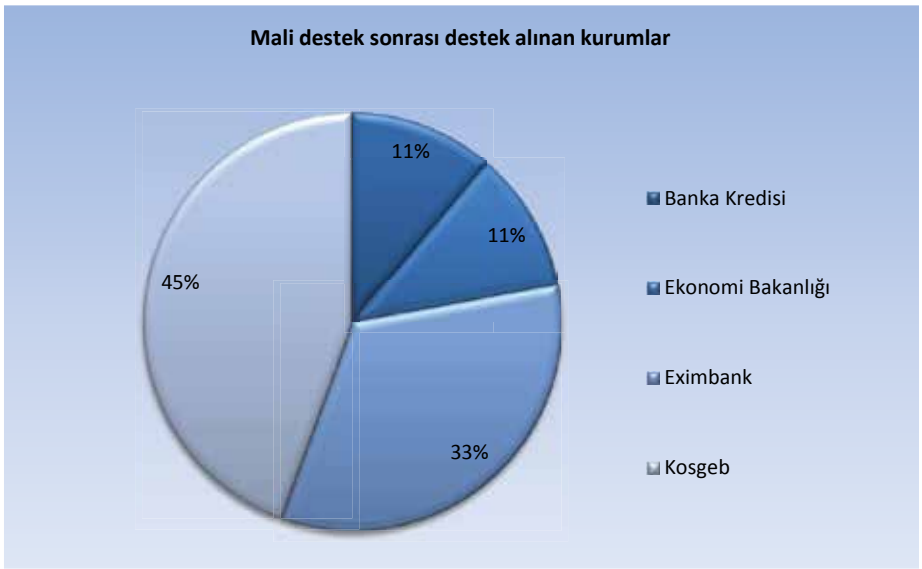

Grafik 133. KOBİ'lerin mali destek sonrasında Kredi/Hibe/Teşvik aldıkları kurumlar

İktisadi ve Sosyal Kalkınma Mali Destek Programlarından yararlanan KOBİ'lerin %45'i destek sonrasında KOSGEB desteği, %33'ü Eximbank kredisi, %11'i Ekonomi Bakanlığı ve Banka kredisi gibi farklı kuruluşlardan kaynak aldıklarını belirtmiştir.

8.1.3. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Projeyi Gerçekleştirme Amaçları

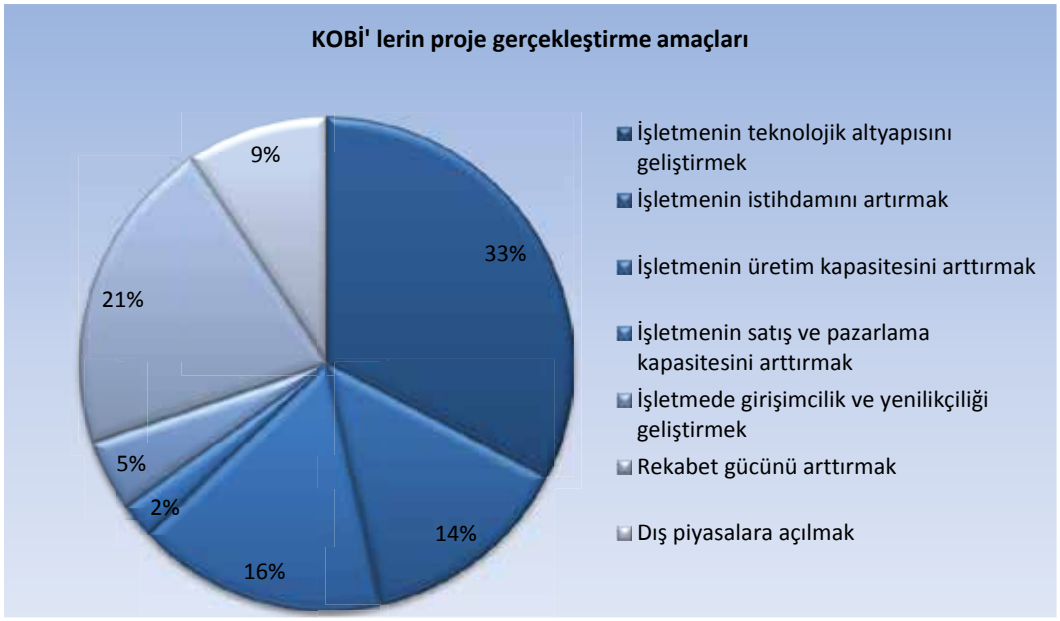

Grafik 134. KOBİ'lerin proje gerçekleştirme amaçları

KOBİ'lerin proje amaçları arasında ilk sırada işletmenin teknolojik altyapısını geliştirmek, ikinci sırada rekabet gücünü arttırmak, üçüncü sırada işletmenin üretim kapasitesini arttırmak ve dördüncü sırada işletmenin işgücünü arttırmak yer almaktadır. Proje amaçlarının en son sırasında ise işletmenin satış ve pazarlama kapasitesini arttırmak bulunmaktadır.

8.1.4. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Ajans Desteği Olmaması Durumunda Aynı Yatırımı Yapma Durumları

Grafik 135. KOBİ'lerin destek almaması durumunda projeyi gerçekleştirme durumları

2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma programından yararlanan işletmelerin önemli bir kısmı (% 67) ajans desteği olmaması durumunda bile projelerini gerçekleştirmiş olacaklarını belirtmiştir. İşletmelerin %33'ü ise projenin gerçekleştirilmesinin ajans desteğine bağlı olduğunu ifade etmiştir.

8.1.5. Ajans Desteğinin KOBİ'lerin Kurumsal Yapısı Üzerindeki Etkileri

Grafik 136. Ajans desteğinin kurumsal yapı üzerindeki etkileri

2010 yılında mali destek programlarından yararlanan işletmelerin %83'ü ajans desteğinin kurumsal yapıyı etkilediğini, %17'si ise desteğin iş yapma süreçleri, hedef pazarlar, çalışanların eğitimi vb., konular açısından kurumsal yapıyı etkilemediğini belirtmişlerdir.

8.1.6. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Yeni Mali Destek Programlarına Başvuru Yapma Durumları

Grafik 137. KOBİ'lerin yeni mali destek programlarına başvuru yapma durumları

İşletmelerin büyük bir çoğunluğu (%92) yeni mali destek programlarına başvuru yapmayı düşündüklerini belirtirken, az sayıda işletme (% 8) yeni desteklerden yararlanmak istemediklerini ifade etmişlerdir.

8.1.7. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Hedeflerine Ulaşma Durumları

Grafik 138. KOBİ'lerin proje hedeflerine ulaşma durumları

İşletmelerin %58'i proje hedeflerinin tümüne, %42'si ise proje hedeflerine kısmen ulaştıklarını belirtmişlerdir.

8.1.8. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Projelerine Yönelik Genel Değerlendirmeleri

Grafik 139. KOBİ'lerin projeye yönelik genel değerlendirmeleri

2010 Mali Destek Programlarından yararlanan işletmelerin önemli bir çoğunluğu (%84) projenin başarıyla tamamlandığını ifade etmişlerdir. İşletmelerin %8'i ise basit değişikliklerle ve yine aynı oranda problemli bir şekilde tamamlandığını belirtmişlerdir.

8.1.9. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Gerçekleştirdikleri Faaliyetler

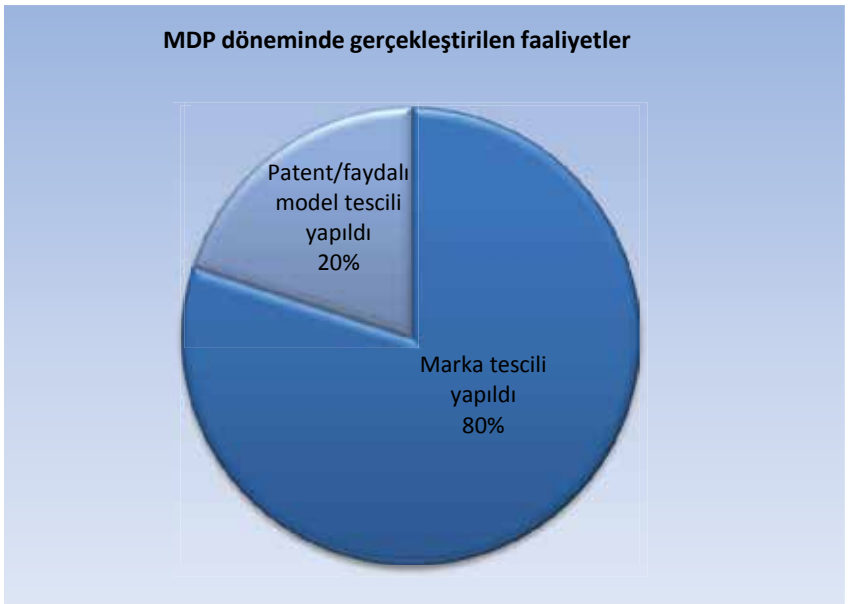

Grafik 140. KOBİ'lerin MDP döneminde gerçekleştirdikleri faaliyetler

İşletmelerin %80'i MDP döneminde marka tescili yapıldığını ve %20'si ise patent/faydalı model tescili yapıldığını ifade etmişlerdir.

8.1.10. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Geleceğe Yönelik İhtiyaç Alanları

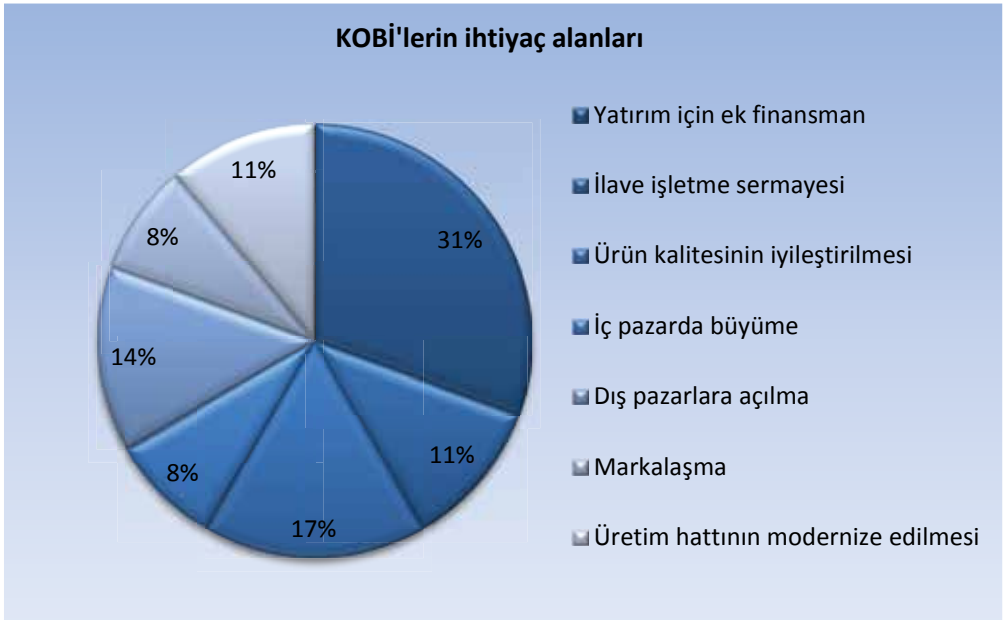

Grafik 141. KOBİ'lerin geleceğe yönelik ihtiyaç alanları

2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma Programlarından destek alan işletmelerin geleceğe yönelik ihtiyaç duyduğu alanların başında yatırım için ek finansman ihtiyacı (%31), ikinci sırada ürün kalitesinin iyileştirilmesi (%17), üçünü sırada dış pazarlara açılma (%14) ve dördüncü sırada üretim hattının modernizasyonu ve ilave işletme sermayesi (%11) yer almaktadır.

8.1.11. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Firma Performansına Yönelik Değerlendirmeleri

Tablo 14. KOBİ'lerin Performans Düzeyleri

Verimlilik	Aritmetik Ortalama*	Standart Sapma
Mali destek sonrası genel olarak yaptığı yatırımların geri dönüşümü iyileşmiştir	4,42	0,67
Firmamız genel olarak sermaye karlılığından memnundur	3,83	1,03
Firmamız genel olarak varlıkların getirisinden memnundur	4,00	0,85
Büyüme		
Destek sonrası işletmenin istihdam hacmi artmıştır ve/veya değişmiştir	4,00	0,85
Firmamız genel olarak istihdam büyüklüğünden memnundur	3,92	1,08
Firmamız genel olarak pazar payı büyüklüğünden memnundur	3,17	1,03
Firmamızın daha büyük bir fiziki alanda üretim yapmaktadır	3,42	0,79
Firmamızın üretim kapasitesi artmıştır	4,00	1,21
Karlılık		
Firmamız genel olarak satış gelirinden memnundur	3,58	1,00
Firmamız genel olarak net kar marjından memnundur	3,50	1,17
Finansman maliyeti düşmüştür	3,58	1,08
Üretim maliyeti düşmüştür	3,92	1,08
Firmamız genel olarak brüt kar marjından memnundur	3,58	1,44

*** 5=Tamamen katılıyorum……....1= Hiç katılmıyorum**

2010 Mali Destek Programlarından yararlanan işletmeler; mali destek sonrası genel olarak yaptıkları yatırımların geri dönüşümünün arttığını, sermaye kârlılıklarından ve varlıkların getirisinden memnun olduklarını belirtmiştir. Mali destek sonrasında işletmelerin üretim kapasitesi ve istihdam hacminde artışlar ve üretim yapılan fiziki alanlarda sınırlı da olsa büyümeler meydana gelmiştir.

Mali destek sonrasında işletmelerin üretim ve finansman maliyetlerinde azalmalar yaşanmıştır. İşletmeler, genel anlamda, istihdam büyüklüğünden, brüt ve net kar marjından, satış gelirinden memnun olduklarını belirtmiştir. Ancak, pazar payları büyüklüğünün istenilen düzeyde olmadığını ifade etmişlerdir.

8.1.12. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Proje Etkilerine Yönelik Değerlendirmeleri

Tablo 15. Proje etkileri

Proje Etkileri	Aritmetik Ortalama*	Standart Sapma
Müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süresini azalttı	4,25	0,97
Yeni ürün veya süreç geliştirme becerisini artırdı	4,00	0,95
Ürünlerin veya hizmetlerin kalitesini geliştirdi	4,58	0,67
Birim başına çıktı maliyetini düşürdü	4,42	1,24
Pazarlama, araştırma gibi yeni birimler / çalışma ekipleri kuruldu	4,08	1,44

*** 5=Tamamen katılıyorum……....1= Hiç katılmıyorum**

Destek alan işletmeler; müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süresini azaltmış, birim başına çıktı maliyetini azaltmış, yeni ürün veya süreç geliştirme becerilerini artırmış, ürün ve hizmet kalitesini geliştirmiş, pazarlama ve araştırma gibi yeni çalışma ekipleri oluşturmuştur.

8.1.13. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Destek Döneminde Gerçekleşen Yeniliklere Yönelik Değerlendirmeleri

Tablo 16. Proje kapsamında gerçekleşen yenilikler

Yenilikler	Aritmetik Ortalama*	Standart Sapma
Ürünün tasarım ve ambalajının estetiğinde önemli değişiklik yapıldı	3,92	1,16
Ürün tanıtımı için yeni ortam veya reklam teknikleri kullanıldı	4,33	1,23
Yeni bir satış veya dağıtım yöntemi uygulandı	4,00	1,21
Ürün ve hizmetlerin fiyatlandırmasında yeni metotlar uygulandı	3,83	1,11
Müşterilerin finansman vb. sorunlarının çözülmesi amacıyla ekip kuruldu	4,00	1,21

*** 5=Tamamen katılıyorum……....1= Hiç katılmıyorum**

İşletmelerin proje kapsamında gerçekleştirdikleri yenilikler; Ürün tanıtımı için yeni ortam veya reklam tekniklerinin kullanılması, yeni bir satış veya dağıtım yönteminin uygulanması, müşterilerin finansman vb. sorunlarının çözülmesi amacıyla ekip kurulması, ürün tasarım ve ambalajının estetiğinde önemli değişiklik yapılması ve ürün ve hizmetlerin fiyatlandırmasında yeni metotlar uygulanması şeklindedir.

8.1.14. 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Gerçekleştirdiği Projelerin Çıktı ve Sonuçları

Tablo 17. Desteklenen projelerin çıktı ve sonuçları

Projenin çıktı ve sonuçları	Aritmetik Ortalama*	Standart Sapma
Ar-Ge ve yenilik için yatırımlarımız arttı	4,00	0,74
İhracatımız arttı	4,08	0,90
Ürün çeşidimiz arttı	4,33	0,65
Ürünlerimizin kalitesi arttı	4,67	0,49
Üretim ve /veya hizmet için fiziksel mekan ve araç yatırımı yapıldı	4,42	0,67
Sertifikalı ürünler elde edildi	3,75	1,22
Yenilik gerçekleştirildi	4,33	0,78

* **5=Tamamen katılıyorum……....1= Hiç katılmıyorum**

2010 İktisadi ve Sosyal kalkınma programı kapsamında desteklenen projelerin en önemli çıktıları; işletmelerin ürün kalitesinin, ürün çeşidinin, ihracatın, Ar-Ge ve yenilik için yatırımların artması, üretim ve hizmet için fiziksel mekân ve araç yatırımlarının yapılması ve yeniliklerin gerçekleştirilmesidir.

DOĞAKA'nın TR63 bölgesinde KOBİ'lere yönelik gerçekleştirmiş olduğu 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma MDP'ndan yararlanan işletmelerin uygulama sonrası ilgililik, etkinlik, verimlik ve etki kriterleri açısından incelenme sonuçları aşağıda yer almaktadır.

İlgililik

2010 yılı mali destek programını birincil önceliği "işletmelerin modernizasyonu ve rekabet güçlerinin artırılması" olarak belirlenmiştir. DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin proje gerçekleştirme amaçları; "*işletmenin teknolojik altyapısını geliştirmek, rekabet gücünü arttırmak, işletmenin üretim kapasitesini arttırmak"* şeklinde değerlendirilmesi, yukarıda bahsedilen mali destek programının öncelikleriyle tam bir uyumluluk göstermiştir.

Etkililik

2010 Mali Destek Programlarından yararlanan işletmelerin önemli bir çoğunluğunda proje desteği iş yapma süreçleri, hedef pazarlar, çalışanların eğitim seviyesi vb. konularda etkili olmuştur. Destek alan işletmelerin büyük bir çoğunluğu yeni mali destek programlarına başvuru yapmayı düşünmesi ajans desteğinin etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca, işletmelerin projeye başlama amaçlarının tamamına veya hedeflerine kısmen ulaşmaları da etkililiğin bir göstergesidir.

Verimlilik

Destek alan işletmelerin, mali destek sonrası genel olarak yatırımların geri dönüşümü iyileşmiştir. Ayrıca, işletmelerin çoğunluğu firmaların genel olarak varlıklarının getirisinden ve sermaye kârlılıklarından memnundur.

Proje Çıktı ve Etkileri

Destek alan işletmeler marka tescili ve patent/faydalı model tescili gerçekleştirmiştir. İşletmeler proje kapsamında müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süresini ve birim başına çıktı maliyetlerini azaltmış, yeni ürün veya süreç geliştirme becerilerini artırmış, ürün ve hizmet kalitesini geliştirmiş, pazarlama ve araştırma gibi yeni çalışma ekipleri oluşturmuştur. İşletmelerin ürün kalitesi, ürün çeşidi, ihracatı, Ar-Ge ve yenilik için yatırımları artmış, üretim ve hizmet için fiziksel mekân ve araç yatırımları yapılmış ve yenilikler gerçekleştirmiştir.

8.2. 2011 TARIMSAL SANAYİNİN GELİŞTİRİLMESİ MALİ DESTEK PROGRAMININ UYGULAMA SONRASI DEĞERLENDİRMESİ

8.2.1. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Proje Sonrası Destek Alma Durumları

Grafik 142. KOBİ'lerin mali destek sonrasında destek alma durumları

2011 Mali Destek Programından yararlanan işletmelerin %37'si proje sonrasında hibe, kredi veya teşvik desteği aldıklarını belirtmiştir. İşletmelerin %63'ü ise herhangi bir destek almadıklarını ifade etmiştir.

8.2.2. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Proje Sonrası Destek Aldığı Kurumlar

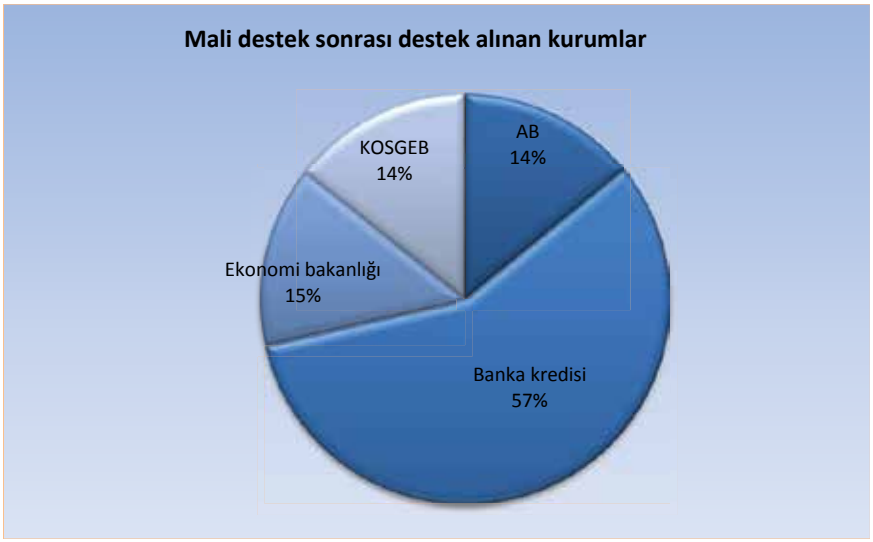

Grafik 143. KOBİ'lerin mali destek sonrasında destek aldıkları kurumlar

Mali Destek Programlarından yararlanan KOBİ'lerin % 57'si destek sonrasında Banka Kredisi, %15'i Ekonomi Bakanlığı desteği, %14'ü KOSGEB desteği ve Avrupa Birliği gibi farklı kuruluşlardan kaynak aldıklarını belirtmiştir.

8.2.3. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Projeyi Gerçekleştirme Amaçları

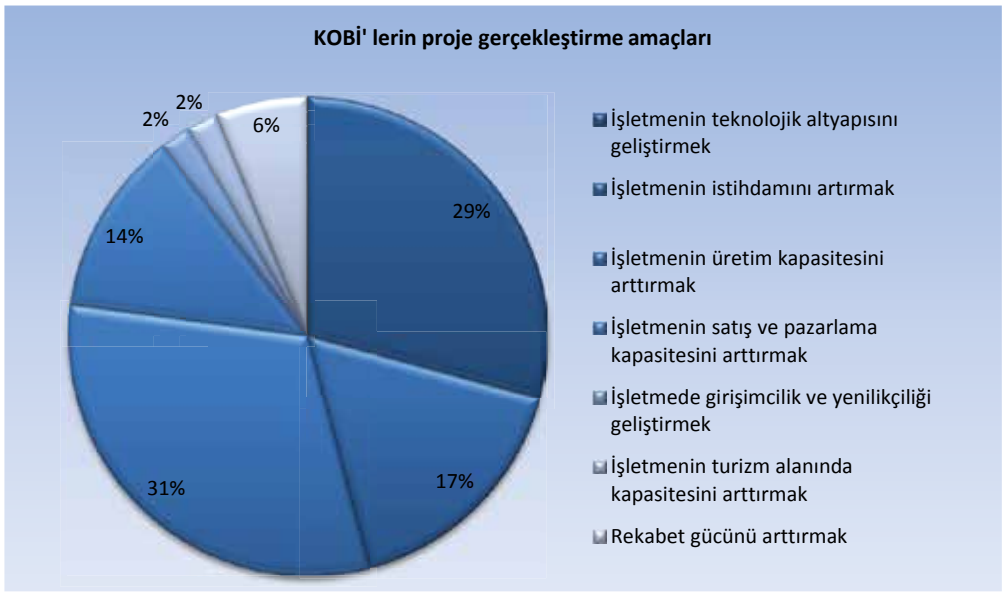

Grafik 144. İşletmelerin proje gerçekleştirme amaçları

KOBİ'lerin proje amaçlarının ilk sırasında işletmenin üretim kapasitesini arttırmak, ikinci sırada işletmenin teknolojik altyapısını geliştirmek, üçüncü sırada işletmenin işgücünü arttırmak ve dördüncü sırada işletmenin satış ve pazarlama kapasitesini arttırmak yer almaktadır.

8.2.4. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Ajans Desteği Olmaması Durumunda Aynı Yatırımı Yapma Durumları

Grafik 145. KOBİ'lerin destek almaması durumunda projeyi gerçekleştirme durumlar

2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi Programından yararlanan işletmelerin önemli çoğunluğu (%81) ajans desteği olmaması durumunda bile projelerini gerçekleştirmiş olacaklarını belirtmiştir. İşletmelerin % 19'u ise projenin gerçekleştirilmesinin ajans desteğine bağlı olduğunu ifade etmiştir.

8.2.5. Ajans Desteğinin KOBİ'lerin Kurumsal Yapısı Üzerindeki Etkileri

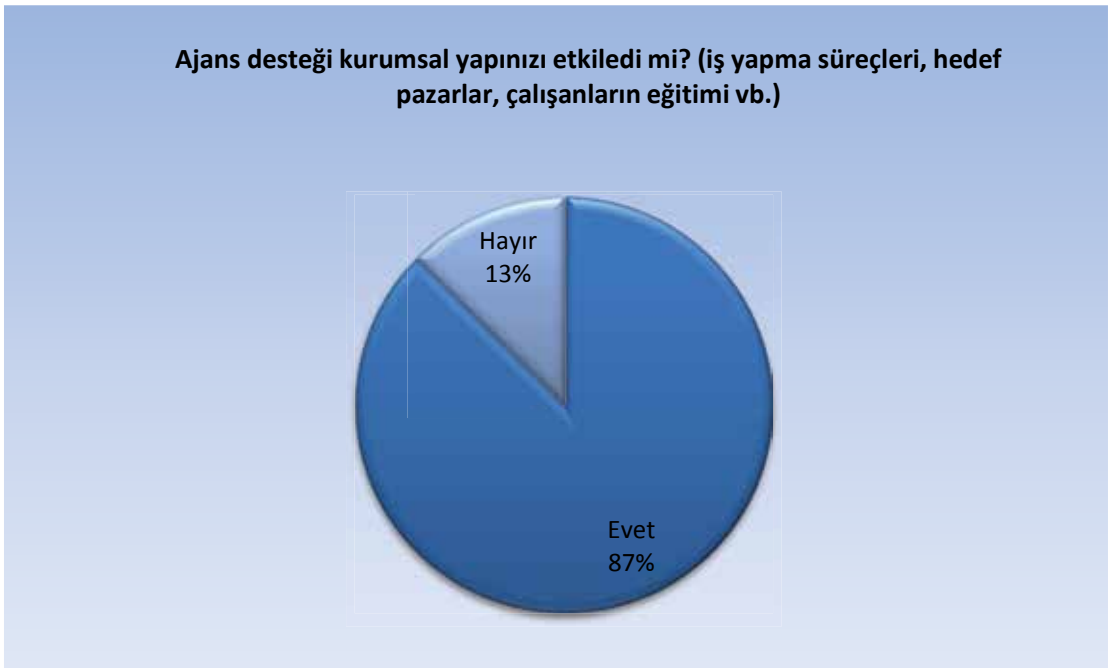

Grafik 146. Ajans desteğinin kurumsal yapı üzerindeki etkileri

2011 yılında mali destek programlarından yararlanan işletmelerin %87'si ajans desteğinin kurumsal yapıyı etkilediğini, %13'ü ise desteğin iş yapma süreçleri, hedef pazarlar, çalışanların eğitimi vb. konular açısından kurumsal yapıyı etkilemediğini belirtmiştir.

8.2.6. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Yeni Mali Destek Programlarına Başvuru Yapma Durumları

Grafik 147. KOBİ'lerin yeni mali destek programlarına başvuru yapma durumları

İşletmelerin büyük bir çoğunluğu (%81) yeni mali destek programlarına başvuru yapmayı düşündüklerini belirtirken, % 19'u yeni desteklerden yararlanmak istemediklerini ifade etmişlerdir.

8.2.7. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Hedeflerine Ulaşma Durumları

Grafik 148. KOBİ'lerin proje hedeflerine ulaşma durumları

İşletmelerin %31'i proje hedeflerine tamamen, %56'sı ise proje hedeflerine kısmen ulaştıklarını belirtmişlerdir. KOBİ'lerin %13'ü proje hedeflerine ulaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

8.2.8. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Gerçekleştirdikleri Projelerine Yönelik Genel Değerlendirmeleri

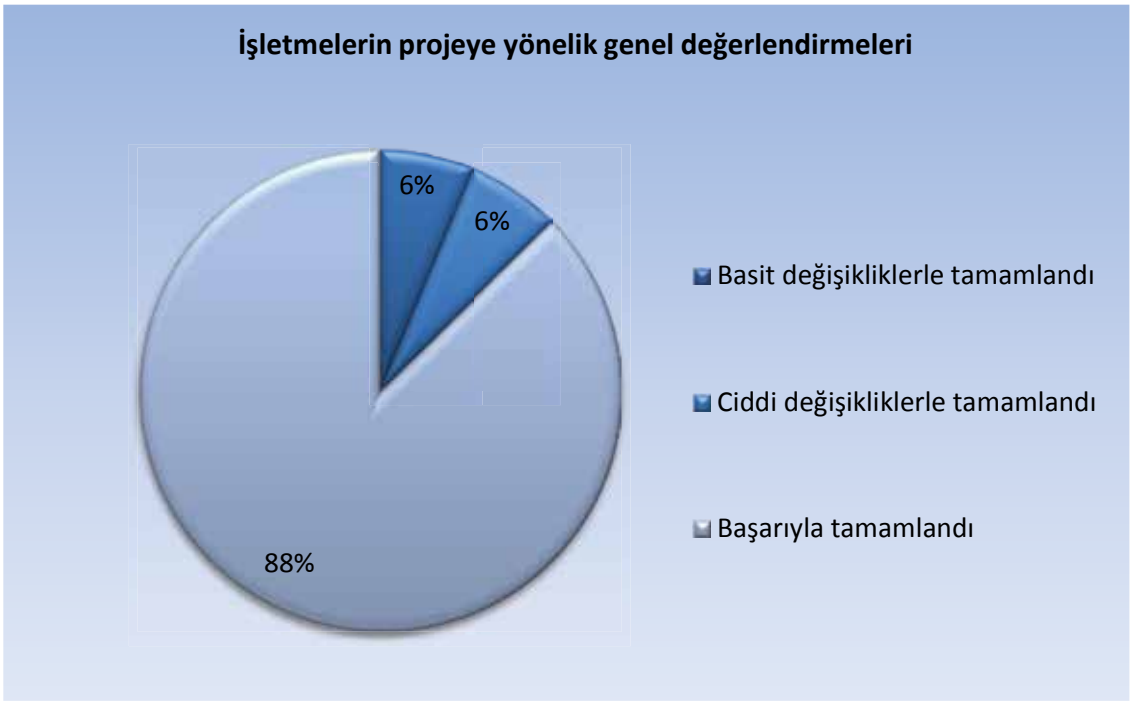

Grafik 149. KOBİ'lerin projeye yönelik genel değerlendirmeleri

2011 Mali Destek Programlarından yararlanan işletmelerin önemli bir çoğunluğu (%88) projenin başarıyla tamamlandığını ifade etmişlerdir. İşletmelerin %6'sı basit değişikliklerle ve yine aynı oranda problemli bir şekilde tamamlandığını belirtmişlerdir.

8.2.9. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Gerçekleştirdikleri Faaliyetler

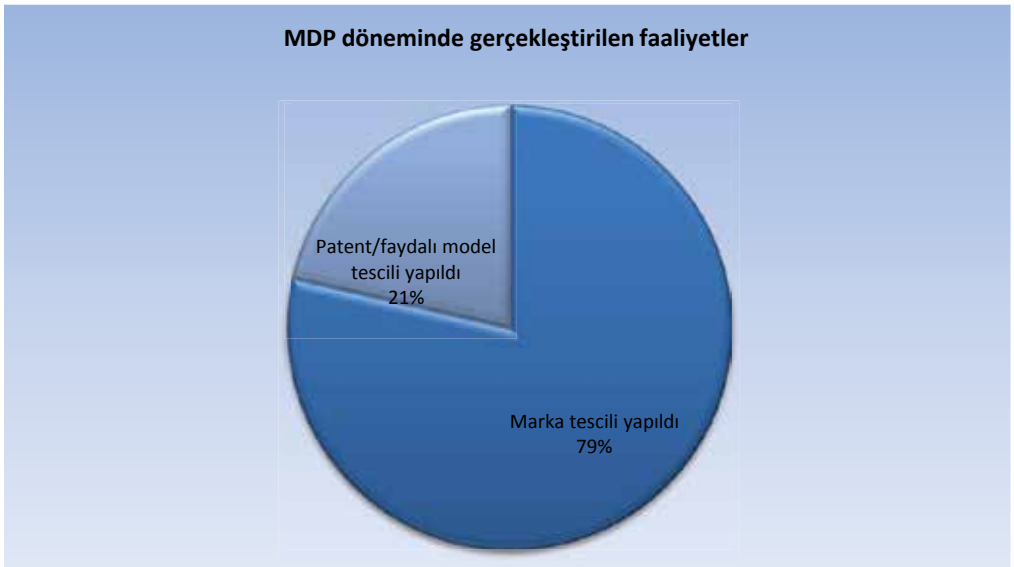

Grafik 150. KOBİ'lerin MDP döneminde gerçekleştirdikleri faaliyetler

İşletmelerin %79'u MDP döneminde marka tescili ve %21'i patent/faydalı model tescili yapıldığını ifade etmişlerdir.

8.2.10. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Geleceğe Yönelik İhtiyaç Alanları

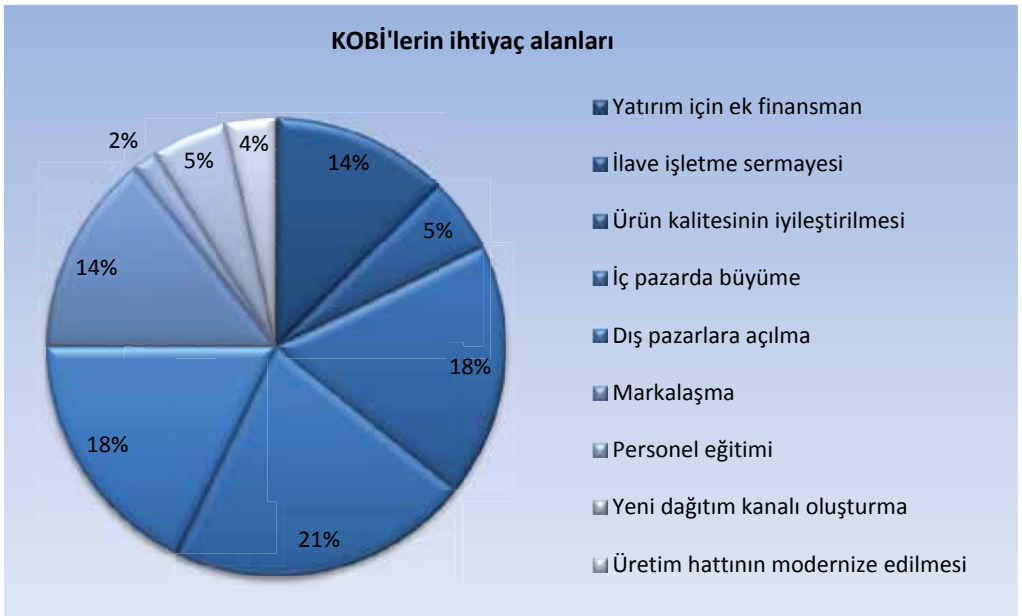

Grafik 151. KOBİ'lerin geleceğe yönelik ihtiyaç alanları

2011 Mali Destek Programlarından yararlanan işletmelerin geleceğe yönelik ihtiyaç duyduğu alanların ilk sırasında iç pazarda büyüme (%21), ikinci sırada ürün kalitesinin iyileştirilmesi ve dış pazarlara açılma (%18), üçünü sırada markalaşma (%14) ve dördüncü sırada yatırım için ek finansman (%13) yer almaktadır.

8.2.11. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Firma Performansına Yönelik Değerlendirmeleri

Tablo 18. KOBİ'lerin Performans Düzeyleri

Verimlilik	Aritmetik Ortalama*	Standart Sapma
Mali destek sonrası genel olarak yaptığı yatırımların geri dönüşümü iyileşmiştir	4,13	0,81
Firmamız genel olarak sermaye karlılığından memnundur	3,88	1,02
Firmamız genel olarak varlıkların getirisinden memnundur	3,75	0,77
Büyüme		
Destek sonrası işletmenin istihdam hacmi artmıştır ve/veya değişmiştir	3,75	1,34
Firmamız genel olarak istihdam büyüklüğünden memnundur	3,50	0,89
Firmamız genel olarak pazar payı büyüklüğünden memnundur	3,38	1,02
Firmamızın daha büyük bir fiziki alanda üretim yapmaktadır	3,00	1,03
Firmamızın üretim kapasitesi artmıştır	4,00	1,21
Karlılık		
Firmamız genel olarak satış gelirinden memnundur	3,75	0,93
Firmamız genel olarak net kar marjından memnundur	3,13	1,15
Finansman maliyeti düşmüştür	3,63	1,15
Üretim maliyeti düşmüştür	3,88	1,09
Firmamız genel olarak brüt kar marjından memnundur	3,38	1,20

* **5=Tamamen katılıyorum……....1= Hiç katılmıyorum**

2011 Mali Destek Programlarından yararlanan işletmeler; mali destek sonrası genel olarak yaptığı yatırımların geri dönüşümünün iyileştiğini, sermaye kârlılıklarından ve varlıkların getirisinden memnun olduklarını belirtmiştir. Mali destek sonrasında işletmelerin üretim kapasitesi ve istihdam hacminde artışlar ve üretim yapılan fiziki alanlarında sınırlı da olsa büyüme meydana gelmiştir. Mali destek sonrasında işletmelerin üretim ve finansman maliyetlerinde azalmalar yaşanmıştır. İşletmeler, genel anlamda, istihdam büyüklüğünden ve satış gelirinden memnun olduklarını belirtmiştir. Ancak, pazar payları büyüklüğünün, net ve brüt kar marjının istenilen düzeyde olmadığını ifade etmişlerdir.

8.2.12. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Proje Etkilerine Yönelik Değerlendirmeleri

Tablo 19. Proje etkileri

Proje Etkileri	Aritmetik Ortalama*	Standart Sapma
Müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süresini azalttı	3,94	1,18
Yeni ürün veya süreç geliştirme becerisini artırdı	4,13	1,02
Ürünlerin veya hizmetlerin kalitesini geliştirdi	4,44	0,63
Birim başına çıktı maliyetini düşürdü	3,81	1,33
Pazarlama, araştırma gibi yeni birimler / çalışma ekipleri kuruldu	2,69	1,40

*** 5=Tamamen katılıyorum……....1= Hiç katılmıyorum**

Destek alan işletmeler; ürün ve hizmet kalitesini geliştirmiş, yeni ürün veya süreç geliştirme becerilerini artırmış, müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süresini ve birim başına çıktı maliyetini azaltmıştır. Ancak, işletmeler pazarlama ve araştırma gibi yeni çalışma ekiplerinin düşük düzeyde kurulduğunu ifade etmişlerdir.

8.2.13. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Destek Döneminde Gerçekleşen Yeniliklere Yönelik Değerlendirmeleri

Tablo 20. Proje kapsamında gerçekleşen yenilikler

Yenilikler	Aritmetik Ortalama*	Standart Sapma
Ürünün tasarım ve ambalajının estetiğinde önemli değişiklik yapıldı	2,38	1,26
Ürün tanıtımı için yeni ortam veya reklam teknikleri kullanıldı	2,94	1,34
Yeni bir satış veya dağıtım yöntemi uygulandı	3,00	1,15
Ürün ve hizmetlerin fiyatlandırmasında yeni metotlar uygulandı	2,44	1,21
Müşterilerin finansman vb. sorunlarının çözülmesi amacıyla ekip kuruldu	3,00	1,15

*** 5=Tamamen katılıyorum……....1= Hiç katılmıyorum**

2011 yılında desteklenen projeler kapsamında, ürün tanıtımı için yeni ortam veya reklam teknikleri orta düzeyde kullanılmış, yeni bir satış veya dağıtım yöntemleri orta düzeyde uygulanmış, müşterilerin finansman gibi sorunlarının çözülmesi amacıyla az sayıda ekip kurulmuştur. Ayrıca, ürün tasarım ve ambalaj estetiğinde önemli değişiklikler yapılmamış ve ürün-hizmet fiyatlandırmasında yeni metotlar uygulanmamıştır.

8.2.14. 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Gerçekleştirdiği Projelerin Çıktı ve Sonuçları

Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi programı kapsamında desteklenen projelerin en önemli çıktıları; yeniliklerin gerçekleştirilmesi, üretim ve hizmet için fiziksel mekân ve araç yatırımlarının yapılması, ürün kalitesinin artması, Ar-Ge ve yenilik için yatırımların artmasıdır. Bununla birlikte, işletmelerin ihracat ve ürün çeşitliliği artmış ve yüksek düzeyde olmasa da sertifikalı ürünler elde edilmiştir.

Tablo 21. Desteklenen projelerin çıktı ve sonuçları (2011)

Projenin çıktı ve sonuçları	Aritmetik Ortalama*	Standart Sapma
Ar-Ge ve yenilik için yatırımlarımız arttı	3,69	1,20
İhracatımız arttı	3,44	1,15
Ürün çeşidimiz arttı	3,44	1,31
Ürünlerimizin kalitesi arttı	4,31	0,79
Üretim ve /veya hizmet için fiziksel mekan ve araç yatırımı yapıldı	4,00	1,21
Sertifikalı ürünler elde edildi	3,13	1,31
Yenilik gerçekleştirildi	4,25	0,68

*** 5=Tamamen katılıyorum……....1= Hiç katılmıyorum**

DOĞAKA'nın TR63 bölgesinde KOBİ'lere yönelik gerçekleştirmiş olduğu 2011 Tarımsal Sanayinin Geliştirilmesi MDP'ndan yararlanan işletmelerin uygulama sonrası ilgililik, etkinlik, verimlik ve etki kriterleri açısından incelenme sonuçları aşağıda yer almaktadır.

İlgililik

2011 yılı destek programının önceliği "tarım ve gıda sanayine yönelik makine, ekipman ve malzeme üreten işletmelerin desteklenmesi" dir. DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin proje gerçekleştirme amaçları "*üretim kapasitesini arttırmak, teknolojik altyapısını geliştirmek, işletmenin işgücünü arttırmak ve satış ve pazarlama kapasitesini arttırmak"* şeklinde değerlendirilmesi yukarıda bahsedilen mali destek programının önceliğiyle tam bir uyumluluk göstermektedir.

Etkililik

2011 Mali Destek Programlarından yararlanan işletmelerin önemli bir çoğunluğunda proje desteği, işletmelerinin iş yapma süreçleri, hedef pazarlar, çalışanların eğitim seviyesi vb. konularda etkili olmuştur. Destek alan işletmelerin büyük bir çoğunluğunun yeni mali destek programlarına başvuru yapmayı düşünmesi, ajans desteğinin etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca, işletmelerin önemli bir kısmının projeye başlama amaçlarının tamamına veya hedeflerine kısmen ulaşmaları da etkililiğin bir göstergesidir. Ancak, az sayıda da olsa bazı işletmelerin proje amaçlarına ulaşamadıkları görülmüştür.

Verimlilik

Destek alan işletmelerin mali destek sonrası genel olarak yatırımlarının geri dönüşümü iyileşmiştir. Ayrıca, cevaplayıcıların çoğunluğu, firmalarının varlıklarının getirisini ve sermaye kârlılıklarını yeterli görmektedir.

Proje Çıktı ve Etkileri

Destek alan işletmeler, marka tescili ve patent/faydalı model tescili gerçekleştirmiştir. İşletmelerin ürün ve hizmet kalitesi gelişmiş, yeni ürün veya süreç geliştirme becerileri artmış, müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süreleri ve birim başına çıktı maliyeti azalmıştır. Ayrıca, proje kapsamında yenilikler gerçekleştirilmiş, fiziksel mekân ve araç yatırımları yapılmış, ihracat ve ürün çeşitliliği artmıştır. Ancak, tüm işletmelerin pazarlama ve araştırma gibi yeni çalışma ekipleri kurmadıkları ve sertifikalı ürünler geliştirmedikleri görülmüştür.

8.3. 2012 SÜRDÜRÜLEBİLİR ÜRETİMİN GELİŞTİRİLMESİ VE YENİLİKÇİLİK MALİ DESTEK PROGRAMININ UYGULAMA SONRASI DEĞERLENDİRMESİ

8.3.1. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Proje Sonrası Destek Alma Durumları

Grafik 152. KOBİ'lerin mali destek sonrasında destek alma durumları

2012 Mali Destek Programından yararlanan işletmelerin %64'ü proje sonrasında hibe, kredi veya teşvik desteği almadıklarını belirtmiştir. İşletmelerin %36'sı ise destek aldıklarını ifade etmiştir.

8.3.2. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Proje Sonrası Destek Aldığı Kurumlar

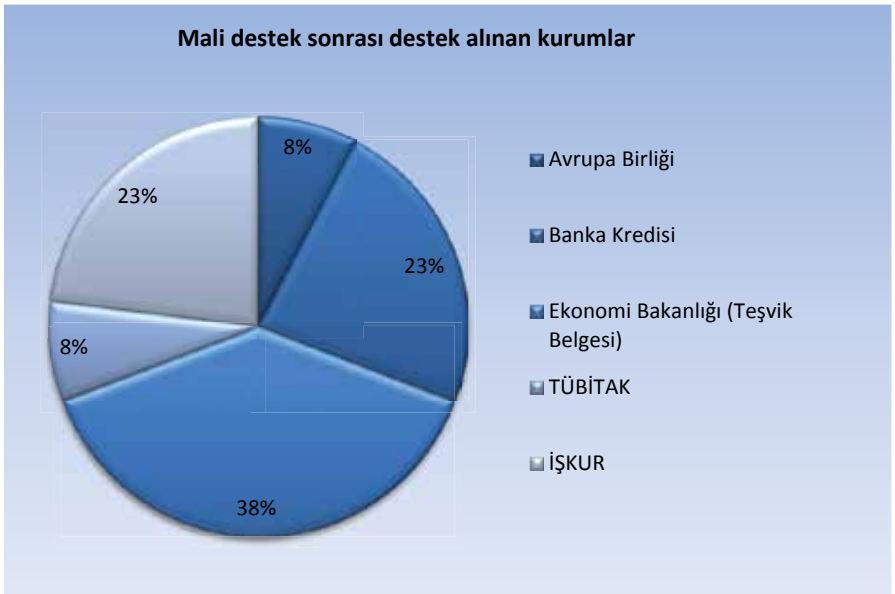

Grafik 153. KOBİ'lerin mali destek sonrasında destek aldıkları kurumlar

Mali Destek Programlarından yararlanan KOBİ'lerin % 38'i destek sonrasında Ekonomi Bakanlığı'ndan destek, %23'ü Banka Kredisi, %23'ü İŞKUR ve Avrupa Birliği gibi farklı kaynaklardan destek aldıklarını belirtmiştir.

8.3.3. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Projeyi Gerçekleştirme Amaçları

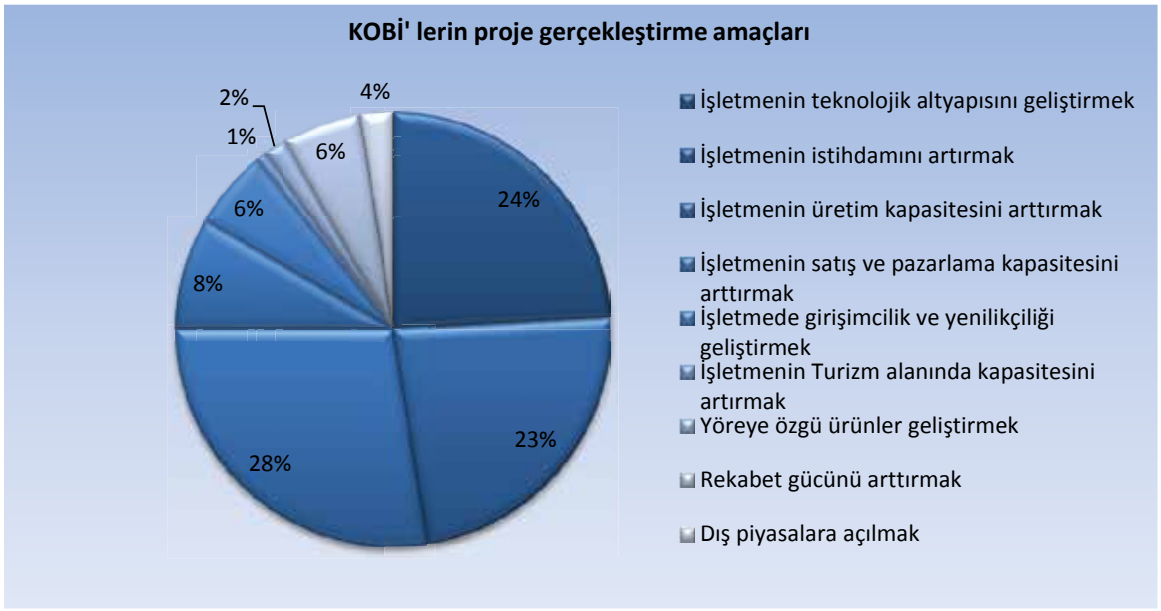

Grafik 154. İşletmelerin proje gerçekleştirme amaçları

KOBİ'lerin proje amaçlarında, ilk sırada işletmenin üretim kapasitesini arttırmak, ikinci sırada işletmenin teknolojik altyapısını geliştirmek, üçüncü sırada işletmenin işgücünü arttırmak ve dördüncü sırada işletmenin satış ve pazarlama kapasitesini arttırmak yer almaktadır.

8.3.4. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Ajans Desteği Olmaması Durumunda Aynı Yatırımı Yapma Durumları

Grafik 155. KOBİ'lerin destek almaması durumunda projeyi gerçekleştirme durumları

2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik Programı'ndan yararlanan işletmelerin %50'si ajans desteği olmaması durumunda bile projelerini gerçekleştirmiş olacaklarını belirtmiştir. İşletmelerin %50'si ise projenin gerçekleştirilmesinin ajans desteğine bağlı olduğunu ifade etmiştir.

8.3.5. Ajans Desteğinin KOBİ'lerin Kurumsal Yapısı Üzerindeki Etkileri

Grafik 156. Ajans desteğinin kurumsal yapı üzerindeki etkileri

2012 mali destek programlarından yararlanan işletmelerin büyük bir çoğunluğu (%97)' ajans desteğinin kurumsal yapıyı etkilediğini, %3'ü ise desteğin iş yapma sürecini, hedef pazarlar, çalışanların eğitimi vb., konular açısından kurumsal yapıyı etkilemediğini belirtmiştir.

8.3.6. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Yeni Mali Destek Programlarına Başvuru Yapma Durumları

Grafik 157. KOBİ'lerin yeni mali destek programlarına başvuru yapma durumları

İşletmelerin büyük bir çoğunluğu (%90) yeni mali destek programlarına başvuru yapmayı düşündüklerini belirtirken, %10'u yeni desteklerden yararlanmak istemediklerini ifade etmişlerdir.

8.3.7. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Hedeflerine Ulaşma Durumları

Grafik 158. KOBİ'lerin proje hedeflerine ulaşma durumları

İşletmelerin % 72'si proje hedeflerinin tümüne, %28'i ise proje hedeflerine kısmen ulaştıklarını belirtmiştir.

8.3.8. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Yararlanan KOBİ'lerin Gerçekleştirdikleri Projelerine Yönelik Genel Değerlendirmeleri

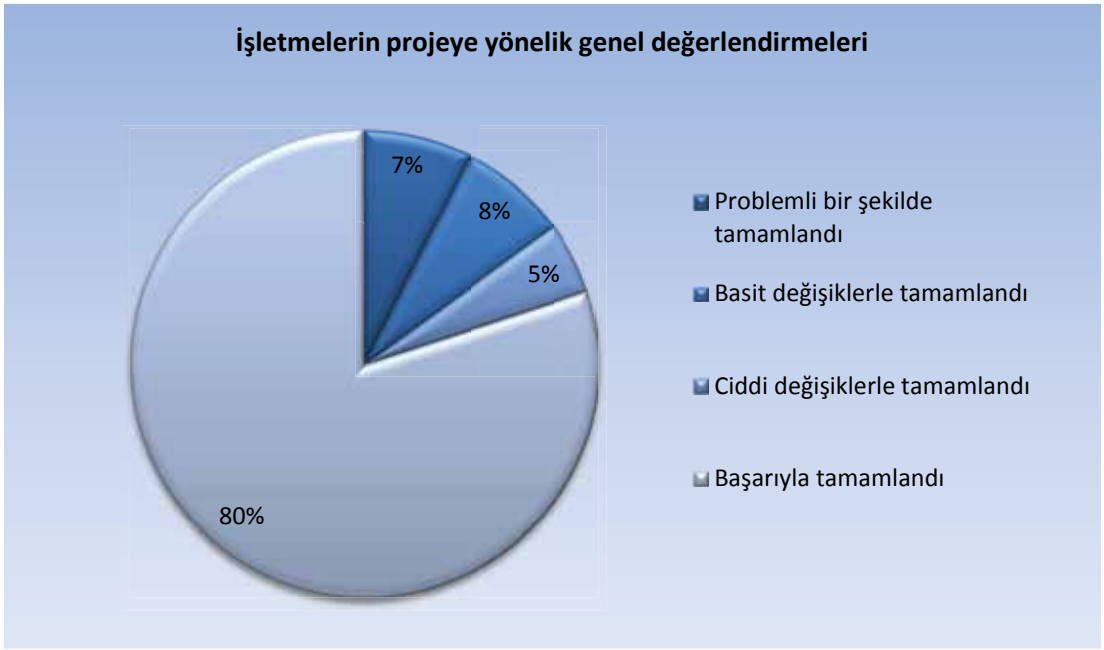

Grafik 159. KOBİ'lerin projeye yönelik genel değerlendirmeleri

2012 Mali Destek Programlarından yararlanan işletmelerin önemli bir çoğunluğu (%80) projenin başarıyla tamamlandığını ifade etmiştir. İşletmelerin %8'i basit değişikliklerle, %7'si problemli bir şekilde %5'i ise ciddi değişiklikler yaparak projelerin tamamlandığını belirtmiştir.

8.3.9. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Gerçekleştirdikleri Faaliyetler

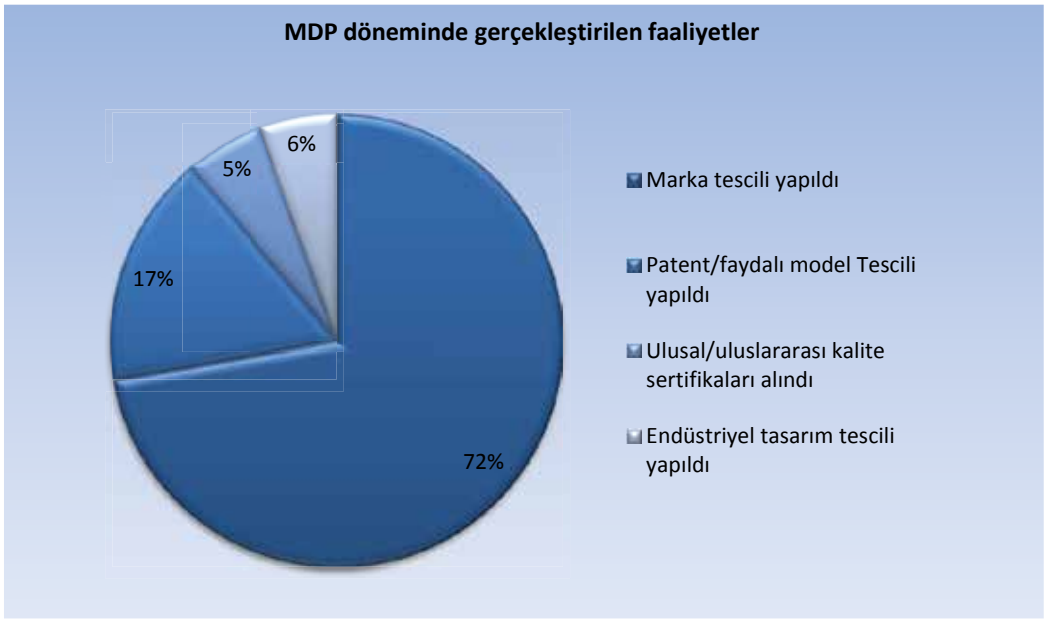

Grafik 160. KOBİ'lerin MDP döneminde gerçekleştirdikleri faaliyetler

İşletmelerin % 72'si MDP döneminde marka ve %17'si patent/faydalı model tescili yapıldığını ifade etmiştir. Yürütülen projeler kapsamında gerçekleştirilen diğer faaliyetler ise endüstriyel tasarım tescilinin yapılması (%6) ve ulusal/uluslararası kalite sertifikalarının (%5) alınmasıdır.

8.3.10. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Geleceğe Yönelik İhtiyaç Alanları

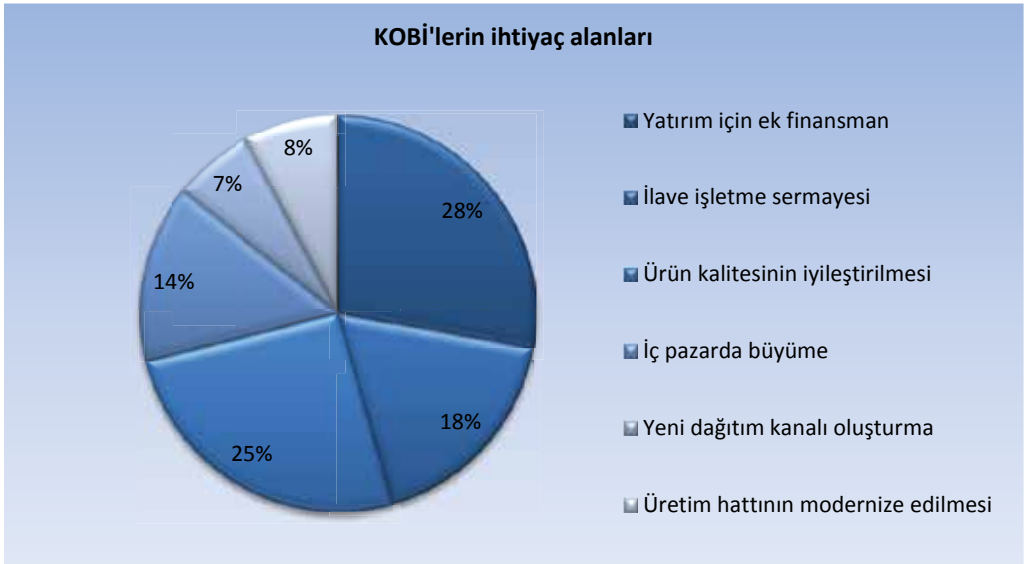

Grafik 161. KOBİ'lerin geleceğe yönelik ihtiyaç alanları

2012 Mali Destek Programlarından yararlanan işletmelerin geleceğe yönelik ihtiyaç duyduğu alanlarda, ilk sırada yatırım için ek finansman (%28), ikinci sırada ürün kalitesinin iyileştirilmesi (%25), üçünü sırada ilave işletme sermayesi (%18) ve dördüncü sırada iç pazarda büyüme (%14) yer almaktadır.

8.3.11. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Firma Performansına Yönelik Değerlendirmeleri

Tablo 22. KOBİ'lerin Performans Düzeyleri

Verimlilik	Aritmetik Ortalama*	Standart Sapma
Mali destek sonrası genel olarak yaptığı yatırımların geri dönüşümü iyileşmiştir	4,08	0,42
Firmamız genel olarak sermaye karlılığından memnundur	3,63	0,74
Firmamız genel olarak varlıkların getirisinden memnundur	3,63	0,81
Büyüme		
Destek sonrası işletmenin istihdam hacmi artmıştır ve/veya değişmiştir	3,95	0,85
Firmamız genel olarak istihdam büyüklüğünden memnundur	3,70	0,76
Firmamız genel olarak pazar payı büyüklüğünden memnundur	3,23	0,89
Firmamızın daha büyük bir fiziki alanda üretim yapmaktadır	3,53	0,93
Firmamızın üretim kapasitesi artmıştır	3,93	0,73
Karlılık		
Firmamız genel olarak satış gelirinden memnundur	3,33	0,83
Firmamız genel olarak net kar marjından memnundur	3,15	0,77
Finansman maliyeti düşmüştür	3,40	0,96
Üretim maliyeti düşmüştür	3,40	1,15
Firmamız genel olarak brüt kar marjından memnundur	3,10	1,01

*** 5=Tamamen katılıyorum……....1= Hiç katılmıyorum**

2012 Mali Destek Programlarından yararlanan işletmeler; mali destek sonrası genel olarak yapılan yatırımların geri dönüşümünün iyileştiğini, sermaye kârlılıklarından ve varlıkların getirisinden memnun olduklarını belirtmiştir. Mali destek sonrasında işletmelerin, üretim kapasitesi ve istihdam hacminde artışlar ve üretim yaptıkları fiziki alanlarda sınırlı da olsa büyüme meydana gelmiştir. Mali destek sonrasında işletmelerin, üretim ve finansman maliyetlerinde orta düzeyde azalmalar yaşanmıştır. İşletmeler, genel anlamda, istihdam büyüklüğünden ve satış gelirinden memnun olduklarını belirtmiştir. Ancak, pazar payları büyüklüğünün, net ve brüt kâr marjının istenilen düzeyde olmadığını ifade etmiştir.

8.3.12. Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Proje Etkilerine Yönelik Değerlendirmeleri

Tablo 23. Proje etkileri

Proje Etkileri	Aritmetik Ortalama*	Standart Sapma
Müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süresini azalttı	3,68	0,83
Yeni ürün veya süreç geliştirme becerisini artırdı	3,73	0,72
Ürünlerin veya hizmetlerin kalitesini geliştirdi	3,93	0,69
Birim başına çıktı maliyetini düşürdü	3,55	1,11
Pazarlama, araştırma gibi yeni birimler / çalışma ekipleri kuruldu	3,45	1,11

*** 5=Tamamen katılıyorum……....1= Hiç katılmıyorum**

Destek alan işletmeler; ürün ve hizmet kalitesini geliştirmiş, yeni ürün veya süreç geliştirme becerilerini artırmış, müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süresini ve birim başına çıktı maliyetini azaltmıştır. Ancak, işletmeler pazarlama ve araştırma gibi yeni çalışma ekiplerinin düşük düzeyde kurulduğunu ifade etmiştir.

8.3.13. Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Destek Döneminde Gerçekleşen Yeniliklere Yönelik Değerlendirmeleri

Tablo 24. Proje kapsamında gerçekleşen yenilikler

Yenilikler	Aritmetik Ortalama*	Standart Sapma
Ürünün tasarım ve ambalajının estetiğinde önemli değişiklik yapıldı	3,20	0,97
Ürün tanıtımı için yeni ortam veya reklam teknikleri kullanıldı	3,48	0,88
Yeni bir satış veya dağıtım yöntemi uygulandı	3,55	0,85
Ürün ve hizmetlerin fiyatlandırmasında yeni metotlar uygulandı	3,08	0,97
Müşterilerin finansman vb. sorunlarının çözülmesi amacıyla ekip kuruldu	3,55	0,85

*** 5=Tamamen katılıyorum……....1= Hiç katılmıyorum**

2012 yılında desteklenen projeler kapsamında müşterilerin finansman gibi sorunlarının çözülmesi amacıyla az sayıda ekip kurulmuş ve yeni bir satış veya dağıtım yöntemleri uygulanmıştır. Ancak, ürün tanıtımı için yeni ortam veya reklam teknikleri, ürün tasarım ve ambalaj estetiğinde önemli değişiklikler ve ürün-hizmet fiyatlandırılmasında yeni metotlar gibi uygulamaların tüm işletmeler tarafından yapılmadığı görülmüştür.

8.3.14. 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan Destek Alan KOBİ'lerin Gerçekleştirdiği Projelerin Çıktı ve Sonuçları

Tablo 25. Desteklenen projelerin çıktı ve sonuçları

Projenin çıktı ve sonuçları	Aritmetik Ortalama*	Standart Sapma
Ar-Ge ve yenilik için yatırımlarımız arttı	3,20	1,14
İhracatımız arttı	3,08	1,16
Ürün çeşidimiz arttı	3,78	0,83
Ürünlerimizin kalitesi arttı	4,03	0,48
Üretim ve /veya hizmet için fiziksel mekan ve araç yatırımı yapıldı	3,85	0,93
Sertifikalı ürünler elde edildi	3,43	1,06
Yenilik gerçekleştirildi	3,98	0,66

*** 5=Tamamen katılıyorum……....1= Hiç katılmıyorum**

2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi programı kapsamında desteklenen projelerin en önemli çıktıları; ürün kalitesinin artması, yeniliklerin gerçekleştirilmesi, üretim ve hizmet için fiziksel mekan ve araç yatırımlarının yapılması ve ürün çeşitliliğinin artmasıdır.

DOĞAKA'nın TR63 bölgesinde KOBİ'lere yönelik gerçekleştirmiş olduğu 2012 Sürdürülebilir Üretimin Geliştirilmesi ve Yenilikçilik MDP'ndan yararlanan işletmelerin uygulama sonrası ilgililik, etkinlik, verimlik ve etki kriterleri açısından incelenme sonuçları aşağıda yer almaktadır.

İlgililik

2012 yılı destek programının önceliği "mevcut işletmelerde katma değer yaratan yenilikçi uygulamaların desteklenmesi ve işletmelerin rekabetçi yapılarının geliştirilmesine yönelik yatırımların desteklenmesi" dir. DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin proje gerçekleştirme amaçları " *üretim kapasitesini arttırmak, işletmenin teknolojik altyapısını geliştirmek, işletmenin işgücünü arttırmak"* şeklinde değerlendirilmesi yukarıda bahsedilen mali destek programının önceliği ile uyumluluk göstermektedir.

Etkililik

2011 Mali Destek Programlarından yararlanan işletmelerin büyük bir çoğunluğunda proje desteği işletmelerinin iş yapma süreçleri, hedef pazarlar, çalışanların eğitim seviyesi vb. konularda etkili olmuştur. Destek alan işletmelerin büyük bir çoğunluğunun yeni mali destek programlarına başvuru yapmayı düşünmesi ajans desteğinin etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca, işletmelerin önemli bir çoğunluğunun projeye başlama amaçlarının tamamına veya amaçlarının bir kısmına ulaşmaları da etkililiğin bir göstergesidir.

Verimlilik

Destek alan işletmelerin mali destek sonrası genel olarak yatırımlarının geri dönüşümü iyileşmiştir. Ayrıca, cevaplayıcıların çoğunluğu firmalarının genel olarak varlıklarının getirisini ve sermaye kârlılıklarını yeterli görmektedir.

Proje Çıktı ve Etkileri

Destek alan işletmeler marka ve patent/faydalı model ve endüstriyel tasarım tescili gerçekleştirmiştir. İşletmelerin ürün ve hizmet kalitesi gelişmiş, yeni ürün veya süreç geliştirme becerileri artmış, müşteri ve tedarikçi ihtiyaçlarını cevaplama süreleri ve birim başına çıktı maliyeti azalmıştır. Ayrıca, proje kapsamında yenilikler gerçekleştirilmiş, fiziksel mekan ve araç yatırımları yapılmış, ihracat ve ürün çeşitliliği artmıştır. Ancak, tüm işletmelerin pazarlama ve araştırma gibi yeni çalışma ekipleri kurmadıkları ve sertifikalı ürünler geliştirmedikleri görülmüştür.

8.4. 2010, 2011 VE 2012 MALİ DESTEK PROGRAMLARI KAPSAMINDA DESTEKLENEN PROJELERİN ETKİLERİ, YENİLİKLERİ, ÇIKTI VE SONUÇLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

DOĞAKA mali destek programlarından 2010, 2011 ve 2012 yıllarında yararlanan işletmelerin yürüttükleri projenin etkileri, gerçekleştirdikleri yenilikler ve proje çıktı ve sonuçları arasında istatistiksel olarak bir farklılığın olup olmadığını incelemek amacıyla Kruskal-Wallis testi yapılmıştır. Analiz sonucunda anlamlı farklılıkların elde edildiği sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 26. 2010, 2011 ve 2012 Mali Destek Programları kapsamında desteklenen projelerin etkileri, yenilikleri, çıktı ve sonuçları arasındaki farklılıkların incelenmesi

	Önem düzeyi*	SIRA ORTALAMALARI		
		2010-İKA	**2011-TSA**	**2012-YENİ**
Ürünlerin veya hizmetlerin kalitesini geliştirdi	**0,002**	45,83	41,38	28,35
Birim başına çıktı maliyetini düşürdü	**0,008**	48,62	35,97	29,68
Pazarlama, araştırma gibi yeni birimler / çalışma ekipleri kuruldu	**0,015**	46,04	24,78	34,92
Ürünün tasarım ve ambalajının estetiğinde önemli değişiklik yapıldı	**0,003**	47,46	23,19	35,14
Ürün tanıtımı için yeni ortam veya reklam teknikleri kullanıldı	**0,002**	50,75	26,03	33,01
Yeni bir satış veya dağıtım yöntemi uygulandı	**0,024**	45,08	26,09	34,69
Ürün ve hizmetlerin fiyatlandırmasında yeni metotlar uygulandı	**0,010**	47,08	25,03	34,51
Müşterilerin finansman vb. sorunlarının çözülmesi amacıyla ekip kuruldu	**0,024**	45,08	26,09	34,69
İhracatımız arttı	**0,019**	46,96	36,06	30,14
Ürünlerimizin kalitesi arttı	**0,001**	48,00	39,16	29,59

***p<0,05**

Tablo 26.'ya bakıldığında, mali destek programlarının etki ve sonuçları açısından şu farklılıkların ortaya çıktığı görülmektedir;

√ 2010 İktisadi ve Sosyal Kalkınma Programlarından destek alan işletmelerin ürün ve hizmetlerin kalitesinde yaşanan gelişme 2011-TSA ve 2012-YENİ programlarından yararlanan işletmelerden daha üst düzeydedir.

√ 2010-İKA programlarından destek alan işletmeler diğer işletmelere göre birim başı maliyetlerini daha fazla azaltmıştır.

√ 2010-İKA programlarından destek alan işletmeler pazarlama, araştırma gibi yeni çalışma ekiplerine diğer işletmelere göre daha fazla önem vermiştir.

√ 2010-İKA programlarından destek alan işletmeler diğer mali destek programlarından yararlanan işletmelere göre ürünün tasarım ve ambalajının estetiğindeki değişiklikleri daha fazla gerçekleştirmişlerdir.

√ Ürün tanıtımı için yeni ortam veya reklam teknikleri kullanımı ile yeni bir satış veya dağıtım yöntemi uygulanma düzeyi 2010-İKA programlarından yararlanan işletmelerde daha yüksek olmuştur.

√ 2010-İKA programlarından destek alan işletmelerin ihracat ve ürün kalitesi artışı diğer programlardan yararlanan işletmelere göre daha yüksek olmuştur.

√ Ürün ve hizmetlerin fiyatlandırmasında yeni metotların uygulanması 2010-İKA programlarından destek alan işletmelerde daha fazla olmuştur.

√ 2010-İKA programlarından destek alan işletmelerde müşterilerin finansman gibi sorunlarının çözülmesi amacıyla ekip kurulması diğer destek programlarından yararlanan işletmelere göre daha fazla olduğu görülmüştür.

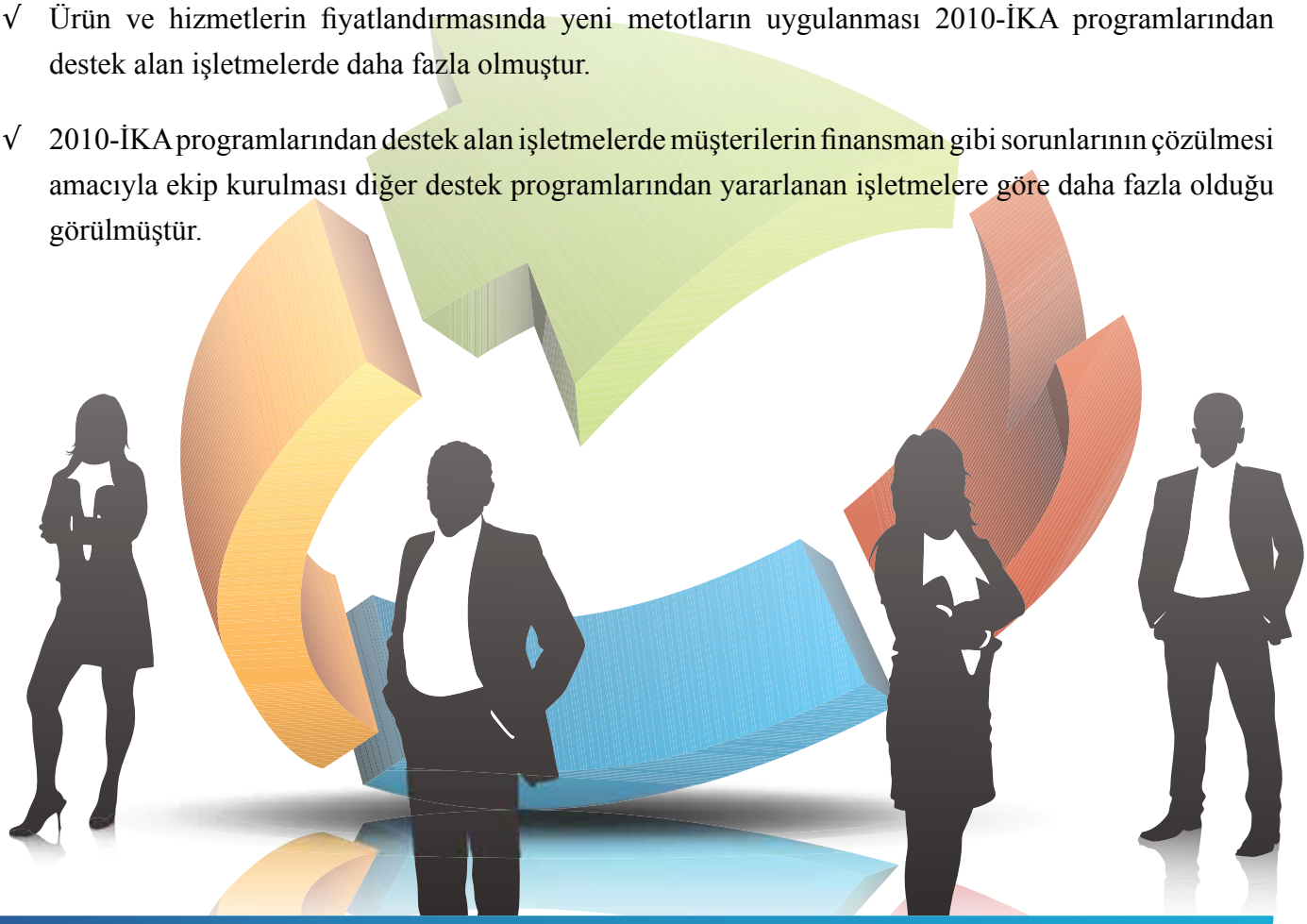

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelişme veya kalkınma genel anlamda, bir ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel alanda ilerlemesini, kurumsal kapasitesinin güçlenmesini, insan kaynaklarının niteliğinin artmasını, çevreye duyarlılığının gelişmesini ve bireysel refahın yükselmesini ifade eden çok boyutlu ve kapsamlı bir kavramdır. Ülke düzeyindeki ulusal gelişme ile bölgesel gelişme arasındaki ayırt edici temel unsur, gelişmenin söz konusu olduğu mekân ölçeğidir. Bölgesel gelişmede, belli bir mekânsal alandaki gelişme politikaları ve uygulamaları söz konusudur. Bölgesel gelişmede temel amaç, belirli bir bölgedeki kapasitenin inşası için bölgenin ekonomik imkânlarının geliştirilmesi ve bölge halkının yaşam kalitesinin artırılmasıdır. Bu çerçevede, bölgesel gelişme politikalarına bağlı olarak kalkınma ajansı sayılarındaki artışla beraber ajansların yapıları, fonksiyonları ve amaçları da yeniden şekillenmekte, yeni nesil kalkınma ajansları söz konusu olmaktadır. Bu nedenle, kalkınma ajansları ile ilgili gelişmeler, bölgesel gelişme alanındaki politika ve uygulamalardaki değişim ve gelişmelerle doğrudan ilişkili olduğundan öncelikle bölgesel gelişme alanındaki paradigma değişimini de beraberinde getirmektedir.

Kamu kaynaklarının etkin kullanılması sorunu, her zaman için üzerinde düşünülen ve çözümler üretilmeye çalışılan bir konu olmuştur. Bu konuda bir çok analiz ve metodoloji geliştirilmiş olmasına rağmen hala üzerinde mutlak mutabakat sağlanan bir yöntemin varlığından bahsedilemez. Zira, bir kamu müdahalesi yasal düzenleme, mali destek veya vergi ayrıcalığı şeklinde yapıldığında, muhtemel etkilerinin ne olduğu ve nasıl ölçüleceği farklı yöntemler ve bakış açıları gerektirmektedir. Nitekim, Türkiye'de 26 bölgesel kalkınma Ajansının önünde de sağlamış oldukları mali desteklerin etkilerinin ölçülmesi meselesi durmaktadır. Bu anlamda, bu çalışma DOĞAKA'nın TR63 Bölgesi 2010-2011-2012 mali destek programlarının etkilerinin ölçülmesini amaçlamıştır.

DOĞAKA'nın 2010-2011-2012 mali destek programlarının, ulusal plan ve stratejiler, bölge plan ve programları ile ajansın yıllık çalışma programında belirtilen öncelikler doğrultusunda oluşturulduğu gözlenmiştir. Bu anlamda, bölge planı öncelikleri ile rehber planlarının da önemli ölçüde uyumlu olduğu söylenebilir.

DOĞAKA'nın mali destek sağladığı işletmelerde, istihdam seviyelerinin ve işletmelerin yıllık ortalama cirolarının arttığı, hem iç pazar hem de dış pazara açılmalarında önemli iyileşmeler sağladıkları gözlenmiştir. Destek alan işletmelerde, markalaşma ve tescil başvurularının arttığı, işletmelerin proje yazma kabiliyetlerinin geliştiği ve bu anlamda DOĞAKA desteği sonrasında, başka kurumlardan mali destek amaçlı projelerin yazıldığı gözlemlenmiştir.

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin geleceğe yönelik ihtiyaç duyduğu alanlar; yatırım için ek finansman, ürün kalitesinin iyileştirilmesi, dış pazarlara açılma, iç pazarda büyüme ile ilave işletme sermayesidir. İşletmeler, alınan bu destekleri önemli ölçüde işletme sermayesi şeklinde kullanma eğilimindedirler.

İşletmeler için alınan destek ölçüsündeki eş finansman ihtiyacı, kimi zaman projenin fesih edilmesine yol açmıştır. Özellikle, Ajansın bütçe revizyonu sonrasında, işletmeler açısından ortaya çıkan daha yüksek miktardaki eş finansman ihtiyacı, destek sözleşmesinin fesih edilmesiyle sonuçlanmıştır. Yine, eş-finansmanın 45 gün içinde ödenmesi çoğu işletmeler için temel bir zorluk olarak belirtilmiştir.

İşletmelerin çok önemli bir bölümü, Ajansın birçok bürokratik ve gereksiz evrak istediğini, bu durumun başvuru sürecini zorlaştırdığını ve mecburi bir danışmanlık hizmetini ortaya çıkarttığını belirtmişlerdir. Diğer taraftan, İşletmeler destek alma süreçlerinde ajans çalışanlarının iletişim ve işbirliği konusunda oldukça iyi olduklarını ve proje uygulama sürecinde ajansın izleme uzmanlarının her konuda yakından ilgi gösterdiklerini belirtmiştir.

İşletmelerin büyük çoğunluğuna göre ödemelerin gecikmesi proje faaliyetleri ve diğer firmalarla yapılan sözleşmelerde aksaklıklara neden olmamaktadır. Ayrıca, işletmelerin büyük çoğunluğu, proje uygulama sürecinde satın alma usullerinin karmaşıklığından dolayı zorlanmıştır.

İşletmelerin %29'una göre ihale süreçlerindeki zorluklar projenin zamanında tamamlanmama riskine neden olmuştur.

DOĞAKA desteğinden faydalanan işletmelerin yarıya yakını, mali destek almamış olsalardı aynı yatırımı yapamayacaklarını belirtmişlerdir. Özellikle, makine alımı şeklindeki mali desteklerde bu eğilim son derece kuvvetlidir.

DOĞAKA'dan destek alan işletmelerin %25'i ön ödeme oranının %60'tan fazla olması yönünde beklentiye sahiptir. İşletmelerin önemli bir çoğunluğunda ödemelerin gecikmesinin proje faaliyetleri ve diğer firmalarla yapılan sözleşmelerde aksaklıklara yol açtığı belirlenmiştir.

DOĞAKA 2010 yılı mali destek programının birincil önceliği "işletmelerin modernizasyonu ve rekabet güçlerinin artırılması", 2011 yılı destek programının önceliği "tarım ve gıda sanayine yönelik makine, ekipman ve malzeme üreten işletmelerin desteklenmesi", 2012 yılı destekleme programının önceliği ise "mevcut işletmelerde katma değer yaratan yenilikçi uygulamaların desteklenmesi ve işletmelerin rekabetçi yapılarının geliştirilmesine yönelik yatırımların desteklenmesi" dir. DOĞAKA mali destek programları ilgililik, etkinlik ve verimlilik kriterleri açısından değerlendirildiğinde; her dönemdeki mali destek programının program öncelikleriyle uyumlu olduğu gözlenmektedir.

DOĞAKA mali destek programlarından yararlanmayan işletmelerin istihdam yapıları, üretim ve pazarlama süreçleri ve ölçülen birçok kriter açısından, destek alan işletmelere göre gelişimleri zayıf görünümlüdür.

Sosyal kalkınma mali destek programlarından destek alan kurum ve kuruluşlarla ilgili ulaşılan temel sonuç, bu kuruluşların proje hazırlama sürecinde karşılaştıkları zorluklardır. Kurum ve kuruluşların projeyle hedeflenen tüm sonuçlara ulaştıkları şeklindeki yaklaşımları ihtiyatla değerlendirilmelidir.

Ulaşılan bu temel sonuçlar çerçevesinde bazı öneriler şu şekilde değerlendirilebilir;

Mali destek projelerinin etki analizi açısından son derece gerekli olan saha verileri, Kalkınma Ajansları Yönetim Sistemi (KAYS) bünyesinde oluşturulacak bazı elektronik portallar çerçevesinde sağlanmalıdır. Projenin sözleşme sürecinin bir uzantısı şeklinde veriler elde edilmelidir. Bu durum, bir mali destek projesinin etkilerinin birkaç yıl gecikmeli yapılması sırasında ortaya çıkan "verilerin elde edilmesi ve güvenilirliği" meselesini önemli ölçüde çözecektir.

Mali destek şeklindeki kamu müdahalesi olgusu, gelişmiş ülkeler ve ekonomik literatür açısından artık yeniden düşünülmeye başlanan bir konu haline gelmiştir. Bu anlamda, bölgesel kalkınma ajanslarının mali destek konusu, paradigmal bir değişimi zorunlu kılmaktadır. Zira, belirli bir miktar mali destek verebilmek için ne kadarlık bir kamu harcaması yapıldığı önemli bir sorudur. Bu anlamda, Ajansların dağıtmış olduğu mali destek miktarını ne kadarlık bir çaba ve harcama ile dağıttıkları olgusu, ölçülmesi gereken bir meseledir.

Kalkınma Ajansları Genel sekreterliğinin 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun gereğince, yönetim kuruluna bağlanmış olması, karmaşık ve çoklu bir yönetim yapısı ortaya çıkarmaktadır. Bu durumun daha sade bir yönetsel yapıya kavuşturulması zorunluluk arz etmektedir. Ayrıca, Ajans Yönetim Kurulu'nun ayda bir kez toplanması gerekirken çoğunlukla toplanmadığı, Yönetim Kurulu Kararları'nın Bakanlık onayına bağlı olması da ayrı bir sorun olarak ortada durmaktadır. Bu anlamda, Yönetim Kurulu Kararları'nın tüm sebep ve sonuçlarının da şeffaflık ve hesap verebilirlik açısından yine Yönetim Kurulu'nda olması gerekir.

5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun gereğince, Ajansların danışma organı olarak tasarlanan Kalkınma Kurulunun temel amacı, bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak, bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmektir. Ancak, bu kurulun sadece var olduğu ve işlevini yerine getirmediği tespit edilmiştir.

Yine bölgesel ihtiyaçlar ve bölgesel özelliklere göre faaliyet göstermesi gereken Kalkınma ajanslarının, tek tip olarak 5449 Sayılı Kanunla düzenlenmiş olması, yine aynı kanunun amaç ve hedefleriyle uyumlu değildir ve yeniden ele alınması gereken bir konudur. Bunun için, bölgesel gelişme politikalarında olduğu gibi kalkınma ajansları konusunda da bölge özelliklerinin dikkate alınması zorunluluğu bulunmaktadır. Bu kapsamda, rekabet gücü zayıf, gelişmişlik düzeyi düşük bölgeler için lider ve yönlendirici yönü öne çıkan, bölgenin dezavantajlarını gidererek, doğrudan girişimciliği, yatırımı, üretimi, ürün çeşitlendirmesini ve istihdamı, mali ve teknik boyutuyla destekleyen ajans modeli; gelişmiş bölgelerde ise, yenilikçilik, kümelenme, markalaşma, uluslararasılaşma ve işbirliği ağları oluşturma gibi tamamlayıcılık özelliği öne çıkan spesifik alanlara odaklanmış ajans modeli gibi değişik ajans modelleri üzerinde çalışılması ve kalkınma ajanslarının; teşkilat yapılarının, büyüklüklerinin, birimlerinin, insan kaynağı profilinin, özlük haklarının, temel fonksiyonlarının, bölgesel gelişmede kullanabileceği araç ve imkânların gözden geçirilerek, bölge özelliklerine göre yeniden şekillendirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

12 Bölge Düzey 1 ve 26 Bölge Düzey 2 şeklindeki bölgesel bir sınıflandırma veri, tecrübe ve zaman kısıtları gibi etkenlere bağlı olarak yeterince fonksiyonel bir bölümlemeyi içermemekte ve bölgeler için geliştirilecek politikaların teşhis, tahmin ve tedavi seçenekleri için gerekli veri setini içermemektedir. Bu çerçevede, bölgesel istatistik ve ölçümleme sistemlerinin ihdası zorunluluk arz etmektedir. Zira, ajansların ilgili kurum ve kuruluşlardan temin edebildikleri mevcut verilerin kapsam ve çeşit olarak yeterli olmadığı, kurumların verileri arasında farklılıklar bulunduğu ve güncellik sorunu yaşandığı görülmüştür. Veri konusunda yaşanan sıkıntıların, ajansların; gerçekçi verilere dayanan bölgesel gelişme politika ve stratejileri geliştirmelerinin, bu kapsamda doğru hedefler ortaya koyan bölge planı hazırlayabilmelerinin ve uygulanacak destek programlarında sağlıklı öncelikler belirleyebilmelerinin önündeki en önemli engellerden birisi olduğu anlaşılmıştır.

5449 sayılı Kanun'un gerek genel gerekçesinde gerekse kalkınma ajanslarının görev ve yetkilerinin düzenlendiği 5. maddesinin gerekçesinde kalkınma ajanslarının en temel görevinin, bölgedeki kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek ve bölgedeki tarafların karar alma ve uygulama süreçlerine katılımını sağlamak olduğu tekrar belirtilmiştir. Ancak, uygulamada DOĞAKA'nın mali destek sağlama fonksiyonunun, temel işlevi haline geldiği görülmektedir. Yani ajansa

dair temel algı, kredi sağlayan, hibe destek veren bir kuruluş şeklindedir. Bu nedenle, Ajansın, kalkınma kurullarının etkin işlemesinin temin edilmesi, bölgeye yapılacak kamu yatırımları ve bölgede farklı kurum ve kuruluşlarca uygulanan destek ve teşvikler konusunda somut koordinasyon görevlerinin tanımlanması gerekmektedir. Yine DOĞAKA'nın, bölgenin bilgi ve veri kaynağı olmasının sağlanması, güdümlü projelere ağırlık verilmesi gibi araçlar da kullanılmak suretiyle kuruluşundaki temel amaç olan işbirliğini geliştirme ve koordinasyon sağlama fonksiyonunun etkin şekilde uygulanması gerektiği düşünülüp bunu sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

Ajans desteklerinin sadece mali destek şeklinde kalması, faiz desteği ve faizsiz kredi desteklerinin henüz teknik altyapısının oluşturulamamış olması, Kalkınma Ajanslarının fonksiyonları açısından gelişmiş dünya ile uyumlu olmayan bir durumu oluşturmaktadır. Birçok kurumun mali destek verdiği düşünüldüğünde "Kalkınma ajanslarına ne gerek vardır?" sorusu cevaplanması gereken bir soru haline gelmektedir.

Destekleme Yönetmeliği'nde proje teklif çağrısının ilan tarihi ile proje başvurularının son kabul tarihi arasındaki sürenin 45 günden az ve 90 günden fazla olamayacağı belirtilmiştir. DOĞAKA'nın destek sağladığı proje yararlanıcılarıyla yapılan görüşmeler sırasında, yeni bir yatırım kararı verilmesi ve bunun projelendirilmesi için 45 ile 90 gün arasında değişen bir sürenin genellikle yeterli olmadığı, bu süre zarfında ancak daha önceden oluşturulmuş mevcut yatırım kararlarının projelendirilebileceği, dolayısıyla bu durumun, uygulanan mali destek programlarının yeni yatırıma teşviki açısından olumlu katkısının sınırlı kalması sonucunu doğurabileceği vurgulanmıştır. Bu tespit doğrultusunda, Ajansın Mali destek çağrısı öncesinde, iş ve yatırım fikri tespiti ve oluşturulması yönünde çalışmalar yapması gerekir. Örneğin, Gelecek yıl yapılacak çağrının ve önceliklerin bu yıldan duyurulması ve yatırımcıların bu süre içinde iş ve yatırım planlarını olgunlaştırması beklenebilir.

Ajansın bütçe revizyonu konusunda objektif bazı kriterler belirlemesi ve bu revizyonu rasyonel ilkelere dayandırması ve ciddi incelemeler yapması, son derece önemlidir. Zira, başarılı projeler üzerinde yüksek oranda yapılan ve yönetmelikte öngörülen şekilde araştırma ve incelemeye dayanmayan, bazen genel nitelikli olarak tüm projelerden belli oranda indirim yapma şeklinde cereyan edebilen bütçe revizyonları, projelerin maliyetlendirilmesi süreçlerinin rasyonellikten uzaklaşması ve gerçek yatırımcıların projeden çekilmesi veya projenin başarısızlıkla sonuçlanması riskini taşımaktadır. DOĞAKA'dan başarılı olmuş bazı projeler, bütçe revizyonu nedeniyle ve eş-finansman yükünün artması sonucunda fesih işlemi gerçekleştirmiştir.

DOĞAKA'nın destek sağladığı yararlanıcılarla yapılan görüşmelerde; projelerle ilgili satın alma faaliyetlerinde uygulamak zorunda oldukları ve kamu ihale süreçleriyle paralellik arz eden esas ve usullerin, yararlanıcılar için karmaşık bürokratik yapılar ve işlem maliyeti oluşturduğu, kamu ihale sürecine benzer süreçlerin işletilmesinde sıkıntılar yaşandığı ve yapılan ihalelere yeterli teklif alınamadığı gibi hususlar sıklıkla ve ciddi bir sorun alanı olarak dile getirilmiştir.

Yararlanıcıların proje kapsamındaki alımları için uygulamak zorunda oldukları ihale süreçlerinin oluşturacağı işlem maliyetleri ve diğer maliyetler ile bu maliyetlerin fazlalığı nedeniyle yararlanıcıların proje teklifinde bulunma istekleri üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkabilmektedir. Bu olumsuz etkiler dikkate alınarak, açık ihale usulü, pazarlık usulü ve doğrudan temin usulü için belirlenen limitlerin ajansların kendi alımlarında uyguladığı limitler de göz önünde bulundurularak yeniden ve daha yüksek

rakamlar olarak belirlenmesi gerekmektedir. Yine proje ile ilgili alımlara yönelik olarak yararlanıcılar için öngörülen süreçlerin analiz edilmesi, usulsüzlük riski ile ortaya çıkan aşırı bürokratik yapı ve süreçler arasında optimal dengenin oluşturulması suretiyle yararlanıcılar üzerindeki bürokratik işlem maliyetlerini azaltıcı yönde çalışmalar yapılması gerektiği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Apalı A. ve Yıldız R. (2014). **Bölgesel Kalkınma Ajansları: Fransa ve İngiltere Örnekleri**. ss.6.

Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun. (2008). Md.1-3-3/A.

Avrupa Komisyonu, "Evalsed:The Resource for the Evaluation of Socio-Economic Development", Brussels, 2012.s.115.

Avrupa Komisyonu, "The Programming Period 2014-2020, Guidance Document on Monitoring and Evaluation—European Regional Development Fundand Cohesion Fund", Brussels, 2012, s.3.

Canada RDA. (2016). https://www.ic.gc.ca/eic/site/086.nsf/eng/h_00020.html (9.11.2016).

Department for Business İnnovation&Skills, Department for Communities and Local Government ve Homes&Communities Agency. (2012) 2010 To 2015 Government Policy: Local Enterprise Partnerships (Leps) And Enterprise Zones. Policy Paper, https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-local-enterprise-partnerships-leps-and-enterprise-zones/2010-to-2015-government-policy-local-enterprise-partnerships-leps-and-enterprise-zones, (7.11.2016).

Department for Business, Innovation & Skills. (2013). Methodology for calculating ERDF/ESF allocations to LEPs for 2014-2020. FOI Release Information released under the Freedom of Information Act. First Published, 2.9.2013, s.1. https://www.gov.uk/government/publications/calculating-european-regional-development-fund-and-european-social-fund-allocations-to-local-enterprise-partnerships-2014-to-2020, (7.11.2016).

DOĞAKA, **TR63 Bölge Planı 2014-2023**, Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye, 2014.

Dura, Yahya Can.(2007). **"Dünya Uygulamaları Bağlamında Kalkınma Ajansları'nın Yapısal Analizi",** www.tid.gov.tr/Makaleler/141.171.**yahya**%20**can**%20dura.doc

Ekonomi Bakanlığı. (2016). Yatırım Teşvik Sistemi, http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/yatirim/yatirimTesvik/yatirimTesvik-TesvikSistemiNedir?_afrLoop=167616081240953&_afrWindowMode=0&_afrWindowId=14uz83jojl_1#!%40%40%3F_afrWindowId%3D14uz83jojl_1%26_afrLoop%3D167616081240953%26_afrWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D14uz83jojl_55, (11.11.2016).

ENEA (2016). Services. http://www.enea.it/en/services, (10.11.2016).

Erçakar, Mehmet Emin.(2010). **"Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması"** Mevzuat Dergisi, Yıl:13, Sayı:153.

European Comission Joint Research Centre Website.

European Commission(a). (2016). The EU's Main Investment Policy. http://ec.europa.eu/regional_policy/en/ policy/what/investment-policy/. (8.11.2016).

European Commission(b). (2016). Themes. http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/. (8.11.2016).

European Commission(c). (2016). Regional Development Agency West Region. Regional Innovation Monitor Plus, https://ec.europa.eu/growth/tools-databases/regional-innovation-monitor/organisation/regional-development-agency-west-region-west-rda (8.11.2016).

EximBank. (2016). Krediler, https://www.eximbank.gov.tr/TR,138/krediler.html, (11.11.2016).

FedDev. (2016). Programs. http://www.feddevontario.gc.ca/eic/site/723.nsf/eng/h_00122.html

GERTLER, P., MARTİNEZ, S., PREMAND, P., RAWLINGS, L.,B., VERMEERSCH, C.M.J., "Impact Evaluation in Practice",The World Bank, Washington, D.C., 2010.s.231

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı. (2016). Tarımsal Destekler, http://www.tarim.gov.tr/Konular/Tarimsal-Destekler, (11.11.2016).

H. HALKIER vd.(1998). **"Regional Development Agencies in The New Europe"** in Regional Development Agencies in

Europe, H. HALKIER vd. (Eds.), Jessica Kingsley, 1998 London.

HM Government. (2014). Lep Assurance Framework, December. Department for Business, Energy & Industrial Strategy, s.5.

http://www.ab.gov.tr/index.php?p=101

http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Uzmanlk%20Tezleri/Attachments/373/Kalk%C4%B1nma%20Ajanslar%C4%B1%20Desteklerinin%20De%C4%9Ferlendirilmesi%20Kar%C5%9F%C4%B1t%20Durum%20Etki%20De%C4%9Ferlendirme%20%C3%96rne%C4%9Fi.pdf Erişim Tarihi: 30.05.2016

http://www.planlama.org/index.php/boelgesel-kalknma-ajanslar3

http://www.worldbank.org/ieg/ecd/docs/inst_ie_framework_me.pdf Erişim Tarihi: 30.05.2016

https://ec.europa.eu/jrc/en/research-topic/counterfactual-impact-evaluation Erişim Tarihi: 31.05.2016

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/386642/bis-14-1241-local-enterprise-partnership-LEP-national-assurance-framework.pdf, (7.11.22016).

Independent Evaluation Group, "*Institutionalizing Impact Evaluation within The Framework of A Monitoringand Evaluation System*", World Bank Group,Washington, D.C., 2009. ss.9

İpek Yolu Kalkınma Ajansı. (2016). Destekler. www.ika.org.tr (6.11.2016)

İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA). (2008). Avrupa'da Kalkınma Ajansları. İzmir, ss. 14-426.

Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik, (25 Temmuz 2006) Resmî Gazete, Sayı: 26239.

Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun, 2016, Md.1-5-6.

Kalkınma Bakanlığı (2016). http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/Index.aspx, (10.11.2016).

Kayasü, Serap ve Yaşar, Suna Senam. (2004). Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sem-pozyumu Cilt 1 içinde, "**Bölgesel Kalkınma Ajansları: Türkiye Üzerine Öneriler**", DPT Yayınları, Ankara.

KOSGEB. (2016). Destekler. www.kosgeb.gov.tr, (8.11.2016).

KOSGEB. (2016). Katılım Öncesi Mali Yardım-IPA II, http://kosgeb.gov.tr/site/tr/genel/detay/5603/ipa-katilim-oncesi-mali-yardim-araci-instrument-for-preaccession-assistance-2014-2020-2-donem, (11.11.2016).

Köse, S. ve Konur, F. (2011). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Farkların Azaltılmasındaki Rolü ve Etkililiği: Ülke Deneyimlerinin Karşılaştırılması. Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Bahar 2011, ss.100-120.

LEEUW, F., J. VAESSEN, "Impact Evaluations and Development- NONIE Guidance on Impact Evaluation, NONIE (Network of Networks on Impact Evaluation), 2009. s.10.

Local Enterprise Partnership. www.gov.uk, (7.11.2016).

Meydan, M. C., "*Kalkınma Ajansları Desteklerinin Değerlendirilmesi: Karşıt Durum Etki Değerlendirme Örneği*", Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Şubat 2014, ss.5

Mustafa Caner Meydan. **Kalkınma Ajansları Desteklerinin değerlendirilmesi: Karşıt Durum Etki Değerlendirme Örneği**(Uzmanlık Tezi), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, 2014.s.18.

OECD (2008). Introductory Handbook for Undertaking Regulatory Impact Analysis (RIA), OECD.

Öz, Celil. (2006). Çukurova Kalkınma Ajansı. Çukurova Kalkınma Ajansı Yayını.

ÖZEN, Pınar. (2005) **"Bölgesel Kalkınma Ajansları"**, Tepav.

Regional Development Agencies. http://www.politics.co.uk/reference/regional-development-agencies, (6.11.2016)

Sayın, Meral. "**Yerel Ekonomik Kalkınma Modeli Olarak GAP-GİDEM Projesi**", http://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/bolum5/5_3_sayin.pdf

SODES. (2016). http://www.sodes.gov.tr/SODES.portal, (11.11.2016).

Tarım Ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun. (2007). Md.3.

Tarım ve Köy işleri Bakanlığı. (2012). 2007-2013 IPARD Programı. ss.109.

TEPAV. (2005). Polonya'da Kalkınma Ajansları. ss.10,

http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/polonya_enso n.pdf

TKDK. (2016). www.tkdk.gov.tr, (8.11.2016).

TTGV. (2016). İleri Teknoloji Projeleri Desteği-İTEP, http://www.ttgv.org.tr/tr/programlar/ileri-teknoloji-projeleri-destegi-itep, (11.11.2016).

Tutar F. ve Demiral M. (2007). Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Nisan 2007, 2(1), ss.69.

TUYAD. http://www.tuyad.org/tr/haber/turkiye-hibe-ve-tesvik-destegi-veren-kurum-ve-kuruluslar, (11.11.2016).

TÜBİTAK. (2016). Ulusal Destek Programı, http://www.tubitak.gov.tr/tr/destekler/sanayi/ulusal-destek-programlari, (11.11.2016).

TVA(a). (2016). About TVA.

TVA(b). (2016). Economic Development.

TVA(c). (2016). Serve

Wikipedia(a) (2016). Economic Development Agency of Canada for the Regions of Quebec. https://en.wikipedia.org/wiki/Economic_Development_Agency_of_Canada_for_the_Regions_of_Quebec, (10.11.2016).

Wikipedia(b) (2016). ENEA (Italy), https://en.wikipedia.org/wiki/ENEA_(Italy). (10.11.2016).

Worldbank Website http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTPOVERTY/EXTISPMA/0,,menuPK:384339~pagePK:162100~piPK:159310~theSitePK:384329,00.html Erişim Tarihi: 31.05.2016

T.C. DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI • T.R. EASTERN MEDITERRANEAN DEVELOPMENT AGENCY

DOĞAKA

DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI
Telefon : +90 (326) 225 14 15
Faks : +90 (326) 225 14 52
E-Posta : bilgi@dogaka.gov.tr
Web : www.dogaka.gov.tr
Adres : Haraparası Mh. Yavuz Sultan Selim Cd.
Birinci Tabakhane Sk. No:20 - **Antakya / HATAY**

HATAY YATIRIM DESTEK OFİSİ
Telefon : +90 (326) 212 25 76
Faks : +90 (326) 225 14 52
E-Posta : hydo@dogaka.gov.tr
Web : www.hataydayatirim.com
Adres : Haraparası Mh. Yavuz Sultan Selim Cd.
1. Tabakhane Sk. No:20 - **Antakya / HATAY**

KAHRAMANMARAŞ YATIRIM DESTEK OFİSİ
Telefon : +90 (344) 231 14 17
Faks : +90 (344) 231 14 18
E-Posta : kydo@dogaka.gov.tr
Web : www.kahramanmarastayatirim.com
Adres : Yenişehir Mahallesi 74.002 Sokak No: 3
Dulkadiroğlu / KAHRAMANMARAŞ

OSMANİYE YATIRIM DESTEK OFİSİ
Telefon : +90 (328) 888 00 00
Faks : +90 (328) 888 00 01
E-Posta : oydo@dogaka.gov.tr
Web : www.osmaniyedeyatirim.com
Adres : Rauf Bey Mh. 9545. Sk. Lider Plaza
İş Merkezi Kat: 4 Daire: 14 - **Merkez/OSMANİYE**